

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

inceleme

Frances A. Yates

GÜL + HAÇ

aydın lanması

pinhan

FRANCES A. YATES, 1899 yılında Swansea, İngiltere’de doğan Frances Amelia Yates, ortaçağ araştırmaları alanında XX. yüzyılın yetiştirdiği en önemli isimler arasındadır. 1941 yılından 1981 yılındaki ölümüne dek Londra Üniversitesi’ne bağlı Warburg Enstitüsü’nde Rönesans tarihi dersleri vermiştir. John Florio: *The Life of an Italian in Shakespeare’s England* (1934) ses getiren ilk çalışmasıdır. *A Study of Love’s Labour’s Lost* (1936) adlı ikinci çalışmasında Shakespeare’in dille ilgili fikirlerini incelemiştir. 1937 yılında girdiği Warburg Enstitüsü adeta ikinci adresi oldu. Frits Saxl, Edgar Wind, Gertrude Bing ve Rudolf Wittkower gibi alanının uzmanı isimlerden aldığı derslerle ansiklopedik tarih bilgisini değerlendirirken nasıl bir yaklaşım geliştirmesi gerektiğini anladı. Bu yeni yaklaşımla birlikte Elizabeth dönemiyle ilgili birkaç çalışmaya imza attı. İngiliz hükümdarın arkasındaki tarikatın beslendiği dini temellere dair çığır açıcı bir makale olan *Queen Elizabeth as Astraea* (1945) bunlardan biridir. 1947 yılında yayımladığı *The French Academies of the Sixteenth Century* adlı çalışması dikkat çekici, özgün ve akademik çalışmaların bir zamanlar dini ve medeni ahengi nasıl geliştirmeye yöneltildiği üzerine geniş kapsamlı bir araştırmaydı. 1964 yılında en tanınmış eserlerinden *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, 1966 yılında da yine onun kadar tanınmış bir çalışması, *The Art of Memory* yayımladı. Her iki çalışmada da Rönesans Neoplatonizm anlayışında Hermetik düşüncenin önemine vurgu yapan Yates, özellikle Giulio Camillo Delminio’yu ezberleme tekniklerinin Rönesansta geçirdiği dönüşümle ilişkilendiriyordu. Rönesans dönemi okült inançlarıyla ilgili kaleme aldığı eserler tarihsel perspektifi dikkate alarak ve söz konusu felsefeye bağlı ve inançlı kişilerin bakış açısıyla değil, Rönesans düşüncesinin objektif ve akademik açıdan değerlendirildiği, başta bilim tarihi araştırmacıları olmak üzere tüm meraklıların hizmetine sunulduğu çalışmalardı. Dikkate değer diğer çalışmaları arasında şunlar sayılabilir: *The Rosicrucian Enlightenment* (1972) *The Occult Philosophy in the Elizabethan Age* (1979), *The Occult Philosophy in Elizabethan England* (1979) *Shakespeare’s Last Plays: A New Approach* (1975) 1981 yılında yaşamını yitiren Yates’in İngiliz Kraliyet Nişanı (Officer of the Order of the British Empire) ve “Dame” (Dame Commander of the Order of the British Empire) ünvanı bulunmaktadır.

MÜGE GÜNAY GÜRAN, 1981 yılında İstanbul’da doğdu. FMV Işık Lisesi’ni ve Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü’nü bitirdi. Aynı alanda yüksek lisansını Yeditepe Üniversitesi’nde tamamladı. Serbest çevirmen olarak çalışıyor. İngilizce’den psikanaliz, tarih ve edebiyat çevirileri yapıyor.

PiNHAN YAYINCILIK

Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215

Topkapı/Zeytinburnu İstanbul

Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74

www.pinhanyayincilik.com

info@pinhanyayincilik.com

Sertifika No: 20913

Frances A. Yates

The Rosicrucian Enlightenment

© Frances A. Yates, 1972

© Pinhan Yayıncılık, Ekim 2012

Türkçe çeviri © Müge Günay Güran, 2012

Yayın Yönetmeni: Süleyman Özkul

Birinci Basım: Ekim 2012

Yayıma Hazırlayan: Kübra Gürkan

Dizgi: Meltem Çağlayan

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:

Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203

Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03

Sertifika No: 11931

Kataloglama Bilgisi:

Frances A. Yates

The Rosicrucian Enlightenment

1. İnceleme 2. Tarih 3. Aydınlanma

4. Gül-Haç Kültürü

Pinhan Yayıncılık: 36 İnceleme Dizisi: 11

ISBN 978-605-5302-15-3

GÜL-HAÇ AYDINLANMASI

FRANCES A. YATES

Çeviren Müge Günay Güran

İÇİNDEKİLER

İllüstrasyonlar	7
Önsöz	11
1. Kraliyet Düğünü: Prenses Elizabeth ile Palatina Elektörünün Evliliği	19
2. Bohemya Trajedisi	45
3. John Dee ve 'Christian Rosenkreutz'un Ortaya Çıkışı	65
4. Gül-Haç Manifestoları	83
5. Christian Rosenkreutz'un Kimyasal Evliliği	109
6. Palatina Yayıncısı: Johann Theodore De Bry ve Robert Fludd ve Michael Maier'in Çalışmalarının Yayınlanması	125
7. Almanya'da Gül-Haç Heyecanı	157
8. Fransa'da Gül-Haç Korkusu	173
9. Francis Bacon 'Yehova'nın..... Kanatlarının Gölgesi Altında'	193
10. İtalyan Liberalleri ve Gül-Haç Manifestoları	209
11. Gül-Haç Kardeşliği ve Hıristiyan Birlikleri	221
12. Comenius ve Bohemya'da Gül-Haç Söylentisi	241
13. Görünmez Kolejden Kraliyet Cemiyetine	261
14. Elias Ashmole ve Dee Geleneği: Isaac Newton ve Gül-Haç Simyası	291
15. Gül-Haççılık ve Masonluk	307
16. Gül-Haç Aydınlanması	325
Ek Bölüm	342
Dizin	373

İllüstrasyonlar

Kitabın başındaki resim: Gül-Haç Kardeşliğinin Görünmez Koleji. Theophilus Schweighardt, *Speculum Sophicum Rhodo-Stauroticum*, 1618

1. Palatina Elektörü V. Frederick ve Prenses Elizabeth, 1612 basımı. Sutherland Collection, Ashmolean Museum.

2. Johann Theodore de Bry tarafından tasarlanan ve işlenen kemer, Oppenheim 1613. *Beschreibung der Reiss*'dan alınmıştır, Heidelberg, 1613.

3. (a) Argonautların gemisi, gösteri alayı

(b) Prenses Elizabeth'in Heidelberg'e varışı. *Beschreibung der Reiss*'dan alınmıştır.

4 (a) Heidelberg Üniversitesine dikilen tak.

(b) Heidelberg Kalesinin avlusuna Prenses Elizabeth'in şehre girişi onuruna dikilen zafer takı

5. Heidelberg Kalesi ve Bahçeler, Matthieu Merian'ın gravürü. Salomon de Caus'un, *Hortus Palatinus*'undan, Frankfurt, 1620

6. (a) Salomon de Caus, *Hortus Palatinus*, kapak

(b) Memnon Heykeli. Salomon de Caus'un *Les raisons des forces mouvantes* kitabından, ikinci cilt, Paris, 1624

7. (a) Postacı Çocuk Kralı Arıyor

(b) Frederick ve Elizabeth Cehennem Bahçesinde. German Prints, 1621 (resmin altındaki yazılar kaldırılmıştır), British Museum

8. Bohemya Kralı ve Kraliçesi olarak Frederick ve Elizabeth dört Aslanla birlikte, resim 1619'da Prag'daki taç giyme töreninde basılmıştır. National Portrait Gallery (resmin altındaki açıklayıcı satırlar kaldırılmıştır)

9. (a) Frederick Dizbağı Nişanını Kaybetmiş Yolcu

(b) Dizbağı Nişanını Kaybetmiş Frederick vasıfsız işler yapıyor, German Prints, 1621 (resmin altındaki yazılar kaldırıl-

mış), British Museum, Print Room

10. (a) John Dee, *Monas hieroglyphica*, Antwerp, 1564 kapak

(b) H. Khunrath, *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae*, Hanover baskısı, 1609, kapak

11. Illuminat'nin mağarası. H. Khunrath'dan *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae*

12. Kabalist-Simyacı. H. Khunrath'dan *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae*

13. Palatina Elektörü ile Prenses Elizabeth'in Evliliği. German Print, 1613. Sutherland Collection, Ashmolean Museum

14. (a) Hapsburg Kartalı ve Palatina Aslanı Talih Çarkının Üstünde

(b) Hapsburg Kartalı mağlup olan Frederick'in üstünde zaferini kutluyor. German Prints, 1621 (eşlik eden satırlar kaldırılmış) British Museum, Print Room

15. (a) Muzaffer Hapsburg Kartalının Kanatları Altında. German Print, 1621 (satırlar kaldırılmış), British Museum, Print Room

(b)Yehova'nın Kanatları Altında. Theophilus Schweighardt'dan alınmıştır, *Speculum Sopicum Rhodostauroticum*, 1618

16. Frederick Pisagoryen Y'nin üzerinde. German Print, 1621. British Museum, Print Room

17. Julius Guglielmus Zingreff, *Emblematum Ethico Politicorum Centuria*, Oppenheim, 1619, kapak

18. (a), (b), (c), Palatina Aslanı Heidelberg Kalesini Korumuyor

(d) Bulut Sütunu Yahudilere Yol Gösteriyor, (Fransızca satırlar kaldırılmış) Zingreff'den, *Emblematum Ethico Politicorum Centuria*

19. (a) *Chymische Hochzeit Christiani Rosenkreutz*'dan, Strasburg, 1616, Dee'nin "monas" işareti gösteriliyor.

(b)*The Hermeticke Romance, or, The Chemical Wedding*'den bir sayfa, çev. Ezechiel Foxcroft, 1690, Dee'nin "monas" işaretini gösteriyor

20. Robert Fludd, *Utriusque Cosmi Historia*, Oppenhe-

- im, 1617, kapak sayfası, Johann Theodore de Bry'ın gravürü
21. Michael Maier, *Viatorum, hoc est de montibus planetarum*, Oppenheim, 1618, kapak
22. Michael Maier, *Atalanta fugiens*, Oppenheim, 1617, kapak
23. Doğanın ayak İzlerinin Peşinde, *Atalanta fugiens*'den
24. (a) Simya ve Geometri
(b) Filozofun Yumurtası *Atalanta fugiens*'den
25. (a) Heidelberg Kalesi'ndeki Mağara: Mercanlı Çeşme. Salomon de Caus'un kitabından, *Les raisons des forces mouvantes*, Paris, 1624
(b) Mercan Avı (Filozof Taşı), *Atalanta fugiens*'den
26. (a) Kral ve Kraliçenin Simyasal Evliliği
(b) Simyacı (Thomas Norton, Abbot Cremer, Basil Valentine). Her ikisi de Daniel Stolcius'dan, *Viridarium Chymicum*, Frankfurt, 1624; Michael Maier'den alınarak basılmış, *Tripus Aureus*, Frankfurt, 1618
27. (a) Muzaffer Aslan (kehanet)
(b) Aslan Güller ve Meleklerle (kehanet) Christopher Kotter'den, *Revelations ... ab anno 1616 ad annum 1624, Lux tenebris* içinde, 1657 (1665 baskısı)
28. V. Frederick, Bohemya Kralı, Gerard Honthorst tarafından yapılan portresi, National Portrait Gallery
29. Bohemya Kraliçesi Elizabeth, Gerard Honthorst tarafından yapılan portresi, National Portrait Gallery
30. Kraliyet Cemiyeti, Thomas Spart'ın *History of the Royal Society* kitabının kapağı, Londra, 1667. Tasarım, John Evelyn. Gravür, Wenceslas Hollar.

ÖNSÖZ

Bu kitabın başlığı bir takım yanlış anlaşılmalara yol açabilir. Bu kitap için uygun gördüğümüz “Gül-Haç” başlığı, bir grup modern araştırmacının, oklütizmin muhtelif biçimleri üzerine yaptıkları bir takım çalışmalardan oluşan bir inceleme kitabı izlenimi yaratabilir. “Aydınlanma” başlığının, Voltaire, Diderot ve 18. yüzyılla birlikte batıl inançların karanlığından aklın aydınlığının doğduğu, “*Aufklärung*” olarak bilinen tarihsel döneme denk geldiği düşünülebilir. Yan yana anılan bu iki kelime, iki farklı yönü temsil ettiği için, bir olanaksızlığı imler gibidir, çünkü biri hurafelerin tuhaf biçimlerini, diğeri ise bu batıl itikatların tam tersini, eleştirel ve rasyonel düşünceyi, çağrıştırmaktadır. Gül-Haç Tarikatına mensup biri nasıl aydınlanmış olabilir? Aslında “Gül-Haç” kelimesini bu kitapta, sınırları kalın çizgilerle çizilmiş, tarihsel bir bağlam içinde kullanıyorum, diğer yandan ‘Aydınlanma’ kavramını, yine kalın çizgilerle çizilmiş bir tarihsel dönemi anlatmak için kullanmıyorum. Bu kitabın kapsadığı tarihsel dönem, bu dönemin öncesi ve sonrasına sarmalar olsa da, büyük ölçüde 17. yüzyılın başıdır. Kitap, 17. yüzyılın başlarında Almanya’da yayınlanan ve genel olarak “Gül-Haç Manifestoları” olarak bilinen belli metinlere ve bu metinlerin tarihsel arka planına odaklanıyor. Sonraki dönemlerde ve (günümüz de dâhil olmak üzere) kendilerini Gül-Haçlı olarak adlandıran gruplar bu çalışmanın tamamen dışında bırakılmıştır. Bu belgeler, ya da manifestolar, insanoğlunun ilmine dair yeni gelişmelerin yakında olduğunu söyledikleri için, kitaba seçtiğim başlık tarihsel olarak isabetlidir. Gerçekten de 17. yüzyılın başlarında “Gül-Haç Aydınlanması” olarak anılan bir hareket vardı ve bu kitap bu hareket hakkındadır.

“Gül-Haç” kültürü, bu tarihsel anlamda Avrupa’nın kültürel tarihinde Rönesans ve 17. yüzyılın bilimsel devrimi olarak adlandırılan zaman dilimi arasında kalan bir dönemi temsil eder. Bu dönemde, Rönesans Hermetik-Kabalist geleneğinin içine diğeri bir Hermetik gelenek olan simya karışır.

Gül-Haç manifestoları bu dönemin anlatımlarıdır, “Büyü, Kabala ve Simya”nın birleşiminin, yeni aydınlanmayı ortaya çıkaran etki olduğunu belirtirler.

Giordano Bruno and the Hermetic Tradition (*Giordano Bruno ve Hermetik Gelenek*) başlıklı kitabımda (1964) İtalya’da, Marsilio Ficino ve Pico della Mirandola tarafından açık ve net bir şekilde ifade edilerek başlayan ve Rönesans boyunca devam eden Hermetik geleneğin izini sürdüm. Bu geleneğin, 17. yüzyılın başlarında gücünü ya da belli başlı kültürel hareketler üzerindeki etkisini kaybetmediğini aksine, bu dönemde gerçek bir Rönesans’ın yaşandığını (bu kitabı yazarken bu düşünceyi taşıyordum), doğaya matematiksel yöntemle yaklaşımın gelişmesi açısından büyük önem taşıyan simyasal etkileri de içine katarak yeni biçimlerde tezahür ettiğini şimdi fark ediyorum.

Önde gelen Gül-Haçlı isimlerden biri olan John Dee, 1968 yılında yayınlanan bir makalemde belirttiğim gibi, ‘tarihsel bağlamda sonradan ortaya çıkacak ‘Gül-Haç’ tipinin, Rönesans dönemindeki magusu (büyücüsü) olarak konumlandırılabilir. Kitabım *Theatre of the World*’de (Dünya Tiyatrosu) (1969) Dee’nin, Elizabeth dönemi Rönesans’ının ardındaki etkisinin altını çizmiştim, bunun yanı sıra Peter French, *John Dee* başlıklı olağanüstü kitabıyla Dee’nin çalışmalarını ve İngiltere üzerindeki etkisini sistematik bir biçimde inceleyerek, Rönesans araştırmalarında çok büyük bir boşluğu doldurdu. Dee, kesinlikle Rönesans Hermetik geleneğinden geliyordu, yeni gelişmelerle yetişmişti ve bu gelişmeleri özgün bir biçimde önemli yönlerde genişletti. Dee, aslında parlak bir matematikçiydi ve sayı çalışmasını Kabalistlerin üç dünyasıyla ilişkilendirmişti. Aşağıda, maddi dünyada, sayılarla teknoloji ve uygulamalı bilimler alanında çalışmalar yapıyordu, Öklid’e yazdığı önsöz genel anlamda matematik sanatına dair dâhiyane bir araştırma olarak nitelendirilebilir. Uhrevi dünyada ise sayı çalışmaları astroloji ve simya ile ilgiliydi. *Monas Hieroglyphica* adlı kitabında, Kabala, simya ve matematik bilimini birleştiren bir formül keşfettiğini ve bu formüle sahip olan kişinin varlık skalasında yeryüzü ve gökyüzünün arasında, yukarı ve aşağı, en

alttan en yükseğe doğru hareket edebileceğini belirtmiştir. Dee, Kabala geleneğinde yer alan, gökyüzünün en kutsal derecesindeki melekleri, büyü ile çağırmanın rakamsal hesabını bulduğunu düşünmüştür. Bu yüzden Dee, bir “Gülhaçlı” olarak, gelişen bilimin tuhaf bir biçimde melek bilimiyle karıştığı bir dönemde “Büyü, Kabala ve Simya”yı birleştirerek geliştirdiği dünya görüşüyle geç Rönesans döneminin büyük büyücülerinden biriydi.

Dee’nin, Elizabeth Dönemi İngiltere’sindeki çarpıcı ve etkili kariyeri, 1583’te İngiltere’den ayrılıp yine son derece etkili olduğu ve yeni hareketlere yön verdiği Orta Avrupa’ya geçmesiyle son buldu. Dee’nin kariyerinin bu yarısı, yani kıta Avrupası’nda geçen yarısı, halen sistemli bir biçimde ele alınmadığı için rivayetler içinde kalmıştır. Dee’nin Bohemya’da hem simya hareketinin, hem de dinsel reform hareketinin öncüsü olduğu söylenebilir. Ve bu hareketlerin niteliği henüz tam anlamıyla incelenmemiştir. Dee’nin misyonu, İmparator II. Rudolph’u saran kültürel dünyanın çakıştığı nokta hakkında halen çok sınırlı bilgiye sahibiz. Bu konuda daha fazla bilgi edinmek için Robert Evan’ın Rudolph dönemi kültürünü araştırdığı önemli çalışmasının yayınlanmasını bekliyoruz.

Bu kitap, öncelikli olarak *tarihsel* bir çalışmadır, bunu vurgulamak istiyorum. “Gülhaç” düşüncesini, kültürünü ve din anlayışını ele alır, ama kitabın asıl hedefi, bu kültürün dağıldığı tarihsel kanalları göstermektir. Bu kanallar oldukça önemli bir tarihsel dönemin ortadan kaybolmasıyla tıkanmıştır.

Tarih kitaplarında I. James’in kızı Prenses Elizabeth’in, Ren bölgesinin Prensi Palatina Elektörü (Palatina’lı seçmen prens) V. Frederick ile evlendiği ve birkaç yıl sonra Frederick’in Bohemya tahtına geçmek için yaptığı girişimlerin büyük bir felaketle sonuçlandığı anlatılır ve bu anlatı doğrudur. İnce bir alayla “Kış kralı ve Bohemya kraliçesi” olarak anılmışlardır ve 1620’deki yenilgiden sonra hem Palatina’yı hem de Bohemya’yı kaybetmişler, Prag’dan ayrılarak hayatlarının geri kalanını sefalet içinde, sürgünde geçirmişlerdir. “Gül-Haç” kültürünün bu olayla bağlantısı

tarihten silinmiştir. Gelgelelim, Gül-Haç manifestoları bu olayla ilişkiliydi; bu manifestoların ardında John Dee'nin Bohemya'da daha önceki yıllarda başlattığı hareket bulunuyordu, Frederick ve Elizabeth'in Palatina'daki kısa süren hükümdarlığı, Michael Maier'in önderlik ettiği simya hareketiyle ve Dee'nin *Monas hieroglyphica*'sıyla beslenen Hermetik altın çağdı. I. James tarafından destek görmeyen bu hareket başarısızlıkla sonuçlandı, fakat bunun tekrar kurulması, "Gül-Haç" hareketinin 17. yüzyılın sonlarına doğru hayatta kalışını izlemek açısından çok önemlidir. Avrupa düşüncesinin ve tarihinin bu dönemini, eleştirel-tarihsel yöntem kullanılarak yeniden kurmakla, bu konuyu, eleştirel olmaktan uzak, muğlâklıklar taşıyan "okültist" yaklaşımlardan çıkarıp, akla uygun bir hale getirmeyi ve daha önemlisi bilimsel bir araştırma alanına dönüştürmeyi umuyoruz.

Öncü bir girişim olan bu kitap, kaçınılmaz olarak bazı hatalar içerecektir, bu hataları ileride bu alanda araştırma yapacak olan meslektaşların düzeltmesini ümit ediyorum. Bu konuda araştırma yapmak için gereken araçlar henüz tam anlamıyla olgunlaşmamıştır. Bu yüzden araştırma yapan kişi, doğru kaynakça çalışmalarının eksikliğinden ötürü her adımda kendini engellenmiş hissediyor. Eleştirel bir yaklaşım benimseyen bir tarihçi için "Gül-Haç"la ilgili literatür kullanılamaz durumdadır, bu hâlihazırdaki kullanılamaz kaynaklar bizi zorunlu olarak orijinal metinlere götürüyor. A. E. Waite'ın bu konudaki çalışmalarını ayrı bir yere koymak gerekir. G. Scholem, Waite'ın değerli çalışmasının eleştirel bakış açısından yoksun yaklaşımlar nedeniyle lekелendiğini belirtse de, kendisinin çalışmalarından çokça faydalandım. Paul Arnold'un kitabı biraz karmaşık bir biçimde düzenlenmiş olsa da, derlediği belgeler bana zengin bir materyal sundu ve bu çalışmamda epey yardımcı oldu. Will-Erich Peuckert'in çalışması, Almanya için çok temel bir kaynak olarak nitelendirilebilir. Bu kitapta, Gül-Haç hareketini o dönemde yaşanan tarihsel olaylarla ilişkilendirme girişimi tamamen yeni bir yaklaşım olsa da, yukarıda sıraladığım kitaplar ve notlarda belirtilen diğer kaynakların araştırmama çok büyük bir katkı sağladığını belirtmeliyim.

Daha önce değindiğim gibi, ‘Gül-Haççılığın’ sonraki tarihini ve Gül-Haç kelimesinin tuhaf aşırılıklar içeren kullanımlarını bu çalışmamın çerçevesinin tamamen dışında bıraktım. Böylece bu noktadan itibaren, sonraki dönemi aydınlatmaya yönelik bir girişimde bulunmamış olsam da, ileride yapılacak çalışmalar için bu konuyu incelemek artık olanaklı oldu. Bu konu, başlı başına ele alınması gereken bir konudur, gerçi ilk dönemlerden kalan semboller saptanabilir, mesela *Geheime Figuren der Rosenkreuzer* isimli, 1785’de Altona’da yayınlanan çalışmadaki figürlerin, geç dönem bağlamında ne anlama geleceği yeni bir araştırma konusudur. Bu kitabı belli sınırlar içinde tutmak için birçok metni dışarıda bırakmak ya da kısaltmak zorunda kaldım, ayrıca böyle temel bir konuda her taşı kaldırmak ya da dal-lanan her yolu takip etmek için de epeyce direnmem gerekti.

Bu konu önemli bir konudur, çünkü en temelde hem yeni bir bakış açısı kazanmak hem de bilimsel bilgi ve entelektüel ilerleme bağlamında aydınlanma arzusu taşımaktadır. Bir Gül-Haçlı tanımadım ya da gerçekte var olup olmadıklarını bilmiyorum, kuşku ve belirsizlik bu konuda araştırma yapanları kuşatıyor, çünkü görünmez olanın araştırılmasına tam da bu kuşku ve belirsizlik duygusu kaçınılmaz olarak eşlik ediyor.

Bu kitabın ilk bölümlerinde geçen bazı konular, Oxford’da İngiliz Tarihi üzerine James Ford Özel Konferansı’nda, 1970 yılında yaptığım ‘I. James ve Palatina: Düşünce tarihinde unutulmuş bir kesit’ başlıklı konuşmamın temelini oluşturdu. Bu konuda bir kitap yazmaya H. Trever-Roper’ın teşvikiyle karar verdim.

Bu süreçte Warburg Enstitüsü her zaman olduğu gibi başlıca dayanak noktam ve evim oldu. Direktörümüze ve burada çalışan bütün arkadaşlarıma müteşekkirim. D.P. Walker kitabın el yazması taslaklarını okudu ve onunla kitabın konusu üzerine çok kıymetli tartışmalar yapma fırsatı yakaladık.

Fotoğraf Koleksiyonundan sorumlu Jennifer Montague ve ekibi, illüstrasyonların fotoğraflarına ulaşmamda çok yardımcı oldu. Maurice Evans’a, kitaptaki resimler konusunda-

ki yönlendirmelerinden dolayı teşekkür borçluyum.

Peter French, yayıncısının da izniyle, Dee üzerine yaptığı değerli çalışmasını yayınlanmadan önce görmeme izin verdi. Londra Kütüphane'sine ve Dr Williams Kütüphanesi'nin çalışanlarına yardımlarından dolayı en içten teşekkürlerimi sunuyorum. National Portrait Gallery'nin yöneticilerine, Ashmole Müzesine, ve British Museum'a portre ve gravürleri çoğaltmama izin verdikleri için, Stuttgart'daki Württemberg Landes Kütüphanesinin müdürüne, bir el yazmasının mikrofilmni yapmamıza izin verdiği için teşekkür borçluyum. E. A. Beller'in 1928 yılında yayınlanan *Caricatures of the Winter King of Bohemia* kitabından yapılan alıntılar için Clarendon Press'den izin alındı.

Son olarak şunu belirtmeliyim ki, bu kitap *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition* kitabıyla başlayan seriye aittir. Bütün bu kitapları yazdığım süreçte kız kardeşim bana sayısız şekilde destek oldu, onun pratik yardımları, hiç bitmeyen teşviki, zekâsı ve keskin eleştirel bakış açısı bu eseri ortaya çıkarmamı sağladı.

Londra Üniversitesi,
Warburg Enstitüsü

1

KRALİYET DÜĞÜNÜ

Prenses Elizabeth'in Palatina Elektörü ile Evliliği

Eskiden Avrupa'da yapılan bir kraliyet düğünü, büyük önem taşıyan diplomatik bir etkinlikti ve kutlamalar siyasi düzenlemeler olarak yapıldı. 1613 şubatında I. James'in kızı Prenses Elizabeth'in Ren-Palatina Elektörü (Seçmen Prens) V. Frederick ile yaptığı evlilik töreninde, İngiliz Rönesans'ının bütün hazineleri ortaya serilmişti ve Londra, Elizabeth çağının devamı olarak görülen bu evliliğin, genç Elizabeth ile Alman Protestanlarının lideri ve Sessiz William'ın (William the Silent) torununun birlikteliğinin coşkusunu yaşıyordu.

Eski Kraliçe Elizabeth'in dönemindeki düzenin, bu mutlu olayda da aslında örtülü bir şekilde devam ettiği görülüyordu. Eski Kraliçe, Katolik birliklerine bağlı Habsburg saldırılarına karşı Avrupa'yı destekliyordu; kraliçenin yabancı müttefikleri, bu duruma karşı ayaklanan Hollanda, Alman ve Fransız Protestanlarıydı. Şairlerinin onu tanımlamak için kullandığı Altın çağın adil bakiresi anlamına gelen Astraea isminde simgelendiği gibi, dinde reform ve kusursuz bir imparatorluk sistemini en iyi şekilde temsil ediyordu¹. Genç Elizabeth'in, bakire Elizabeth'ten farklı olarak bu kutsal ilkeleri evliliğiyle pekiştirmiş olması aslında oldukça etkileyicidir. Bu düğündeki muazzam kıyafetler, mücevherler, şenlik ve ziyafet giderleri sebebiyle saray hazinesindeki bütün varlık son kuruşuna kadar tüketilmiştir. Buna ek olarak bu talihli çift için şairler ve üstün yetenekli sanatçıların düzenlediği gösteriler de düğün töreninin programında yer almıştı. Shakespeare o dönemde hala hayattaydı ve Londra'daydı; Globe tiyatrosu henüz yakılmamıştı; Inigo Jones saray için

1 Daha fazla bilgi için *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*'de yayınlanan "Queen Elizabeth as Astraea" başlıklı makaleme bakınız.

olağanüstü piyesler hazırlıyordu; Francis Bacon *The Advancement of Learning*'i yayınlamıştı. İngiliz Rönesans'ı ihtişamının en üst noktasındaydı, 17. yüzyılın entelektüel doğuşuna doğru ilerliyordu.

Peki, bu ilerleyişin sükûnet içinde sürmesine izin verilecek miydi yoksa bu ilerleme bir felakete mi gebeydi? Kehanetler kötü olacağı yönündeydi. İspanya ve Hollanda arasındaki savaş 1621'de süresi dolacak olan bir ateşkes anlaşmasıyla sona ermişti. Katolik birlikleri inançlarına aykırı düşünenlere karşı bir saldırı planlıyordu, bu saldırının amacı Habsburg Hanedanlığının giderek büyüyüp zenginleşmesiyle ilişkiliydi. Karşı taraf ise tetikte bekliyordu. Bu konuda en çok bilgi sahibi olan kişiler, savaşın kaçınılmaz olduğunu ve Almanya'da patlak vereceğini düşünüyordu. Dolayısıyla bu düşünün görkeminin ardında, aslında karanlık gölgeler vardı ve bu masum ve güzel genç insanlar, Frederick ve Elizabeth (R. 1), birkaç yıl içinde kendilerini fırtınanın ortasında bulacaklardı.

16 Ekim 1612'de genç Alman Prensi Frederick, Gravesend'e vardı.² Yakışıklılığı ve centilmenliğiyle saray eşrafı, müstakbel karısı ve halk üzerinde olumlu bir izlenim bırakmıştı. Frederick ve Elizabeth birbirlerine âşık oldular ve bu aşk, daha sonra şartlar değiştiğinde de devam etti. Bu güzel dönemin mutluluğu gelinin kardeşi Wales Prensi Henry'nin hastalanıp ölmesiyle gölgelendi. Prens Henry, genç olmasına rağmen, bir lider olarak kendini ispatlamıştı, 1610 yılında suikasta uğrayan Fransa kralı VI. Henri'nin yerine geçeceği ve Habsburg güçlerine karşı mücadelenin temsilcisi olacağı düşünülüyordu. Henry, kardeşine Almanya'ya kadar eşlik etti, orada kendine bir eş seçmeyi düşünüyordu ve aklında "dindeki çatışmaları" bitirecek büyük bir plan olduğu söyleniyordu.³ Ani ölümü babasının, Elizabeth ve kocasına olan ilgisini dağıttı. Bu talihsiz olay düşünün ertelenmesine sebep olduysa da sarayın eğlencelerini uzun bir süreliğine durdurmadı.

2 Frederick ve Elizabeth'in nişan ve evlilik törenleriyle ilgili seremoni ve düzenlenen eğlenceler hakkında daha detaylı bilgi için bkz. John Nichols, *The Progresses of James I*, II, 1826.

3 Nichols, s. 474.

Resim 1: Palatina Elektörü V. Frederick ve Prenses Elizabeth, 1612 basımı. Sutherland Collection, Ashmolean Museum.

Elizabeth tiyatroyu seviyordu, Lady Elizabeth's men adında kendisine bağlı bir kumpanyası vardı,⁴ bu kumpanya genç çift için oyunlar sahneliyordu. Noel'de Shakespeare'in kumpanyası, King's Men, sarayda yaklaşık yirmi oyun sahneye koydu. Shakespeare'in oyunlarının ilk folyolarının Henry Condell ile birlikte editörlüğünü yapan John Heminges, Lady Elizabeth ve Palatina Prensinin huzurunda oynanması için *Mucho Ado About Nothing*, *Othello*, *Julius Caesar* ve *The Tempest*'i hazırladı.⁵ *The Tempest*'da yer alan piyesin bu soylu çiftin karşısında oynanmasının daha uygun olabileceği düşünülerek, muhtemelen nişan gecesi, 27 Aralık 1612'de, oyuna eklendiği söylenir.⁶ Bu ilginç teoriyi destekleyecek herhangi bir delil bulunmuyor fakat bir ada prensesinin aşk hikâyesini anlatan ve bir düğün piyesi içeren bu oyunun, Elizabeth ve Frederick'in önünde oynanan Shakespeare oyunlarından biri olduğu biliniyor. Bu oyunun, Elizabeth ve Frederick için de komik bir tarihsel anda oynanıyor olması-komik derken hayatlarının mutlu sonla biten bir komedy evresinde olmalarını kastediyorum- Shakespeare kahramanları andırmaları açısından da ilginçtir.

Palatina Elektörü (ya da İngiliz kayıtlarında geçen şekliyle Palgrave Kontu), Büyük Britanya Kralı'nın kızının kocası olduğu için gelecekteki konumunun devamı olarak Dizbağı nişanı (Order of the Garter)* onurlandırıldı. Palatina Elektörü, amcası Nassau Prensi Maurice ile birlikte 7 Aralık ve 7 Şubat tarihlerinde, düğünden bir hafta önce, resmi olarak Windsor'da bu mevkiye getirildi.⁷ Mücevherlerle kaplanmış bir St. George-- Nişanın askısına bağlı St. George ve Ejderha--Kral tarafından müstakbel damadına sunulmuştu ve nişanlısı da ona ayrıca nişandaki kraliyet

* Diz bağı nişanı Britanya'da verilen asalet rütbelerinden en büyüğüdür. -ç.n.

4 E.K. Chambers, *Elizabethan Stage*, II, s. 248.

5 E.K. Chambers, *William Shakespeare*, II, s. 343.

6 *The Tempest* ilk olarak 1611'de sahnelenmiştir. Düğün piyesi, Elizabeth ve Frederick huzurunda sahneleneceği zaman oyunun orjinal versiyonuna eklenmişti. Bkz. *The Tempest*, ed. F. Kermod, Arden Shakespeare, 1954, s.xxi-xxii.

7 Nichols, s. 512.

sembollerin hepsi takılmadığı zaman takılmak üzere muhtemelen babasının verdiğinden daha küçük bir St. George nişanı vermişti.⁸ Dizbağı nişanına özel bir önem verilmesi, yine eski Kraliçe Elizabeth döneminden gelen bir gelenektir. Şimdi, genç Elizabeth döneminde bu Nişanın takdim töreni, merasimi ve kültürel değerinde yeniden büyük bir canlanma yaşanıyordu. Eski Kraliçe Elizabeth bu töreni, soyluları tah-tın etrafında bir araya getirmek için bir araç olarak görüyordu.⁹ Palgrave kontu Frederick, şövalye nişanı aldıktan sonra artık St. George'un kızıl haçı altında bir askerdi ve nişanın simgelediği değerleri müdafaa edecekti, bunun da anlamı; kötülük ejderhasıyla savaşıp kraliyeti müdafaa etmektir.

Kötülerle savaşan, mazlumları koruyan romantik St. George ve ejderha hikâyesi, düğünden bir gece önce 11 Şubatta Kralın nişancıları tarafından görkemli bir havai fişek gösterisiyle sergilenmişti. Bu havai fişek gösterisinin tam hikâyesi Nichols'un kitabında anlatılır¹⁰ ve British Museum'da illüstrasyonları görülebilir.¹¹ Bir büyücü tarafından hapsedilen kraliçe, dünyanın en büyük kahramanı, en iyi kalpli insanı, St. George tarafından geri getirilir. Hikâyede, kahramanı kraliçenin eğlence çadırıyla büyücünün kulesi arasındaki köprüden atla geçerken gösteren coşkulu bir sahne vardır; St. George köprüde ejderhayı öldürür. Sonra kuleye girer ve büyücüyü yakalar. Daha sonra gösteri, St. George'un büyücünün kulesini yakmasıyla son bulur "silahlar ateşlenir ve fişekler patlar.

Nişancılar tarafından canlı bir şekilde anlatılmış olsa da, bu gösterinin istenmeyen sonuçlar doğurduğu ve bazı kişi-

8 M.A. Everett Green, *Elizabeth Electress Palatine and Queen of Bohemia*, gözden geçirilmiş baskısı, London, 1909, s. 47.

9 Bkz. Yates 'Elizabethan Chivalry: The Romance of the Accession Day Tilts' *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, XX (1957), s. 4-24; R.C. Strong, 'Queen Elizabeth and the Order of the Garter', *Archaeological Journal*, CXLX (1964), s. 245-69.

10 Nichols, s. 527-35, 536-41.

11 'A Description of the seuerall fireworkers inuented and wrought by His Majesties Gunners', *British Museum, Kings MSS.*, 17, c. xxxv.

lerin yaralandığı belirtilmiştir.¹² Palatina Elektörünün terfi etmesi ile düğünü arasında yapılan bu gösteride Dizbağı nişanının koruyucusunun, dünyayı kötülüklerden kurtaracak olan Palatina Elektörünün, St. George'un alegorisi olduğu görülür. Eğer bu gösteriyi izleyenler arasında Spencer'in *Faerie Queene*'ini okuyan varsa, oradaki kısil haç şövalyesinin Una'yı, Bakire Elizabeth onuruna korumasını anlatan alegorik hikâyeyi hatırlamıştır. Şimdi de genç Elizabeth, düğün kutlamalarında Dizbağı nişanına sahip şövalyesi için ateşle yazılmış bir St. George alegorisi izlemektedir.

Çift, en sonunda Whitehall'da büyük şapel'de 14 Şubat günü evlendiler. Gelin, altın, elmas ve incilerle bezeli görkemli bir taç giydi, bu taca mücevherler öyle sıkı dizilmişti ki, taç gelinin beline kadar uzanan amber rengi saçlarının üzerinde bir tepecik gibi ışıldıyordu.¹³ Nikâhlarını İngiliz Kilisesinin başpiskoposu George Abbot kıymıştı. Damat Kalvinistti. Fakat düğün töreni Anglikan mezhebine göre yapıldı, Palatina Prensi evlilik yeminini başpiskoposun ardında İngilizce olarak tekrarladı.¹⁴ Bu önemli bir noktaydı ve olay İngiliz Kilisesi için bir zaferdi, çünkü böylece bu evlilik töreniyle İngiliz Kilisesi, etkisini yabancı ülkelerde de genişletmiş oldu. Başrahip bu Püriten evliliğin, dindeki misyonunda olduğu gibi saf ve iyi bir etki taşıdığını düşünüyordu.¹⁵ Törenden sonra müzikler ve marşlar devam etti. Silahlı Garter Kralı gelin ve damadın rolünü belirledi. Damat şapelden ayrılmadan önce, altı adamı şaşaalı bir şekilde ve zevkle gümüş trompetlerini çalarak bütün sarayı müziğe dâhil etti ve binlerce kişi "Tanrı onlara mutluluk versin"¹⁶ diye bağırdı. Böylece büyük düğün Alman trompetçiler eşliğinde sona erdi.

O gece, Whitehall'da şölen salonunda yeni evli çift ve

12 Nichols, s. 587.

13 *A.g.e.*, s. 542-3.

14 *A.g.e.*, s. 547.

15 Abbot'un bu evlilikten duyduğu mutlulukla ilgili, bakınız Paul A. Welsby, *George Abbot the Unwanted Archbishop*, London, 1962, s. 51-3. Ayrıca Lancelot Andrewes da bu evliliğe büyük bir destek veriyordu.

16 Nichols, s. 548.

bütün davetlilerin huzurunda bir maskeli piyes sunuldu. Piyesin yazarı Thomas Campion'du, Inigo Jones tarafından sahneye konulmuştu.¹⁷ İlk sahnenin konusu Orpheus'un müziğinin melankoli ve kederi bertaraf etmedeki gücü idi. Orpheus ve şiir bölümleri arasına Koro bölümleri girdi. Sonra sahnenin üst kısmı açıldı ve bulutlar ve yıldızlar ortaya çıktı, gökyüzünün güzelliğiyle büyük düğünün görkemi iç içe geçti.¹⁸

Sevgili müzik sever yıldızlar
Koroya önerilerinizi genişletin şimdi,
Bu gece, evlilik yeminiyle kapanyor
Ve gecelerin en güzellerinden birine dönüşüyor
İşıltılı gülümseyişlerinizle taçlandırın bu geceyi
Ren ya da Thames
Birbirleriyle anıldığı müddetçe
Bu gece dilden dile dolaşsın

Ren nehri, Thames ile birleşiyor, Almanya, Büyük Britanya'yla birleşiyor, yıldızlar kendi seyirlerinde ahenk içinde bu evliliğin üzerine yağıyor.¹⁹

Bu şarkının anlatımına bakılırsa, yıldızlar tuhaf ve güzel bir şekilde hareket ediyor, içlerinden sadece bir kaçı Inigo Jones'un-ki kadar muntazam bir ustalıkla onları hareket ettirmeyi başaran birini görmüştür. Inigo Jones, bütün bu sanatsal gösteri boyunca olağanüstü bir yetenek ve çaba göstermiştir.

Daha sonra derin bir perspektif içinde bir sahne görüldü. Sahnenin ortasında gümüş bir sütun duruyordu, sütunun yanında da gelin ve damadın altın heykelleri vardı. Yaşlı Sibyl, Latince bir kehanette bulundu, buna göre Almanya ve Büyük Britanya'nın gücünü birleştirmesinden büyük krallar ve imparatorlar doğacak ve insanları tek bir dinde ve sevgide birleştirecekti.²⁰

Sonraki gece, 15 Şubatta, Inner Temple ve Gray's Inn

17 Thomas Campion, *The Lords' Masque*, Nichol'un kitabında yeniden basıldı, s. 554-64.

18 Nichols, s. 558.

19 *A.g.e.*, s. 558-9.

20 *A.g.e.*, s. 563.

mensupları da, Francis Beaumont²¹ tarafından yazılan ve yine Ren ve Thames'in birleşmesi teması etrafında dönen maskeli bir piyeste oynadılar. Metin, Francis Bacon'a şu sözlerle ithaf edilmişti; "bu piyesi ortaya koymak ve düzenlemek için zaman ayıran ve emek veren Francis Bacon'a."²²

Kral James bu piyesten hoşlanmamıştı ve gösterinin ertelenmesini emretmişti. Piyenin en önemli sahnesi şövalye ve rahiplerin, bir tepeden görkemli bir törenle dans ederek ve kutsal şövalyeliğin amaçlarını ifade ederek inişini gösteren sahneydi. Bu çiftin düğününde, rahipler şarkı söylüyordu:²³

Her dans bir ibadet

Her şarkı Tanrı'ya sunulan bir kurban

Eğer bu düğün eğlencesini Francis Bacon planlamış ise Frederick ve Elizabeth'in evliliklerini önemsemiş ve bu birleşmeye ve temsil ettiği şeye derin bir ilgi ve sempati duymuş olmalı. Bundan 8 yıl önce yayınlanan *The Advancement of Learning*'in yazarı, bu düğün için diğer çalışmalarından vakit ayırarak, Prenses Elizabeth'in, İngiltere'deki son günlerini ihtişamlı kılan bu son derece şiirsel, sanatsal ve bilimsel dehadan oluşan rüya gibi düğününe son dokunuşu yapmıştır. Diğer yandan Frederick üniversiteleri ziyaret ediyor, burada içlerinde George Herbert'in dini bir şiirinin de bulunduğu Latince şiirlerle karşılanıyordu.²⁴ Ve etrafta hala John Donne'ın²⁵ şiirlerinin de dâhil olduğu tebrik şiirleri doluşuyordu ve Elizabeth'in düğününün sevincini anlatan bu şiirlerin bazılarında da kardeşinin ölümünden duyulan üzüntü karışmıştı.

O dönemde yazılan bir mektupta "İyi niyetli kişiler, bu

21 Francis Beaumont, '*Masque of the Middle Temple and Lincoln's Inn*', Nichols'un kitabı içinde, s. 566-90

22 A.g.e., s.591.

23 A.g.e., s. 600.

24 P.O Kristeller *Iter Italicum*'da II, s. 399, 1738 tarihli Vatikan el yazmasında, Palatina Elektörüne Cambridge ziyareti sırasında okunan Latince şiirlerin yer aldığını belirtilir, bunlardan biri de George Herbert'in şiiridir. Bu referans için Profesör Kristeller'a müteşekkirim. Bu el yazması, diğer belgeler ve Bibliotheca Palatina ile birlikte Heidelberg'in düşüşünden sonra Roma'ya taşınmıştır. Aşağıya bkz, 2. Bölüm.

25 Bkz. 10. Bölüm.

evliliğin din için sağlam bir temel ve yapı oluşturduğunu düşünerek büyük bir mutluluk duyular” diye yazılmıştı.²⁶ Bu ifadeden, düğünün ve düğün eğlencelerinin dinsel politikaların bir ifadesi olarak görüldüğü ve Büyük Britanya’nın, Palatina Elektörünü lider olarak kabul ettiği, ateşkesin sona yaklaşmasıyla hazırlıklara başlayan Katolik birliklerine karşı kendisini destekleyeceği anlaşılıyor. Hollanda bölgelerinden temsilciler bu düğün törenine ve eğlencelere katılmıştı. Fransız ve Venedikli temsilciler de gelmiş, Venedik elçisi, Inigo Jones’a, katkılarından dolayı duydukları hayranlığı belirtmişti. Hapsburg birliklerinin temsilcisinin bu büyük şölene katılmaması dikkat çekiciydi. “İspanya elçisinin hasta olduğu söylenmişti ve arşidükün düğüne ikinci gün çağırılan elçisi de bu davete ters bir yanıt verdi.”²⁷ Bu düğünün, Avrupa geleneği içinde, siyasi bir anlamı vardı ve hem müttefikler hem de düşmanlar aynı şeyi düşünüyordu; Bu birleşme vasıtasıyla İngiltere, eski Kraliçe Elizabeth dönemindeki Protestan birliklerini destekleyen rolünü devam ettirecek ve Palatina Elektörü de kayınpederinin desteğiyle bu politikanın lideri olacaktı. O dönem fark edilmemiş olsa da, James bu evlilik hakkında yukarıda belirtilen görüşlere katılmıyordu. James, kendisini annesinin siyasi politikalarının uygulayıcısı olarak görmüyordu. Asıl düşüncesi, (bu fikri zaman içinde geliştirmiştir) bir Protestan Almanla hayatını birleştiren kızının evliliğini, oğlu Charles’ı Katolik İspanyol bir Prensesle evlendirerek dengelemektir. Böylece ne pahasına olursa olsun, en büyük korkusu olan Hapsburglarla olası bir savaşı önlemektir. James’in bu düşüncesi, derin bir yanlışlığı sonucu, aceleyle, düşünmeden hareket edip Hapsburg-karşıtı bir politika izleyen Palatina Elektörü ve danışmanları tarafından anlaşılmamıştı.

Elizabeth ve Frederick, 25 Nisan 1613’de İngiltere’den kabileleriyle birlikte Lahey’e²⁸ deniz yoluyla geçtiler. Orada Palgrave kontunun dayısı, Sessiz William’ın oğlu, Nassau prensi Maurice tarafından sıcak bir şekilde karşılandılar.

26 Nichols, s. 601-2.

27 A.g.e., s. 603.

28 A.g.e., s. 611.

İsmi Elizabeth olan bir İngiliz Prensesinin, Hollanda topraklarına girişi, bir önceki yüzyılın kökleşmiş tarihsel, politik ve dinsel düzenine ilişkin anıları canlandırmış olmalı. Sessiz William, uzun zamandan beri İspanyolların saldırganlığına karşı İngiltere ile bir birlik kurmak ve bu birliği evlilik bağıyla pekiştirmek istiyordu. Sessiz William daha önce, Fransız prens François d'Anjou'yu, Flemenk bölgesinin ve Brabant'ın valisi olarak atamıştı. Bunu yaparken Kraliçe Elizabeth'in bu prensle evleneceğini ve İngiliz-Fransız-birliğini elinde tutabileceğini ummuştu. Fakat bu planı işlemedi; Anjou yönetimi başarısız oldu ve İspanyollar Antwerp'e geri döndü. Bu olay 1584'te yaşanmıştı.²⁹ Sonra 1586'da Leichesten Kontu Robert, beklenen İngiliz desteğini verdi ve bir kurtarıcı olarak görüldü. Birleşik eyaletlerde büyük zaferler kazandı, bunlardan biri Utrecht'de³⁰ verdiği büyük Dizbağı Nişanı (Garter) şöleniydi. Bu şölen Dizbağı nişanını bir özgürlük sembolüne dönüştürdü.

Şimdi İngiltere'den gelen prenses, Dizbağı nişanıyla onurlandırılmış Orange-Nassau hanedanlığı mensubu bir Şövalye ile evlenmişti, Palatina Prensinin soydan geçen hükümdarlığının temsilcisiydi, İmparatorlukta baş seçmen konumundaydı ve Alman Protestan prenslikleri birliğinin başıydı. Haliyle bu evlilik Hollanda için idealdi, çünkü ülke endişe içinde ateşkes süresinin dolmasını bekliyordu. Palatina Elektörü ve Prenses Elizabeth için Hollanda'da verilen resepsiyonda hiçbir masraftan kaçınılmadı.³¹ Mükellef sofalarda ağırlandılar, çok değerli hediyeler verildi ve birçok gösteri düzenlendi. Elektör, Prenses Elizabeth'i Lahey'de bıraktı ve karısı onuruna bir resepsiyon düzenlemek için kendi ülkesine döndü.

29 François d'Anjou'yu Hollanda tahtına oturtmadaki başarısız girişim için bkz. Yates, *The Valois Tapestries*, Warburg Institute, 1959.

30 Bkz. R.C. Strong and J. A. Van Dorsten, *Leicester's Triumph*, Leiden and Oxford, 1964.

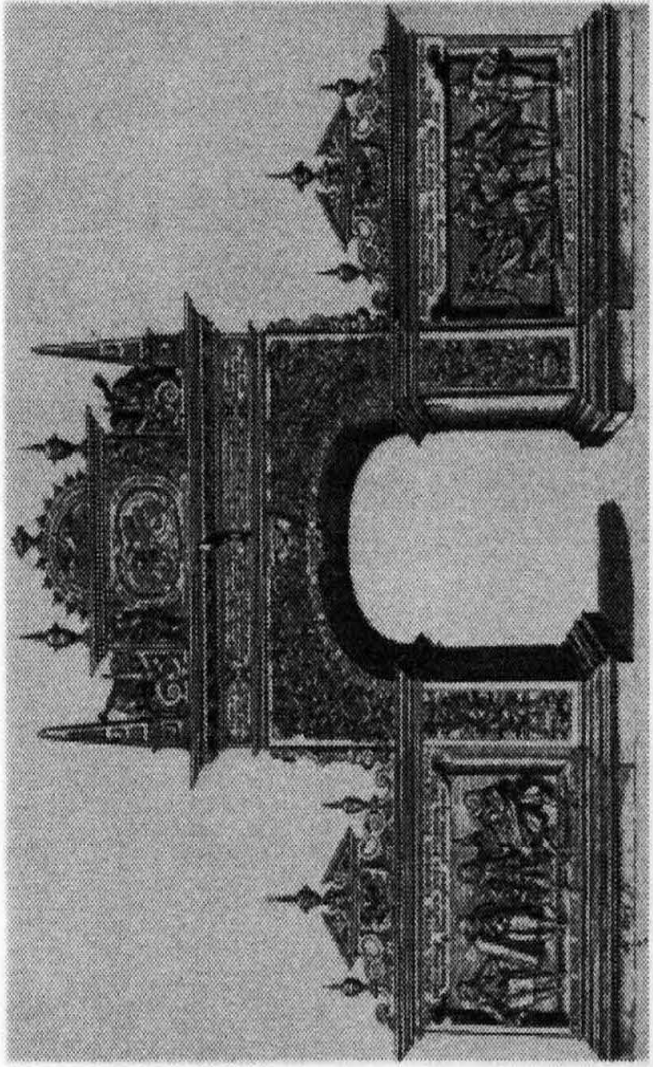
31 Hollanda'daki resepsiyon ve Elizabeth'in Heidelberg'e seyahatindeki diğer olaylar bir illüstrasyonla hikaye edilir: *Beschreibung der Reis... des herrn Frederick des V mit der Hochgeborenen Fürstin and Königlichen Princessin Elizabethen, Jacen des Ersten König in Gross Britannien Einigen Tochter*, Heilderberg, 1613.

Prenses bir süre sonra kocasını lüks bir gemiyle Ren'den geçerek takip etti. Böylece maskeli piyeslerde daha önce belirtilen Thames ve Ren evliliği başlamış oldu. Ve o olağanüstü perspektife sahip sahnelemelerin mucidi Inigo'nun da, prensesin kafilesiyle birlikte Ren'de yolculuk etmiş olma ihtimali vardır. Inigo Jones'un koruyucusu, büyük bir sanatsever ve koleksiyoner olan Arundel Kontu'nun, Prenses'e yeni ülkesine doğru seyahati boyunca eşlik ettiği biliniyor. Ve Inigo Jones'un da İtalya'ya ikinci ziyaretini Arundel kontunun kafilesinde yaptığını biliyoruz. Böylece sonuç kendiliğinden ortaya çıkıyor –bunu ispatlayacak herhangi bir belge bulunmasa da– Inigo ve Kont Arundel'in prensesin kafilesinde Londra'dan Heidelberg'e gitmiş ve oradan da Inigo Jones, Arundel ile birlikte İtalya'ya geçmiştir.³² Heidelberg'de, yarısını İngilizlerin oluşturduğu İngiliz sarayında, Londra ile Palatina arası yoğun bir gidiş geliş vardı ve bu sayede İngilizlerin kıtaya gelişi için yeni bir rota oluşturulmuştu.

Elizabeth'in ziyaret ettiği ilk Palatina şehri, tam sınırdaki Oppenheim'dı. Burada şehrin sakinleri Elizabeth'in onuruna şehri süslemişlerdi. Elizabeth'in Londra'dan Heidelberg'e ziyaretinin hikâyesi yakın dönemde basılan illüstrasyonlarında görülebilir.³³ Oppenheim'in zafer taklarından biri (R.2) güllerle bezenmişti, tevatüre göre bu yolla Elizabeth'in York ve Lancaster hanedanlığının soyundan gelmesine gönderme yapılıyordu. Dizbağı nişanı takan Büyük Britanya'nın kraliyet birlikleri Palatina birliklerinin yanında duruyordu. Oppenheim'in caddelerinde muhafızlar en şık kostümleriyle dizilmişti ve halk, İngiltere'den gelen gelini büyük bir coşkuyla karşılamıştı.

32 Bkz. John Summerson, *Inigo Jones*, London (Penguin), 1966, s. 35. diğer yandan D.N.B.'de Arundel üzerine yazılan bir makale kontun Heidelberg'e ziyaretinden sonra İngiltere'ye döndüğünü ve İtalya'ya yine aynı yıl fakat başka bir zamanda gittiğini öne sürer. Bu durumda Inigo'nun ona Heidelberg gezisinde eşlik ettiğini söylemek zor.

33 *The Beschreibung der Reiss Oppenheim'daki resepsiyonun hikâyesini anlatır.*

Resim 2: Johann Theodore de Bry tarafından tasarlanan ve işlenen kemer, Oppenheim im 1613. *Beschreibung der Reiss'*dan alınmıştır, Heidelberg, 1613.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>

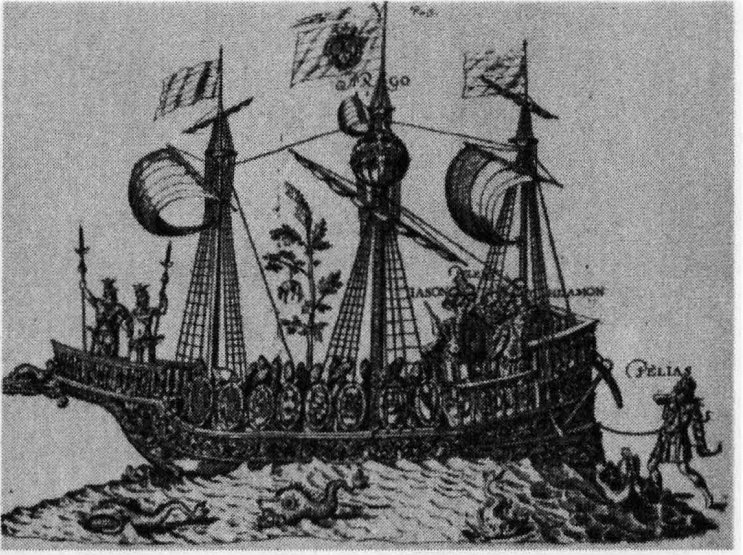
Oppenheim'in gül takı gravürü, bu ziyareti anlatan diğer gravürlerde de olduğu gibi 'De Bry'in imzasını taşır. Bu imza tanınmış gravür sanatçısı Johann Theodre De Bry'a aittir. De Bry o dönem gravürlerini ve sürdürmekte olduğu yayıncılık işini Frankfurt'tan Oppenheim'a taşımıştır. Frederick ve Elizabeth'in Palatina'daki hükümdarlıkları süresince, yani 1613'den 1619'a kadar Johann Theodre De Bry, Oppenheim'dan özellikle kavranması zor, çetrefilli konularla ilgili bir sürü yayın yapmıştır ve bunların gravür olarak yapılan illüstrasyonlarının en yüksek kalitede olması dikkat çekicidir. Damadı Matthieu Merian, gravür çalışmalarında kendisine yardımcı olmuştur.

De Bry tarafından Oppenheim'da yayınlanan çalışmaların en önemlisi Robert Fludd'ın *Utriusque Cosmi Historia*'sıdır, bu kitapta birçok illüstrasyonu bulunmaktadır. Bir Palatina şehrinin an itibariyle İngiltere ile bu kadar yakından bağlantılı olması, şüphesiz bu muazzam felsefi çalışmaların bir İngiliz tarafından yayınlanmasına olanak sağlamıştı. Fludd'ın Oppenheim'da, Frederick ve Elizabeth'in hükümdarlığı sırasında yayınlanan çalışmasının önemine daha sonra değineceğim.³⁴

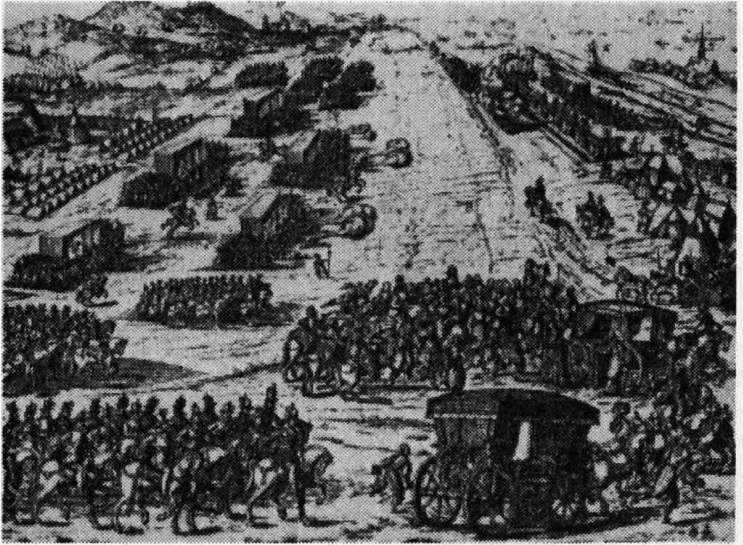
Sonunda, 7 Haziran 1613'de Elizabeth başkent Heidelberg'e vardı, seyahatinin hikâyesini anlatan illüstrasyon (R. 3b)'de görülmektedir. Resmî bir karşılama görüyoruz bu gravürde. Elizabeth, uzun kırmızı bir şapka giymiş, dantelli yakası ve altın rengi jüponu var, faytondan yeni inmiş. Kocasını onu karşılamak için koşuyor. Heidelberg'e onu götürecek kırmızı fayton köşede bekliyor.

Avrupa'da Protestan eğitimin verildiği başlıca yerlerden biri olan Heidelberg Üniversitesi'nin bölümleri onun onuruna kemerler yaptırmıştır. İlahiyat fakültesinin kemeri (4a) Luther, Melanchthon ve Beze gibi rahiplerin portreleriyle dekore edilmiştir (ilginçtir ki Kalvin bunların arasında yoktur).

34 Bkz. 6. Bölüm.

Resim 3a: Argonautların gemisi, gösteri alayı

Resim 3b: Prenses Elizabeth'in Heidelberg'e varışı. *Beschreibung der Reiss*'dan alınmıştır.

Şehirden geçtikten sonra kafileyi taşıyan arabalar Heidelberg kalesine doğru çıkar. Bu muazzam ve romantik yapı, etkileyici bir biçimde dik bir tepede, şehri ve Ren nehrinin bir kolu olan Nekar'ı görecek şekilde konumlanmıştır. Kalenin avlusunda, yaklaşık iki metre yüksekliğinde bir zafer takı görülmektedir (R. 4b). Tak, önceki Palatina hükümdarlarının ve onların İngiliz eşlerinin heykelleriyle süslenmiştir. Kalenin kapısında, oğlu için bu evliliği uzun zamandır endişeyle beklemiş olan Electör'ün annesi, Sessiz William'ın kızı Nassau'lu Louise Juliane durmaktadır.

Varıştan birkaç gün sonra Heidelberg kalesi festivaller ve başka eğlencelerle renklenmişti. Mitolojik tanrı ve tanrıçaları taşıyan savaş arabaları bu eğlencelerde dolaşıp duruyordu. Bunlardan birinde, Jason gibi giydirilmiş denizde Argonotlarla birlikte Altın Postu (R. 4b) aramakta olan Palatina Elektörü oturmaktaydı, Mitolojik festivalin bu Franko-Burgonya üslubunun Inigo Jones'un I. James'in sarayındaki henüz bitmiş çalışmalarından sonra biraz arkaik olduğu düşünülebilir ve Inigo Jones'un kendisi de orada bu karşılaştırmayı yapmış olabilir.

Yine de Jason'ın savaş arabası teması Londra'daki gösterilerin temalarıyla uyumluydu. Jason olarak Elektör'e yapılan gönderme, gemide bir ağaçtan sarkıtılmış olan Altın Post nişanına yapılan göndermedir. Frederick, imparatorluğun Elektör'ü yani seçmen prensi olarak elbette İngiliz Kraliyet ailesinin bir parçasıydı. Ve geminin bayrak direğinde Büyük Britanya Kralı'nın kızıyla evli olarak bağlı olduğu İngilizlerin ünlü Dizbağı nişanı görülüyordu. Londra'daki havai fişek gösterilerinde Dizbağı nişanının St. George'u olarak görünmüştü; burada ise Altın Post nişanının Jason'ı olarak görülüyordu. Kuşkusuz mistik bir maceraya çıkan kahraman rolünün ona en uygun rol olduğu düşünülüyordu. En nihayet hepsi sona erdi. İngiliz hükümet temsilcileri görevlerini tamamladıktan sonra döndüler, Arundel kontu ve kontesi gitti. Lord ve Lady Harrington İngiltere'ye döndü. Böylece Elizabeth'in ülkesiyle son resmi bağlantısı da kesilmiş oldu. Bu andan itibaren Ren'in Palatina Elektres'iydi, şaşaa içinde Heidelberg'de ikamet ediyordu artık, taa ki tali-

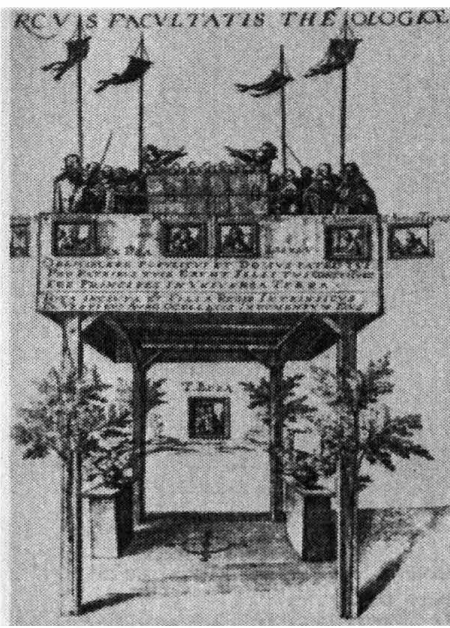
hinin döndüğü 1619 yılına kadar.

Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Elektörünün, Büyük Britanya Kralının kızıyla evlendiğini duymayan yoktu. Evlilik haberi sık ormanların içinden, şehirlerden geçerek yayıldı, çoğu yerde, Alman Protestan ülküsünü güçlendireceği düşüncesiyle büyük bir mutlulukla karşılandı. Fakat bazı bölgelerde, özellikle de Avusturyalı Hapsburg'ların görkemli saltanatların sürdüğü Gerz'de pek de olumlu karşılanmamıştı.

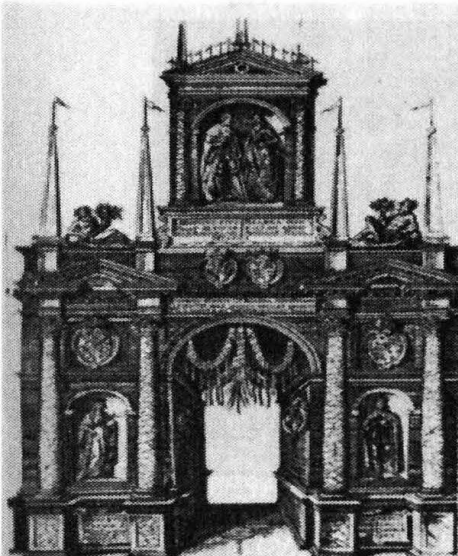
Elizabeth'in Heidelberg'e yerleşmesiyle birlikte Heidelberg Kalesi bazı tuhaf ve heyecan uyandıran etkilerin merkezi haline gelmeye başladı. Elizabeth'in kardeşi Prens Henry, Rönesans bahçe tasarımlarıyla oldukça ilgiliydi. Müzik çalan, şarkı söyleyen otomatik çeşmelere ve heykellere karşı ilgi, özellikle Heron'un* ve onun ekolünün yarattığı harikaları anlatan antik metinlerin keşfedilmesiyle uyanmıştı. Protestan bir Fransız olan ve çok yetenekli bir bahçe mimarı ve hidrolik mühendisi olarak bilinen Salomon de Caus, Prens Henry'nin mimarıydı.³⁵ Salomon de Caus, Prens Henry için çalışan Inigo Jones ile yakın bir ilişki içindeydi.

* Yunanlı matematikçi. Geometri, hacim ve alan hesaplamaları üzerine birçok çalışma yapmıştır. Ayrıca mekanik alanında çalışmaları vardır. Kendi adını taşıyan heron çesmesi ve eolipil gibi daha birçok makinenin mucidi olduğu sanılmaktadır. -ç.n.

35 Salomon de Caus'un yayınlanmış eserleri arasında *Les raisons des Forces mouvantes*, Frankfurt, 1615 vardır. Vitruvius'dan esinlenerek oluşturduğu bu kitapta mekanik ve hidrolik yapılar üzerine birçok önemli çalışma yer alır. Kitabın Prenses Elizabeth'e ithaf edilmiş olması ona kardeşinin bu konuya ilgisini hatırlatır. Bu çalışma Paris'de 1624'de ilave ikinci bir kitapla birlikte tekrar basılmıştır; *Livre Second ou soni desseignness plusieurs Grotes& Fontaines*. Bu kitapta illüstrasyonu bulunan bazı yapay mağara, çeşme ve mekanik heykellerin Palatina Elektör'ünün Heidelberg'deki toprakları için tasarlandığı belirtilmiştir (Bkz. 6b, 2 5 a).

Resim 4a: Heidelberg Üniversitesi'ne dikilen tak.

Resim 4b: Heidelberg Kalesi'nin avlusuna Prenses Elizabeth'in şehre girişi onuruna dikilen zafer takı

Vitruvius'un Rönesans döneminde yeniden keşfedilmesi sayesinde, eserlerini oluştururken Vitruvius'dan beslenen bu iki adam, gerçek bir mimarın, bilim ve sanat, sayı ve oran, müzik, perspektif, resim ve teknik üzerine temellenen konuları iyi bilmesi gerektiğini söyleyen Vitruvius'un belirttiği bu beceriler konusunda bir hayli bilgiliydiler.³⁶ Vitruvius, mimarinin, matematik bilimlerinin kralı olduğunu vurgulamıştır ve mimarinin diğer sanatları ve bilimlerini bir araya getirdiğini belirtmiştir. Inigo Jones, mimari ve onun yan dalları olan perspektif ve teknikle yakından bağlantılı olan yapı ve teatral sahne tasarımı üzerine çalışıyordu.³⁷ Salomon de Caus ise Rönesans döneminde mimariyle yakından ilişkili olan, matematik bilimleri gibi, orana ve perspektife dayanan bahçe tasarımıyla ilgileniyordu ve şarkı söyleyen çeşmeler ve diğer süslemeler için en yeni teknikleri uyguluyordu.

Prens Henry'nin ölümünden sonra, Salomon de Caus, Palatina Elektörünün hizmetine geçti ve mimar ve mühendis olarak Heidelberg'e yerleşti, kalenin ve arazilerin düzenlenmesinden sorumluydu ve bu alanda harikalar yarattı, bu düzenlemeler hakkında bir fikir edinmek için De Caus'un 1620'de Frankfurt'ta Johann Theodore De Bry tarafından basılan *Hortus Palatinus* gravürüne bakılabilir (R. 6a). De Caus kayalık yamaç üzerinde düz bir zemin oluşturarak mükemmel bir biçimde giriş bahçeler tasarlamıştır. Dünyanın sekizinci harikası olarak görülen bu olağanüstü bahçeler, şehrin ve Nekar vadisinin üzerindeydi.³⁸ Tarihi Heidelberg kalesi de ek bölümler yapılarak genişletildi ve modernleştirildi, birçok pencere eklenerek daha aydınlık bir hale getirildi, bu değişikliklerin İngiliz evleri ve Sarayları taklit edilerek planlandığı söylenir. Gravürde görülen bu muazzam yapıda Cermen (töton) esintisinin benzersizliği açıklıkla görülmektedir.

36 'Vitruviyen Temalar' için bkz. Yates, *Theatre of the World*, London, 1969, s. 20-59.

37 Bkz *a.g.e.*, s. 80-91.

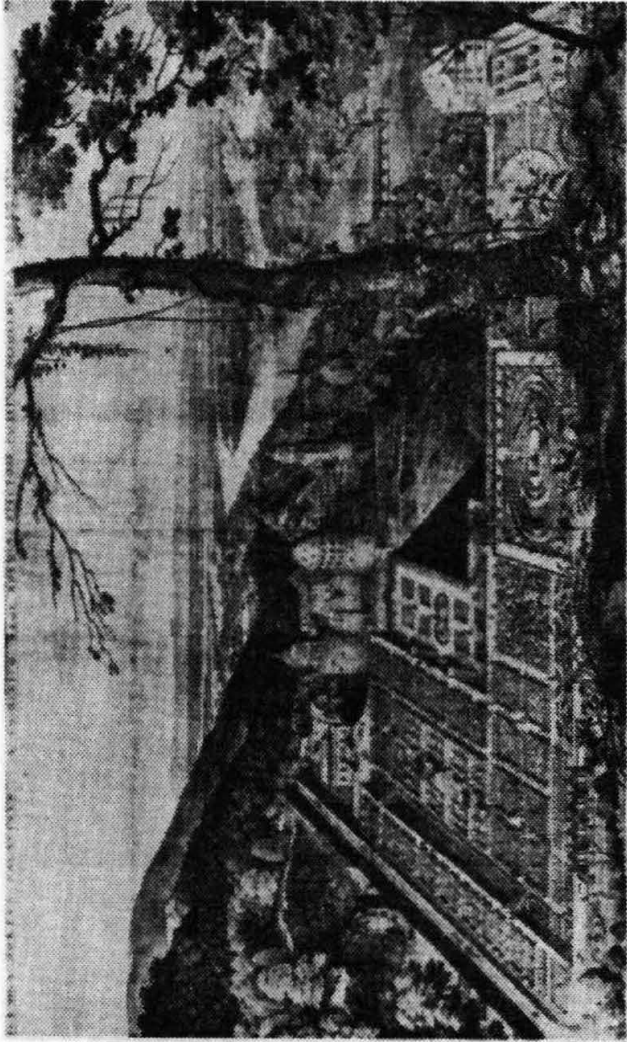
38 Bkz. Lili Fehrle-Burger 'Der Hortus Palatinus als "achtes Weltwunder"', in *Ruperto-Carola, Mitteilungen der Vereinigung der Freunde der Studentenschaft der Universität Heidelberg*, XIV (2). 1962. Bu referans için R. Strong'a müteşekkirim.

De Caus, bahçeler için birçok mağara inşa etti (R. 2 5 a), bu mağaralarda mekanik çeşmelerden gelen müzik eşliğinde renklenen mitolojik kahramanlar, Parnassus ile Musalar ya da Midas resimleri vardı. Memnon'un heykeli oldukça dikkat çekiciydi (R. 6b), sopalı bir Herkül-Memnon görülyordu resimde. Bu heykel, klasik hikâyeden de bilindiği gibi, güneş ışınları kendisine değdiğinde sesler çıkarıyordu. Bu efektlerin elde edilebildiği bilimsel sihir gravürde gösterilmiştir; Heron'un pnömatiğinden türemişlerdir.

Salomon de Caus, sayı üzerinde temellenen bilimlerin içinde en başta gelenin müzik olduğuna inanırdı ve kendisi de bir org sanatçısıydı.³⁹ Heidelberg'de bir hidrolik org tasarladığı söylenir (Vitruvius tarafından tasvir edilen tarihi bir hidrolik org). Heidelberg'in bütün bu sesli heykelleri, çeşmeleri ve mağaralarıyla, en az Prospero'nun adası kadar "gürültülü" olduğunu söylemek yanlış olmaz herhalde.

Eğer Inigo Jones, Heidelberg'e Arundel Kontu'nun kafilesıyla Prenses Elizabeth'e eşlik ederek geldiyse, kendinden önceki meslektaşının, Salomon de Caus'un çalışmaları hakkında muhakkak bilgi sahibiydi. Ve aslında bu pitoresk çeşme ve mağaralar, suyun ritmiyle uyumlu bahçe grupları, Inigo Jones'un piyeslerin sahnelenmesinde kullandığı Vitruviyen tekniklerle neredeyse aynıydı. Heidelberg'deki 'Apollo ve Musalar' ya da 'Midas' mağaralarını, Inigo tarafından tasarlanan maskeli piyes sahneleriyle kıyaslayacak olursak aynı teatral atmosferde olduklarını görülebilir. Palatina Elektörü, karısının çevresini, önceden Londra'da yaşadığı dünyanın bir devamı olan bir rüya dünyasıyla kuşatmıştı.

39 Bkz. Salomon de Caus, *Institution harmonique*, Frankfurt, 1615.

Resim 5: Heidelberg Kalesi ve Bahçeler, Matthieu Merian'ın gravürü. Salomon de Caus'un, *Hortus Palatinus*'undan, Frankfurt, 1620

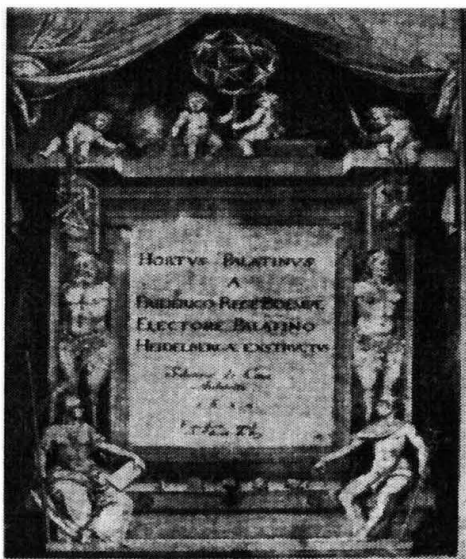
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rante.org>

Piyeslerin sahnelenmesi, ya da müzikli mağaralar, şarkı söyleyen çeşmeler, pnömatik kontrolle çalışan ve konuşan heykeller, yani bilimin teknolojiye dönüştürülmesi, bizler için önemli uygulamalar olarak görünmeyebilir, fakat aslında bu ve benzeri tekniklerin kullanıldığı, teknik ustalıklardan geniş ölçekte yararlanan Rönesans bilimi, tam da bu yüzden halen büyüğü bir atmosfer içindeydi.⁴⁰ De Caus bu gelenek içinde bilimin gelişmesindeki en önemli örneklerden biridir; 19. yüzyılı önceden görmüşçesine, buhardan elektrik elde ettiği söylenir ve Heidelberg için yapılan çalışmaların illüstrasyonlarını içeren, 1615 yılında Palatina Prensesi'ne ithaf ettiği *Les raisons des forces mouvantes* çalışmasında, Vitruvius'dan makinelerle ilgili alıntılar yapar, Vitruvius'un tarif ettiği inşaat makinesinin illüstrasyonunu yapar ve matematiksel ilkeleri mekaniğe uygular. Heidelberg'in restorasyonu sırasında Frederick'in uyguladığı bu ileri bilimsel mimari ve mühendislik teknikleri, Palatina'daki yeni bir kültürün çağa ayak uydurduğu ve Rönesans'dan 17. yüzyıla doğal bir akış içinde geçtiğini göstermektedir.

Piyeslerde şairler tarafından kullanılan imgelere bakılırsa, Heidelberg'in Jakoben* mimari yapısının Thames ve Ren'in evliliğinden doğduğunu söyleyebiliriz. İngiltere'den Palatina'ya ulaşan düşünsel ve kültürel akımlar Elizabeth'in ardından gelmişti. Belki de Inigo Jones, Heidelberg'i ziyaret etmişti. Salomon de Caus, Prens Henry'nin bahçe zevklerini ona göstermişti. Shakespeareyen çift, Elizabeth ve Frederick, bir Londra oyununu andıran hayatlarına yeni bir teatral sahnede devam ediyorlardı.

* İngiltere'deki Rönesans mimarisinin ikinci evresidir. Kral I. James'in adından esinlenilerek bu isim verilmiştir. -ç.n.

40 Bkz. *Theatre of the World*, s. 78-9.

Resim 6a: Salomon de Caus, *Hortus Palatinus*, kapak.

Resim 6b: Memnon Heykeli. Salomon de Caus'un *Les raisons des forces mouuantes* kitabından, ikinci cilt, Paris, 1624

İngiltere'den Almanya'nın bu kısmına geçen etkiler arasında İngiliz oyuncuların oluşturduğu kumpanyalar da vardı. Oyun sever bir çiftin varlığı ve İngiliz tiyatrolarını seviyor olmaları İngiliz oyuncuları buraya seyahat etmeleri yönünde şevklendirmişti. Heidelberg'de 1613 yılında İngiliz oyuncular vardı,⁴¹ bu oyuncular daha sonra gezici kumpanyaların uğrak yeri olan Frankfurt panayırına geçiyorlardı. Londra'da kendi oyuncu grubu olan ve tiyatronun her biçimine hayran olan Prenses Elizabeth sayesinde İngiliz tiyatrosu ve oyunları oldukça yaygın bir şekilde tanınmaya başlamıştı.

Palatina ve İngiltere arasında gidip gelen hizmetliler ve temsilciler sayesinde iki ülke arasında epeyce bir alış veriş yapıyordu. Böylece haberlerin ya da yayınların İngiltere'den Almanya'ya sızmış olabileceği söylenebilir. Francis Bacon, Prenses ve kocasının düğünün düzenlenmesiyle oldukça büyük bir hevesle ilgilenmişti. Muhtemelen Frederick de, Elizabeth de, *The Advancement of Learning*'i okumuşlardı. Elizabeth'in hayatının sonraki dönemlerinde Bacon'ın çalışmalarıyla ilgilendiğini ve eserlerini büyük bir zevkle okuduğunu biliyoruz. Elizabeth, pek derinliği olmasa da keskin bir zekâya sahip bir kadındı. Elektör de aydın ve mistik biriydi, müzik ve mimariye derin bir ilgi duyuyordu. Felsefi zevklerini çocuklarından bir kaçına aktarmıştı. En büyük kızı olan diğer prenses Elizabeth'e, Descartes *Principia*⁴² çalışması ithaf etmişti.⁴³

Matthieu Merian'ın Heidelberg bahçelerini gösteren etkileyici gravürüne baktığımızda Almanya'nın merkezinde, bir yamacın üstüne kurulmuş bu şehrin, Jakoben İngiltere'nin uzağında, İleri 17. yüzyıl kültürünün kalesi olduğunu düşünebiliriz. Fakat Thames ve Ren'in evliliğiyle simgelenen bu umut verici büyüme, pek uzun sürmedi. Gravürün yayınlandığı yılda, 1620'de, Prag'da Elizabeth ve Frederick'in Bohemya kralı ve kraliçesi olarak sürdürdükleri kısa hükümdarlık 30 yıl savaşlarının patlamasına neden

41 E.K. Chambers, *Elizabethan Stage*, II, s. 288-9. Bu oyuncu grubunun başında Almanya'nın hem Protestan hem de Katolik bölümlerinde epeyce dolaşmış olan John Spencer vardı.

42 Bkz. Green, *Elizabeth of Bohemia*, s. 260.

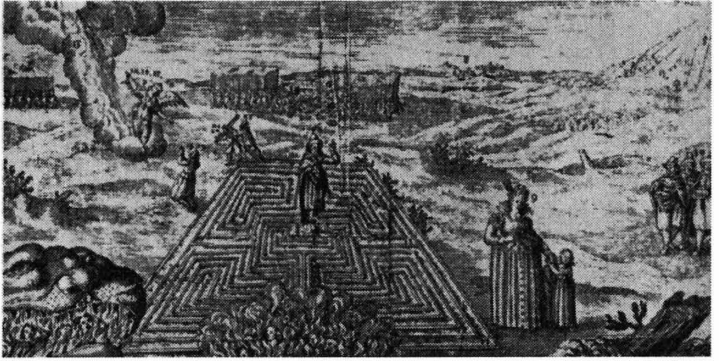
43 Bkz. 8. Bölüm.

olan olaylarla son buldu ve böylece Palatina'yı ve büyüleyici Jakoben Heidelberg kalesini alt üst etti. Palatina, savaşın en ön cephesindeydi ve savaşın tahripkâr etkisi bütün şehirde açık bir şekilde görülüyordu.

Frederick'in mağlubiyetinden sonra acımasız bir propaganda savaşı başladı. Bu propagandalarda her türlü alay ve hiciv silahı kullanılıyordu. Küçümseyici içerikli birçok yayın etrafta dolaşıyordu. Bunların içinde tek parça kâğıtlara çizilmiş resimler ve bunlara eşlik eden ve her türlü yazınsal değerden yoksun metin bulunuyordu. Mesela resimlerden birinde, (R. 7a) ata binen postacı çocuk elinde tuttuğu düdüğü öttürerek dolaşıyor, burada şehirden kaçmış olan Bohemya kralını ararken resmedildiği görülüyor. Bu karikatür çok daha sert ve kötü niyetli dokundurmalar yapan diğer karikatürler içinde nispeten zararsız olanlarından. Bir diğer gravürde Elizabeth ve Frederick şık bir bahçe içinde resmedilmiş (R. 7b). Alçaltıcı bir bakış açısından görülüyorlar ve şık bahçelerinin, cehennemin alevleriyle yanmak üzere olduğu görülüyor. Seçkin Rönesans kültürünün bu masalsı temsilleri işte bu şekilde düşmanca propagandalarla bir ucubeye dönüştürülmüştü. Bu acı parodinin içinde Elizabeth ve Frederick'in daha mutlu günlerinde Shaekespeare'in büyülu *Fırtına* oyununu izlemiş olmalarını düşünmek bir hayli güç.

Resim 7a: Postacı Çocuk Kralı Arıyor.

Resim 7b: Frederick ve Elizabeth Cehennem Bahçesinde. German Prints, 1621 (resmin altındaki yazılar kaldırılmıştır), British Museum.

BOHEMYA TRAJEDİSİ

1577 yılında, Genç Philip Sidney, yeni hükümdar II. Rudolph'a, kendisinden önceki hükümdarın, yani babası II. Maximilian'ın ölümü üzerine Kraliçe Elizabeth'in başsağlığı dileklerini iletmek için İmparatorluk sarayına gönderilmişti. Bu ziyaret esnasında Sidney Avrupa'da bir Protestan birliği oluşturmak için Alman Protestan prenslerini, özellikle de Palatina'nın kalvinist yöneticilerini ziyaret etme fırsatı buldu. Sidney'in, amcası Leicester Kontuna göre şekillendirdiği dinsel ve siyasal bir pozisyonu zaten vardı. İspanya karşısında, Kraliçe Elizabeth'in ihtiyatlı yaklaşımının onaylayacağından daha cesur bir politika izlenmesi gerektiğine, bu politikanın da Protestan 'aktivizm'i olduğuna inanıyordu. Ve Heidelberg'de kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan bir arkadaş buldu kendisine, bu kişi Palatina Elektörünün kardeşi John Casimir'di. Sidney, Walsingham'a Almanya Protestan prenslerinin Protestan Birliği oluşturmaya kayıtsız kaldığını, içlerinden sadece John Casimir'in ve Prens William Hesse'nin¹ (William of Hesse) buna istekli olduğunu bildirdi.

Philip Sidney, erken ölümünün ardından Protestan Şövalyeliğin *Beau Ideal*'i (eşsiz güzeli) olarak efsaneleşti. Kraliçe Elizabeth'in şövalyelerden oluşan olağanüstü tarikatının Göreve Gelme Günü eğlenceleriyle yeniden canlanan şövalyeliğin romantik süs eşyaları da onunla özdeşleştirildi. Onun en yakın arkadaşı olan John Casimir, Heidelberg sarayı ile İngiltere'deki Sidney geleneği arasındaki bağlantıyı kuruyordu ve genç Palatina Elektörü'nün Anglo-Germen Protestan şövalyesi olarak görülmesini sağlayan da yine oydu.

1 Sidney'in Palatina'yı ziyareti ona eşlik eden Fulke Greville tarafından anlatılmıştır. Bkz. F. Greville, *The Life of the Renowned Sir Philip Sidney*, ed. N. Smith, Oxford, 1907, s. 41 vd., karşılaştırm (CF) R. Howell, *Sir Philip Sidney The Shepherd Knight*, London, 1968, s.34-5; J.O Osborn, *Young Philip Sidney*, Yale Univ. Press, 1972, s. 450 vd.

Palatina'nın 'aktivist' geleneği² Fransa kralı IV. Henry'nin Almanya'yı işgal etme planlarına verilen aktif destekle devam etti fakat bu planlar, 1610'da IV. Henry'nin bir suikaste kurban gitmesiyle yarıda kaldı. Palatina'nın Fransız kralını desteklemesi, daha önce Casimir'in dönemindeki Franco-Palatinate anlayışının bir devamıydı. Casimir, Huguenot'ların* lideri olarak mücadelesinde Henry'i ve daha sonra Navarre kralı Henry'i desteklemişti.

Palatina politikasının ardındaki büyük akıl hocası Anhalt prensi Christian çok önemlidir³. Kendisi Heidelberg sarayının baş danışmanıdır ve IV. Henry'nin, Avrupa'da Hapsburg hâkimiyetini tamamen ortadan kaldırmak için yaptığı kapsamlı planlara yardım etmiştir. Henry'nin projeleri ölümüyle yarım kalınca, Palatina, Anhalt'ın telkiniyle bu büyük amaçları uygulamak için başka yöntemlere başvurdu.

Bu noktadan sonra genç Palatina Elektörü V. Frederick, Hapsburg birliklerine karşı Protestan direnişinin lideri olarak görülmeye başlandı. Onun bu pozisyon için en uygun kişi olduğunu gösteren birçok unsur vardı. İmparatorlukta-ki en büyük rütbelerden birini devralmıştı ve onu, Katolik Prensler Birliğini etkisizleştirmek için oluşturulmuş Alman Protestan Prensler birliğinin başı ve doğal lideri yapan Protestan aktivist geleneğini de devralmıştı. Fransa'daki Protestanlarla çok güçlü bağlantıları bulunuyordu. Amcası Bouillon Dükü Huguenot'ların lideri idi. Avrupa'daki Protestan Liderliğinin kalesi Hollanda'yla yakın aile bağlarıyla bağlıydı. Ve son olarak, -Frederick'in pozisyonuna son noktayı koyan en güçlü etkiydi bu- Büyük Britanya kralının kızıyla evlenmişti, Frederick'i destekleyenler bu evlilik sayesinde, I. James'in, kızına ve damadına yardım edeceğine inanıyor-

2 Bkz. Claus-Peter Clasen, *The Palatinate in European History*, Oxford 1963.

* Huguenot, 16. yüzyıldaki Reform hareketi sırasında Fransa'da ortaya çıkan Protestan topluluğudur.

3 Anhalt için bkz. Clasen'in az önce referans verdiğimiz kitabı; Julius Krebs, *Christian von Anhalt und die Kurpfälzische Politik am beginn des Dreissigjährigen Krieges*, Leipzig, 1872; *Cambridge Modern History*, IV, Cambridge, 1906, s.3 vd; David Ogg, *Europe in the Seventeen Century*, ed. London, 1943, s.126 vd.

du. Baktığımız zaman Palatina Elektörünün elinde bulunduğ u ayrıcalıklar onun Avrupa'nın bu kritik yıllarının kaderini şekillendirmede en önemli rolü üstlenecek en uygun kişi olduğunu gösteriyor.

İleriki yıllarda, birçok şey Almanya'nın imparatoru olacak kişiye ve Hapsburg'ların imparatorluğ un kontrolünü ellerinde tutup tutamayacağı na bağlıydı.

Avrupa'da savaşlar arasındaki gerilimli yıllarda (16. yüzyıldaki din savaşları ve Otuz Yıl Savaşları arasındaki yıllarda) İmparator II. Rudolph'un 1612'deki ölümü belirgin bir kriz anıdır. II. Rudolph, Hapsburg hanedanlığının mensubu olmasına rağmen İspanya kralı olan yeğeni II. Philip'den uzak duruyordu ve gizemli bir şekilde derin çalışmalar a gömülmüştü.⁴ İmparatorluk sarayını Viyana'dan Prag'a taşıdı böylece Prag, simya, astroloji ve her türlü büyü biliminin merkezi haline geldi. Görkemli sarayının kütüphanelerinde, mekanik harikalardan oluş an 'sihirli oda'larında, sarayından pek de çıkmadan yeğeninin korkutucu bağnazlığından doğ an problemlerden kaçarak saklandı. Prag, bütün Avrupa'daki ezoterik ve bilimsel çalışmaların Mekkesi haline geldi. John Dee ve Edward Kelly, Giordano Bruno ve Johannes Kepler bu şehirde yaşıyordu. Gelgelelim, Rudolph dönemindeki Prag, her ne kadar tuhaf bir üne sahip olsa da görece diğ er inançlara saygı duyulan bir şehirdi. Yahudiler kabalist çalışmalarını burada rahatsız edilmeden sürdürebiliyorlardı (Rudolph'un en gözde din danışmanı, Pistorius bir kabalistti) ve Bohemya kilisesi de "majestelerinin garantisi altındaydı" John Huss tarafından kurulan Bohemya kilisesi, Avrupa'da reformasyonu gerçekleştiren ilk kiliseydi. Rudolph'un dinlere saygısı, Bohemya kilisesini ve bu kilisenin öğretilerine bağlı olan mistik Bohemyalı kardeşler tarikatını de içine alacak şekilde genişti.

Rudolph döneminde Prag, Rönesans etkileriyle dolu, birbirinden farklı fikirlerin birbirini etkilediğ i, yeni gelişmelere açık potansiyeliyle tam bir Rönesans şehriydi. Fakat Rudolph öldükten sonra gerici güçlerin etkisinden nispeten

4 II. Rudolph hakkında yazılmış iyi sayılabilecek bir kitap henüz yok.

muaf oluşu ne kadar daha devam edebilirdi? Bu sorun kısa süreliğine Rudolph'un kardeşi Matthias'ın tahta getirilmesiyle ertelenmişti, fakat Matthias yaşlıydı, tahta gelişinden kısa bir süre sonra öldü ve sorun böylece artık daha fazla ertelenemeyecek duruma geldi. Katolik birlikleri toplanıyordu; din savaşlarında yapılan ateşkesin süresinin dolmasına sadece birkaç yıl kalmıştı. Muhtemelen imparatorluğun ve Bohemya tahtının adayı, Cizvitlerin öğrencisi, kendi inançlarına aykırı düşen herkesi ortadan kaldırmayı amaçlayan Habsburg hanedanlığına mensup, bağınaz bir Katolik olan Styria arşidükü Ferdinand olacaktı.

1617'de Styria arşidükü Ferdinand, Bohemya kralı oldu.⁵ Eğitimi ve kişiliği doğrultusunda ilk iş olarak Rudolph'un dinde hoşgörü düzenlemelerini ve diğer özgürlükleri yürürlükten kaldırdı. Ve Bohemya kilisesini baskı altına almaya başladı. Bazı kişiler Otuz Yıl Savaşları'nın asıl başlangıcının bu bağınaz uygulamalarla başladığını söyler. Bu korkunç hareketi durdurmaya yönelik onurlu girişim Bohemya'nın liberal Katoliklerinden geldi. Fakat Ferdinand ve onun Cizvit danışmanlarını hiçbir şey durduramıyordu, bu yüzden Bohemya kilisesine ve din adamlarına saldırı devam etti. İki taraf arasında ateşli tartışmalar yaşanıyordu, bu tartışmaların birinde iki Katolik rahip pencereden dışarı atılmıştı. *Defenestration of Prague** olarak bilinen bu hadise Avrupa'yı Otuz Yıl Savaşları'na götüren bir diğer adım oldu. Prag, şimdi Habsburg egemenliğine karşı açık bir başkaldırı içindeydi. İsyancılara göre Bohemya tahtına seçimle geliniyordu, kim seçilirse o tahta geçiyordu, Ferdinand ve destekçilerinin savunduğu ve Habsburg hanedanlığında olduğu gibi soydan geçen bir sistem değildi.

26 Ağustos 1619'da Bohemyalılar tahtı, Palatina Elektörü Frederick'e sunmaya karar verdiler.

Frederick'in Bohemya kralı olma ihtimali bir süreden beri etrafta dolaşmaya başlamıştı; bunun çok daha önce, dü-

5 Bohemya'daki olayların açık bir anlatımı için bkz. C. V. Wedgwood, *The Thirty Years War*, 1968 s. 69

* Defenestration: birini pencereden atmak anlamına geliyor. -ç.n.

ğün zamanında konuşulduğu söyleniyordu.⁶ Anhalt, büyük bir gayretle Frederick için oy istiyordu çünkü Frederick'in Habsburglar'a karşı güçlenmesi Anhalt'ın planının en büyük parçasıydı. İmparatorluk anayasasının ayrıntılı ve kendine özgü kurallarına göre, Bohemya Kralının imparator seçimlerinde bir oy hakkı bulunuyordu. Frederick zaten seçmen olduğu için, eğer Kral olursa iki oy hakkına sahip olacaktı bu da Habsburg destekçileri karşısında bir çoğunluk sağlamasına ve Habsburg kontrolünü kırmasına yardımcı olacaktı. Anhalt ve arkadaşları bu yollar üzerine düşünüyorlardı hatta imparatorluk makamını Frederick için elde etmeyi bile planlamış olabilirler. Bu dinsel politika, Dante zamanından beri süregelen bir Avrupa rüyasını; kilisenin reformunu imparatorluk kanalıyla gerçekleştirme umudunu taşıyan idealist düşünceyle birleşiyordu.

Bu yüzden Frederick'in, kendisine sunulan Bohemya krallığını kabul edip etmeyeceğine ilişkin vereceği karar hem uygulama anlamında hem de dinsel açıdan bir ikilemdi. Uygulama anlamında bir ikilem yaratıyordu çünkü bu teklifi kabul etmek tehlikeliydi ve Habsburg birliklerine karşı savaş ilan etmek anlamına geliyordu. Fakat diğer yandan, böyle bir şey yapacak olursa yanında güçlü müttefikleri vardı; Bohemya, Alman ve Fransız Protestanları, Hollandalılar, kızıyla evli olduğu Büyük Britanya Kralı gibi müttefikleri sayesinde Bohemyalılar seçmişti onu. Dinsel açıdan ikilem yaratan ise; Tanrı'nın ona gösterdiği bu yolda yürümeyi reddetmek, Tanrı'nın iradesine karşı gelmek anlamına geliyordu. Frederick'in en çok bu son düşünceyi göz önünde bulundurduğunu söylemek için birçok neden vardır.

Frederick'i bu dönemde Heidelberg'de gören kişiler, onun tutumundan bir hayli etkilenmişlerdi. Bir İngiliz elçi 1619'da James'e Heidelberg'den şöyle yazmıştır; "Frederick yaşının çok ötesinde, dindar, bilge, aktif ve cesur" ve karısı için "hala aynı samimi, iyi, tatlı, prenses (...) yanına yaklaşan herkese bütün nezaketiyle yardım etmeye hazır, kocası tarafından seviliyor ve aynı şekilde o da prence

âşık, onları seyretmek büyük bir mutluluk.”⁷ Burada, bir anlığına, Shakespearyen çift ortaya çıkıyor. Heidelberg’de bu çiftin karşısında papaz olarak vaaz veren Şair John Donne, onlar adına küçük bir görevi yerine getirmeyi karakteristik coşkunuğuyla kendini ifade ederek kabul etti. “Çok ortalama bir işti (Bohemya tahtına çıkmaktan bahsediyor) o kadar ki benim gibi fakir ve küçük biri bile içinde görev alabiliyordu ve bir makama gelebiliyordu. Buradaki görevim, Tanrı’dan kendi ruhum için destek istediğim şekilde bu iş için dua etmektir.”⁸ Bohemya tahtının kabul edilmesine ilişkin fikir belirtenler arasında Canterbury Baş piskoposu George Abbot’ da vardı. Abbot, Frederick’in bu teklifi kabul etmesinden yanaydı. Yıllar sonra Elizabeth ziyaretçilere baş piskoposun Frederick’e Bohemya tahtını bir dini vazife olarak kabul etmesi gerektiğini öğütlediği Lahey mektubunu göstermişti.⁹

Diğerleri tavsiyelerinde daha temkinliydi. Protestan Prensler Birliği, Frederick’in tahta geçmesinin tehlikeli olduğunu düşündükleri için sunulan teklifi kabul etmesine karşıydılar. Ve Elektör’ün annesi de, Sessiz William’ın kızı olarak oğlunun mücadele ettiği birliklerin niteliğini çok iyi bildiği için, o da bu teklifi kabul etmesini istemiyordu.

28 Eylül 1619’da Frederick, Bohemyalı isyancılara krallığı kabul edeceğini yazdı. C.V. Wedgwood’un belirttiği gibi ‘Dünya her ne kadar şüpheyile yaklaşıp da Frederick’in, amcası Bouillon Dükü’ne yazdığı mektupta, tahta çıkmasının ardındaki motivasyonu şüpheyeye yer bırakmayacak kadar net bir şekilde ortaya koyduğu görülür: “Bu karşı gelmemem gereken kutsal bir çağrı (...) Benim üstüme düşen Tanrı’ya

7 S.R. Gardiner’in *Letters and other Documents Illustrating Relations between England and Germany at the Commencement of the Thirty Years War*, kitabı içinde Lord Doncaster’dan I. James’e 1619 Haziranında yazılan mektup, Camden Society 1865, I, s. 118.

8 Bkz. Gardner II, s. 6, John Donne’dan Sir Dudley Carleton’a, Ağustos 1619.

* 15. yüzyılda yaşamış Çek kökenli din adamı. Protestan reformasyonunun öncüsü. -ç.n.

9 Green, *Elizabeth Electress Palatine*, s. 185.

ve Onun Kilisesine hizmet etmektir.”¹⁰

Fakat bundan önce daha büyük sorunlar Bohemya macerasını kargaşaya sürüklemişti bile. Ferdinand, Ağustos ayında Frankfurt'ta yapılan bir toplantıda imparator olarak seçilmişti. Bohemya tahtı, imparatorluğun yolunu açmayacaktı çünkü zaten Ferdinand'a yani Habsburglar'a verilmişti. Ve Frederick; imparatora karşı görevini bir kenara bırakıp isyancıları desteklemek, kutsal gördüğü feodal bir yükümlülüğü göz ardı etmek gibi zor bir durumla karşı karşıya kalmıştı. Kutsal olarak gördüğü şeye göre hareket etmeyi seçti fakat çağdaşlarından birçoğu bu hareketini yasal açıdan yanlış buldu.

27 Eylül'de Frederick, Elizabeth ve en büyük oğulları Prens Henry, Heidelberg'den Prag'a doğru yola koyuldular. Bu geziye tanık olan kişilerden biri, seyahatin çok alçakgönüllü ve dindar bir havada geçtiğini söyler, genç Prens, ölen Prens Henry'nin ruhunun onda canlanacağına dair bir inanç taşıyordu, Elizabeth “yeni Kraliçe Elizabeth olarak selamlanıyordu ve şimdi tam da onun konumundaydı, zamanla belki daha fazlası olabilecekti, Tanrı'nın ve kilisesinin iyiliğini dağıtmak onun elindeydi.”¹¹ İngiltere'de coşku sınır tanı mıyordu. O dönem yaşayanlardan biri, “İngiltere, Frederick ve Elizabeth'e doğru ısıldıyordu, muazzam bir sevgi gösteriyorlardı” diye belirtir.¹² Sanki “dünyanın en eşsiz insanı” eski kraliçe Elizabeth geri dönmüştü ve yeni bir idarenin eli kulağındaydı.

Frederick ve Elizabeth, yukarı Palatina'dan Bohemya sınırına, soylu temsilciler heyetinin onları beklediği yere doğru yol aldılar (bkz. bölümün sonundaki harita). Oradan da yeni krallıklarının muhteşem başkentine geçtiler. Prag katedralindeki Taç giyme seremonisi John Hus'un* takipçisi rahipler tarafından yapıldı. Bu seremoni, çok yakında tamamen ortadan kaldırılacak olan Bohemya kilisesinin destekle-

10 Wedgwood, *Thirty Years War*, s. 98

11 John Harrison, *A short relation of departure*, London, 1619, Green'den alıntı s. 133.

12 Harrison; alıntı Gren, loc. Cit.

* 15. yüzyılda yaşamış Çek kökenli din adamı. Protestan reformasyonunun öncüsü. -ç.n.

diği son halka açık seremoniydi.

Taç giyme töreninin olduğu gün bir anı resmi yayınlanmıştı (R.8), burada Frederick ve Elizabeth'i kraliyet giysileri içinde Bohemya kralı ve kraliçesi olarak görmekteyiz. Arka planda reform ve barış yanlılarını, reform karşıtlarına ve savaşa karşı zafer kazanmanın mutluluğu içinde görüyoruz. Öndeki dört aslan Bohemya kralının ve kraliçesinin güvenebileceği ittifakı simgeliyor. Aslan Frederick'in hane-dan armasındaki bir simge, solda gördüğümüz aslan seçmen tacını tutan Palatina'nın aslanı, hemen yanında çift kuyruklu Bohemya aslanını görüyoruz, kılıcıyla birlikte çizilmiş olan aslan İngiltere'yi simgeliyor ve arkasında ise Hollanda'yı simgeleyen aslan duruyor. Almanca bir şiir bu göndermeleri açıklamaktadır. Bir ilahi tonunda okunan bu şiir şöyle başlar:¹³

Sevinçle bağırılım ve mutlu olalım
Sabahın kızıl şafağı söküyor
Güneş artık görülebiliyor
Tanrı bize yüzünü dönüyor
Bizi bir kralla onurlandırıyor
Düşman artık buna karşı duramaz

Tevrat'tan Frederick ve Elizabeth'in üstüne İbranice gün ışığı düşüyor gibidir ve bu yeni sabahın kızıl şafağıdır. Şiir bu kızıl şafağın yeni Kraliçeyle ilişkili olduğunu özellikle vurgular. Aşağıdaki mısralar Huss'un öğretisini aldığı Wyclif'in İngiltere'den gelişini anlatır ve Wyclif'in, Hus'un reformasyonundaki etkisini belirtir; ve şimdi de İngiltere'den bir kraliçe gelmiştir ülkemize.¹⁴

Kraliçenin sevgili babası Jacobus,
Kraliçe sayesinde
Değerli liderimiz ve destekçimiz gelmiştir:
O, bizi terk etmeyecek
Eğer terk ederse çok büyük sıkıntılar bizi bekler

13 E. A. Beller'in İngilizceye çevirdiği şekilde alıntılanmıştır, *Caricatures of the 'Winter King' of Bohemia*, Oxford, 1928, I. Resim.

14 Beller, *Caricatures*, loc. Cit.

Resim 8: Bohemya Kralı ve Kraliçesi olarak Frederick ve Elizabeth dört Aslanla birlikte, resim 1619'da Prag'daki taç giyme töreninde basılmıştır. National Portrait Gallery (resmin altındaki açıklayıcı satırlar kaldırılmıştır)

Burada büyük bir yanılığın yol açtığı trajediye tanık olacağız. Çünkü James, kızını ve damadını desteklemiyordu aslında, aksine diğer taraf için çalışıyordu: bağınaz ve öfkeli İspanyol kardeşliğini destekliyordu. Bu şiirin basıldığı zaman bile James, Avrupa'daki her saraya, damadının Bohemya tahtına çıkmasıyla ilgili sorumlulukların hepsini reddettiğini belirtmişti.¹⁵ Bu girişimi desteklemek için kara ya da deniz kuvvetleri açısından herhangi bir hazırlık yapılmamıştı, aksine James'in izlediği politika bunun tam karşısında duruyordu, bunu reddediyordu, etkisini yok etmeye çalışıyordu ve Habsburg birliklerine yaranmak için her türlü yola başvuruyordu. James'in bu yaklaşımı, Frederick'in pozisyonunu son derece güçsüzleştirdi ve takipçilerinin de ondan şüphe duymaya başlamasına neden oldu. Frederick tahta çıktığında, James'in kızını mutlaka destekleyeceği düşünülüyordu. Elizabeth, babasının saygınlığını ve vereceği desteği garanti eden bir rehineydi. Fakat o an geldiğinde, James'in Habsburg saldırılarına maruz kalmak yerine kızından pekâlâ vazgeçebildiği ortaya çıktı.

Bütün bu konu oldukça karmaşıktır bu yüzden bu konunun doğruları ve yanlışları da karmaşıktır. James'in her ne pahasına olursa olsun barış yanlısı olduğu söylenebilir; bu barışı sağlamak için çocuklarını, aralarında büyük çatışma bulunan karşıt görüşten kişilerle evlendirmek istemişti. Frederick ve destekçileri bu evliliği kendi tarafları için tam destek olarak yorumladı. James'in halkı da böyle yorumladı bu evliliği ve Elizabeth dönemi geleneğinin bir devamı olduğunu düşünerek büyük bir mutlulukla karşıladı. Fakat Kraliçe Elizabeth bile Frederick'i tamamen onaylamayabilirdi; onun yaptığını yapmaktan, başka bir güce ait olan hükümdarlığı ele geçirmekten, titizlikle kaçınmıştı. Hollanda hükümdarlığını, Hollanda'nın amaçlarını desteklemesine rağmen, almayı reddetmişti.

15 'İngiltere Kralı, Avrupa'daki bütün krallıklara, damadının tahta geçişini resmi olarak onaylamadığını, hatta bundan haberi bile olmadığı bildirdi.' Wedgwood, s.108.

Gelgelelim, bu çalışmanın amaçladığı şey, bu noktaları tartışmak ya da bu olayların yarattığı sorunları detaylarıyla incelemek değil, O dönem yaşananları ana hatlarıyla aktarmak ve Frederick ile destekçilerinin her şeye rağmen James'in kendilerini bilfiil destekleyeceğini beklerken, James'in Hapsburg birliklerine karşı barışçı bir siyaset izlediğini genel olarak ortaya koymaktır. Muhtemelen burada Frederick'in en büyük hatası, bu görevi *başaramamış* olmasıdır. Eğer Bohemya'da kendini konumlandırabilseydi, kayınpederi de dâhil olmak üzere onun hakkında tereddüdü olan tüm kişilerin güvenini kazanacaktı.

Tüm liberal Avrupa'nın kendilerine liderlik etmesini beklediği, ileri görüşlü bir arabulucu pozisyonunu üstlenmesi beklenen kişi, Büyük Britanya kralı I. James, bu olaylar karşısında büyük bir basiretsizlik göstermişti. James'in bu dönemde karar almakta yetersiz kaldığını, ciddi meselelere karışmaktan kaçınan bir tavır sergilediğini, gücü elinde bulunduran vicdansız kişilerin insafına sığındığını ve İspanyol temsilcilerin oyununa getirilip aşağılandığını görüyoruz.¹⁶ Bunun sonucunda Avrupa, lidersiz ve dolayısıyla büyük bir karışıklık içinde Otuz Yıl Savaşları'na girmiş oldu.

1619-20 kışında, daha sonradan 'Bohemya'nın Kış Kralı ve Kraliçesi' olarak anılacak çift, Prag'da II. Rudolph'un anılarıyla dolu sarayda kaldılar. Bu fantastik çiftin hükümdarlığı sırasında Prag'da neler olup bittiğiyle ilgili pek fazla bilgi yok elimizde. Ve tarihte sıkça karşılaştığımız üzere bu bilinmeyen süreç, bazı yaşlı tarihçiler tarafından dilden dile aktarılan küçük hikâyelerle doldurulmuştu. Frederick'in, Rudolph'un sanatsal ve bilimsel koleksiyonlarını nasıl karşıladığı, Prag'daki kabalistlerin ve simyacıların onun hakkında ne düşündüğünü, kışı Prag'da geçirdiği söylenen Robert Browne'un¹⁷ liderliğindeki İngiliz oyuncu kumpanyasının

16 James'in 1616'da başlayan fiziksel ve ruhsal çöküşünün hikâyesi için bkz. D. H. Wilson, *King James VI and I*, 1956, s. 378.

17 Chambers, *Elizabethan Stage II*, s. 285. Brown yurtdışındaki İngiliz oyuncuların önde gelen organizatörüdür ve sıklıkla Almanya'da bulunmuştur. Bu tarihte artık yaşlı biridir ve en son 1620'de görüldüğü bilinmektedir. Browne ve oyuncu grubunun 1620'de Prag'da bulunmasıyla ilgili çok fazla bilgi yoktur.

sarayda hangi oyunları sahnelediği, düşmanlarının yazdığı bir satırda Frederick'in hangi reformları desteklemekle suçlandığı merak konusudur.¹⁸ Bağnaz bir Kalvinist olan şapel papazı Abraham Scultetus'un, Frederick ve Elizabeth'in hayat tarzları hakkında yeterli bilginin bulunmamasını, ahaksız bir hayat yaşadıklarına bağlayarak halk tarafından sevilen imajlarını bozmaya çalışması rahatsızlık yaratmıştır. I James'in sarayında modaya uygun ve güzel olarak görülen kıyafetlerin, Prag'da ki sarayda açık saçık ve uygunsuz olduğu düşünülmüştür.

Yıl içinde durum daha da tehditkâr bir hal almaya başladı. Frederick'in düşmanları onu tahttan indirmek için bastırıyordu; müttefiki olduğu Alman Protestan Prensleri yardım için destek vermiyordu. Frederick'in birliklerinin başında Anhalt vardı; Katolik ordusunun başında ise Bavyera Dükü bulunuyordu. 8 Kasım 1620'de Prag'ın dışında, Beyaz Dağ savaşında Frederick'in orduları yenilgiye uğratıldı. Bu zafer Hapsburg egemenliğini bir nesil daha sürecek şekilde perçinledi ve aynı zamanda Hapsburg'un gücünü yavaş yavaş tüketecek olan Otuz Yıl Savaşlarını da başlattı.

Dolayısıyla Beyaz Dağ savaşı Avrupa tarihinde son derece önemli bir yer tutmaktadır. Bu savaşta ağır bir yenilgi yaşanmıştı. Prag, büyük bir karışıklık içine girmişti, intikam saldırısından korkuluyordu ve bütün bunların suçlusu olarak gördükleri Frederick'den kurtulmak istiyorlardı. Elizabeth o dönemde yeni bir çocuk dünyaya getirmişti (bu çocuk daha sonra İngiliz iç savaşı sırasında Ren'in Prens Rupert'i olacaktı) ve Frederick, karısı ve çocuklarıyla Prag'dan öyle bir telaşla kaçmıştı ki ardında birçok şey bırakmıştı. Daha sonra düşmanların eline geçen, değerli eşyaları arasında Dizbağı Nişanının rütbe işaretleri de bulunuyordu.¹⁹ Düşmanları tarafından büyük bir zevkle dağıtılan küçük çizimler arasında Frederick'i (Dizbağı nişanını unuttuğu için) bir çorabı sarkmış şekilde gösteren resimler vardı, bu resimlerde Dizbağı nişanını kaybetmesine gönderme yapılıyordu (R.

18 Bkz. 4. bölüm.

19 Wedgwood, s.130.

9).²⁰ Bu sarkastik resimler, aslında I. James'in Dizbağı nişanı vererek Frederick'i desteklemesinin pek de olumlu sonuçlar vermediğini düşündürüyor çünkü bütün bu girişim korkunç bir başarısızlıkla sonuçlandı ve Frederick neredeyse bütün varlığını kaybetti.

Bu arada Palatina, Spinola kumandasındaki İspanyol orduları tarafından işgal edilmişti. 5 Eylülde Spinola, Ren'i geçti; 14 Eylülde Oppenheim'ı aldı; diğer şehirler zaten çoktan düşmüştü. Frederick'in annesi iki büyük çocuğuyla Heidelberg'den Berlin'deki akrabalarının yanına kaçtı. Ve en sonunda bütün aile sürgünde yoksulluk içinde, Lahey'de bir araya geldi.

Bohemya'da toplu infazlar, ya da diğer bir deyişle "arındırma" süreçleri bütün direnişi yok etmişti. Bohemya kilisesi tamamen baskı altına alınmış, bütün ülke sefaletle mahkûm edilmişti. Palatina, alt üst olmuştu ve Otuz Yıl Savaşları süresince Almanya'nın diğer bölgelerinden çok daha fazla zarara uğrayacaktı.

Palatina Elektör'ü, Frederick, bir hayaletle dönüşmüştü. Eğer Beyaz Dağ savaşını kazanmış olsaydı ne olurdu kimse bilmiyor tabii ki. Ama Bohemya'nın kurtarıcısı ve Avrupa'daki Habsburg karşıtı hareketlerin yeni lideri olarak başarısızlığa uğramıştı ve bu savaşı kaybettiği anda bitmişti. Kararsızlar ondan uzaklaşmıştı. Alman Protestan prensleri ona yardım etmek için kılını bile kıpırdatmamıştı, bunun yerine Palatina'nın altüst oluşunu büyük bir korku içinde izlemişlerdi. Ve İngiltere'nin büyük Kralı, kızının, damadının ve onların İngiltere'deki dostlarının bütün yardım taleplerine sağır kalmıştı.

Tarihçiler, İngiltere'nin tarihinde bu sıra dışı Bohemya girişimi ve yenilgisinin etkilerini kaydetti. I. James'in, dış politikayı, Bohemya Kralını destekleyen Parlamente'ye danışmadan, "kralın yönetme hakkı"na göre yürüttüğünü ve bunun Stuart Monarşisini yıkıma götüren olaylar zincirini başlattığını gördüler.

20 Dizbağı nişanıyla ilgili alay konusu yapılan diğer resimler için bkz. Beller, *Caricatures*.

Resim 9a: Frederick Dizbağı Nişanını Kaybetmiş Yolcu.

Resim 9b: Dizbağı Nişanını Kaybetmiş Frederick vasıfsız işler yapıyor, German Prints, 1621 (resmin altındaki yazılar kaldırılmış), British Museum, Print Room

Kızgınlığın sebebi yalnızca I. James'in ülkenin iç işlerini Parlamentoya danışmadan yürütmesi değildi; asıl sorun Parlamentonun iradesinin tersine ya da Parlamenteoyu hiç dikkate almadan izlediği dış politikaydı. Bu sadece Parlamento üyelerinde değil her sınıftan insanda da derin bir öfke uyandırmıştı. Pembroke kontu William Herbert gibi bir soylu, Frederick'in vekiline, Kralın üstlenmesi gereken görevi bırakmasından dolayı duyduğu üzüntüyü belirtmiştir.²¹ Elizabeth'in onuruna şenlik ateşleri yakıp, eğlenceler düzenleyen halkın, bunu yapmaya izni yoktu. Bir yanda tek bir kişinin elinde tuttuğu monarşi, diğer yanda parlamento ve halk arasında başlayan ayrılık, I. James'in hoşnutsuzluk yaratan dış politikalarıyla iyice derinleşmişti.

Tarih okurları, Bohemya trajedisinin bu yönünü bilirler fakat Palatina Elektörü ile İngiltere kralının arasında olduğu varsayılan ittifakının yarattığı beklentilerin Avrupa'yı nasıl etkilediğine dair çok az çalışma bulunmaktadır. Din savaşları arasındaki o huzursuz dönemde, Palatina Elektörü geleneksel Kalvinizmden daha fazlasını temsil ediyordu. Evliliği yoluyla görkemli Jacobean Rönesans'ı Almanya'ya taşımıştı ve bu büyük Rönesans hareketi zengin ve yeni bir kültür oluşturmak için bu bölgedeki diğer güçlü hareketlerle karşılaştı ve karıştı, bu sürecin, her ne kadar kısa sürmüş olsa da, Rönesans'dan Aydınlanma evresine geçmek için çok önemli bir dönem olduğuna inanıyorum. Bu noktada Rönesans etkisi Karşıt güçlerle doğrudan çarpıştı. Bu etki Otuz Yıl Savaşlarının gölgesinde kayboldu fakat savaşlar bittiğinde Aydınlanma dönemi nihayet geldi. Elizabeth ve Frederick'in hükümdarlığı dönemindeki düşünce akımlarını açıklama girişimi- az sonra bunu yapmaya çalışacağız- düşünce ve kültür tarihinin en önemli sorunlarında birine, Rönesans'dan aydınlanmaya evirilen sürecin evrelerini belirlemeye ışık tutabilir.

Palatina, Kalvinist bir bölge olmasına rağmen buradaki düşünce akımlarının -bu kitabın kapsamı içinde bu akımlarla

21 Pembroke'dan Carleton'a Eylül 1619'da yazılmış. İngiltere'de Bohemya Kralına yardım etme girişimleri Gardiner'in *Letters* kitabında alıntılanmıştır.

ilgileneceğiz- Calvinizmle çok az ilgisi vardı ya da hiçbir ilgisi yoktu. Bu düşünce akımları H. Trevor-Roper'in²² dikkat çektiği trendin yani aktivist Calvinizmin çok iyi örnekleridir, aktivist Calvinizm, birçok farklı liberal düşünürü kendisine çekmiştir çünkü Calvinizm bağnaz gruplar karşında, etki alanı içerisinde Engizisyonun buyruklarının işlemeyeceğini garanti eden bir karşı duruşu simgelemektedir. Gelecek bölümlere hazırlık olması için, biraz durup Palatina'nın komşu bölgelerle ilişkisini ve konumunu gösteren bu bölümün sonundaki haritaya bakmak faydalı olacaktır.

Paolo Sarpi, Venedik'te papalığın saldırısına karşı direniyordu, liberal Venediklilerin bu hareketi İngiltere'de olağanüstü bir ilgiyle izleniyordu. Venedik elçisi Henry Wotton, Venediklileri, Anglikanizmin²³ bir türüne döndürebileceğini bile düşünmüştü. 1613'den beri resmi yasaklamalar (*Interdict*) artık geçmişte kalmıştı fakat Venedik, Frederick'in durumunu ilgiyle izliyordu; Anhalt, Sarpi'yle iletişim içindeydi;²⁴ Wotton Venedik'e yaptığı ziyaretlerinden sonra Heidelberg'e uğramıştı. Frederick Almanya kanalıyla Hollanda ve Venedik'e liberal bir koridor açmayı başarmıştı. Düşüncenin gelişimini baskılayan ve tam da Galileo'nun mahkûm edilmesine neden olan İtalya da bu koridora dâhil edilebilirdi.

Elektör'ün Hollanda'yla güçlü bağlantılarının olduğu açıktı. Heidelberg'de birçok Hollandalı akademisyen bulunuyordu, bunlardan en dikkat çeken ünlü hümanist ve şair Janus Gruter idi. Gruter, uluslararası bir haberleşme ağının odağındaydı.²⁵ Heidelberg Üniversitesi'nde profesördü ve ayrıca Heidelberg'de, Ruhülkudus Kilise'sinin içinde yer alan ve Elektör'ün ataları tarafından oluşturulmuş el yazmaları ve kitapların içinde bulunduğu çok zengin bir kütüphanenin, *Bibliotheca Palatina*'nın müdürüydü.

22 H. Trevor-Roper, *Religion, the Reformation and Social Change*, London, 1967, s. 204.

23 "Paolo Sarpi's History of the Council of Trent" *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, VII (1944), s. 123-43 başlıklı makaleme bakınız.

24 Paolo Sarpi, *Lettere ai Protestanti*, ed. C. Busnelli, 1931.

25 Gruter için bkz. Leonard Forster, *Janus Gruter's English Years*, Sir T. Browne Institute, Leiden, 1967.

Palatina'nın 17. yüzyıl başındaki konumunu gösteren harita.

Frederick'in komşuları içinde ona en yakın olanı, güneydeki sınır komşusu Württemberg Dükaliğıydı. Burası Luter-yendi fakat Kalvinistlerle Luteryenleri birleştirmek istiyor-lardı. 1610'da ölen Württemberg Dükü Frederick, bir İngiliz hayranıydı, Kraliçe Elizabeth döneminde İngiltere'yi ziyaret etmişti ve 1604'de Kraliçe'nin ona vermeye söz verdiği Diz Bağı nişanını, I. James kendisine vermişti, Nişan özel bir elçilik tarafından takdim edilmişti.²⁶ Luteryen ve Anglofil Württemberg, Protestan papazı ve mistik Johann Valentin Andreae etrafında dönen ilginç düşünce akımlarının merke-ziydi. O dönemki dük, Palatina Elektörü ile çok yakın bir bağlantı içerisindeydi. Alman Protestan prensleri arasında bir diğer dostu İngiliz kumpanyalarına büyük destek veren bir kültür adamı olan Hesse prensi Maurice idi.

Hepsinden önce, özellikle Prag'dan Almanya'nın bu bölgesine çok güçlü etkiler yayılıyordu. II. Rudolph tarafın-dan teşvik edilen simya ve ezoterik konular reaksiyonelerinin empoze ettiğinden daha liberal bir atmosferi, Rönesans at-mosferini temsil ediyordu ve Alman saraylarında bu tip ça-lışmalar popülerdi, özellikle de Hesse ve Württemberg'de. Rudolph'un Prag'ındaki gelenek, Palatina siyasetinin lideri Anhalt Prensi Christian'a yakındı. Anhalt, okült ve simya konularına ilgisiyle bilinen Bohemyalı bir ailenin üyesi olan kont Rožmberk²⁷ ile samimiydi. Ayrıca Hermetik, Kabalist ve Paracelsist bir simyacı olan Oswald Croll'un onun dokto-ru olması Anhalt'ın bu konularla yakından ilgili olduğunun bir göstergesidir.

Prenses Elizabeth, bu tip tuhaf heyecanlarla kaynayan bu dünyanın içine, İngiltere'nin Jacobean Londra'sından, geç dönem Rönesans'ın çiçekçilik sanatının etkisini getirerek ve bağınazlığa karşı bir destek umudunu temsil ederek gel-di. Heidelberg kalesi, büyü ve bilimsel harikalarıyla, He-idelberg Üniversitesi Protestan öğretisinin merkezi olarak, savaşlar arası dönemde direniş hareketinin sembolü haline geldi. Bu kısa dönemde halk yeni bir çağın habercisi olacak şafağın sökmesini, aydınlanmanın belirmesini bekliyordu.

26 Bkz. 3. Bölüm.

27 Rožmberk Kontu Peter Wok için bkz. 4. bölüm

Fakat bunun yerine, Frederick'in Bohemya'daki başarısızlığı, düşman işgali ve Palatina'nın yıkımıyla dinmek bilmeyen bir felaketler silsilesi yaşandı. Görgü tanıkları, işgalcilerin seçmen kütüphanesine el koyduğunu ve Gruter'in yazılarının imha edildiğini anlatıyordu.²⁸ Bütün bir hayatın ürünü olan bu kitaplar seçkisi ve el yazmaları, sokağa ve 30 atın içinde bulunduğu bir ağıla atılmıştı ve böylece geri dönüşü olmayan bir şekilde yok edilmişti. Büyük *Bibliotheca Palatina* kütüphanesi ve Gruter'in bu kütüphanenin içindeki kitapları Roma'ya taşınmasına rağmen,²⁹ Heidelberg'deki diğer kütüphanelerde de aynı olay yaşanmıştı. Hidrolik orglara, şarkı söyleyen çeşmelere ve kalenin diğer harikalarına ne olduğuyla ilgili hiçbir bilgiye ulaşamadım. Heidelberg'de kalan Salomon de Caus, oradan Bohemya Kralına 1620'de müzikal bir problemden dolayı bir mektup yazmıştı, daha sonra Fransız sarayında kendine yeni bir iş bulmuştu. Gruter ise Heidelberg civarında gezip durmuş ve birkaç yıl içinde ölmüştü. Bütün bir dünya burada yok oldu, eserleri ya tahrip edildi ya da yok edildi, kitapları ve yazılı kayıtları tarihten silindi. Kaçmayı başaranlar mültecilere dönüştü- kalanlar ise salgın hastalıklardan, şiddet olaylarından ya da takip eden korkunç yıllardaki kıtlık yüzünden öldü.

Şimdi, bu başarısız Rönesans ya da olgunlaşmamış Aydınlanma ya da yanlış anlaşılmış Gül-Haç Şafağını inceleyeceğiz. Yeni bir çağın ve görüşün doğuşunu bildiren "Gül-Haç manifestoları"nın ortaya çıkmasına yol açan hareketi başlatan neydi? Bu sorunun cevabı için Frederick'in etrafındaki hareketlerin etki alanına ve Bohemya tahtına geçme girişimine bakmak gerekiyor.

28 Forster, *Gruter*, s 96-100.

29 H. Trevor-Roper, *The Plunder of the Arts in the Seventeenth Century*, London, 1970, s. 22-7

3

John Dee ve Christian Rosencreutz'un Ortaya Çıkışı

'Rosicrucian' kelimesi, 'Christian Rosencreutz' ismin-den ya da 'Rose Cross' (Gül-Haç) kelimelerinden türemiştir. Gül-Haç Manifestoları diye anılan metinler, ilk olarak 1614 ve 1615 yıllarında Cassel'de yayınlanmıştı, iki kısa risale ya da kitapçık olarak nitelendirilebilecek bu metinlerin tam başlıkları *Fama* ve *Confessio* olarak kısaltılabilir.¹ Manifestoların yazarı, şimdi yeniden canlanan bir kardeşlik ya da tarikatın kurucusu olduğu belirtilen ve diğer insanları da bu kardeşliğe katılmaya davet eden 'Rahip C.R.C.' yani 'Christian Rosencreutz'dur. Bu manifestolar yayınlandıklarında muazzam bir heyecan yaratmışlardı ve 1616 yılında yayınlanan üçüncü bir metin, insanların merakını daha da arttırmıştı. Bu üçüncü metnin başlığı tuhaf bir kimyasal kardeşlikten bahsetmektedir, Almanca yazılan başlık şöyle tercüme edilebilir, *Chemical Wedding of Christian Rosencreutz* (*Christian Rosencreutz'un Kimyasal Evliliği*) *Chemical Wedding*'in yazarı da sembol olarak kırmızı Gül ve Haç kullanan bir tarikata üyedir.

Bu metnin yazarının Johann Valentin Andreae olduğu kesinlikle bilinmektedir, fakat diğer manifestoların (*Fama* ve *Confessio*) yazarı muhtemelen Andreae değildir, başka bir kişi ya da kişilerce yazılmış olabilir ve bu iki manifestonun *Chemical Wedding* ile kesinlikle bağlantılı olduğu bilinmektedir.

İlk defa bu metinlerde ortaya çıkan 'Christian Rose Cross' kimdir? Christian Rose Cross ve Tarikatı üzerine üretilen sayısız efsane vardır. Biz, kendisine oldukça yeni bir yol izleyerek ulaşmaya çalışacağız. Fakat şimdilik bu bölüme görece daha kolay bir soru olan 'Johann Valentin Andreae kimdi?' sorusu ile başlayalım.

Johann Valentin Andreae, Palatina'nın sınır komşusu,

1 Tam başlıklar için kitabın ek bölümüne bakılabilir.

Luteryen bir bölge olan Württemberg’de 1586’da doğmuştu. Büyükbabası, “Württemberg’in Luther”i olarak da anılan tanınmış bir Luteryen dinbilimciydi. Johann Valentin için din, büyük bir esin kaynağıydı ve o dönemki din kaynaklı olayları ilgiyle takip ediyordu, daha sonra Luteryen bir papaz oldu fakat Kalvinizme de olumlu bakıyordu. John Valentin, yaşanan bir çok felakete rağmen yine de din sorununa kapsamlı bir çözüm bulma umudu taşıyordu. Gerek toplumcu ilgileri olan dindar bir Luteryen papaz olarak, gerekse “Gül-Haç” hayallerinin propagandasını yaparken, bütün eylemleri bu çeşit bir umut taşıyordu. Andreae, gezici İngiliz oyuncularından esinlenen ve gelecek vaad eden bir yazardı. Bir otobiyografi yazdığı için, çocukluk yılları ve onu etkisi altında bırakan şeyler hakkında elimizde ilk kaynaktan, güvenilir bilgiler bulunmaktadır.²

Andreae’nın otobiyografisinden, 1601 yılında, on beş yaşındayken, dul annesinin onu, çalışmalarına ünlü Württemberg Ünivesitesi’nde devam edebilmesi için Tübingen’e götürdüğünü öğreniyoruz. Anlattığına göre, bir yazar olarak ilk gençlik çalışmalarını 1602-1603 yıllarında Tübingen’de öğrenciyken yazmaya başlamıştır. Bu çalışmalar, “Esther” ve “Hyacinth” temaları üzerine “İngiliz oyunculara” öykünerek yazdığını söylediği iki komediya ile birlikte *ludibrium*,* ya da bir kurgu veya bir şaka olarak adlandırıp küçümseyerek söz ettiği *Chemical Wedding*’dir.³

Andreae’nın 1616 yılında yayınlanan ve günümüze ulaşan *Chemical Wedding*’inden yola çıkarak bakarsak, Christian Rosencreutz’un kahramanı olduğu ilk versiyonunda, simya sembolizminin kullanıldığını, evlilik temasının, kim-

2 Johann Valentin Andreae, *Vita ab ipso conscripta*, ed. F. H. Rheinwald, Berlin, 1849. Çalışmasının el yazmasının ilk baskısı Winterthur’da 1799’da yayınlanmıştır.

* Francis Yates, Andreae’nın, bu kelimenin daha çok Otuz Yıl Savaşlarından önce oynanan bir “İlahi Komediya” ya da dramatik bir alegoriye yakın bir anlam taşıdığını belirtmiştir. *Ludibrium* üzerine daha kapsamlı bir tartışma için Bkz. 4 Bölüm, 11. Bölüm.

3 Andrea, *Vita*, s. 10, Andrea’nın İngiliz oyunculara öykünerek oyunlar yazdığını söylediği cümle E. K. Chambers’ın *Elizabethan Stage I*, kitabından alınmıştır s. 344.

yasal işlemin bir sembolü olduğunu görüyoruz. Bu ilk versiyonun, 1616 yılında yayınlanan ve Gül-Haç manifestolarına (1614 ve 1615), Palatina Elektörüne, Heidelberg'deki saraya ve I. James'in kızıyla evliliğine atıfta bulunan *Chemical Wedding* ile tamamen aynı olduğu söylenemez. *Chemical Wedding*'in ilk versiyonu günümüze ulaşmamıştır fakat 1616'daki yayının, bu kayıp ilk versiyonun güncelleştirilmiş hali olduğu düşünülebilir. Büyük bir olasılıkla kayıp ilk versiyon, çalışmanın temelini oluşturuyordu.

Fakat yine de Andreae Tübingen'deyken yaşanan olaylara ve o zamanki etkilere bakarak bu ilk eserlerin esin kaynağını bulmak için iyi bir tahminde bulunabiliriz.

Württemberg'in Dükü I. Frederick'ti. Bir simyacı ve okültist olan I. Frederick İngiliz hayranıydı ve en büyük isteği Kraliçe Elizabeth ile bir ittifak kurarak Dizbağı Nişanını elde etmektir. Bu niyetle İngiltere'yi bir çok kez ziyaret etmişti ve o dönemlerde oldukça etkin bir kişiydi.⁴ Kraliçe ona soyadıyla "kuzen Mumpellgart" diye hitap ediyordu. Shakespeare'in *The Merry Wives of Windsor* oyununda Württemberg Dükü Frederick'e bir takım göndermeler yapıp yapılmadığı birçok tartışmaya konu olmuştur. Oyunda, "cosen garmombles" karakterinin ya da Garter konağında, Alman Dük'ün uşaklarının alıkoyduğu atların anlatıldığı bölümlerde Württemberg Dükü Frederick'e gönderme yapıldığı düşünülmüştür.⁵ Kraliçe 1597 yılında Frederick'in Dizbağı nişanına seçilmesini uygun gördü fakat bu nişan, Düke kendi başkenti Stuttgart'da, 1603 yılının Kasımında, I. James tarafından özel bir elçilikte verildi.

Böylece James bu hareketiyle, krallığının ilk yılında, Elizabeth döneminde Alman Protestan Birlikleriyle kurulan ittifakı devam ettirmeye yönelik bir adım atmış oldu fakat sonraki yıllarda bu ittifakla ortaya çıkan beklentileri yadsıdı. Gelgelelim İngiltere'nin yeni hükümdarı 1603'de

4 Württemberg Dükü Frederick ve İngiltere için bkz. W.B. Rye, *England as seen by Foreigners*, London, 1856, s.1, Victor von Klarwill, *Queen Elizabeth and some Foreigners*, London, 1928, s. 347.

5 Bkz. H. C. Hart'ın *The Merry Wives of Windsor* oyununa yazdığı önsöz, Arden baskısı, 1904, s. xli-xlvi

Württemberg’de, Almanların beklentilerinin gerçekleşmesine yönelik çok elverişli bir ortam yaratmış gibi göründü dolayısıyla büyük bir sevinç yaşıyordu, elçiliğin etrafını İngiliz oyuncular sarmıştı, Düke Dizbağı nişan verilecek olmasından doğan coşkun bir mutluluk vardı.

Stuttgart’daki Dizbağı Nişanı töreni ve bu törenin eğlenceleri E. Cellius tarafından Latince olarak anlatılmış ve Stuttgart’da 1605 yılında basılmıştır. Elias Ashmole, Dizbağı Nişanı’nın tarihini anlattığı kitabında burdan bir bölümü İngilizce’ye çevirerek alıntılanmıştır.⁶

Nişan sembollerini taşıyan İngiliz Garter Şövalyeleri, Alman soylularıyla birlikte bu kutsal törende görkemli bir şekilde bir araya geldiler. Dük ise “birbirinden farklı taşlarla bezenmiş göz alıcı renklerden oluşan kostümüyle”⁷ ışıltıyordu. İngiliz Dizbağı (Garter) şövalyelerinden biri de Robert Spencer’dı. Cellus’un belirttiğine göre Robert Spencer, şair Spencer’ın akrabasıydı.⁸ Bu akrabalığı belirterek dikkat çekmek istediğim nokta, Spencer’ın ve belki *Faerie Queen* şiirinin de Stuttgart’da tanınıyor olmasıdır.

Böylece muhteşem bir biçimde giyinmiş olan Dük, kutsal müzik eşliğinde kiliseye girdi, Nişanla onurlandırılmıştı. Seremoniden sonra müzik değişti “beyaz kıyafetler içinde birbirinin karşısında duran melekler gibi kanat takmış iki gencin sesleri” duyulmaya başladı.⁹

Topluluk salona dönüp Dizbağı şölenine katıldı, bu ziyafet bir sonraki günün sabahına kadar sürdü. “İngiliz müzisyenler, komedyenler, tragedya yazarları ve yetenekli oyuncular” tarafından düzenlenen eğlencelere ilişkin kısımlar ve Ashmole’un kitabında bulunmayan bazı detaylar, Cellius’un kitabında bulunmaktadır. İngiliz müzisyenler, Württemberg müzisyenleriyle birlikte bir konser verdi ve İngiliz oyuncular da oyunlarıyla şölenin eğlencesine katıldı. Bu oyunlardan

6 Erhardus Cellius, *Eques auratus Anglo-Wirtembergicus*, Tübingen, 1606; Elias Ashmole, *The Institution, Laws and Ceremonies of the most Nobel Order of Garter*, London, 1672.

7 Ashmole, *Garter*, s. 412.

8 Cellius, *Eques auratus*, s. 119. Bu nokta, Ashmole’un Cellius’dan kısaltarak yaptığı çeviride bulunmamaktadır.

9 Ashmole, *Garter*, s. 415.

biri de sahne performansları ve incelikli sanatsal becerileriyle büyük alkış aldıkları “History of Susanna” oyunuydu.¹⁰

Sonraki günlerde İngiliz oyunculara Dukedom’daki başlıca yerleri gezdirdiler, bu yerler içinde “Komedi, müzik ve diğer etkinliklerle” ağırlandıkları Tübingen Üniversitesi de vardı.

Tübingen’de okuyan hayalperest genç öğrenci, Johann Valentin Andreae için Dizbağı Töreni ve törene katılan oyuncuların ziyareti, heyecan verici ve harekete geçirici bir deneyim olmuştur. 1616’da yayınlanan *Chemical Wedding* bir ya da bir kaç Nişan töreninden esinlenilerek oluşturulduğu görülen seremoni ve şöenlerin parlak imgeleriyle ve büyüleyici dramatik performanslarla doludur. Andrea’nın üstünde erken yaşta oluşan İngiliz etkisini anlamak daha sonraki dönemlerde ortaya koyduğu, drama ve seremoniyi birleştiren son derece etkileyici ve özgün imgesel eserleri anlamamız açısından önemlidir.

Dizbağı Nişanının seremonisinden sonraki yılda 1604’de Württemberg Dükü’ne çok ilginç bir çalışma ithaf edilmişti; Simon Studion tarafından yazılan *Naometria* başlıklı bu çalışmanın yayınlanmamış el yazması Stuttgart’da Landes kütüphanesindedir.¹¹ Kıyamet-Kehanet minvalinde ilerleyen ve oldukça hacimli olan bu çalışma, İncil’de geçen Süleyman’ın Tapınağı’nın ölçülerine dayanarak oluşturulmuş bir numeroloji kullanır ve ilerde meydana gelecek olaylar hakkında kehanetlerde bulunarak, İncil’deki ve Avrupa tarihindeki önemli günler hakkında tartışmalar içerir. Yazar, özellikle Henry Navarre’nin hayatındaki günler üzerinde durur ve bütün eser, şimdi Fransa Kralı olan Henry, İngiltere Kralı I. James ve Württemberg Dükü Frederick arasında gizli bir birlik olduğunu ortaya koyar. Bu sözde birlik (bu birlik hakkında başka hiçbir yerde herhangi bir bulguya rastlamadım) ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır ve el yazmasında

10 Cellius, *Eques auratus*, s. 229-30. Dizbağı Nişanı törenine katılan oyuncular için bkz. E. K. Chambers, *Elizabethan Stage*, II, s. 270-1.

11 *Württemberg Landesbibliothek*, Stuttgart; Cod. Theol. 4°23, 34. Şimdi bu el yazmasının mikrofili Warburg Institut’da bulunmaktadır.

Lily-zambak (Fransa Kralı), Lion-aslan (İngiltere Kralı) ve Nymph-su perisi (Württemberg Dükü) arasındaki ölümsüz kardeşliği anlatan birkaç sayfa şarkı sözü bile vardır.

Simon Studion'un bulgularına göre 1604'de, James, Württemberg Dükü ve Fransa Kralı arasında gizli bir ittifak bulunmaktaydı, bu ittifak belki geçen yıl James ile sağlanan Dizbağı Nişanı seremonisi vasıtasıyla sağlanan *yakınlaşmanın* devamı olarak düşünülebilir. Bu anlattıklarımız, James'in yönetiminin ilk yılları, yani halen kendisinden önceki yönetimin ittifaklarını sürdürdüğü ve şimdi Fransa kralı olan Navarre ile uyum içinde birlikte çalıştığı yıllardır.

Naometria, kronoloji üzerine temellenmiş, kehanetleri merak ve tutkuyla araştıran ve bu konulara böyle saplantılı bir şekilde odaklanan (benzerlerine o dönem sıkça rastladığımız) çalışmalardan biridir. İçeriğinde 1589'da geçtiği söylenen çok ilginç ve görünüşe bakılırsa gerçek bir hikaye vardır. *Naometria*'nın yazarına göre 17 Temmuz 1586'da "bazı Evanjelik Elektörler ve Prensler" ve "Navarre Kralı, Danimarka Kralı ve İngiltere Kraliçesi"nin temsilcileri arasında Luneburg'da bir toplantı yapılmıştır. Bu buluşmanın amacının "katolik birlikleri" karşısında "evanjelist" savunma birliği kurmak (ayrıca daha sonra Fransa'da Navarre Prensi Henry'nin Fransa tahtına çıkmasını önlemek için plan yapmak) olduğu belirtilmiştir. Bu birliğin adı "Confederation Militiae Evangelicae" yani Direnişçi Evanjelist Konfederasyonu idi.¹²

Gül-Haç gizemi üzerine çalışan ilk araştırmacılara göre, Simon Studion'un *Naometria*'sı ve bahsettiği "Militia Evangelica" birliği Gül-Haç hareketinin temelini oluşturmaktadır.¹³ Elyazmasını inceleyen A. E. Waite'e göre *Nao-*

12 Direnişçi Evanjelist Konfederasyonu oluşturmak için 1586'da Luneburg'da yapılan toplantı ifadesi, *Naometria*'nın Württemberg Düküne ithafının 35. folyosunda geçiyor. El yazması bu ithafı başlıyor. Aynı ifade neredeyse aynı kelimelerle ithafın 122. folyosunda da geçiyor, burada bir de ek olarak Württemberg dükünün bu konfederasyonda önemli bir yerinin olduğu belirtiliyor. (karşılaştırın) A. E. Waite, *Brotherhood of the Rosy Cross*, London, 1924, s. 639 vd.

13 Simon Studion'ın *Naometria*'sının Gülhaç hareketinde önemli bir yer teşkil ettiği J. G. Buhle tarafından ifade edilmiştir,

metria'daki kabaca işlenmiş gül deseni ve ortasına çizilmiş haç işareti, Gül-Haç kardeşliğinin kullandığı gül ve haç sembolizminin ilk örneğidir.¹⁴ Bu sözü geçen gül işaretinin önemine tamamen ikna olduğumu söyleyemem, fakat Gül-Haç hareketinin, Katoliklere karşı savaşmak için Protestan sempatizanlarının birleşmesiyle oluştuğu fikrinin, bu kitapta ilkerki bölümlerde detaylarına gireceğimiz açıklamalarla örtüşüğünü söyleyebilirim. "Direnişçi Evanjelist" örgütünün kuruluşu olan 1586 yılı, bizi Kraliçe Elizabeth dönemine, Leicester'ın Hollanda müdahalesine, Phillip Sidney'in öldüğü yıla, John Casimir ve Sidney'in çok önemsedığı Protestan birliğinin kurulması fikrine götürüyor.

Simon Studion ve kitabı *Naometria* ile ilgili ortaya çıkan sorunlar burada detaylarına giremeyeceğimiz kadar karmaşıktır, fakat Gül-Haç gizemi üzerine araştırma yapanlar için Stuttgart'daki el yazmasının büyük önem taşıdığına katılıyorum. Bu görüşün doğruluğunu destekleyen şey, Johann Valentin Andreae'nın, *Naometria*'yı kesinlikle biliyor oluşu ve 1619'da yayınlanan çalışması *Turris Babel*'de¹⁵ bundan söz etmesidir. Andreae *Turris Babel*'de *Naometria*'da bahsedilen geçmiş tarihlerle değil, ileride olacak olaylarla yani kehanetlerle ilgilenmektedir. Simon Studion, 1620 yılının üzerinde ısrarla durarak çok önemli bir yıl olacağını (bunları 1604'de yazdığını belirtelim) çünkü Papa ve Muhammet'in çöküşüyle birlikte Deccalin döneminin sonuna geldiğinin görüleceğini söyler. Bu çöküşün ilerleyen yıllarda da devam edeceğini ve 1623 yılı civarında yeni bin yılın başlayaca-

Ueber den Ursprung ... der orden der Rosenkreuzer und Freyman, Göttingen, 1804, s. 119. Söz konusu önem bundan önce Andreae tarafından da *Württembergisches Repertorium der Literatur*'da belirtilmiştir, ed. J. W. Petersen, 1782-3, III. De Quincey de 1824'de "Gülhaçlılar ve Masonlar" makalesinde Buhle'nin *Naometria* üzerine sözlerini alıntılamıştır (T. De Quincey, *Collected Writings*, ed. D. Mason, Edinburgh, 1890, XIII, s. 399-400). Ayrıca bkz. A.E. Waite, *Brotherhood of the Rosy Cross*, s. 36 vd., 639 vd.; Will-Erich Peuckert, *Die Rosenkreutzen*, Jena, 1928, s. 38-9.

14 Waite, *Brotherhood*, s. 641.

15 Johann Valentin Andreae, *Turris Babel sive Judiciorum de Fraternitate Rosaceae Crucis Chaos*, Strasburg, 1619, s. 14-15.

ğını söyler. Andreae'nın *Naometria*'nın kehanetleri üzerine söyledikleri oldukça muğlaktır, söylediklerini Rahip Joachim, St Brigid, Lichtenberg, Paracelsus, Postel ve diğer *Illuminati*'ye (Aydınlanmışlara) bağlar. Gelgelelim, tam da bu tür kehanetler tarihsel olayları etkilemiş olabilir, Palatina Elektörü'nün seçilmesinin ve arkasındaki destekçilerin onu aceleyle Bohemya Tahtını kabul etmeye teşvik etmelerinin ardında yeni binyılın çok yakında olduğuna dair taşıdıkları inanç olabilir.

Yüzyılın ilk yıllarında Dizbağı nişanı, Württemberg Dük'ü ve *Naometria*'nın gizemli açıklamaları üzerine yapılan incelemeler yoluyla tuhaf fikir hareketleri yavaş yavaş görünür olmaya başlamıştı, bu dönem Almanya'da Protestan birliğinin oluşturulduğu, Fransa ve İngiltere Krallarının bu birliğe destek vermesinin beklendiği yıllardı. Bu ilk yıllarda, I. James bu fikir hareketlerine olumlu bakıyor gibi görünüyordu. Fransa Kralı'nın 1610'da, Almanya'ya müdahale edeceği gece suikaste uğraması, aktivistlerin umutlarını bir süreliğine kırdı ve Avrupa'daki ilişkilerin dengesini değiştirdi. Gelgelelim James, eski politikalarına devam ediyordu. 1612'de genç Palatina Elektör'ünün liderliğini yaptığı Protestan Prenslar Birliğine katıldı; aynı yıl kızıyla Frederick'in nişanını yaptı ve 1613'de meşhur evlilik gerçekleşti. Bu evlilik, Büyük Britanya'nın, Alman Protestan Birliğinin başında bulunan Palatina Elektörünü desteklediğini gösteren bir olay olarak yorumlanmıştı.

Anhalt Prensi Christian şimdi bu ittifak doruğa ulaşmışken, I. James henüz geri çekilme sürecine girmeden önce, Avrupa'daki Habsburg Karşıtı birliğin başı olarak Palatina Elektörünü güçlendirmeye başlamıştı. Daha önce bu birliğin başına geçeceği düşünülen liderler kaybolmuştu ortadan; Fransa Kralı Henry suikaste uğramıştı, Wales Prensi ölmüştü. Bunu gerçekleştirmek için geriye bir tek Palatina Elektörü kalmıştı.

Frederick'in şanssız Bohemya macerasından genel olarak Anhalt sorumlu tutuldu ve büyük bir felaketle sonuçlanan bu girişimin karşısında yapılan propaganda da Anhalt'a

yönelikti.¹⁶ Anhalt'ın Bohemya'da bir çok kişiyle ilişkisi bulunuyordu, Bohemyalı isyancıların onun ikna edici gayretlerinin etkisi altında kalıp tahtı Frederick'e sunmuş olmaları mümkündür. Anhalt etkin bir figürdü, Bohemya macerası tepe noktasına doğru ilerlerken çok büyük bir çaba göstermişti, bu yüzden onun ilgilerinin niteliğini, Bohemya'da ne türden bağlantılar kurduğunu incelemek ve dikkate almak gerekmektedir.

Teolojik olarak baktığımızda Anhalt Prensi Christian sıkı bir Kalvinistti, fakat bu dönemdeki birçok Alman Protestan prensi gibi mistik ve paraselsist düşüncelere karşı büyük bir ilgi duyuyordu. Kabalist, Paracelsist ve simyacı Oswald Croll'un koruyucusuydu ve Bohemya'daki diğer bağlantıları da yine bu tip kişilerleydi. Güney Bohemya'da, Trebona civarında büyük arazilere sahip, zengin bir soylu olan Peter Wok Rosenberg'in¹⁷ ya da Rožmberk'in yakın arkadaşıydı. Rosenberg, eski Rudolph ekolününden bir liberaldi ve okültizm ve simyayı destekliyordu.

Anhalt'ın ilişkide olduğu insanlar İngiltere'de o yıllarda oldukça etkili olan bir çemberin içerisine çekiyordu onu, bu etki John Dee ve arkadaşı Edward Kelley'in Bohemya ziyaretiyle yayılmaya başlamıştı. Dee'nin ve Kelley'in 1583'de Prag'da oldukları kesinlikle biliniyor ve Prag'da bulundukları bu dönemde, Dee, büyük etki yaratan mistisizmi ve kapsamlı çalışmalarıyla İmparator Rudolph'un ilgisini çekmeye çalışıyordu. Dee'nin çalışmalarının niteliği Peter French'in kitabı sayesinde artık daha iyi biliniyor. İngiltere'de Dee'nin çalışmaları çok derin ve önemli bir etki yaratmıştı, Philip Sidney'in ve arkadaşlarının öğretmeniydi ve Bohemya'da

16 1622 yılında Heidelberg'in işgal edilmesinden sonra el konulan kağıtlar, Anhalt'ın eylemlerini tehlikeliymiş gibi gösterme niyetiyle yayınlanmıştı. Bu sözde "Anhalt-davası" kağıtları Alman Protestanlarını Frederick'ten soğutmak için kullanılmıştı; bkz. *Cambridge Modern History*, III, s. 802-9; David Ogg, *Europe in the Seventeenth Century*, London, 1943 ed., s.126 vd.

17 Clasen'e göre "1606'dan beri Anhalt ile Peter Wok Rosenberg'in arkadaşlığı devam ettiğine göre" Bohemyalılara Frederick'i kral olarak seçmelerini öneren kişinin Anhalt olması mümkündür. Claus-Peter Clasen, *The Palatinate in European History*, s. 23.

da kendisine bir taraftar kitlesi –henüz bunu araştırmak için pek imkanımız olmasa da-oluşturmayı başarmıştı. Dee'nin Bohemya'daki etkisinin merkezi, Kelley'le birlikte Prag'ı ilk ziyaretlerinden sonra ana merkez olarak belirledikleri Trebona'ydı.¹⁸ Dee, 1589'da İngiltere'ye dönene kadar Villem Rožmberk'in misafiri olarak Trebona'da kaldı. Villem Rožmberk, Anhalt'ın arkadaşı Peter'in kardeşiydi ve Peter'in ölümünden sonra Trebona'daki büyük araziler ona miras kalmıştı.¹⁹ Anhalt'ın ilgilendiği konular düşünüldüğünde, Dee'nin etkilerinin Anhalt'a ulaştığı kesin olarak görülmektedir. Dahası, Anhalt muhtemelen, Elizabeth dönemi filozofu Dee'den yayılan fikirleri ve bakış açısını, Palatina Elektörünü Bohemya tahtı için desteklerken kullanmıştı ve böylece İngiliz etkisinin harika kaynaklarından birini arkasına almıştı.

Dee'nin etkisi Bohemya'dan çok daha önce Almanya'ya ulaşmıştı. Elias Ashmole'un *Theatrum Chemicum Britannicum* (1652) başlıklı çalışmasına göre, Dee'nin Bohemya'dan İngiltere'ye dönerken Almanya'yı ziyaretinin bir anlamda şaşırtıcı olduğu söylenebilir. Orada bulunduğu esnada yirmi-beş yıl sonra Gül-Haç hareketinin başlangıcına sahne olacak bölgelerden geçmişti. Hesse Prensi, Dee'ye saygılarını sundu bunun karşılığında Dee, "Prag'da yolculuğu için aldığı on iki Bulgar atını ona verdi."²⁰ Dee, bu arada Danimarka'ya elçi olarak gönderilen ve "bir önceki yıl Trebona'da Doktordan (Dee'den) Kraliçe Elizabeth'e mektuplar götüren" öğrencisi Edward Dyer'la (Philip Sidney'in en yakın arkadaşıydı Dyer) da iletişime geçti.²¹ Dee, bu bölgelerde hem muazzam bir bilgi birikimine sahip biri olarak, hem de önemli ilişkilerin merkezindeki kişi olarak, oldukça güçlü bir izlenim bırakmış olmalı.

18 Peter French, *John Dee*, s. 121.

19 Rožmberk ailesi üzerine bir takım yeni araştırmaları ve ailenin Dee ile ilişkisi, Robert Evans'ın Rudolph dönemi üzerine yazdığı yeni kitapta incelenmiştir.

20 Elias Ashmole, *Theatrum Chemicum Britannicum*, London, 1652 (aynı basım ed. Allen Debus, Johnson Reprint Corporation, 1967) s. 482-3.

21 *A.g.e.*, s. 483

Ashmole, 27 Haziran 1589'da Bremen'de iken Dee'nin "Hamburglu ünlü Hermetik düşünürü Dr. Henricus Khunrath" tarafından ziyaret edildiğini belirtir.²² Gerçekten de Khunrath'ın Hanover'da, 1609 yılında yayınlanan sıradışı çalışması "The Amphitheater of Eternal Wisdom"da (R. 10b) Dee'nin etkisi açıkça görülmektedir.²³ Dee'nin *Monas hieroglyphica*'da (R.10a), detaylı olarak incelediği ve simya felsefesinin özel bir şekli olarak açıkladığı karmaşık sembolü "monas" 'Amphitheatre'daki illüstrasyonlardan birinde görülebilir ve Khunrath'ın metninde Dee'nin *Monas*'ı ve *Aphorisms*'dan sözedilir.²⁴ Khunrath'ın "Amphitheatre" ı, Dee'nin felsefesi ve Gül-Haç manifestolarının felsefesi arasında bir bağlantı oluşturur. Khunrath'ın çalışmasında manifestoların üslubuna benzeyen karakteristik bir söyleyiş tarzıyla karşılaşırız; sıklıkla mikrokozmos ve makrokozmosu vurgulayarak tekrar eder, Büyü, Kabala, Simyanın üzerinde durur ve bunların bir şekilde birleştirilerek insanlığa yeni bir şafak vaadeden bir din felsefesinin doğuşundan bahseder.

"The Amphitheatre of Eternal Wisdom"daki sembolik işlemler, Gül-Haç manifestolarında karşılaşacağımız imgelere ve düşüncelere bir giriş olarak düşünülüp, bu gözle bakarak incelenebilir. Başlıktaki "amphitheatre" kelimesi, çalışmanın içinde karşımıza çıkmaz, Khunrath, bu başlığı, fikirlerini görsel olarak temsil edebileceği bir çeşit gizli hafıza tekniği olarak düşünerek seçmiş olabilir. Gravürlerden bir tanesi, duvarlarında yazılı levhalar bulunan büyük bir mağaradan üstadların ışığa doğru yönelen spiritüel deneyimini göstermektedir (R. 11). Bu görüntü, Gül-Haç manifestolarından *Fama*'da geçen tasvirleri akla getirir. Dindar simyacının gravürü (R.12) hem John Dee'nin felsefesi hem de Gül-Haç Manifestoları hakkında fikir verebilir. Solda, üzerinde Kabbalistik ve geometrik sembollerin bulunduğu sunağın önünde ibadet eder şekilde diz çökmüş bir adam, sağda, simya çalışmalarında kullanılan gereçlerin durduğu büyük bir fırın. Ortada ise, masanın üstüne yığılmış müzik aletleri. Ve bütün

22 A.g.e.

23 H. Knuhrath, *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae*, Hanover, 1609. Bu kitabın ilk baskısı değildir.

24 *Amphitheatrum* s.6.

bu manzaranın, Rönesans'da mimariyle birlikte ilerleyen matematik sanatlarının bilindiğini gösterir şekilde bir koridorda, modern perspektife göre ustaca çizildiğini görüyoruz. Bu gravür, John Dee'nin *Monas hieroglyphica*'da anlattığı türden bir düşüncenin yani, üstadın Kabaala, Simya ve matematik disiplinlerinin bileşimi yoluyla hem maddi dünyanın hem de onun ötesindeki uhrevi dünyanın görüş gücüne ve derin sezgisine erişebileceğine inanılan bakış açısının görsel bir ifadesidir aynı zamanda.

Bu gravür ayrıca, Gül-Haç manifestolarının Büyü, Kabaala, Simya gibi başlıca konularının ve sayı bilimini son derece dini bir bakış açısıyla birleştiren bir görsel anlatımı olarak da okunabilir.

O halde Gül-Haç Manifestolarında John Dee'nin etkisi incelenebilir mi? Evet, kesinlikle, John Dee'nin etkisi kesinlikle bu manifestolarda görülmektedir. Bu noktada, sonraki bölümlerde çok daha detaylı inceleyeceğimiz keşifleri kısa bir şekilde ifade edeceğim.

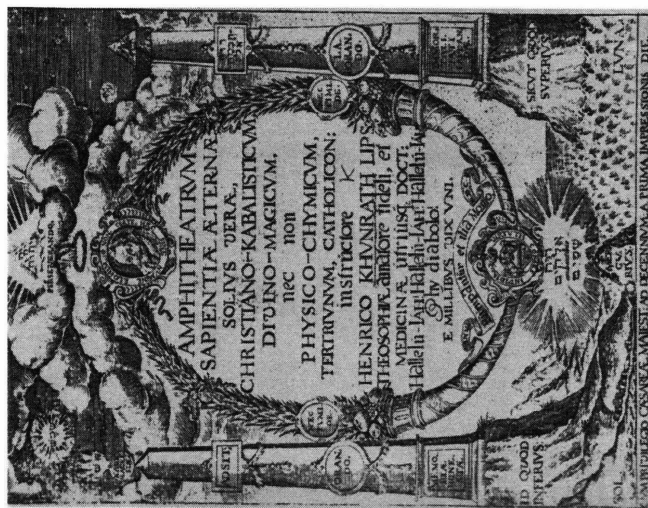
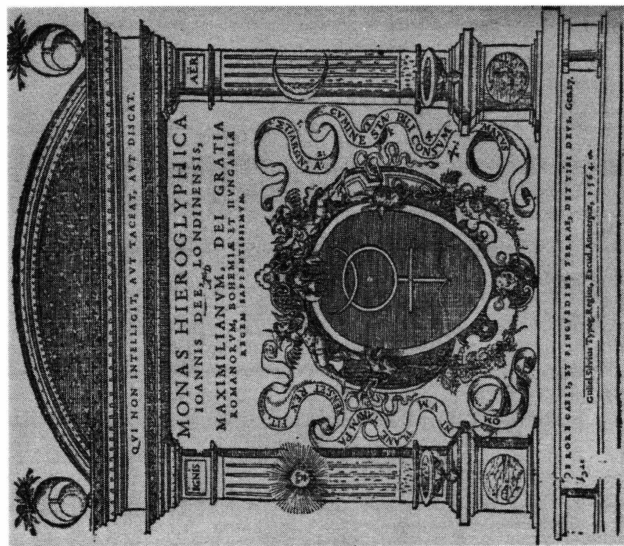
İkinci Gül-Haç manifestosu olan *Confessio* (1615), Latince bir risaleyle birlikte yayınlanmıştı, bu risalenin başlığı "A Brief Consideration of More Secret Philosophy" (Daha Gizli bir Felsefenin Kısa Değerlendirmesi) idi.²⁵ Bu "Kısa Değerlendirme" John Dee'nin *Monas hieroglyphica*'sını temel almıştır, manifestonun büyük bölümü, Dee'nin bu eserinden kelime kelime aynı alıntılardan oluşur. Bu metin, onu takip eden Gül-Haç Manifestosu *Confessio*'ya ayrılmaz bir şekilde bağlanır. Ve *Confessio* da, konularını tekrar ettiği ilk manifesto olan *Fama*'yla (1614) ayrılmaz bir şekilde bağlıdır. Böylece manifestoların ardındaki "daha gizli felsefe"nin John Dee'nin *Monas hieroglyphica*'da anlattığı felsefe olduğu ortaya çıkar.²⁶

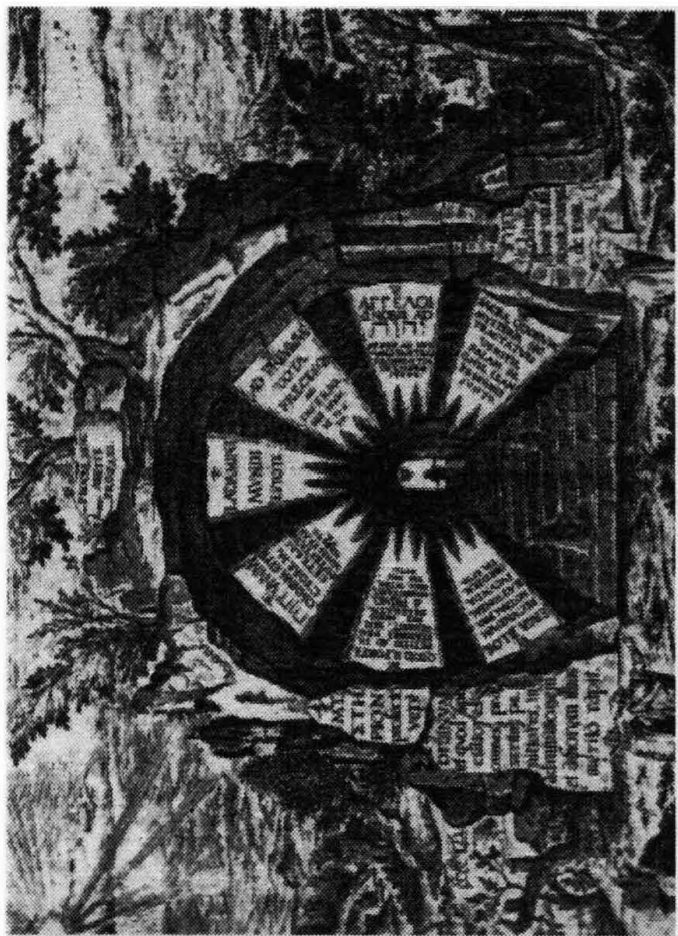
Ayrıca, Johann Valentin Andreae'nin, manifestolarda geçen konuların alegorik, romantik anlatımı olan *Chemical Wedding* çalışmasının kapağında Dee'nin "monas" sembolü yer almaktadır ve bu sembol, alegorinin başladığı şiir haricinde, metinde tekrar edilmiştir (R. 19a).²⁷

25 Latince başlık için bkz. Ek bölüm.

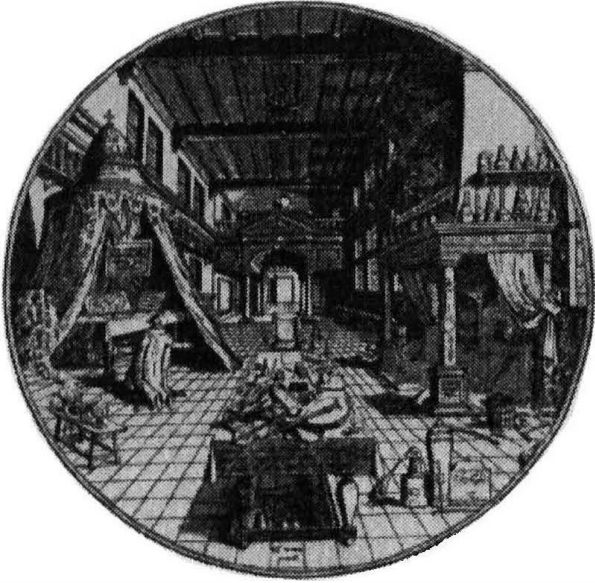
26 Bkz. 4. Bölüm

27 Bkz. 4. Bölüm.

Resim 11: Illuminati'nin mağarası. H. K. H. Khunrath'dan *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae*

Resim 12: Kabalist-Simyacı. H. Khunrath'dan *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae*

Böylece üç Gül-Haç yayınının da ardındaki düşüncenin John Dee'den kaynaklanan bir fikir hareketi olduğu şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirginleşiyor. Dee etkisi, İngiltere'den Almanya'ya Palatina Elektör'ünün bağlantıları vasıtasıyla gelmiş olabilir ve Bohemya'dan, Dee'nin ilk dönemlerde hararetle kendi propagandasını yaptığı yıllarda yayılmış olabilir.

Peki, bu etkiler neden Gül-Haç manifestoları yoluyla, tuhaf bir şekilde halka duyurulmuştu? Buna bir cevap denemesinde bulunmak gerekirse, ki sonraki bölümlerde daha detaylı bilgiler verilecektir, Gül-Haç manifestoları, Palatina Elektör'ünün etrafındaki fikir hareketlerine yani onu Bohemya macerasına götüren hareketlere aitti. Bu hareketleri gayretle yayan isim ise Christian Anhalt'dı. Anhalt'ın ilişkileri de Dee etkisinin tanındığı ve benimsendiği camianın içindeydi.

Tuhaf bir biçimde heyecan uyandıran cevap ise, Almanya'daki Gül-Haç hareketinin, Dee'nin yirmi yıl önce

Bohemya'daki misyonunun gecikmiş bir sonucu olmasıdır, bu misyonun etkileri Palatina Elektör'üyle bağlantılandırılmıştır. Frederick, Dizbağı şövalyesi olarak İngiliz şövalyeliği geleneğini devralmıştı ve Protestan birliğinin başı olarak Anhalt'ın Almanya'da kurmaya çalıştığı ittifakları temsil ediyordu. Siyasi ve dini bir bakış açısından bakılınca, Palatina Elektör'ü, önceki yıllarda hazırlanmış olan bir pozisyona doğru ilerliyordu ve çağın problemlerini çözecek dini-siyasi lider olarak ortaya çıkmıştı. 1614-1619 yılları arasında-Gül-Haç Manifestolarının yayınlanlandığı ve büyük bir heyecan yarattığı yıllarda—Palatina Elektör'ü ve karısı Heidelberg'de hüküm sürüyorlardı ve Christian Anhalt da Bohemya macerasını hazırlamak için çalışıyordu.

Bu macera sadece Hapsburg karşıtı siyasi bir girişim değildi. Uzun yıllardır güç toplayan, Avrupa'ya giren gizemli etkilerden beslenen, dinsel sorunları, Hermetik ve Kabalist etkilerin sunduğu mistik yollarla çözmeye yönelen dinsel bir hareketin ifadesiydi.

Frederick ve karısının destekçileri tarafından içine çekildiği tuhaf mistik atmosfer, 1613'de yayınlanan bir Alman'ın resminde görülmektedir (R.13). Frederick ve Elizabeth'in üstüne yukarıdan Kutsal bir ışık düşmektedir. Bu resim, Almanya'da Frederick ve Elizabeth üzerine yapılan resimlerden ilk dolaşıma girendir. Frederick'in bu resimlerde anlatılan tarihi, çağdaş fikir hareketleriyle ilgisini gösteren bir çok bulgu taşıyor. Bunlara bir sonraki bölümde değineceğiz.

Felicitati Nuptiarum Illustriss.

ac Florentiss. Dn. Dn. Friderici V. Electoris S. R. I. Ducis
Bavariae, Comitis Palatini, &c.

AC

Dn. Dn. Elizabethae, Sereniss.

ac Potentiss. Jacobi Britanniarum, Franciae, Hiberniaeque
Regis Filiae unicae, &c.

Auf das Hochzeitliche Bl

und Heil der Durchleuchtigsten Hochgeborenen Kaiserin und
Königin Elisabeth des Kaiserlichen Reichs Catholischen
Erbscheinliche und Spürfürstin.

Wie da

Durchleuchtigsten Für

Elisabeth / Jacobi des Großmächtigsten Königs von gro
britannien / Frankreich / Irland / Enger Tochter.

Qui tot distinctos spatia Deus agit in unum,
Perpetua est vestrorum excubet antecura:
Pacisera, sub imperio dei vivere longam

Und sehen der Tag was ähnlich weit/
Und macht das Alter ein Ueberseht/
Doch Gott durch seinen weisen Rath
Euch auch beide verbunden hat.

Damit gut Fried in Eud
Ach glücken dir dem I
Und wert ist es der W
Gut heist Eud emst

Resim 13: Palatina Elektörü ile Prenses Elizabeth'in Evli-
liğı. German Print, 1613. Sutherland Collection, Ashmo-
lean Museum

Gülhaç Manifestoları

Okur, kitabın ek bölümünde *Fama* ve *Confessio* (Gül-Haç manifestolarına bu başlıklar altında değinmeye devam edeceğiz) manifestolarının, aydınlanmanın doğuşunu ilan eden coşkulu söylemlerini ve “Christian Rosencreutz” ve Kardeşlik öğretisi hakkındaki tuhaf hikâyeyi İngilizce çevirisinden inceleyebilir.¹ Bu manifestolara ilişkin tartışmaya açık kısımların tümü, bu bölüm kapsamında tartışılmak yerine kitabın bütününe yayılmış olarak ele alınmıştır. Örneğin *Fama* ile birlikte basılan, Almanca’ya tercüme edilmiş, İtalyan bir yazara ait çalışmadan bu bölümde alıntı yapmayışımızın sebebi, Alman Gül-Haç hareketinin İtalyan libarellerinin algılayışları üzerine yapılan tartışmanın sonraki bölümlerde yer almasıdır.² *Fama* ve *Confessio* ile birlikte diğer hangi metinlerin yayınlanmış olduğunu analiz ederek sadeleştirilmiş bir kaynakça ile kitabın ek bölümünde okura sunduk.³ Manifestolara eşlik eden diğer metinler önemli bir konudur çünkü bu belgelerin ilk okurları, bu ek metinler sayesinde manifestoların anlamını daha rahat kavrayabilmiştir.

Gül-Haç manifestosu *Fama*’nın, bilinen ilk baskısı 1614 yılında ortaya çıkmıştır fakat belge, el yazması olarak bu tarihten önce dolaşıma çıkmıştır çünkü bu manifestoya Adam Haselmayer tarafından verilen cevabın 1612 yılında basılmış olduğu bilinmektedir.⁴ Haselmayer, manifestonun el yazmasını Tyrol’de 1610 yılında görmüş olduğunu belirtir ve bunu belirttiği el yazmasının da Prag’da 1613 yılında görüldüğü söylenir. *Fama*’nın ilk baskısıyla birlikte Haselmayer’in “cevabı” tekrar basılmıştır. Haselmayer, “Evanjelist Kilisesine” mensup olduğunu söyler, büyük bir şevkle *Fama*’nın aydınlanmış bilgeliğine çağırır ve Cizvit karşıtı görüşlerini etkili bir şekilde ortaya koyar. 1612’de ölen imparator II.

1 Bkz. Ek Bölüm.

2 Bkz. 10. Bölüm.

3 Ek Bölüm.

4 Ek Bölüm.

Rudolph'un ölümünden sonra geniş kitleler tarafından meydana geleceği beklenen radikal değişikliklere atıfta bulunur. Haselmayer'in, *Fama*'nın ilk baskısıyla birlikte yayınlanan kitabın son bölümündeki bu "cevabı", kitabın girişindeki, Haselmayer'in *Fama*'nın çağrısına olumlu cevap verdiği için Cizvitler tarafından tutuklanıp bir kadırgada zincire vurulduğunu anlatan, önsöze bağlanır. Önsöz, İsa'nın öğretisine çok daha hakiki bir şekilde bağlı bir kardeşlik olan Gül-Haç tarikatının ve manifestosunun, Cizvit tarikatına karşı bir alternatif oluşturduğunu öne sürer. Gerek Haselmayer'in cevabı gerekse de onun hakkında yazılan önsöz, yoğun bir biçimde Gül-Haç terminolojisine ilişkin terimler içerdiği için anlaşılması oldukça güçtür ve okur, bütün bu yazılanları retorik olarak mı yoksa kelimenin tam manasıyla mı alması gerektiğinden emin olamaz. Gelgelelim niyetlerinin, en genel anlamda, ilk Gül-Haç manifestosunu Cizvit karşıtı propagandayla ilişkilendirmek olduğu açık bir şekilde görülür.

Bu nokta, kitabın tam başlığında açıkça belirtilmiştir, başlık şöyle tercüme edilebilir:⁵

Evrensel ve Genel Reformasyon, Değerli Gül-Haç Tarikatının *Fama* Kardeşliğiyle birlikte, Avrupa'nın Bilgelerine ve Hükümdarlarına yazılmıştır; ayrıca Bay Haselmayer'dan buna kısa bir cevap gelmiştir ve bu cevap karşılığında Haselmayer, Cizvitler tarafından tutuklanmış ve bir kadırgada zincire vurulmuştur. Bu durum şimdi bu kitapla matbu olarak ortaya konmuş ve bütün doğru insanların kalplerine iletilmiştir. Kassel'de 1614 yılında Wilhem Wessel tarafından basılmıştır.

Bu başlık kitabın bütün içeriği hakkında bilgi vermektedir; kitapta İtalyan bir yazarın genel reformasyon üzerine yazdığı bir yazıdan alıntı (bu alıntı bir sonraki bölümde incelenecektir); *Fama* ve Haselmayer'in cevabı yer almaktadır. Böylelikle *Fama*'nın bu ilk baskısının okuru, manifestonun Cizvit-karşıtı yönünü açıkça ortaya koyan bağlamı görebilir. Bu Cizvit karşıtı eğilim, *Fama* tek başına okunduğunda bu kadar açık bir şekilde anlaşılmaz.

Fama nefes kesen bir çağrıyla açılır. Bu çağrı Almanya'da

5 Almanca başlık için bkz. Ek Bölüm.

yankılanmış ve oradan Avrupa'ya yayılmıştır. Son günlerde Tanrı bize, oğlu İsa ve Evren hakkında daha mükemmel bir bilgi vermiştir. İnsanlığı, muazzam bir bilgelik ile donatarak onu yükseltmiş ve böylece bütün sanatlarda yenilik yapmasına ve hepsini kusursuzlaştırmasına yardımcı olmuştur. Böylece insanoğlunun “kendi asaletini anlayabilmesini, neden küçük evren olarak adlandırıldığını ve bilgisinin evrene nasıl yayıldığını görmesini istemiştir.”⁶ Eğer bilge kişiler birleşirlerse bütün sanatların kusursuz yöntemini Doğadan edinebileceklerdir. Fakat bu yeni ışığın ve hakikatin yayılması, Aristo ve Galen'in otoritesinin kısıtlamalarından kurtulamayan, eski yollarını terk edemeyenler tarafından engellenmektedir.

Açılış söyleviden sonra, “kardeşliğin” kurucusu ve böyle kapsamlı bir reformasyon için uzun süredir emek veren esrarengiz Rosencreutz okura tanıtılır. Kardeş Rosenc-reutz “aydınlanmış bir insan”dı ve aynı zamanda büyük bir gezgindi, özellikle bilge kişilerin tecrübelerini aktarmakta cömert davrandığı Doğu'da bulunmuştu. Bugün aynısı, bilge insanlardan yana zengin Almanya'da da yapılmalıdır, “büyücüler, kabalistler, fizikçiler ve filozoflar” birbiriyle iş birliği yapmalıdır. Bu gezgin kişi, Doğu'da “Büyü ve Kabala”yı öğrenmişti ve bunu, kendi inancını derinleştirmek ve “tarihin bütün dönemlerinde var olan mükemmel düzene ve uyuma dâhil olmak için nasıl kullanacağını bilmişti.”⁷

Kardeş R.C. daha sonra Avrupa'daki bilgelere öğrendiklerini aktarmak için İspanya'ya gitti. “Kilisenin ve ahlak öğretisinin (*Philosophia Moralis*) kusurlarının” nasıl düzeltileceğini gösterdi. Her şeyin yeniden düzenlenebileceği yeni bir aksiyom önerdi fakat bu gülünç bulundu. Onu dinleyenler “eğer bu noktadan sonra tekrar öğrenmeye başlarsa ve yıllar boyunca yaptıkları hataları kabul ederlerse saygınlıklarının azalacağından” korktular. R.C. bütün bilgisini bu bilgelere aktarmaya hazır olduğu için bu durum onda büyük bir hayal kırıklığı yarattı “doğru ve mutlak aksiyomu bütün branşlardan; bilim, sanat ve doğadan aktararak yazmayı üst-

6 Bkz. Ek Bölüm

7 Bkz. Ek Bölüm

lenmelerini arzulamıştı". Eğer bu yapılabilseydi, Avrupa'da hükümdarları güçlendirecek ve onlara danışmanlık verecek bir topluluk oluşturulabilirdi. O dönemde dünya bu tarz insanlara gereksinim duyuyordu ve karanlığı aşip geçen insanları öne çıkarmak için gayret ediliyordu. Bu kişilerden biri "yukarıda bahsi geçen uyum konusunda epey bilgi sahibi" fakat Kardeşliğin üyesi olmayan Theophrastus (Paracelsus)⁸ idi.

Bu arada Kardeş R.C. Almanya'ya döndü. Yaklaşan değişimlerin ve öne sürülen tehlikeli iddiaların farkındaydı. (*Confessio*'ya göre, Kardeş R.C. 1378 yılında doğmuştur ve 106 yıl yaşamıştır; bu yüzden eserlerinin 14. ve 15. yüzyılda yer aldığı düşünülmektedir.)

Orada öğretisini geliştireceği bir ev kurdu, matematik araştırmaları üzerine yoğunlaştı ve birçok çalışma hazırladı. Reformasyonu gerçekleştirmek ve destekçiler bulmak en büyük amacıydı, çalışmalarına üç öğrenciyle başladı. "Gül-Haç kardeşliği bu şekilde kuruldu, başlangıçta sadece dört kişi vardı. Ve bu dört kişi hâlâ bugün bile Tanrı'ya şükretmek ve ibadet etmek için kullandığımız kelimeleri içeren büyük bir sözlük, sihirli bir dil ve yazın oluşturdu."⁹

Daha sonra *Fama*'nın yazarı bu farazi cemiyetin muhayyel tarihini¹⁰ anlatmaya devam eder, bu tarihi burada kısaltılmış olarak veriyoruz çünkü kitabın sonundaki ek bölümde hikâyenin tamamı yer alıyor. Cemiyet, büyük takipçi sayılarına ulaştı. Merkez olarak kullanılan Ruhûlkudüs adını verdikleri bir toplanma yerleri bulunuyordu. Başlıca işleri hastalarla ilgilenmekti fakat bilgilerini genişletmek ve yaymak için seyahat de ettiler. Altı kuralları vardı, bunlardan ilki, hastaları iyileştirmek ve bunu "bedelsiz" (gratis) olarak yapmaktı. Bulundukları ülkenin geleneklerine göre giyinmiyorlardı, ayırt edici, özel bir kıyafetleri yoktu. Yılda bir kere merkezlerinde, Ruhûlkudüs'de buluşurlardı.

İlk Kardeş İngiltere'de öldü. Diğer birçok Kardeş asıl Kardeşlerin halefi oldu ve Kardeş Rosencruetz'un gömül-

8 Bkz. Ek Bölüm

9 Bkz. Ek Bölüm

10 Bkz Ek Bölüm

düğü mahzenin bulunmasından sonra bu Kardeşlik yeni bir önem ve anlam kazandı. Bu mahzenin kapısı mucizevî bir şekilde keşfedilmişti ve Avrupa'da birçok kişi tarafından arzu edilen kapının açılmasını simgeliyordu.

Bu mahzenin hikâyesi Gül-Haç efsanesinde çok temel bir yer tutar. Bu mahzen hiç güneş yüzü görmemiştir fakat içerdeki güneş sayesinde aydınlatılmış olduğuna inanılır. Duvarlarındaki geometrik figürlerde, Paracelsus'un çalışmaları da bulunduğu çok değerli hazineler, muazzam çanlar, kandiller ve 'suni şarkılar' bulunmuştur. Kardeşlik'in "Rota"sı ve "M. Kitabı" da yine bu mahzenin açılmasıyla ortaya çıkmıştı. Rosencreutz'un mezarı, bir sunağın altında bir mahzendeydi; duvarlarında Erkek kardeşlerin isimleri kazınmıştı.

Mezarın keşfi genel bir reformasyonun alametiydi; güneşin doğuşundan önceki şafaaktı. "Şimdi biliyoruz ki (...) hem uhrevi hem de dünyevi olarak, bizim arzu ettiğimiz ve diğerlerinin beklentilerini karşılayan genel bir reformasyon gerçekleşecek, çünkü biliyoruz ki güneş doğmadan önce gökyüzünde bir tan kızılığı, bir çeşit berraklık, ya da kutsal bir ışık oluşacaktır."¹¹ Mezarın bulunduğu tarihin 1604 olduğu dolaylı olarak belirtilmiştir.

Dolayısıyla bu tuhaf belge, *Fama Fraternitatis*, mezar alegorisi üstünden yeni ya da görece yeni ve öncelikli olarak simya ile ilgili, tedavi ve tıbbı dayanan ama mekanik harikalar yaratan, geometri ve sayılarla da ilgilenen bir felsefeyi anlatıyordu. Sadece bilimin ilerlemesini değil her şeyden önce dinsel ve tinsel yönden de bir aydınlanmayı temsil ediyordu. Bu yeni felsefe dünyaya açıklanacaktı ve genel bir reformasyon gerçekleşecekti. Bu felsefenin yayılmasında rolü olan efsanevi kişiler Gül-Haç Kardeşleriydi. Bu kişilerin, sonradan çok dindar Evanjelistlere dönüşen Hristiyan Almanlar olduğu söylenir. Gül-Haç kardeşlerinin dini inançları, simya felsefeleriyle çok yakından ilişkiliydi ve bu felsefelerinin zenginler için "Tanrı'nın yolundan saparak lanetli altın yapma uğraşıyla" hiç ilgisi yoktu, bunun yerine Rahip Rosencreutz daha ruhani bir yaşam tarzını öneriyordu: biz

11 Bkz. Ek Bölüm

altın yapabilmekten mutluluk duymayız, bunun yerine Gök-kubbenin açıldığını Tanrı'nın meleklerinin yükselip alçaldığı görmekten, Kitabında(Book of Life)¹² Cennete gideceklerin arasında ismimizin yazılı olduğunu görmekten mutluluk duyarız.

Gül-Haç tarikatının hikâyesini anlatan *Fama*'nın yayınlanmasıyla birlikte yükselen büyük heyecan, bir sonraki sene, Gül-Haç Kardeşliğinin felsefesi ve misyonundan bahsetmeye devam eden ve sürekli atıfta bulunduğu *Fama*'nın devamı niteliğinde yazılan ikinci Gül-Haç manifestosu *Confessio*'nun da yayınlanmasıyla devam etti.¹³ *Confessio* da *Fama* ile aynı yerde ve aynı yayıncı tarafından basılmıştır. *Fama*, kitabın diğer bütün içeriğiyle birlikte Almanca olarak yazılmıştır, fakat *Confessio* bundan farklı olarak, yanında yayınlanan bütün diğer yayınlarla birlikte Latince yazılmıştı. *Confessio*, *Fama*'nın devamı olarak yazılmıştır fakat Latince yazıldığından dolayı daha bilgili bir kitleye hitaben yazılmış olduğu düşünülür ve ilk manifestodaki alegorileri yorumlamak amacı taşır.

Confessio'nun ilk baskısını içeren yayının Latince başlığı şöyle tercüme edilebilir: ¹⁴

Felsefe öğrencisi Philip à Gabella tarafından yazılmış, Daha Gizli bir Felsefenin kısa bir değerlendirmesi, şimdi, ilk defa Gül-Haç Kardeşliğinin açıklaması ile birlikte yayınlanıyor. Cassel'de ünlü Prens'in yayıncısı Wilhem Wessel tarafından basılmıştır, 1615.

(başlığın arka sayfasında)

Tanrı sana göklerin çiyini ve yerin tohumunu versin. Tekvin. 27.

Confessio'ya gelmeden önce okuyuculardan açıkça *Consideratio brevis*'i incelemeleri istenmiştir ve daha önce belirttiğim gibi, *Consideratio brevis* John Dee'nin

12 Bkz. Ek Bölüm

13 Bkz. Ek Bölüm

14 Latince başlık için bkz. Ek Bölüm

Monas hieroglyphica'sı temel alınarak yazılmıştır. Philip à Gabella'ya dair elimizde hiçbir bilgi yok ('Kabala'ya gönderme yapan takma bir ismi olabilir belki) fakat bu kişinin Dee'nin yakın öğrencilerinden olduğu bilinmektedir.

Kullanılan kaynağa dair ipucu başlığın arka sayfasında (verso) verilmiştir, burada bu alıntıyı İncil'in İngilizce versiyonundan aktardık, fakat aslı Latince'dir; *de rore caeli et pinguedine terrae det tibi Deus*. Bu metin, Dee'nin *Monas hieroglyphica*'sının başlık sayfasında yazılıdır (R. 10a), aynı sayfada düşen çiyin (*ros**) gökyüzü ile yeryüzünü birleştirme temasının görsel olarak illüstrasyonu da vardır.

Consideratio brevis, Dee'nin *Monas*'ının yeni bir tekrarı değildir, ama araya başka konular serpiştirerek, Dee'nin çalışmasının ilk on üç teoremini kelimesi kelimesine alıntılar. Bu teoremlerde Dee, "Monas" sembolünün oluşumunu anlatır, bu sembolün bütün gezegenleri içerdiğini, zodyak sembollerinden ateşi temsil eden Aries'i (koç burcu) içine katarak absorbe ettiğini, böylece simyasal süreci başlattığını belirtir. Alttaki haçın, doğanın güçlerini temsil eden güneş ve ayın sembolü olduğunu, bu haçın dört çizgisinin nasıl farklı şekiller alabildiğini ve hem üç hem de dörde dönüşebildiğini, hem üçgen hem de kare olabildiğini anlatarak büyük bir esrarı çözdüğünden bahseder.¹⁵ Philip à Gabella'nın kullandığı fakat Dee'nin *Monas*'ında bulunmayan bazı diyagramlar, Dee'nin hiyeroglifindeki tamamlayıcı parçalar üzerine nasıl akıl yürüttüğünü biraz daha açık bir şekilde görmemizi sağlar. Philip à Gabella'yı en çok ilgilendiren şeyin gizemli işaret "monas" ve onun parçaları olduğu açıktır. Bu işaret, gökleri ve bütün doğa güçlerini, kutsal üçgenleri, daire, kare ve haç kapsamaktadır. İlginç olan şudur ki, Dee'nin "*Monas hieroglyphica*"sından doğrudan alıntı yaparken "monas" kelimesini hiçbir zaman kullanmaz Gabella, onun yerine "stella" kelimesini kullanır. Philip à Gabella için monas, yıldız, 'monas hieroglyphica' da "stella hieroglyphica"ya dönüşür. Gelgelelim bu yorumu, Dee'nin çalışmasından almış da ola-

* Yunan mitolojisinde çiy tanrısı. -ç.n.

15 Bkz. C.H. Josten 'A translation of John Dee's "Monas Hieroglyphica"', *Ambix*, XII (1964), s. 155-65.

bilir çünkü Dee'nin kitabının son sayfasında da elinde yıldız tutan bir kadın bütün kitabın bir özetini vermektedir.

Consideratio brevis, yoğun duygular içindeki bir duacı-nın, öncesiz ve sonrasız Tanrı'ya, Tek güce, Tek kusursuzluğa, iradesinde her şeyin Tek bir şeye dönüştüğü, Oğlu ve Kutsal Ruhla birlikte üçü Tek bir iradede toplayan Tanrı'ya özlemi ifade eden Latince duasıyla kapanır. Buradaki duacı, akla Dee'nin duacılarını getirir ve *Monas*'ın versiyonlarından birinin sonunda bulunması, *Consideratio brevis*'i, Dee'nin, Tanrı'ya coşku hürmetinin, sofistike büyü-bilimsel çabalarla bir araya getirdiği atmosferi andırır.

Dua eden kişi 'Philemon R. C.' yani 'Philemon Rose Cross olarak imza atmıştır ve hemen karşı sayfada, ikinci Gül-Haç Manifestosu *Confessio*'nun okura yazılan önsözünün altında ise 'Kardeş R.C.' imzası görülmektedir.

Bu da demek oluyor ki Dee'nin etkisini taşıyan *Consideratio brevis* ve duacısı, Gül-Haç hareketinin ardındaki felsefenin John Dee'nin *Monas hieroglyphica*'sında detaylıca anlattığı felsefe olduğunu belirtmesine rağmen Gül-Haç manifestosunu tamamlayıcı bir parçası gibi özümsemiştir.

Bu durum akla, şimdi artık genel olarak rağbet edilmeyen eski teoriyi getiriyor. Bu teoriye göre; 'Rosicrucian' (Gül-Haç) 'Rose' ve 'Cross' kelimelerinden değil de *Ros* (çiy) ve *Crux* (güney haçı takım yıldızı) kelimelerinden meydana gelmiştir ve çiyin simyasal bir anlamı vardır; çiyin (sözde) altını çözdüğüne ve güney haçı takım yıldızının da ışığı temsil ettiğine inanılıyordu.¹⁶

Bu simyasal gizemlerin içine çok fazla girmeden Dee'nin *Monas*'ının "göklerin çiyi" vecizinin Gül-Haç manifestosuyla yakın ilişkisinin keşfedilmesi, şimdi *Ros Cross* teorisini bir ölçüde destekleyebilir.

Şimdi o dönemdeki ilk okurlardan beklendiği gibi *Consideratio brevis*'in Dee'nin *Monas hieroglyphica*'sıyla yakın ilişkisini detaylı bir şekilde inceledikten sonra, Gül-Haç ma-

16 "Rosicrucian"ın *Ros* (çiy) ve *Crux* kelimelerinden türediğini söyleyen teori için bkz. James Crossley, *Diary and Correspondence of Dr. John Worthington*, Chetham Society, 1847, I, s. 239-40. Bu teori R. F. Gould reddetmiştir, bkz. *History of Freemasonry*, ed. H. Poole, 1951, II., s. 67.

nifetolarından *Confessio*'ya geçiyoruz.

Confessio'da okura yazılmış önsözde çarpıcı ifadeler yer almaktadır: “Şimdi hep birlikte, özgürce ve güvenle ve kimseyi rencide etmeden, Roma’daki Deccal Papa’ya sesleniyoruz, kendisi bu ana kadar ölümcül bir günahtan sorumlu tutulmuştur ve birçok ülkeden insan bu yüzden öldürülmüştür. Bu yüzden kesinlikle biliyoruz ki aynı şekilde, şu an için sır olarak tuttuğumuz şeyi açıkça, özgürce ve yüksek sesle bütün dünyanın önünde söyleme zamanımız gelecektir.”¹⁷

Confessio'nun¹⁸ açılış cümlesi onu *Fama*'ya sıkıca bağlar. *Confessio*'nun yazarı, *Fama*'nın çağrısında Kardeşlik ile ilgili her ne duyduysa alelacele inanılmaması ya da reddedilmemesi gerektiğini söyler. Yehova dünyanın çürümeye başladığını görmüştür ve onu başlangıcına döndürmek için çalışmalarını hızlandırmıştır. Kardeşler tarikatlarının niteliğini *Fama*'da açıklamışlardır, buna göre, tarikatlarının inançlara aykırı ve sapkınca bir yol izlemediği açıktır. *Confessio*'nun, felsefi reform programı *Fama*'ninkile aynıdır. Avrupa'daki bilgili, eğitilmiş insanların bu kardeşlik davetine cevap vermeleri ve bu tarikatın çalışmalarına katılmaları için çağrıda bulunur.

Confessio Rahip R.C.'un engin bilgisinden bahseder, onun bütün konulardaki derin düşüncelerinin, yaradılıştan beri insanların marifetleriyle ya da ruhlar ve meleklerin hizmetiyle yayılmış olduğunu belirtir. Bu bilgelik öyle kapsayıcı ve engindir ki bir gün bütün bilimler yok olsa bile, hepsini, yalnızca onun bildikleriyle hakikat evinde yeniden yapılandırmak mümkün olacaktır. Açlığı, yoksulluğu, hastalığı, yaşlılığı alt etmek istemez miydiniz, dünyadaki bütün ülkeleri ve bu ülkelerin sırlarını bilmek, bütün kitaplardaki bilgileri içeren sadece tek bir kitap okumayı istemez miydiniz? “Şarkı söylemek ve dans etmek, soğuk kayalar yerine incilere dokunmak, vahşi yaratıklar yerine perileri istemez miydiniz?”

Tarikatın trompet çağrısı tam olarak duyulduğunda şim-

17 Thomas Vaughan'ın çevirisinden alıntılanmıştır. Bkz. *Fama and Confession*, ed. Pryce, s. 33.

18 Bkz. Ek Bölüm.

di sadece gizemli bir şekilde fısıldanan bütün bu şeyler açığa çıkacak ve bütün dünyaya yayılacaktır ve Papa'nın tiranlığı alt edilecektir. Rahip R.C. doğduğundan beri dünya birçok değişim yaşamıştır ve daha birçok değişim de yaşanacaktır. Fakat sona gelmeden önce, Tanrı, cennette Âdem'i saran türden büyük bir hakikatin, ışığın akın etmesine izin verecektir. Takımyıldızlarda Serpentarius ve Cygnus¹⁹ adında yeni yıldızlar belirmiştir, bu yakında gerçekleşecek şeylerin işaretidir. İkinci manifesto, ilk manifestonun verdiği mesajları daha büyük bir coşku ve yoğunlukla tekrarlar. Kehanetlerde bulunur ve kıyamet alâmetlerinden söz eder, son yaklaşmaktadır, ortaya çıkan yeni yıldızlar bunun işaretidir, mucizeler olmuştur, büyük reformasyon yeni bin yılı açacak, Âdem'in cennetteki durumuna dönecektir.

Bu söylemler tarikata yönelik ilgiyi arttırdı ve Gül-Haç kardeşlerine mektuplarla, yazılı başvurularla ulaşılmaya çalışılıyordu.²⁰ Bu manifestolardan sonra davete cevap veren, manifestoların yazarlarıyla iletişime geçmek, Tarikatla işbirliği yapmak isteyen birçok çalışma basılmıştır. Fakat başvurular cevapsız kalmıştır. Kardeşlik, eğer vardı ise, başvurulara karşı görünmez ve kapalıydı, kendilerini tanıtmak istemiyorlardı. Gelgelelim, yanıtsız kalan başvurular ve kapalılık bu efsanevi tarikata olan ilgiyi azaltmadı, aksine artırdı.

Bugün, Gül-Haç gizemi üstüne çalışan muhtelif düşünce okulları arasından, Christian Rosencreutz'un hikâyesinin ve kurduğu kardeşliğin gerçek olduğuna inanan aşırı tutucuları eleyebiliriz. Bir de alaycı yaklaşanlar, bütün bu hikâyenin amacının insanları kafaya almak olduğunu söyleyenler vardı. Kardeşlerin görünmez oluşu, takipçisi olmak isteyenlere

19 1604 yılında ortaya çıkan Takımyıldızlardaki yeni yıldızlar, Serpentarius ve Cygnus'un dinsel ve politik değişimlerin habercisi olduğunu Johannes Kepler düşünmüştür ve yazmıştır. Kepler'in *De Stella nova in pede Serpentarii; de Stella incognita Cygni* çalışması Prag'da 1606 yılında basılmıştır (Tekrar basımı için bkz. Kepler, *Gesammelte Werke*, ed. M. Caspar, 1938, I, s. 146 ve devamı) John Donne da bu yeni yıldızlarla büyük bir merakla ilgileniyordu, bkz. C.M. Coffin, *John Donne and the New Philosophy*, Columbia University Press, 1937, s. 123 vd.

20 Bkz. 9. Bölüm.

varlıklarını gösteren en ufak bir işaret vermeyişleri, doğal olarak böyle bir görüşü doğurmuştur.

Manifestolar üzerine düşünen okurlar, metnin ciddi bir tonda verdiği dinsel ve felsefi mesajlarla, bu mesajların aktarılma biçiminin tuhaflığı arasındaki karşıtlığa şaşırır. Evanjellik saygınlığını pekiştirmek için simya kullanan, bilimlerde geniş bir araştırma ve reform programı yapmayı planlayan dini bir hareket, elbette ilginç bir fenomendi. Rönesans'da bilimlerin "Büyü" ve "Kabala"yla ilişkili Hermetik-Kabalist terimlerle düşünülmesi o dönem için oldukça doğaldı ve hatta binyılcılık da -yani yeni şafağın aydınlık bir süreç olarak dünyanın sonu gelmeden önce yaşanacağına inananlar da- dönemin modern düşüncesiyle bağdaşıyordu. Francis Bacon'ın bilimlerle ilgili söylediği Büyük Yenileme, Paolo Rossi'nin gösterdiği gibi içinde binyılcı bir iz taşır.²¹ Christian Rosenkreutz, Gül-Haç Kardeşliği ve mezarın içinde bulunduğu büyülu mahzenin açılması hikâyesi, manifestoların yazarları tarafından kelimesi kelimesine gerçek olarak alınması için anlatılmamıştı. Yazarlar mucizevî bir şekilde tekrar keşfedilen gömülü hazine efsaneleri gibi anlatılardan yararlanıyorlardı ve bu da simya geleneğinde oldukça sık karşılaşılan bir şeydi. Metinlerin kendisinde hikâyenin alegorik ya da kurgu ürünü olduğunu gösteren çok fazla işaret bulunmaktadır. Mahzenin kapısının açılışı, Avrupa'nın kapısının açılmasını sembolize eder. Mahzenin içsel bir güneşle aydınlanması, bu kapıdan girişin içsel bir deneyim gerektirdiğini gösterir, tıpkı Khunrath'ın *Amphitheatrum Sapientiae*'indeki mağaradan ışığın yansması gibi (R. 11).

Yine de birçok saf okur o dönemde ve sonra da bu hikâyeyi gerçek olarak almıştır. Gül-Haç gizemleri üzerine çalışan bir araştırmacı yakın dönemde, Johann Valentin Andreae'nin kendisinin bu hikâyeyi bir kurgu, ya da komedi ya da bir "şaka" olarak tanımladığını vurgulamıştır. Andreae, şüphesiz birçok çalışmasında (yalnızca neredeyse üçüncü Gül-Haç manifestosu sayılan *Chemical Wedding* de değil başka çalışmalarında da) bu harekete sıkça atıfta bulunma-

21 Paolo Rossi, *Francis Bacon, From Magic to Science*, London, 1968, s.128

sıyla bütün bu oluşumun arkasındaki isimdi. Andreae'nın Gül-Haç hareketinden bahsederken sıkça kullandığı Latince bir kelime vardır: *ludibrium*. Manifestolardan bahsederken şöyle ifadeler kullanmıştır; anlamsız *Fama*'nın *ludibrium*'u, ya da hayali Gül-Haç Kardeşliğinin *ludibrium*'u. Paul Arnold *ludibrium* kelimesini Fransızca'ya "une farce" (fars) olarak çevirmiştir ve Andreae'nın bize, bütün bu olayın bir şaka olduğunu söylediğini belirtmiştir.²²

Charles Webster ise *ludibrium* kelimesinin içinde geçtiği ifadeler "alaylı" ifadelerdir demiştir.²³

Andreae'nın bu ifadelerle kendini, yazdığı dönemde tehlikeli olmaya başlayan Gül-Haç gizeminden ayıştırmaya çalıştığı doğrudur yine de *ludibrium* kelimesini kullanmasının tek açıklamasının bu olmadığını düşünüyorum. *Ludibrium* bir oyun, bir komedya anlamında kullanılmış olabilir ve –bir sonraki bölümde daha detaylı inceleyeceğimiz gibi–Andreae tiyatronun hem ahlaki hem de eğitici yönüne büyük bir saygı duyuyordu,²⁴ yorumlarında ve anıştırmalarında görülen Gül-Haç hareketinin teatrallliği bütün bu olayın en etkileyici yönlerinden biridir. Bunu bu noktada, önceden belirtiyorum çünkü *Fama* ve *Confessio ludibrium* olarak, -*ludibrium*'un anlamı her ne olursa olsun- (bu sözcüğün anlamını biraz daha kapsamlı tartışana kadar mümkün olduğunca zihnimizi açık tutmalıyız), şu düşünceye sevk ediyor bizi: her ne kadar manifestoları yazarlar Christian Rosencreutz'un hikayesini birebir gerçek almamamızı istememiş olsalar da, başka bir anlamda hikaye gerçek olabilir, mesela bir ilahi komedya olabilir ya da dönemin etkisini taşıyan çetrefil bir dini ve felsefi hareketin bir çeşit alegorik temsili olarak düşünülebilir.

Bugün, Gül-Haç manifestolarının izini sürerken, ilk araştırmacılardan daha güçlü bir pozisyondayız çünkü John Dee'nin *Monas hieroglyphica*'sının bu manifestolar üstünde büyük bir etkisinin olduğunu biliyoruz. Bu manifestoların ardındaki "daha gizli felsefe" *Monas hieroglyphica* idi. Mahzenin kapısının açılması ve içindeki harikaların keşfi-

22 Paul Arnold, *Hisoire des Rose-Croix*, Paris, 1935 s.50

23 Charles, Weber, "Macaria: Samuel Hartlib and the Great Reformation", *Acta Comeniana*, 26 (1970), s.149.

24 Bkz. Bölüm 13.

nin alegorik anlatımı, tamamen olmasa bile büyük ölçüde, 1580'lerde, Palatina Elektörünü Bohemya'nın tahtına geçirecek hareketi organize eden Anhalt'ın tanıdığı çevrede bir misyon üstlenmiş olan Dee'den kaynaklanan etkiyle oluşan yeni bir akımın temsilidir. Manifestoların, bu hareketin ardındaki mistik arka planı yani Dee'nin Bohemya'da yaydığı türden son derece dini, Hermetik, Büyüsel, Simyasal bir reform hareketini temsil ettiğine inanıyorum. Manifestoların arka planındaki bu yön üzerinde çok da fazla durulmamalıdır, şüphesiz bu arka planda birçok başka etken de rol oynamıştır fakat asıl önemle üstünde durulması gereken manifestoların çağdaşı olan Frederick hareketi ve Dee'nin bu hareketin üzerindeki etkisidir (buna şüphe yok) ve bu etki hareketin atmosferiyle örtüşmektedir.

Bu hipotezler şaşırtıcı şekilde başka bulgularla doğrulanabilir. Bu hareketin düşmanları bize bu konuda çok değerli bilgiler sağlamaktadır, o yüzden şimdi bize yol göstermeleri için onların ne yaptıklarına bakmakta fayda var.

Bu düşmanlardan biri, ilk kimya çalışmalarında ünlü bir isim olan Andreas Libavius'du. Libavius, Paracelsus'un çalışmalarından belli bir noktaya kadar etkilenmiş olan "kimyacı"lardan biriydi. Paracelsus'un öğretisindeki tıpta yeni kimyasal iyileştirme yöntemlerine katılıyordu fakat teorik olarak geleneksel Aristotelyen ve Galenist yöneme bağlı kalarak Paracelsist mistik yöntemi reddediyordu.²⁵ Libavius, 1596'da Frankfurt'da yayınlanan temel eseri *Alchymia*'da, Aristoteles ve Galen'i ilk sayfada saygıyla anmıştır. Gül-Haç manifestoları, Aristoteles ve Galen'e o dönemin tipik eski kafalı katılığıyla saldırıyordu. Libavius'un hevesli Paracelsistlerin saldırılarını kişisel olarak alıp almadığını bilemiyoruz fakat Libavius'un Gül-Haç manifestolarını eleştirisi düşmanca bir tondadır, dinsiz Paracelsus'un ki gibi, yöntemleri sihribazları andıran "kimyacılar" olarak görür manifestoların yazarlarını. Libavius, onları, gerçek, bilimsel simyayı anlamamakla suçlar. Bunu anlamak yerine sakil

25 Bkz. J. R. Partington, *History of Chemistry*, London, 1961, II, s. 244. Libavius simyayı tümünden reddetmemiştir, bkz. John Read, *Prelude to Chemistry*, London, 1936, s. 213-21.

kavramsallaştırmalar kullandıklarını söyler ve “iyi niyetli değerlendirmeleri”ni bu kişilerin kendi hatalarını anlamaları için gerçek bilimsel simyanın temel bilgisi olarak almalarını ister.

Libavius, *Fama* ve *Confessio*’yu birçok çalışmasında eleştirmiştir, bunlardan en önemlisi 1616 yılında Frankfurt’da yayınlanan “Gül-Haç Kardeşliğinin *Fama* ve *Confessio* Manifestoları Üzerine İyi Niyetli Değerlendirmeler” başlıklı çalışmasıdır.²⁶ Libavius, Manifestoların metinleri üzerinden dini, politik ve bilimsel anlamda ciddi eleştiriler yapar. Libavius, makro-mikro kozmos uyumu üzerine oluşturulan teorilere itiraz eder, “Büyü ve Kabala”ya inanmaz, “Hermes Trismegistus’a karşıdır (bu kişiye ait olduğu varsayılan yazılardan bir sürü alıntı yapar), Agrippa ve Trithemius’a da karşıdır, yani kısaca Rönesans geleneğinden Gül-Haç manifestolarının yazarlarına iletilen ve Paracelsus gibi yorumladıkları her şeye karşıdır. Libavius, bütün bunlara Aristoteles ve Galen geleneğini çökerten yaklaşımlar olarak bakar, aslında bu görüşü doğrudur ve manifestoları da Ortodoksluktan saptığı için ağır şekilde eleştirir.

Libavius’un yıllar önce, 1594’de, yayınlanmış bir eseri, Dee’nin *Monas hieroglyphica*’sını, onaylamadığı Kabalist öğeleri göstererek eleştirmesi oldukça ilginçtir.²⁷ Bunu yapmış olmasından yola çıkarak, Dee’nin *Monas*’ının Gül-Haç manifestoları üzerindeki etkisini görmüş olduğu kesinlikle söylenebilir. Bu, onun bu fikirlere katılmadığını doğrulayan bir şeydir.

Ayrıca Libavius’un, Gül-Haç Tarikatına karşı yazılarında

26 A. Libavius, *Wohlmeinendes Bedencken der Fama und Confession der Bruderschaft des Rosencreutzes*, Frankfurt, 1616. Libavius tarafından Gül-Haç manifestolarına karşı olarak Latince yayınlanan diğer çalışmalar için bkz. *Appendix necessaria syntagmatis arcanorum chymicorum*, Frankfurt, 1615, başlığı çok az değiştirilerek Frankfurt’da 1616’da yeniden basılmıştır. Bkz. Ian Macphail, *Alchemy and the Occult, a Catalogue of Books and Manuscripts from the Collection of Paul and Mary Mellon*, Yale, 1968, I, s.71.

27 A. Libavius, *Tractatus duo de physici*, Frankfurt, 1594, s. 46-71; krş. F. Secret, *Les Kabbalistes Chrétiens de la Renaissance*, Paris, 1964, s.138.

sürekli Oswald Croll'dan bahsetmesi de ilginçtir ve Gül-Haç doktrinlerini yine eşit derecede hoşlanmadığı Croll'unkilere benzettiği görülür. Croll'un *Basilica*'ya yazdığı önsözdeki fikirlerinden, "İyi Niyetli Gözlemler" metnin başından alıntılar yapar ve bu alıntılardığı fikirlere itiraz eder.

Oswald Croll ya da Crolius, Paracelsist bir fizikçiydi, Libavius'dan farklı olarak Paracelsus'un sadece kimyasal tedavi yöntemini almakla kalmamış, aynı zamanda onun bütün düşünsel arka planını da devralmıştır, onun gibi Aristoteles ve Galen'i reddetmiş ve mistizme, büyüye ve Paracelsist öğretinin uyumla ilgili teorilerine bağlı kalmıştır. Croll, 1609 yılında Frankfurt'da basılan *Basilica Chymica* çalışmasında sürekli olarak Hermes Trismegistus ve Hermetik metinlerden hayranlıkla bahseder ve Rönesans'ın Pico della Mirandola gibi Yeni-Platoncularına büyük bir saygı duyar. Bu kitabının konusu mikrokozmos ve makrokozmosun sihirli uyumudur ve üslubu ve kitabın genel atmosferi Gül-Haç manifestolarıyla büyük ölçüde benzerlik gösterir. Croll'un 1608'de, Prag'da yayınlanan başka bir çalışması büyük ve küçük evrenler arasındaki Paracelsist bağıntıyı astral "imza" doktriniyle detaylı olarak açıklar.²⁸

Böylece Libavius ve Croll'da, geleneksel Aristotelesçi ve Galenist yaklaşımla teorilerini kuran "kimyacı" ile bunun tam karşısında duran, mistik ve Paracelsist simyacının temsillerini görüyoruz. Libavius, Gül-Haç manifestolarının ve Croll'un çalışmalarının, Ortodoksluktan uzak bir simya ekolüne ait olduğunu düşünür.

Şimdi, daha önce bahsettiğim gibi²⁹ Oswald Croll, Anhalt Prensi Christian'ın doktoru olarak onunla yakın bir ilişki içerisindeydi. *Basilica* çalışmasını, İmparator II. Rudolph'dan izin alarak Anhalt'a ithaf etmiştir. Ve *De signaturis internis rerum* çalışması ise Anhalt'ın dostu ve mütefiki Bohemyalı soylu Rožmberk'e ithaf edilmiştir. (Ayrıca Rožmberk'in kardeşinin de John Dee'nin Bohemya'daki destekçisi olduğunu hatırlatmakta fayda var.) Libavius, Gül-Haç manifestolarının öğretilerini Croll'unkilerle bağdaştırı-

28 Oswald, Croll, *De signaturis internis rerum*, Prag, 1608.

29 Bkz. 3. Bölüm

rak manifestoların Anhalt'a uygun bir çevreye ait olduğunu, yani Croll'un ve Dee'nin etkilerinin birbirine karıştığı bir çevreye ait olduğunu öne sürüyor olabilir.

Ve Anhalt da, şüphesiz, Alman Protestanlığındaki "aktivist" geleneğin ardındaki itici güçtü. Bu gelenek yüzyılın ilk yarısında liderini arıyordu ve bu dönemde (Gül-Haç Manifestolarının basıldığı dönemde) hareketi başarıya taşıyacak kişi olarak V. Frederick'de, yani Palatina Elektöründe karar kılınmıştı.

Libavius, Gül-Haç manifestolarının öne sürdüğü düşünceleri eleştirmenin yanı sıra, bu manifestolarda geçen politik görüşlere de katılmadığını belirtir, özellikle de *Fama*'nın yazarlarının, imparatorun otoritesini kabul ettiklerini belirttikleri fakat (İmparatorlukta) bazı değişimler beklediklerini ve bu değişimlere gizlice destek vereceklerini³⁰ söyledikleri pasajla ilgili görüşlerini belirtirken bu söylemlerden duyduğu hoşnutsuzluğu ortaya koyar.

Siyasette, Roma İmparatorunun ve *Quartam Monarchiam*'ı Hristiyan liderimiz olarak kabul etmemize rağmen çok yakında ne tür değişikliklerin yapılacağını biliyoruz. Ve bunu bütün kalbimizle diğer inançlı ve âlim kişilere bildirmek istiyoruz (...) böyle iyi bir amaç için Tanrı izin verirse gizlice yardım etmek istiyoruz.

Libavius, bu pasajda "Paracelsist Aslan"a bir anırtırma yapıldığını ve bu aslanın onu Türk'le birleştireceğini ve 'Römische Reich'ı (Roma imparatorluğunu) devirip onun yerine büyüye dayanan bir dünya devleti kuracağını düşünür.³¹ Aslında *Fama*'daki bu pasaj ile *Fama* ile birlikte yayınlanan ve Paracelsist politikaların Cizvit karşıtı yönünü açıkça ortaya koyan Haselmayer'in "cevabında" belirtilen değişim alametleriyle birleştirir.

Manifestolar yayınlandığında, Anhalt tarafından yürü-

30 Bkz. Ek Bölüm

31 Libavius, *Wohlmeinendes Bedencken*, s. 194-5, 205. Libavius "Paracelsist Aslan"ı bir Türk'le, muhtemelen Christian Rosenkreutz'un Şam'dayken öğrendiğini düşündüğü Muhammed'in öğretisiyle ilişkilendirir. Frederick ve Anhalt'ı karşı bir Türk'le ittifak kurmakla suçlamıştır; çünkü Frederick ve Anhalt'ın dostlarından biri Muhammed'e inanırken din değiştiren Bethlen Gabor'du.

tülen ve desteklenen hareketin Aslan lideri somutlaştı. Bu lider V. Frederick'di ve hanedan arması, bütün dünyanın bildiği üzere, aslandı.

Gül-Haç manifestoları matbu olarak ortaya çıktığı anda, Gül-Haç hareketinin Palatina Elektörü ile bağlantılı olduğu sadece bir olasılık değil aynı zamanda akla yakın bir düşüncedir. Bu düşünceyi, hareketin başladığı zaman ve yerin de doğruladığı görülür. Gül-Haç hareketi, Frederick Palatina'da hüküm sürerken ve Bohemya macerasına hazırlanırken yayılmıştı. Bu hareketin ardındaki itici güç, Andreae, Württemberg'deydi; Manifestolar Cassel'da basılmıştı. Württemberg ve Hesse-Cassel, Palatina'ya komşu iki Protestan beylikti ve bu bölgeler Palatina'da olup bitenleri büyük bir ilgiyle takip ediyorlardı. Baktıkları yer büyümlü bahçeleri ve Aslan Prensiyle, heyecanlı ve masalsı Heidelberg'di.

Bu yorumu desteklemek için Libavius'dan daha acımasız başka düşmanların düşüncelerine de bakılabilir.

Frederick'in yenilgisinden sonra ortada dolaşan alaycı karikatürler, bu hareket hakkında birçok önemli bilgi sunmaktadır.³² Karikatürler, belli ki bir kaynaktan yayılmaya başlamıştı ve Bohemya'nın yenilgiye uğrayan eski kralını komik duruma düşürmek ve itibarını sarsmak üzere dikkatle planlanmış bir propaganda kampanyası olarak sürdürülüyordu. Bu karikatürlerden bazıları bu kitapta bulunmaktadır, bir tanesinde Frederick ve Elizabeth cehenneme dönen bir bahçede resmedilmiştir (R. 7b), diğerleri ise Frederick'i bacağında diz bağı nişanı olmadan, bu nişanı kaybetmiş olmasına atıfta bulunarak gösteriyordu (R. 9). Diğer karikatürler ortaçağ geleneğini takip ederek hayvan imgelerini kullanmıştı. Hapsburg Kartalının azameti ve Palatina'nın Aslanı vurgulanıyordu, mesela, muzaffer Hapsburg Kartalı bir çemberin üzerinde dururken hezimete uğramış Palati-

32 Karikatürlerin reproduksiyonunu içeren yayınlar için bkz. E. A. Beller, *Caricatures of the 'Winter King of Bohemia*, Oxford, 1928; E. A. Beller, *Propaganda in Germany during the Thirty Years War*, Princeton, 1940; H. Wachter, *Das Deutsche illustrierte Flugblatt*, Dresden, 1955; Mirjam Bohatcova, *Irrgarten der Schicksale; Emblematur vom Anfang des Dreissig-Jährigen Krieges*, Prague, 1966

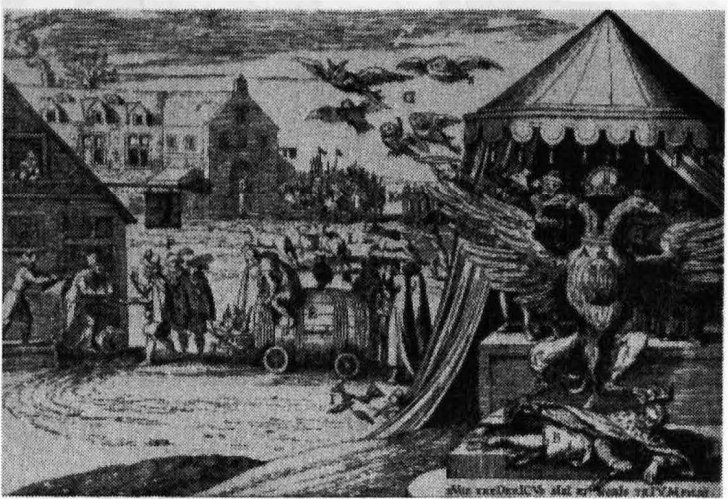
na Aslanı çemberin altında ezilmiş şekilde resmediliyordu. Çember 'Römisches Reich'in (Roma İmparatorluğunun) Hapsburg kartalını eski konumuna getirdiğini ve Palatina Aslanını da Bohemya'dan attığını temsil ediyordu. (R.14 a) E. A. Beller, bu karikatürlerden bazılarının toplandığı reproduksiyon seçkisinin önsözünde, her zaman Kartal olarak çizilen İmparator Ferdinand'ın varlığı karşısında Frederick'in ahlaksız girişiminin daima yenilgiye uğradığını vurgular. Bu karikatürlerin bazıları Gül-Haç manifestolarındaki konuları son derece açıklayıcı bir şekilde cevaplar.

İmparatorlukta büyük bir değişim olacağına dair kehanette bulunan *Fama*'nın son sözleri; "Yehova'nın kanatlarının gölgesi altında" diye biter. Almanca metinde bu cümle *sub umbra alarum tuarum, Jehova*³³ şeklinde, Latince olarak alıntılanmıştır. Korunmak dileğiyle yalvaran bir duacıdan yapılan bu alıntı, ilahilerde birkaç kere bu şekilde geçer. "Beni gözbebeğin gibi koru, kanatlarının gölgesi altında sakla" (17, VIII). Ya da "bana merhamet et, Tanrım, bana merhamet et; ruhum sana inanıyor; bu felaketler geçene kadar senin kanatlarının gölgesine sığınmak istiyorum" (57,i). *Fama*'nın sonuna doğru, bu dindar kişinin Latince haykırışı, manifestonun dini yönünün altını çizer. Metnin sonundaki sözcükler bir mühür gibidir.

Fama'daki bu sloganın görsel ifadesi Gül-Haç yayınlarının bazılarında görülebilir, mesela 1618'de yayınlanan *Speculum Sophicum Rhodo-Stauroticum*'ın başlık sayfasında, en üstte İbranice yazılmış olan Tanrı'nın adını çevreleyen kanatlar ışıkla sarılmıştır ve en üstteki şeritte *sub umbra alarum tuarum* yazıldığı görülür (R.15b).

Resim 14a: Habsburg Kartalı ve Palatina Aslanı Talih Çar-
kının Üstünde

Resim 14b: Habsburg Kartalı mağlup olan Frederick'in
üstünde zaferini kutluyor. German Prints, 1621 (eşlik eden
satırlar kaldırılmış) British Museum, Print Room

Resim 15a: Muzaffer Hapsburg Kartalının Kanatları Altında. German Print, 1621 (satırlar kaldırılmış), British Museum, Print Room

Gül-Haç slogana, Frederick'e karşı yayınlanan yine muzaffer Kartal (Triumphirender Adler) temalı karikatürlerden birinde cevap verilir (R. 15a). Yenilmiş aslan perişan bir şekilde yerde yatarken Hapsburg Kartalı zafer kazanmış bir edayla kanatlarını açmıştır. Kartal Yehova'nın yerini almıştır çünkü Tanrı'nın İsmi onun üstünde durmaktadır ve üzerine kutsal ışığı düşmektedir. Gül-Haç sloganının biraz değiştirilerek yazılması bu ateşli propagandanın ilettiği mesajı açıkça görmemizi sağlar; SUB UMBRA ALARUM MEARUM FLOREBIT REGNUM BOHEMIAE "benim kanatlarım altında Bohemya krallığı gelişip büyüyecek."

Solda, aralarında Anhalt'ın da bulunduğu Frederick'in korkmuş ve perişan destekçileri, bir teleskoptan Muzaffer Kartala bakmaktadırlar.

Bu resim, Gül-Haç manifestosu *Fama*'nın içinde Frederick ve destekçilerine, özellikle de Anhalt'a siyasi-dini anıştırmalar yaptığının ve Gül-Haç manifestoları ve hareketinin, Frederick hareketiyle yani Bohemya'yı Hapsburg Kartalından, Palatina Aslanına dönüştürme planıyla, ilişkili olduğunun kanıtı olarak görülebilir. Libavius'un da yıllar önce tespit ettiği gibi kartalın keskin gözleri *Fama*'daki anıştırmayı görmüştür.

Resim 15b:Yehova'nın Kanatları Altında. Theophilus Schweighardt'dan alınmıştır, *Speculum Sophericum Rhodostauroticum*, 1618

Frederick karşıtı resimlerden başka bir tanesinde (R. 14b) Hapsburg Kartalı, bitkin Frederick figürünün yanında zaferini kutluyor ve Bohemya tacını Frederick'in kafasından alıyor. Destekçiler Kartalın kanatlarına üzerinde Openheim vs. gibi Palatina şehirlerinin isimlerinin bulunduğu yeni tüyler ekliyorlar. Bu sahne, ikinci Gül-Haç manifestosu *Confessio*'daki "yolumuzda amacımızı gerçekleştirmemizi şimdilik engelleyen bir kartalın tüyleri durmaktadır"³⁴ cümlesine bir yanıt olarak verilmiş olabilir. Burada ise Kartal Frederick'in eylemleriyle tüylerini kaybedeceği yerde, bozguna uğramış Palatina'dan dökülen tüyleri kendi kanatlarına ekliyor.

Düşmanlarının Frederick'i Gül-Haç hareketiyle ilişkili olarak görmeleri ve onu büyük harf Y üzerinde duruyorken çizmeleri daha da önemli bir kanıttır (R.16), Buradaki anıştırma resmin altındaki satırlarda açıklanmıştır. Y, Pisagor'un Y'sini temsil eder, iki yol arasındaki seçimi belirten bir işaret olarak kullanılmıştır. Bu yollardan biri felakete sürükleyen habis yol, diğeri ise erdemli, ahlaklı seçimi temsil

34 Bkz. Ek bölüm.

eden yoldur. Bu satire göre, Frederick yanlış yolu seçmiştir ve bu seçimi onu felakete sürüklemiştir. Arkadaki küçük ek resimlerde Frederick'in kaybettiği savaşlar anlatılır, soldaki resim Prag'ın dışında gerçekleşen Beyaz Dağ Savaşını gösterir. Resimde, Y, Z'ye dayanmıştır, Z'de Frederick'in üç yandaşı tarafından tehlikeli bir şekilde tutulan bir yuvarlağın üzerinde durmaktadır, bu yandaşlardan biri tek kollu olarak çizilmiş Brunswick dükü Christian'dır (kolunu yakınlarda olan bir savaşta kaybetmişti). Brunswick, Bohemya'nın eski kraliçesi Elizabeth Stuart'a şövalyelik bağlılığıyla tanınırdı, ve Frederick'in tarafındaki en cesur savaşçılardan biriydi. Sağ tarafta Satürn tırpanı ve kum saatiyle durmaktadır.

Aşağıdaki metinde Frederick'in, Ferdinand'dan Bohemya tahtını alma girişimi ve yenilgiye uğraması anlatılır. Metnin sonlarına doğru Frederick'in girişimiyle ilişkilendirdikleri "Yüce Gül-Haç Cemiyetinden" söz edilir. Ve metin Bohemyalıların, Palatina Elektörü ile bağlantılandırırdıkları dünyanın reformasyonu ile biter. Bahsettiğimiz pasaj E. A. Beller'in İngilizce'ye çevirisinden alıntılanmıştır:³⁵

Tahta yuvarlak (Y'nin altında duran yuvarlak) dünyayı temsil etmektedir

Bohemyalılar Palatina'yı bu dünya ile evlendirmişti

Dünyayı değiştirebileceklerini umdular

Bütün okullarda, kiliselerde ve mahkemelerde reform gerçekleştireceklerine inandılar

Her şeyi, Âdem'in kendini içinde bulduğu o ilk duruma döndürebileceklerini düşündüler

Ve hatta benim, Satürn'ün ülkesini bile

Ve buna altın çağ diyorlardı.

Yüce Gül-Haç cemaati bu zamana kadar

Bütün dağları kendi çıkarları için altına dönüştürmek istiyor

Burada Gül-Haç manifestolarında duyurulan genel reformasyon, Bohemyalıların, Palatina Elektör'ü vasıtasıyla ulaşılacağını düşündüğü dünyanın reformasyonu olarak anlatılmış. Eğitim, kilise ve kanunlarda belli reformları ger-

35 Beller, *Caricatures*, s. 62.

Resim 16: Frederick Pisagoryen Y'nin üzerinde. German Print, 1621. British Museum, Print Room

çekleştirileceğini söylemesine rağmen bu genel reformasyon, binyılcı bir üsluba sahipti; dünyayı Âdem'in bulduğu zamanki haline, aynı zamanda Satürn'ün de altın çağı olarak anılan haline getirmekten bahsediyordu. Bu nedenle ikinci manifesto olan *Confessio*'da, genel reformasyonun alame-ti olarak "büyük bir hakikat ve ışığın akın edişi" gösterilir, bu akın Âdem'in cennette etrafını saran türde bir aydınlık ve hakikattir ve Tanrı dünyanın sonu gelmeden önce yeni-den bu akına izin verecektir. Ve resmin altındaki metinde, bu binyılın, yani Satürn ve Adem'in altın çağına dönüşün, bütün dağları altına çevirmek isteyen "Yüce Gül-Haç Cemaati" tarafından destekleneceği belirtilmektedir. Yukarıdaki satir, burada bütün hareketi "Gül-Haç" tarzı simyayla ilişkilendirir. Çünkü burada bahsedilen altın, simyanın başkalaştırdığı somut altın değildir, daha ziyade altın çağın ve Âdem'in masumiyetine dönüş olarak, daha spritüel bir biçimde ifade edilmiştir.

Bu satirik resmi yapan ve resme eşlik eden metni yazan düşmanlar, Gül-Haç Manifestolarının taşıdığı mesajın dinsel ve siyasi yönüne dair çok değerli bulgular sunmaktadır. Evrensel reformasyonun yeni bir Binyılla sonuçlanacağını söyleyen apokaliptik bir mesajdı bu ve en sonunda Bohemya girişimiyle sonuçlanan Palatina Elektörü'nün etrafındaki hareketlerle ilişkilendirilmişti. Palatina'yı dünyayla evlendiren Bohemyalılar bunun sonucunda dünya reformasyonunu beklediler. Palatina'nın politikalarının tuhaf amaçlarını aşağılayan satırlar aşağıda aktarılmıştır.³⁶

Fare fil doğurunca
Ve guguk kuşu da sülün doğurunca
Bir sivrisinek bütün denizleri boşaltınca
Ren nehri Köln'den Strasburg'a akınca
O zaman Palatina'nın politikaları
İmparatorluğa barış
Kiliseye birlik getirecek
Ve dini güçlendirecek

Düşmanlarının yazdığı bu satirden, Palatina'nın kilise ve imparatorlukta reform yapmayı amaçlayan politikasının

dini yönünü, büyüklüğünü ve bütün kapsamını anlayabiliyoruz. Palatina'nın, Bohemya'da Habsburg egemenliğine meydan okuyan kısa sürmüş girişiminin ardında çok geniş bir tarihsel perspektif bulunuyordu. Bu karikatürleri tasarlayanlar Frederick hareketinin arkasındaki fikirler hakkında epey bilgi sahibiydiler; bu hareketin Gül-Haç hareketi ile bağlantılarını biliyorlardı ve şüphesiz Gül-Haç hareketinin de John Dee ile olan ilişkisini biliyorlardı. Gül-Haç manifestolarının arkasındaki etkisini gördüğümüz *Monas hieroglyphica*, Pisagor'un Y diyagramıyla açılır ve bu, bir hükümdarın seçebileceği iki olası yolu anlatır, bir tanesi “zorbalara”ın hudutsuz yoludur, diğeri ise üstatların ya da mülhem mistiklerin dar ve düz yolu. Yenilmiş Frederick'i Y üzerinde çizmelerinin sebebi belki de buydu. Frederick'in Bohemya'da, Dee'den kaynaklanan etki yüzünden başarısızlığa uğradığını vurgulamak?

Frederick hareketinin alay edilen, aşağılanan hikayesi ve amaçları bu karikatürler yoluyla yayılmıştı fakat eğer hikaye detaylı bir şekilde incelenir ve olumlu bir anlamda okunacak olursa, Frederick'in, Gül-Haç manifestolarının, ileri görüşlü ve reformcu tonuyla bağdaşan dindar ve reformist bir lider olduğu görülür.

5

Christian Rosenkreutz'un Kimyasal Evliliği

Savaştan önceki yıllarda Palatina aslanı ve soylu eşine ev sahipliği yapan Heidelberg kalesi, yoğun romantizm ve dinsel heyecanların yaşandığı ya da yoğun nefret ve hoşnutsuzluklara sahne olmuş bir yer olmalı. Fakat her ne yönden bakılırsa bakılsın göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir şehirdi. De Caus'un modernize ettiği ve genişlettiği yapılar, mekanik heykelleri, su orgları ve modern büyü-bilimsel diğer harikalarıyla hayranlık uyandırıyor. Ve kalenin sakinleri dikkate şâyan kişilerdi. Elizabeth Stuart'ın güçlü ve etkin bir kişiliği vardı (büyükannesinin, İskoç kraliçesi Mary olduğunu unutmayalım) bu döneme tanık olanlar, o ve kocası arasındaki sevgi dolu ilişkiden çok etkilenmişlerdir. Onların krallığı Almanya'daki diğer krallıklardan çok daha farklı bir krallıktı ve orada sürdükleri hayat, oldukça romantik ve alışılmışın dışında fantastik bir dekorla çevrelenmişti. Merian'ın yaptığı Heidelberg kalesi ve bahçelerinin gravürlerine baktığımız zaman Thames ve Ren'in evliliğinin, James'in sarayında birçok eğlenceyle kutlanan bu soylu düğünün, Almanya'da nasıl bir etki yaratmış olabileceğine şaşıryoruz.

Heidelberg'in diğer görüntüleri ilk defa burada yayınlanan "resimler" kitabında görülebilir. Julius Gulielmus Zincgreff (R.17) tarafından yapılan bu resimler, De Bry tarafından 1619¹ yılında yayınlanan "Ethico-Political" isimli kitaptan alınmıştır, Palatina Elektörüne ithaf edilen bu kitap-taki gravürler ise Matthieu Merian'a aittir. Bu kitaba daha sonra detaylı incelemek için tekrar döneceğiz.

1 "A Hundred Ethico-Political Emblems by Julius Gulielmus Zincgreff, engreved by Matthieu Merian", 1619, Joahnn Theodore De Bry tarafından yayınlandı (*Emblematum Ethico-Politicorum Centuria Iulii Gulielmi Zincgreffii, Caelo Matth, Meriani, MDCXIX, Apud Iohann Theodor de Bry*). Bu kitapla ilgili bkz.7. Bölüm.

Resim 17: Julius Guglielmus Zinggreff, *Emblematum Ethico Politicorum Centuria*, Oppenheim, 1619, kapak

Resim 18a, b, c, Palatina Aslanı Heidelberg Kalesini Koruyor. 18d, Bulut Sütunu Yahudilere Yol Gösteriyor, (Fransızca satırlar kaldırılmış) Zingreff'den, *Emblematum Ethico Politicorum Centuria*

Şimdilik sadece gravürlerdeki Heidelberg manzarasına bakıyoruz. Buradaki manzaralar Matthieu Merian tarafından yapılmış olduğu için özgündür çünkü Merian, *Hortus Palatinus*'daki² kalenin ve bahçelerin büyük panoramasını yapan bir gravür sanatçısıydı dolayısıyla Heidelberg'i oldukça iyi biliyordu.

Kitaptaki ilk resimde (R.18a) Heidelberg kalesini görüyoruz; solda ruhülkudüs kilisesinin çan kulesiyle birlikte şehir görülüyor. Ön planda bir aslan var, alttaki Fransızca satırlarda belirtildiği gibi “uyurken izliyor.” Bu aslan, halkına gözkulak olan, insanların güvenliğini sağlayan prensi (Palatina Elektörünü) temsil ediyor. Diğer resimlerde (R. 18b) önde savaşçı Palatina aslanlarını ve arkalarında kaleyi görüyoruz; bu görüntüler, yapılara birçok pencere eklenerek oluşturulan “İngiliz kanatları” hakkında çok iyi bir fikir veriyor. Kalenin ve şehrin daha uzaktan görünüşünü gösteren bir diğer resimde önde aslan elinde bir kitap tutuyor, kitabın

2 Palatina bahçeleri. -ç.n.

üstünde *Semper Apertus* ilkesi (öğrenmenin kitabı her zaman açıktır) yazıyor (R.18c).

Heidelberg kalesinin aslan sahibiyle birlikte bu görüntülerini gözden geçirmenin, bu bölüm için neden uygun bir giriş olduğu biraz sonra daha net bir şekilde anlaşılacak.

The Chemical Wedding of Cristian Rosenkreutz, Strasburg'da 1616 yılında basılan ünlü bir Alman romanının, ya da romanının veyahut fantezisinin İngilizce çevirisidir.³ Gül-Haç manifestolarının yarattığı heyecana eklenen serinin üçüncü metnidir. Bu seri, üç yıl boyunca her yıl bir metin olarak yayınlanmıştı: 1614'de *Fama*, 1615'de *Confessio* ve 1616'da *Chemical Wedding*. Ve her biri, diğerinin yarattığı heyecana yenisini ekleyerek Gül-Haç gizemini artırıyor. *Fama* ve *Confessio*'da keşfettiğimiz tarihsel bilgi *Wedding*'i aydınlatmamıza da yardımcı oluyor. *Wedding*, içinde mucizelerin bulunduğu, aslan imgeleriyle dolu muazzam bir kalede ikamet eden karı kocanın romanını anlatır. Fakat aynı zamanda alegorik olarak simyasal süreç içerisinde ruhların mistik bir şekilde kaynaşması deneyimini yani evliliği sembolize eder. Bu deneyim Christian Rosenkreutz'a kaledeki tiyatro performanslarıyla, şövalyelik inisiyasyon seramonileriyle ve saray eşrafı üzerinden kendisine iletilen imgeleme ilgilidir.

Anlatı, Yaradılış kitabı (Genesis) gibi yedi güne bölünmüştür. İlk Gün, yazarın Paskalya komünyonu için hazırlıklarıyla başlar. Yazar bir masada Yaradıcısıyla oturup mütevazi bir şekilde sohbet eder ve büyük gizemleri düşünür; "ve Aydınlığın Tanrısı bana birçok hikmet gösterdi;" bir anda

3 *Chymische Hochzeit Christiani Rosencreutz. Anno 1459*, Strasburg (Lazarus Zetzner). Christian Rosencreutz tarafından yazıldığı düşünülen bu kitabın yazarının ismi kitapta yok. Almanca metin Berlin'de 1913 yılında tekrar basılmıştı ve editörlüğü F. Maack tarafından yapılmıştı. Ezechiel Foxcroft tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiş, 1690 yılında şu başlıkla basılmıştı: *The Hermetic Romance or The Chemical Wedding, written in High Dutch by C.R. Translated E. Foxcroft*, London, 1690. Foxcroft'un çevirisi A. E. Waite'da tekrar basıldı, *The Real History of The Rosicrucians*, London, 1887, s. 99; ve *A Christian Rosenkreutz Anthology*'de basılmıştı, ed. Paul M. Allen, Rudolf Steiner Publications, New York, 1968, s.67.

korkunç bir fırtına çıktı ve bu fırtınanın tam ortasında elbisesi gökyüzünün renginde, yıldızlarla bezeli muhteşem bir görüntü belirdi. Bu kadın elinde bir trompet tutuyordu, anlatıcı (Christian Rosencreutz) bu trompetin üstünde, kendinin okuyabildiği fakat bize söyleyemeyeceği bir ismin işlenmiş olduğunu gördü. Kadın sol elinde ise, dünyanın bütün dillerinde yazılmış ve bütün ülkelerine dağıtılacak bir tomar mektup tutuyordu. Arkasındaki geniş kanatları, gözlerle kaplanmıştı ve yukarı yükseldikçe trompetini güçlü bir şekilde üflüyordu.

Gözlerle kaplı kanatları ve trompetiyle⁴ bu figür, geleneksel alegorik Fame figürüne bir göndermedir.

Rosencreutz trompetle gelen bu kadının verdiği mektubu açtığında, başlangıcı aşağıda verilen şiiri gördü:

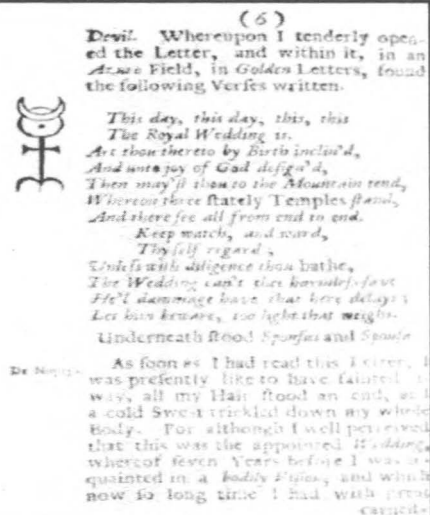
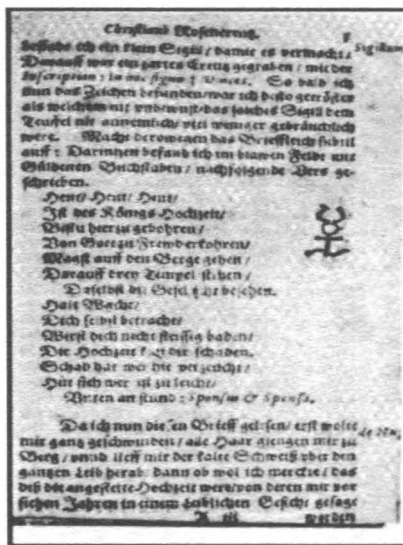
Bugün, bugün, bugün
Büyük evliliğin olduğu gün bugün
Bu doğumda orda olacak mısın?
Ve Tanrı'nın tasarladığı bu mutluluğa katılacak mısın?
O zaman üç görkemli tapınağın yükseldiği
Dağa bakarsan eğer
Orada herşeyi bir baştan bir başa görebilirsin

Şiirin yanında bir sembol görülmektedir (R. 19a); altında "Sponsus" ve "Sponsa" yani gelin ve damat yazmaktadır. Aynı sembolün ters çevrilmiş hali kitabın kapağında da bulunmaktadır.

Bu sembol, C. H. Josten'in⁵ belirttiği gibi Dee'nin *Monas hieroglyphica*'sındaki sembolün kabaca çizilmiş versiyonudur. Buradaki bu sembol, *Chemical Wedding*'i, *Monas hieroglyphica* üzerine temellenen bir çalışmadan bir yıl önce yayınlanan ikinci Gül-Haç manifestosu *Confessio* ile aynı çizgiye taşır. *Wedding*'in Dee'nin sembolünü taşıması da yine Gül-Haç manifestoları ardındaki "daha gizli bir felsefe"nin Dee'nin felsefesinin olduğunun güçlü bir göstergesidir.

4 Bkz. Cesare Ripa, *Iconologia*, ed. Rome, 1603, s. 142.

5 Bkz. C.H Josten, "A translation of John Dee's "Monas Hieroglyphica" with an introduction", *Ambix*, XII (1964), s. 98. Foxcroft'un *Wedding*'in İngilizce çevirisinde Dee'nin sembolü şiirinin kenarında görülmektedir. (R. 19b).

Resim 19a: *Chymische Hochzeit Christiani Rosenkreutz'dan*, Strasburg, 1616, Dee'nin "monas" işareti gösteriliyor.

Resim 19b: *The Hermeticke Romance, or, The Chemical Wedding'den bir sayfa*, çev. Ezechiel Foxcroft, 1690, Dee'nin "monas" işaretini gösteriyor

Chemical Wedding'de anlatılan hikayede Christian Rosenkreutz, Büyük Düğününün davetini kabul etmekte ilk başta tereddüt eder. Beyaz keten bir ceket giyerek omzuna çapraz bir şekilde kırmızı bir kurdele takmıştır ve "şapkasında dört tane kırmızı gül vardır." Bu onun düğün giysisiydi ve beyaz kırmızı üniforması, şapkasındaki güller bütün hikaye boyunca Christian Rosenkreutz'un ayırteci simgeleri oldu.

İkinci gün, kahramanımız düğüne gider, doğa da bu mutlu olayı kutlamaktadır. Sarayın, tepenin üzerindeki ana kapısına ulaşır. Kapıda davetiyesi sorulur, yanına almayı unutmadığına sevinir, kapıda kim olduğu sorulur. "Kırmızı Gül-Haç kardeşleri"nden biri olduğunu söyler. Bir sonraki kapıda kükreyen bir aslan zincirlenmiştir fakat görevli onu geri çeker ve kahramanımız içeri girer. Kalede çanlar çalmaya başlar; görevli onu acele etmesi için uyarır yoksa geç kalacaktır. Endişeyle acele eder, ışık tutan bir bakireyi takip ederek kapılar kapanmadan, son anda, içeri girer.

Kale, bir çok odası, uzun merdivenleriyle oldukça ihtişamlıydı, davetli grubu oldukça kalabalıktı. Bunların içinden bazıları kendileriyle övünmekten hoşlanan, dinlemesi yorucu kişilerdi. Biri yerkürenin hareketlerini duyabildiğini söylüyordu, diğeri Platon'un fikirlerini anlayabildiğini; bir diğeri Demokritos'un atomlarını sayabildiğini iddia etti, yüksek sesle konuşuyorlardı fakat salonda müziğin başlamasıyla sustular. "Bütün yaylılar o kadar uyum içinde çalışıyordu ki kendimden geçtim." Müzik kesildiğinde trompetler başladı ve Bakire içeri girip az sonra gelin ve damadın içeri gireceğini haber verdi.

Üçüncü gün, güneş bütün parlaklığıyla doğdu, trompetler davetlileri bir araya toplamak için çaldı ve Bakire tekrar görüldü. Basküller getirilmişti ve ordaki birkaç İmparator da dahil herkes tartıldı. Bu tartılma işlemi sırasında bazıları kötü bir sonuca ulaştı. Fakat o ana kadar oldukça alçakgönüllü davranan ve diğer davetlilerden daha önemsiz biri gibi gözüken Christian Rosenkreutz tartıldığında, uşaklardan biri "Bu o!" diye bağırdı. Bakire, şapkasındaki gülleri gördü ve onları alabilir miyim diye sordu.

O gün görkemli bir şölende, Rosenkreutz kırmızı kadi-

feyle kaplanmış, altın ve gümüş bardakların yayılmış olduğu bir masada baş köşeye oturtuldu. Uşaklar, misafirlere takmaları için, “Altın Post” ve “Uçan Aslan” verdiler. Bu armalar gelin ve damadın bahsettiği ve uygun bir seramoniyle takdim edeceği Nişanı temsil ediyordu.

Daha sonra vakitlerini saraydaki nadide yapıları, bahçe-deki aslan çeşmelerini, resimleri, soylu kütüphaneyi, gökyüzünün hareketlerini gösteren saati, dünyanın bütün bölümlerini gösteren dünya atlası gibi özgün parçaları incelemekle geçirdiler. Günün sonunda Bakire, davetlileri içinde sadece birkaç ilginç dua kitabından başka değerli herhangi birşeyin bulunmadığı bir odaya getirdi. Kraliçe bu odadaydı ve bütün davetliler onun önünde diz çöküp, Tanrı’nın onuruna yapılan Düğünde, Tanrı’nın merhametinin üstünde olması, düğünün kendilerinin hayrına olması için dua ettiler.

Dördüncü gün, Rosenkreutz ferahlamak için bahçedeki çeşmeye gitti. Burada aslanın yanında kılıcı yerine bir levha gördü, bu levhaya iliştilmiş yazı şöyle başlıyordu HERMES PRINCEPS. Günün başlıca eğlencesi bütün davetlilerin katılacağı ve Kral ve Kraliçenin önünde sahnelenecek olan bir tiyatro performansıydı.

Bu “mutlu komedy” “sanatçılar ve öğrenciler” tarafından oynanacaktır. “Zengin biçimde döşenmiş bir platform üzerinde oynanacaktı oyun; izleyicilerden bazılarına “herkesin üstünde özel bir yer” tahsis edilmişti, geri kalan davetliler aşağıda, “kolonların arasında” duruyordu. Oyun, yedi bölümden oluşuyordu. Yaşlı bir kral, deniz kıyısında bir kutu içinde bir bebek bulur, kutuya iliştilen mektupta Moor kralının çocuğun ülkesini ele geçirdiğini yazar. Oyunun ilerleyen bölümlerinde Moor ortaya çıkar ve şimdi artık genç bir kadın olan bebeği esir alır; kadın eski kralın oğlu tarafından kurtarılmıştır ve onunla nişanlanmıştır fakat yeniden Moor’un eline düşmüştür. En sonunda yeniden kurtarılır. Fakat bundan önce “çok kötü niyetli bir rahip alt edilmelidir.” Bu rahibin gücü kırıldığında evlilik gerçekleşebilecektir. Sonra gelin ve damat ihtişam içinde sahneye girerler ve bütün halk “vivat sponsus, vivat sponsa” diye bağırır. Bu komedyayla Kral ve Kraliçeyi kutlarlar. Sonunda hepsi hep

bir ağızdan bir aşk şarkısı söyler:

Bu aşk dolu gün için
Neşemizi kabul edin

Şarkı bu birleşmeden binlerin doğacağını muştular.

Komedyanın bu son derece basit olay örgüsü, İncil’de geçen, Danyal’ın dört canavarının simgeleriyle ya da Buhtunnasır’ın imgesinin gösterilmesiyle bölünür, oyunun akışındaki bu kesintilerin seyircinin kehanetin anıştırmalarını görmesini sağlamak için olduğu düşünülür.

Bundan sonra, herkes kaleye geri döner ve bütün detaylarıyla etkileyici bir biçimde anlatılan tuhaf bir olay gerçekleşir. Sessizlik ve derin bir yas içinde altı tabut içeri getirilir. Altı kişinin kafası kesilmiş ve tabuta konmuştur. Sonraki gün cesetler tekrar hayata döndürülür, dirilitilir.

Beşinci gün, anlatıcı kalenin yeraltındaki bölümlerini inceler. Bir kapıya gelir ve kapının üzerinde gizemli bir not olduğunu farkeder. Kapıyı açtığında buranın mahzen olduğunu anlar, gün ışığının içine giremediği fakat kızıl bir ışıkla aydınlanan bir yerdir. Tam ortasında üzerinde tuhaf yazılar ve resimler bulunan bir mezar vardır.

Altıncı gün fırınlar ve diğer simyasal araçlarla çalışarak geçer. Simyacılar simyasal Kuş formunda hayat yaratmada başarılı oldular ve yaratım sürecini neşeli bir biçimde anlatırlar.

Yedinci ve son gün, ekip bir sahilde toplanır ve burçların bayraklarını taşıyan on iki gemiyle dönüş hazırlıklarına başlarlar. Bakire onlara “Altın Taş Şövalyeleri” olduklarını söyler. Sonra ihtişamlı bir geçit töreni bunu takip eder, Rosencreutz kralla birlikte sürer atını “hepimiz üzerinde kırmızı bir haç bulunan bembeyaz bir sancak taşıyoruz.” Rosenkreutz’un göstergeleri (token), yani şapkasındaki güller yine yanındadır. Uşak, Altın Taş Şövalyelik Nişanı kitabından kuralları okur:

- I. Siz lordlar ve şövalyeler, şeref nişanınızı hiçbir zaman Şeytana ya da Ruhlara yöneltmeyeceğinize, yalnızca Tanrı’ya, sizi yaratana ve en büyük yar-

- dımcısı Doğa'ya bağlı kalacağınıza yemin edin.
- II. Fuhuştan, kontrolsüzlükten, kötülükten tiksinecek ve nişanınızı bu ahlaksızlıklardan koruyacaksınız.
 - III. Yeteneklerinizi, ona ihtiyacı olana ve değene yardım etmek için kullanacaksınız.
 - IV. Bu onuru dünyevi kibirle, iktidar için kullanmayacaksınız.
 - V. Tanrı'nın size biçtiği ömürden fazlasını yaşamayı dilemeyeceksiniz.

Bundan sonra küçük şapelde standart seramonilerle Şövalyelere rütbelerini taktılar. Kahramanımız altın postunu ve şapkasını (güllerle birlikte) astı ve sonsuzluk anısına orada bıraktı ve ilkesini ve ismini yazdı:

Summa Scientia nihil Scire (Bilimin zirvesi hiçbirşey bilmemektir)

FR. CHRISTIAN ROSENCREUTZ

The Chemical Wedding, kitabın ek bölümünde verilemeyecek kadar uzun yararlı bir anlatı, yukarıda verilen kısa özetin, çalışma hakkında bir fikir vermesi açısından yararlı olacağını düşündük.

Metin, temel olarak, elementlerin birleşiminin başlıca imgelerini, yani evliliği, *sponus* ve *sponsa*'nın birlikteliğini kullanır ve ayrıca elementlerin transmutasyon sürecinde geçtikleri, *nigredo*'ya,* ölüm temasına da değinen simyasal bir fantazidir. Michael Maier'ın⁶ çağdaş simya simgelerinde, simyasal düğünün, ve "kimyagerlerin" operasyonlarını simgeleyen ya da gizleyen aslan ve bakirelerin simyasal ölümlerinin illüstrasyonları (R 26a) görülebilir. Anlatılan yedi günden bir günün, sadece simya çalışmalarına ayrılmış olması hikayenin simya temelini vurgulamaktadır.

Burdaki alegori elbette ki ruhani bir alegoridir. Ruhun

* Simyada çürümeyi bozulmayı temsil eden ilk adımdır, siyahtır. Maddenin homojen siyah bir maddeye dönüşmesi aşamasıdır. Mistik açıdan insanın olgunlaşması için aşması gereken zorlukları temsil eder. -ç.n.

6 Bkz 8. Bölüm.

yeniden doğuşunu ve değişimini simgeler. Simya, her zaman bu ikili anlamları taşır fakat burada Dee'nin "Monas" figürüyle tanıtılan ruhani simya teması hemen göze çarpmayan, oldukça incelikli işlenmiş bir türdür. Figürlerin neredeyse matematiksel bir kesinlikteki hareketlerinde, *Monas hieroglyphica* teorisinin oldukça benzer bir tekrarı olduğu ancak detaylı bir çalışmayla gösterilebilir.

Bir önceki bölümde manifestoları inceledikten sonra, *Wedding*'in *Fama* ve *Confessio*'nun alegorilerinin bir başka versiyonu olduğu farkedilecektir. Manifestolarda Christian Rosenkreutz iyiliksever bir kardeşlik cemiyetiyle, *Wedding*'de ise şövalyelik cemiyetiyle ilişkilendirildiği görülür. Gül-Haç kardeşleri, Altın Taş şövalyeleri gibi ruhani simyacılarıdır. Gül-Haç kardeşlerinin faaliyetleri mahzenlerindeki hazineler üzerinden sembolize edilir; benzer eylemler *Wedding*'de ise kaledeki hazineler üzerinden sembolize edilmiştir. Aslında mahzenin içindeki mezar teması *Wedding*'de geçer, bu tabii ki *Fama*'nın meşhur mahzenine bir göndermedir: ve *Wedding* de, trompeti çalan Fame'in kişileştirilmesiyle açılır. *Fama* ve *Confessio*, *Wedding* gibi aynı kişi tarafından yazılmamış olsa da her üç metinde de alegorilerin planı, bir konserdeki bütünlüğü taşır; üçü de büyük bir kararlılıkla, iyilik sever Christian Rosenkreutz mitini kardeşliklerinin ve tarikatlarının kurucusu olarak dünyaya tanıtmak amacındadır.

Peki bu ismin aslı neydi? Neden "Christian Rosenkreutz" denmişti? Bu konu hakkında bir çok fikir ileri sürülmüştür. Gül, simyasal bir semboldür; birçok simya tezi *Rosarium* (gül bahçesi) başlığı taşır. Bakirenin sembolüdür ve daha genel anlamda da Dante'de ya da Jean de Meung'un *Roman de la rose*'unda görüldüğü gibi dinsel bir semboldür. Daha dolaysız ve kişisel kaynaklar da araştırılmıştır. Mesela Luther simge olarak gül kullanmıştır; Johann Valentin Andreae'nin arması ise St. Andrew'un gülleri ve haçından oluşur.⁷

Semboller, doğaları gereği iki anlamlıdır, bu yüzden

7 Bütün bu fikirler için bkz. Waite, *Real History of the Rosicrucians*, s. 7.

bu konuda ileri sürülen tüm fikirler dikkate alınmalı ve genel çerçeve içine dahil edilmelidir. Fakat şimdi genç Andreae'nin, Tübingen'de öğrenci olduğu yıllara, Württemberg Dükü'ne Dizbağı nişanın verildiği etkileyici törene ve İngiliz oyuncuların etkisinde yazdığı *Chemical Wedding*'in ilk versiyonuna dönelim. Christian Rosenkreutz'un çıkış noktası, Württemberg'in okültist, simyacı vizyonu, görkemli Dizbağı nişanı kostümleri miydi? Bu soylu Alman'ın ait olduğu cemiyetin sembolü kırmızı haç ve güllerdi, yani İngiltere'nin St. George'u ve Dizbağı Nişanının sembolleri?

1616 tarihli *Chemical Wedding*, Anderae'nin metnin ilk versiyonunu yazarken etkisinde kaldığı bazı imgeleri yansıtır; görkemli seremoniler, ziyafetler, inisiyasyonlar, şövalyelik nişanları ve bunlara eşlik eden tiyatro oyunları üzerinde durur. Andreae, *Chemical Wedding*'i yazdığı dönemle hemen hemen aynı sırada İngiliz oyuncuların etkisi altında bir takım oyunlar daha yazdığından söz eder. Bu ilk dönemdeki Dizbağı seremonilerinin etkileyici sahneleri sanırım 1616'daki *Chemical Wedding*'in yazımı için kullanılmıştır. Christian Rosenkreutz sadece bir Altın Post ya da Altın Taş şövalyesi değildir ayrıca Kızıl Haç şövalyesidir de.⁸ Anderae'nin çalışmasında Dizbağı Nişanına yapılan anıştırmalar şövalyelik ziyafetlerine ve seremonilere yapılan muhtelif anıştırmaların arkasında gizlidir; *Wedding*'de, Dizbağı nişanının ve İngiltere'nin St. George'unun kızıl haçı, Alman dünyasına katılmıştır ve kırmızı gülleri ve kızıl haçlı armasıyla "Christian Rosenkreutz" olarak tekrar belirir.

Gül-Haç gizemi üzerine çalışan yazarlardan bir tanesi, burada toplanan bulgulardan haberi olmaksızın bu isim sorunuyla ilgili bir çözüme çok yaklaştırmıştır. Paul Arnold, *Histoire des Rose-Croix* adlı çalışmasında Spencer'in *Faerie Queen* şiirindeki kızıl Haç şövalyesinin hikayesiyle *Chemi-*

8 Altın Post şövalyesi kolaylıkla Altın Taş (Filozof Taşı) şövalyesine dönüşebilir. Jason efsanesinin Altın Post'u, genelde Filozof Taşının simyasal gücüyle birlikte yorumlanır. Bkz. Natalis Comes, *Mythologiae*, VI, 8. Altın Post'un simyasal yorumu Micheal Maier tarafında muazzam bir şekilde genişletilmiştir, bkz *Arcana arcanissima*, 1614, s. 61

cal Wedding'de paralellikler bulunduğunu belirtir.⁹ Arnold'a göre Spencer'ın *Kızıl Haç* Şövalyesi etrafında oluşturduğu alegoriler ile *Wedding*'deki Gül-Haç kardeşleriyle ilgili alegoriler birbirine benziyordu. Her iki metin de Kırmızı, Gül ve Haçlı şövalyesi etrafında bir alegori örmesine rağmen, yine de bu kurgusal anlatılarda detaylı bir benzerlik görüldüğü söylenemez. Fakat bu dolaylı ilişkiye dayanarak Arnold'un bir şey bulduğu söylenebilir; Spencer, Kızıl Haç Şövalyesini yaratırken Dizbağı Şövalyelerinden esinlenmiştir.

Frederick lider olarak öne çıktığında yapılan propaganda, onun bir Dizbağı şövalyesi olduğunu vurguluyordu. Bu, düğünündeki havaifşek gösterileri esnasında ortaya çıkmıştı, karısıyla Heidelberg kalesine vardığında orada yapılan eğlencelerde de (Elektör'ün Altın Post ve Dizbağı nişanı taşıyarak zafer arabasıyla girdiği sahnede) görülmüştü. Yenilgisinden sonra, düşmanlarının propagandaları da özellikle Dizbağı nişanını- bu, sözde kayınpederinin vereceği desteği temsil ediyordu- kaybetmesi üzerine yoğunlaşmıştı. Böylece, Frederick, genelde önceden hazırlanmış pozisyonlara adım atma eğilimine uygun olarak Garter propagandasına da bu şekilde girecekti.

Bu yüzden Johann Valentin Andreae, *Chemical Wedding*'in gençliğinde yazdığı versiyonunu yeniden yazdığında, Dizbağı Nişanının saygıdeğer Alman temsilcisine anıştırmalar yaparak metni güncel kılmıştı, bu kişi Gül-Haç hareketinde üstü kapalı biçimde bahsedildiğini gördüğümüz Palatina Elektörüydü. Öyle görünüyor ki şimdi bu tuhaf romansa sahne olan Heidelberg kalesini kolayca konumlandırabiliriz. Bu kalenin koruyucusu ve sahibi, bu bölümün başında gördüğümüz "Ethico-Political" kitabının resimlerindeki Palatina Aslanıydı. *Chemical Wedding*, bize görkemli bir kaleyi, harikalarla dolu, Salomon de Caus'un eşsiz eserlerinin bulunduğu muazzam bahçeleriyle Heidelberg kalesini tanıtır. Kapısında bir aslan vardır ve bahçelerde, Palatina aslanının hükümdarlığının sürdüğünü vurgular şekilde heybetli aslan çeşmeleri bulunur. Kale ve bahçelerde sürekli bir hareket vardır. Bu kalede, hayatlarının merkezinde yeni

9 Paul Arnold, *Histoire des Rose-Croix*, Paris, 1955, s.184

evli çiftin yer aldığı varlıklı sarayın eşrafı yaşar. Mistik bir deneyim olarak evliliğin simgeleri olan Kral ve Kraliçe, eğer ruhani okunursa simyasal *sponsus* ve *sponsa*, ya da tarihsel gerçeklik düzleminde bakarsak Palatina Elektörü ve eşi Elizabeth Stuart bu sarayda ikamet etmektedir. *Chemical Wedding*'deki ilginç sahnelerden biri de Üçüncü Gün, misafirlerin Elizabeth'in tuhaf dua kitaplarının durduğu odaya girerek diz çöküp Tanrı'nın merhameti üstüne olsun diye bu evlilik için dua ettikleri sahnedir. Bu sahnede, Elizabeth'in sade, Püriten mabedine, İngilizce dua kitaplarına ve evliliğinin kutsal önemine –İngilizlerin “din için” evlilik diye baktıkları, Londra'da şatafat ve zenginlik içinde kutlanan düğününe gönderme yapıldığı söylenebilir.

Rönesans prenslerinin planladığı ve döşediği saraylar ve arazilerin ruhunu yakalamak, detaylı düzenlemeler ve resimlerle, bir çeşit canlı bellek sistemiyle bütün ansiklopedinin, bilginin saklandığı, bu sarayların ruhunu yakalamak bizim için kolay değil. İmparator Rudolph'un Prag'daki harikalar odası bu tip bir çizgide, devasa bir bilgi kaynağı olarak planlanmıştı, hatta bu Frederick'in Heidelberg için harcadığı yoğun emeğin, Hermetik imparatorluk kaderinin hazırlıkları bile olabilirdi. Heidelberg'in kaybolan güzelliklerini tekrar yerine koyamayız, fakat *Chemical Wedding* bize, bu ansiklopediyi sembolik biçimde sunmalarındaki amaçlarının ne olduğuyla ilgili bilgi verebilir ve ayrıca belki okült ilişkilerin ve evrenin gizli uyumunun nasıl algılandığıyla ilgili de aydınlatıcı birşeyler söyleyebilir.

Palatina Elektörü ve karısının etrafı, Londra'daki düğünlerinden itibaren yaşamlarının her aşamasında teatral etkilerle sarılmıştı. Palatina'da da bu gelenek devam etti ve *Chemical Wedding*'de bahsedilen olayların hepsi bir oyun içeriyordu. Kumpanya, bahçelerde oynanan bu oyunun sahnelendiği yere, “Güneşin Evi”ne doğru yol almaya başlamıştı. Merian'ın Heidelberg bahçeleri gravüründe (R.5), ilginç bir bina ya da binalardan oluşan bir blok gösterilmiştir; iki yuvarlak, amfityatroyu andıran yapı, kapalı yollarla ve merkezdeki bir salonla birbirine bağlanmıştır. Bu yapı, içinde törenlerin ya da tiyatro gösterilerinin yapıldığı bir tür

salon olabilir.

Wedding'de geçen başlıca olaylar şövalyelik seramonilerini ve ritüellerini açıkça yansıtır ya da bunlara bir şekilde değinir. Bunlar, hem Stuttgart'daki ilk oyunlara, hem de Heidelberg'deki daha güncel gösterilere gönderme yapar. Bütün hikayenin sonunda, Yedinci Gün bitince, misafirler, Altın Taş şövalye tarikatı kabul töreninin ardından gemileriyle yola çıkarlar. Bu noktada, *Chemical Wedding*'in geçtiği yerin Heidelberg olmadığı anlaşılır, çünkü Heidelberg deniz kıyısında değildir. Fakat Heidelberg'de gemi şeklinde gösteri arabaları kullanılmaktaydı; illüstrasyonlardan birinde bu gemi şeklindeki gösteri arabalarında, Palatina Elektörü'nü Jason olarak, Altın Post ve Dizbağı nişanıyla gemi armasında görmüştük (R.3).

Böylece birçok detayın kesişmesiyle şunu söyleyebiliriz ki, Heidelberg sarayının muhteşem görüntüsü, bu değerli eseri, Rosencreutz mitinin doruk noktasını yazarken Andreae'nın hayal gücünü harekete geçirmiştir. Andreae'nın çalışması herşeyden önce yaratıcı bir imgelemin, henüz başlamışken biten bir hareketin ilk artistik ürünüdür. Politik ve bağınaz yapıştırılmaları aşan, yoğunluğu bakımından Bunyan'ın *Pilgrim's Progress*'iyle kıyaslanabilecek, ilerici, spritüel bir deneyimin alegorisi ve derin bir dinsel dehanın ürünüdür.

Peki o halde "Gül-Haç" kelimelerinin çıkış noktası neydi? Okura bu konudaki eski fikirleri ve bazı yeni önerileri de içeren geniş seçenekler sunulmuştur. Bu bölümde ben, çıkış noktasının şövalyelik olduğunu gösterdim. Dizbağı nişanındaki St. George'un kırmızı haçına ve İngiltere'nin gülüne gönderme yaptığını söyledim. Bir önceki bölümde simyasal kökeni öne süren eski hipotezi tekrar ele aldım ve *Ros*, yani çiy, *Crux* yani Güney Haçı takımyıldızı simgesini, simyanın gizemine gönderme yaparak açıkladım, bu önermenin doğru olma ihtimalini Dee'nin *Monas*'ına dayandırdım, *rosy* ya da çiy üzerine yazdığı metnin başlık sayfasında, "monas"ın, haçın simyasal bir formu olduğunu söyleyen incelemesinin Gül-Haç manifestolarından *Confessio* ile yakından ilişkili olduğundan bahsettim. Bu arada bu bulgular konusunda çok

olumlu olmaktan kaçınarak bu iki önerinin de yanyana, (eşit doğrulukta) durabileceğini, egzoterik şövalyelik uygulamasında “Rose Cross” yani Gül Haç, ezoterik simyasal anlamda ise *Ros-Çiy ve Crux*- Güneyhaçı takım yıldızı anlamına geldiğini belirttim. Bu teoride, Dee’nin *Monas*’ı simyasal anlamda “Gül-Haççılığın” kökeni oluyordu ve ismin “kıızıl haç” olarak şövalyelikle ilgili bir iması oluyordu. Her iki köken de İngilizdi, İngiliz şövalyeliği, İngiliz simyası birleşerek bir Alman hareketini etkiliyordu böylece isim de Almanca’ya “Rosencreutz”a dönüşüyordu ve bu yeni çevrede yeni anlam tonları kazanıyordu.

Palatina Yayıncısı
Johann Theodore de Bry ve
Robert Fludd ve Michale Maier'in
Çalışmalarının Yayınlanması

Andreae ve Gül-Haç mitinin yayılmasına katkısı olduğu düşünülen fakat isimlerini bilmediğimiz kişilerden başka, Gül-Haç felsefesiyle birlikte anılan, bu felsefenin çok önemli iki yorumcu yazarı vardır. Bu yazarlar, Michael Maier ve Robert Fludd'dır. Her iki yazar da kendilerinin Gül-Haçlı olmadığını belirtmiş olsa da, Gül-Haç manifestolarına karşı oldukça büyük bir ilgi ve bunları olumlayan tutum içindedirler, kendi felsefi görüşleri de manifestolarda anlatılanlarla aşağı yukarı aynı çizgidedir. Yayınlandıkları dönemde büyük merak uyandıran *Fama* ve *Confessio* manifestolarında ve ardından yayınlanan *Wedding*'de üstü kapalı olarak hikâye şeklinde sunulmuş düşünceler, Fludd ve Maier tarafından geliştirilerek, hacimli kitaplar olarak kütüphanelerde yerlerini almıştır. Fludd, mikrokozmos ve makrokozmos felsefesine büyük önem vermiş bu alanda yoğunlaşmıştır, Maier ise spirüel simya temalarını eşsiz bir biçimde yorumlamıştır. Fludd ve Maier'in bu destekleyici çalışmaları, Gül-Haç mitine dair önemli bir gerçeği, bu hareketin ardındaki büyük literatürü açığa çıkarmıştır.

Fludd ve Maier'in en önemli eserlerinin Palatina'da, V. Frederick döneminde yayınlanmış olması, önceki bölümlerde benimsediğimiz tarihsel yaklaşım yönteminin doğruluğunu başka bir açıdan da kanıtlıyor olmasından dolayı mutluluk vericidir. Robert Fludd'ın hacimli eseri "History of Macrocosm and Microcosm" (Makrokozmos ve Mikrokozmosun Tarihi) Johann Theodore De Bry tarafından, Oppenheim'da 1617, 1618, 1619 yıllarında yayınlanmıştı. Michael Maier'in spirüel simyayı yüksek bir sanatsal ifadeyle anlattığı semboller kitabı *Atlanta fugiens* de yine Johann Theodore De Bry tarafından Oppenheim'da 1618 yılında yayınlanmıştı.

Oppenheim, Elizabeth'in 1613'de yeni ülkesine geldiğinde ziyaret ettiği ve zafer taklarıyla karşılandığı ilk Palatina şehriydi. Bu olayı anlatan resimlerden biri daha önceki bölümlerde (R.2) görülmektedir, güllerle çerçevelenmiş bu gravür Johann Theodore De Bry tarafından yapılmıştı.

Johann Theodore, Theodore De Bry'nin oğluydu; aile Liège¹ kökenliydi. Protestan oldukları için, Liège Katolik egemenliğine girdiğinde mülteci olarak Frankfurt'a yerleşmişlerdi. Theodore De Bry, Frankfurt'da 16. yüzyılın sonlarında gravür ve yayıncılıktan oldukça iyi bir kazanç elde ediyordu. Yayınevinde İngiliz araç gereçleri kullanarak yayınladığı keşif gezileri kitap serisi kanalıyla İngiltere'de birçok bağlantısı bulunuyordu. Elizabeth döneminde aranan bir gravür sanatçısı olarak İngiltere'ye çok sık gidip gelirdi. Theodore, 1598'de öldü ve oğlu Johann Theodore babasının işini devraldı. Theodore'un kızlarından biri İsveçli sanatçı ve gravürcü Matthieu Merian ile evlendi, bu evlilik yayınevinin ekibini güçlendirmiş oldu. Diğer kızı da bir İngiliz'le, William Fitzer ile evlendi.

Johann Theodore'un yayınevini, Frankfurt'dan Oppenheim'a bir takım dinsel sebepler yüzünden taşıdığı söylenir fakat bu dini sebeplerin ne olduğuna değinilmez. 1613'de, Elizabeth'in ülkeye geldiği yıl, sarayın dekorasyonlarını yapmak üzere Bohemya'da bulunduğu göre Palatina rejiminin dini görünüşü ona cazip gelmiş olmalı ve öyle görünüyor ki Elektör'ün, I. James'ın kızıyla evlenmesiyle birlikte doğan beklentileri o da paylaşıyordu. Aslında De Bry'nin Palatina hareketine olumlu baktığını gösteren birçok gösterge vardır. Zinggreff, Heidelberg kalesi ve onun Aslan sahibinin çizimlerinin yer aldığı, geçen bölümde de değindiğimiz semboller kitabını (R.17), yardımcıları ve koruyuculuğu için Palatina Elektörü'ne teşekkürlerini ileterek ithaf etmişti ve kitap De Bry tarafından Oppenheim'da 1619'da basılmıştı. Gravürleri, De Bry'nin damadı Merian yapmıştı

1 De Bry'lar için Bkz. "William Fitzer, Harvey'in *De motu cordis*'inin yayıncısı, 1628", *Transactions of the Bibliographical Society*, New Series XXIV (1944), s. 143. Harvey'in kan sirkülasyonu üzerine yazdığı kitabın yayıncısı Fitzer, Johann Theodore De Bry'nin damadıydı.

ve kitapta önsöz niteliğindeki şiirdeki Latince satırları Janus Gruter, Merian'a yöneltmiştir. Gruter, Heidelberg'deki Palatina kütüphanesinde memurdu, kitapta Heidelberg sarayında çalışan bir memur tarafından yazılmış başka satırlar olduğu da söyleniyor. Bu göstergeler De Bry'nin yayınevinin sarayla yakın ilişkiler içinde olduğunu gösteriyor. 1620'de Merian'ın yaptığı bahçe manzaralarından (R. 5) oluşan *Hortus Palatinus*'u da (R. 6a) yine De Bry basmıştı. Dolayısıyla De Bry, savaştan hemen önce Heidelberg'in ihtişamını ve Elizabeth'in 1613'de yeni ülkesine ilk geldiğinde yaptığı umut dolu Oppenheim ziyaretini kaydeden kişiydi.

1620'de Spinola'nın orduları Palatina'yı işgal ettiğinde ve felaketler silsilesi başladığında, De Bry, yayınevini Frankfurt'a taşıdı. Spinola, Oppenheim'a 1620 yılında girdikten çok sonra, 1632'de, Frederick şehri tekrar gördüğünde, Elizabeth'e, şehrin bir zamanlar bildiğinden çok farklı olduğunu, yarısının yandığını ve kalanın da harabeye döndüğünü yazmıştır.² De Bry'nin yayınevi o dönem muhtemelen birçok araç-gerecini kurtarmıştı çünkü Frankfurt'da kısa bir süre içinde tekrar yayınlarına başlamıştı, Fakat Oppenheim'daki yayın hayatının, *Hortus Palatinus*'un 1620'de yayınlanmasından çok kısa bir süre önce ani bir şekilde sonlandığı söylenebilir çünkü bu kitap, Oppenheim'de değil Frankfurt'da basılmıştır. Ve Fludd'ın çalışmalarını içeren seri de De Bry tarafından 1621 yılında yine Frankfurt'da basılmıştır. Fludd serisinin basım yerinin değişmesi, Oppenheim'dan Frankfurt'a alınması, yalnızca bibliografyaya ait bir detay gibi görünse de aslında trajediyle dolu olduğu göze çarpmaktadır.

Zincgreff'in "etik-politik" resimleri (1619), Palatina Elektörüne verilen siyasi ve manevi desteğin bir ifadesiydi. Resimlerden bir tanesi İsrail oğullarının ahit sandığını* taşıyarak (R. 18d.) vaat edilen topraklara yaptıkları yolculuğunu gösterir, burada elbette 1619 yılında, Bohemya tahtını üst-

* Musa peygambere verilen yasaların yazılı olduğu taş levhaların saklandığı sandık. Zamanında Kudüs'teki Süleyman Tapınağı içerisinde saklandığına ve içinde On Emir Tabletleri ile çeşitli dini objelerin bulunduğu inanılır. -ç.n.

2 Green, *Elizabeth of Bohemia*, s. 296.

lenmek için Prag'a yapılan yolculuğa anıştırma yapılmıştır. Bütün bu resimlerin Frederick'le yakından ilişkili olduğu (burada yerimiz olmadığı için detaylarına çok fazla giremiyoruz) yenilgisinden sonra bu resimlerdeki sembolleri, özellikle de örümcek ağı ve arı kovanını kullanarak Frederick'i sarkastik bir biçimde aşağılayan satirlerden anlaşılmaktadır.³ İşgalci güçler bu resimleri yayınlayan De Bry'nin yayınevinin kuşkusuz tehlikeli olduğunu düşünmüştür.

Bu yüzden 1619 yılına kadar De Bry, Oppenheim'daki yayınevinde iki Gül-Haç filozofunun, Fludd ve Maier'ın, mükemmel illüstrasyonlar içeren kitaplarını basarken aslında inandığı bir ülküyü destekliyordu ve bunun uğruna yayınevini Palatina'ya taşımıştı.

O dönemde yayıncılar genellikle pek tanınmayan, gizli dinsel hareketlerin merkezinde duruyordu. Büyük Antwerp yayıncısı Christopher Plantin'in Family of Love⁴ tarikatına üyeliğini gizlice sürdürdüğünü biliyoruz. Bu tarikat, doktrinsel yaklaşımlardan kaçınarak İncil'i mistik ve alegorik bir şekilde yorumluyordu. Philip Sydney ve arkadaşları 1572'deki St Bartholomew katliamından sonra son çare olarak Frankfurt'daki Wechel'in yayınevine başvurmuştu.⁵ Yine ismi Wechel olan Frankfurt'daki başka bir yayıncı, Giordano Bruno'ya sahip çıkmıştı ve 1590-1'de uzun Latince şiirlerini⁶ ve 1591'de John Dee'nin *Monas Hieroglyphica* çalışmasını da yeniden basmıştı.⁷ Frankfurt'da ailesinden

3 Mesela Zinggreff'in yaptığı resimde örümcek ağı, akıllı ve ihtiyatlı bir kralı sembolize eder (R. XXV, XXVII) ve arı kovanı da cömert bir kralın sembolü olarak kullanılmıştır (R. C), bu çizimlerle, Frederick'i bir örümcek (Spinola) tarafından parçalanmış bir aslan olarak gösteren ve arı kovanında kısıtılmış olarak resmeden karikatürleri karşılaştıran, (Beller, *Caricatures of the 'Winter King'*, Pls III, IV).

4 H. De la Fontaine Verve, 'Trois heresiarques dans les Pays-Bas du XVIe siècle', *Bibliothèque d'humanisme et Renaissance*, XVI (1954), s. 312-30; b. Rekers, *Benito Arias Montano*, 1960, J.A. Van Dorsten, *The Radical Arts*, Leiden, 1970, s.26.

5 Howell, *Sir Philip Sidney*, s. 142.

6 Yates, *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 318, 320, 325.

7 Josten, 'Translation of Dee's "Monas"', *Ambix*, XII (1964), s.96

devraldığı uzun yayıncılık geleneğini devam ettiren Johann Theodore De Bry'n, uluslar arası yayıncılık işinin merkezindeki kişi olarak Avrupa'daki derin düşünce akımları hakkında oldukça bilgi sahibi olduğu düşünülmektedir.

De Bry'n yayınevinin, Oppenheim dönemi, Palatina politikalarının doruğuna ulaştığı ve Palatina Elektörü'nün pozisyonunu güçlendiren - her şeyden önce evliliği bu pozisyonu güçlendiriyordu- birliğin kurulduğu dönemle aynı zamana denk gelir. Avrupa'ya özgü her türlü desteği alan Habsburg karşıtı Palatina hareketinin olumlu bir sonuca ulaşacağı düşünülüyordu.

De Bry'n kitaplarını yayınladığı Gül-Haçlılar üzerine yazan yazarlar, Palatina politikalarının hedefindeki iki ülkeyi temsil ediyorlardı. Robert Fludd, Londra'da yaşayan Paracelsus'un takipçisi İngiliz bir doktordu ve çalışmaları Rönesans'ın Büyü ve Kabala çizgisinden gidiyordu,⁸ buna ek olarak çalışmalarında Paracelsist simyanın ve John Dee'nin muazzam bir etkisi vardı.⁹ Michael Maier da Paracelsus'un yöntemlerini takip eden bir doktordu ve çalışmaları II. Rudolph'un Prag'daki saray atmosferini yansıtıyordu ayrıca Rudolph'un özel doktorluğunu da yapıyordu.¹⁰ Maier'in bakış açısı, büyü-bilimsel eğilimleri, Kabalizmi, Paracelsist yöntemi, Prag'daki halefleri tarafından empoze edilen din anlayışından daha liberal bir din anlayışını yansıtıyordu ve II. Rudolph'un Prag'daki sarayının atmosferiyle oldukça uyumluydu. Maier'in bir Luteryen olarak Katolik bir imparatora hizmet etmesi, II. Rudolph'un liberal bakış açısının bir göstergesidir. Robert Fludd'ın felsefesinin, İngiltere'den doğan bir söylem çizgisini takip ettiği söylenebilir, Maier ise Rudolph dönemi Prag'ının geleneğini devam ettiriyordu,

8 Fludd'ın çalışmalarının Rönesans'ın Büyü ve Kabala geleneğiyle ilişkisinin bir bölümünü *Giordano Bruno* kitabımda, Fludd'ın diyagramlarının illüstrasyonlarıyla anlatıyorum.

9 Dee ve Fludd'ın matematiksel ya da "Vitruviyen" konuları için bkz. *Theatre of the World*, 1969, s. 20-59, Fludd ve Paracelsus için bkz. Allen Debus, *The English Paracelsians*, London, 1965, *passim*.

10 Michael Maier'in hayatı için bkz. J.B. Craven, *Count Michael Maier*, Kirkwall, 1910.

bu da Bohemya'da anlaşılır bir yaklaşımdı. Bu iki kişinin temsil ettiği akımlar tam da Anhalt'ın, Palatina Elektörü'nün bir İngiliz Prensesiyle evlenmesi üzerinden örmeye çalıştığı şeydi ve bunlar yoluyla Elektörün Bohemya Kralı olarak uygun görülmesini sağlamıştı. Fludd'ın "History of Macrocosm and Microcosm" (Mikrokozmos ve makrokozmosun tarihi) kitabındaki muazzam içerik, ilk dönem çalışmaları-na ait olmalıydı ve şimdi bir araya getirilip yayınlanmıştı. Aynısı Michael Maier'in eserleri için de geçerliydi, bu yıllarda birçok çalışması ya De Bry tarafından Oppenheim'da, ya da De Bry'ın yayıneviyle yakın bir ilişkisi bulunan Luca Jennis¹¹ tarafından Strasburg'da hızla, birbiri ardına basılmıştı. Bütün bu çalışmaların bu kadar hızlı yazılmış olması mümkün gözüküyor, bu nedenle muhtemelen yayınlanan kitapların içeriğinde Maier'in ilk dönem çalışmaları da yer alıyordu, belki Rudolph halen hayattayken ve Maier'in da onun sarayında bulunduğu dönemde yazılmış çalışmalardı bunlar. Bu yayıncıların, Palatina hareketiyle uyum gösteren bu iki yazarın birçok çalışmasını peş peşe basmaları şüphesiz bir politika izlediklerini gösteriyor. Oldukça fazla illüstrasyon içeren bu yayınlar için muazzam miktarlarda para desteği de sağlanmış olmalı.

Manifestoları okuduktan sonra Gül-Haç kardeşleriyle ilişki kurmanın en tipik yolu onlara ithaf edilmiş bir şey yayınlamak ya da onların ülkülerini takdir ettiğini belirtmekti. Fakat onlara ulaşmak için sarfedilen bu çabalar yanıtsız kalıyordu; Gül-Haç kardeşleri ne onları takdir edenlerle, ne de kendileri üzerine incelemeler yazanlarla iletişime geçti. Michael Maier'in *Silentium post clamores*'i, Gül-Haçlıların "sesten sonra sessizliği", diğer bir deyişle manifestolarının büyük çağrısından sonra görünmezliğe çekilmeleri üzerinedir.

Robert Fludd, Gül-Haçlılar üzerine çalışmaya yukarıda belirttiğimiz şekilde başlamıştı, yani, onlara ve manifestolarında ifade ettikleri hedeflere hayranlığını belirten iki

11 Luca Jennis'in annesi Johann Theodore'un kardeşi J. Israel De Bry ile ikinci evliliğini yapmıştı. Bkz. W. K. Zülch, *Frankfurter Künstler*, Frankfurt, 1935, 'Jennis, Luca'.

çalışma yayınladı. Her ikisi de Fludd'ın Gül-Haç kardeşlerine ulaşmak için Latince yazılmış iki kısa kitaptı. Birincisi "Compendious Apology for the Fraternity of the Rosy Cross, Washing Away as in a Flood (kendi ismiyle -Fludd-cinas yapıyor burada) the Spots of Suspicion and Infamy with which it has been Aspersed"¹² ("İftiraya Uğrayarak Lekelenmiş Gül-Haç Kardeşliği ile İlgili Şüpheli Noktaların Arındırılması ve Kardeşliğin Az ama Öz Savunması") bu noktadan itibaren kitap *Apologia* olarak anılacaktır ve ikinci kitap ise "The Apologetic Tractatus for the Society of the Rosy Cross"¹³ (Gül-Haç Cemiyetini Savunan bir İnceleme) idi, bu noktadan sonra *Tractatus* olarak anılacaktır. Her iki kitap da Godfrey Basson tarafından 1616 ve 1617 yıllarında Leiden'da yayınlanmıştır.

Godfrey Basson Leiden'da, baskıcılık ve yayıncılık yapan bir İngiliz'in, Thomas Basson'un oğluydu.¹⁴ Okülle ilgilenen Thomas, Leichester kontunun çırağıydı. Giordano Bruno'nun öğrencisi Alexander Dicson'un *Thamus* adlı kitabını 1597'de yayınlamıştı. Dicson'ın Bruno'yu¹⁵ taklit ederek yazdığı bu kitap hafızanın sihirli sanatı üzerineydi.

Fludd'ın *Apologia'sı*, antik bilgeliğe, *prisci theologi* (Platon öncesi filozoflar) ve özellikle de hem 'Sermons'da (yani *Hermetik küliyat*) hem de Hermetik felsefenin özlü bir ifadesini sunduğu Zümrüt Tablet ile simyacılar tarafından büyük saygı duyulan, bu bilgeliğe en hâkim kişi "Mercurius Trismegistus'a"¹⁶ bir dua ile açılır. Böylece Fludd'ın Gül-Haç kardeşliğini, Hermetik felsefenin yani "Mısır" felsefesinin, Mısırlı bir rahip olduğu varsayılan Hermes Trismegistus'un takipçisi olarak ele aldığı görülür.

Sonra, Gül-Haç Cemaatinin *Fama* manifestosunun ünü-

12 R. De Fluctibus (i.e. Robert Fludd), *Apologia Compendiaria Fraternitatem de Rosea Cruce Suspicionis & infamia maculis aspersam, veritatis quasi Fluctibus abluens & abstergens*, Leiden (godfrey Basson), 1616.

13 R. De Fluctibus, *Tractatus Apologeticus Integritatem Societatis de Rosea Cruce*, Leiden (Godfrey Basson), 1617.

14 Bkz. J.A. Van Dorsten, *Thomas Basson*, Leiden, 1961.

15 Bkz. Yates, *The Art of Memory*, s. 285.

16 *Apologia*, s. 1.

nün bütün Avrupa'ya nasıl yayıldığını ve kendi kulağına geldiğini söyler.¹⁷ Fludd, sadece *Fama* ve *Confessio*'dan haberdar olmakla kalmamış, Libavius'un bu manifestolara saldırdığını da duymuştur. Libavius, Gül-Haç Kardeşlerini kötü bir şekilde eleştirmiş ve onları bir yerde politik itaatsizlik ve isyana kışkırtmakla suçlamıştır der: *Nam uno loco fratres in seditionis suspicionem adduxit*"¹⁸ Bu cümleye, Libavius'un manifestolarda İmparatorluk ile ilgili başkaldırı planları tespit ettiği pasajları incelerken değineceğim. Fludd, Libavius'un eleştirisine katılmaz ve manifestoları onaylar. Kardeşlerin hakiki Hristiyanlar olduğunu iddia eder. Ona göre Kardeşler, kötü niyetli büyücüler ya da isyana teşvik eden kişiler değildir. Eğer kötü niyetli insanlar olsalardı mesajlarını trompet çağrısıyla yüksek sesle duyurmaya çalışmazlardı (der). Ona göre Gül-Haçlılar, Luteryenler ve Kalvinistler gibi Papa'ya karşıydılar fakat bu yüzden kâfir sayılamazlardı. Belkide bu kardeşler gerçekten Tanrı tarafından aydınlatılmışlardı. Bu söylediklerinden de anlaşılacağı gibi Fludd, açıkça Gül-Haç kardeşlerine kendisini kabul etmeleri için ricada bulunuyordu.

Bir sonraki yıl yayınlanan *Tractatus, Apologia* ile aynı önsözle açılır, fakat Fludd burada "iyi büyü"nün savunuculuğunu biraz daha ilerletir. İyi ve kötü büyü vardır, eğer iyi büyü dışarıda bırakılırsa ya da lanetlenirse "bütün doğa felsefesi biter" der.¹⁹ Büyücülerin matematikte uzman olduğundan bahseder, bu noktada büyü-lü-teknik harikaların listesini verir, Archyta'nın ahşap güverciniyle başlar, Roger Bacon'un, Albert Magnus'un ve diğerlerinin maharetleriyle devam eder,²⁰ (Agrippa'nın, Dee'nin ve aslında büyü düzeyinde teknikle ilgilenen bütün yazarların bu harikalar listesini karşılaştıran)²¹ Gül-Haç kardeşleri diye devam ediyor

17 *A.g.e.*, s. 6.

18 *A.g.e.*, s.7.

19 *A.g.e.*, s. 22. *Tractatus*'daki düşüncelerin incelemesi için bkz. Allen Debus, "Mathematics and Nature in the Chemical Texts of the Renaissance", *Ambix*, XV (1968).

20 *Tractatus*, s. 24.

21 Bkz. *Giordano Bruno*, s. 147-9; *Theatre of the World*, s. 30.

Fludd, sadece iyi büyüü, matematiksel ve teknik büyüü, meleklerin kutsal isimlerini nasıl çağıracağımızı öğreten Kabala'nın büyüsunü kullanırlar diye belirtir. Gül-Haç Kardeşlerinin ilgilendiği anlamda Büyü, Kabala ve Astroloji, hem bilimsel hem de uhrevidir.

Fludd, daha sonra sanatları ve bilimleri incelemeye koyulur, bunların gelişme için gerekli olduğunu ileri sürer. Doğa felsefesi, simya, tıp ve matematik bilimlerinin tümü Fludd'a göre eksiktir, Gül-Haçlıların *Fama*'sı bunların gelişmesi gerektiğini vurgulamıştır. Fludd'ın bu anlamı, *Fama*'daki mistik geometrik mağaradan ve diğer tuhaf tertibat-tan çıkarmış olduğu görülüyor; ona göre bunlar matematik bilimlerini temsil etmektedir ve *Fama* da reform programıyla bu bilimlerin gelişmesi gerektiğini söylemiştir.²²

Fludd matematiksel sanatları; geometri, müzik, askeri sanatlar, aritmetik, cebir ve ışık bilim olarak sıralar ve bütün bu sanatların reform yoluyla gelişmesi gerektiğini söyler. Bu noktada Dee'nin, Öklid'e yazdığı önsözün sınırları içine gireriz. Dee, bu önsözde Vitruvius'un mimariyi en başa koyarak listelediği matematiksel sanatları incelemiştir. Başka bir çalışmamda, Dee'nin önsözünün Fludd üzerindeki etkisinin analizini bulabilirsiniz.²³ *Tractatus*'da Fludd, Gül-Haç kardeşlerinin Dee'nin önsözde bahsettiği türden matematiksel bir reform programını savunduğunu düşünür; bu da Gül-Haç manifestolarının Dee'den etkilendiğini söylemekle eşdeğerdir, yani Gül-Haçlıların büyüsunün Dee'nin öğrettiği şekilde matematiksel ve bilimsel olduğunu söyler. Dee'nin *Monas hieroglyphica*'sının manifestolar ve *Chemical Wedding* üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, Fludd'ın tahminlerinde yanılmadığı söylenebilir. Reform yapılması gereken konuları araştırmaya devam ederken, etik, politika, hukuk ve teolojiyi de listesine ekler ve bu konuların da reform kapsamına alınması gerektiğini belirtir. Daha sonra kehanetlerde bulunur ve Gül-Haç hareketi için çok önemli olduğunu düşündüğü Kutsal Ruh ve meleklerle dua eder²⁴ ve

22 *Tractatus*, s. 102.

23 *Theatre of the World*, s.42 vd.

24 *Tractus*, s. 146.

müziğin olağanüstü okült gücüne değinerek bitirir.

En sonunda da bir önceki yılın risalesinde de belirttiği gibi Gül-Haç kardeşlerine seslenerek onların çalışmalarına katılmak istediğini söyler.

Fludd'ın bilimlerde reform gerçekleştirilmesine yönelik isteği Baconyen tonlar taşır, bu anlamda bir ölçüde *The Advancement of Learning*'den de etkilendiği söylenebilir. Fakat matematiğe yaptığı vurgu ve meleklerle duası Dee'ye benzer, Fludd'ın Gül-Haç Manifestolarında gördüğü daha ziyade Dee tarzı bir düşünsel programdır.

Birkaç yıl sonra, kendilerini "aydınlanmış ve meşhur mistik Teosofistler ve Filozoflar" olarak tanımlayan "Gül-haç Kardeşliği" için yazdığı savunma yüzünden İngiltere'deki düşmanların onu "Gül-Haçlı" olmakla suçlamışlardı. O da kendini savunurken, Gül- Haçlıların "Pansophia'sını yani Doğa üzerine evrensel bilgileri"ni kendi felsefesiyle çok yakın bulmasına rağmen Gül-Haç Kardeşlerine katılmak için yaptığı başvurulara hiçbir yanıt almadığını belirtmiştir.²⁵ Gül-Haç manifestolarının ardından yapılan bu başvurular her zaman cevapsız bırakılıyordu, trompet çağrısının ardında hep sessizlik vardı. Fludd, Gül-Haçlıların var olduğuna inanmasına rağmen, bu kardeşlerden hiçbirini görmediğini de belirtmiştir.

Fludd, *Apologia* ve *Tractatus* kitaplarıyla Gül-Haç Kardeşlerine ulaşamadıysa da en azından bu kitaplara birinin cevap vermiş olabileceğini düşünüyoruz. Palatina'da, De Bry'nin yayınevi Fludd'a, bu kitapları basmayı teklif etmiş olabilir. Bundan da, Fludd'ın Gül-Haç kardeşlerini Libavius'a karşı savunmasının, Palatina politikalarını desteklediğinin bir göstergesi olarak anlaşıldığı söylenebilir.

Fludd, daha sonra yazdığı kitaplarda büyüden bahsettiği için ve İngiltere'de bu tip konularda yazılan kitapların yayınlanmasına izin verilmediği için kitabını "İngiltere dışında" bastırmasıyla ilgili yapılan suçlamalara karşı kendini savunurken, Alman bir uzmanın mektubundan alıntı yapar

25 Bkz. C. H. Josten, "Robert Fludd's *Philosophical Key* and his Alchemical Experiment in Wheat", *Ambix*, XII (1963), s. 12; krş. *Theatre of the World*, s. 68.

ve yayıncının (De Bry) kitabı basmadan önce bir takım bilge kişilere gösterdiğini bu kişilerin arasında Cizvitlerin de olduğunu, hepsinin de kitabı beğendiğini ve basılmasını salık verdiğini, fakat Cizvitlerin *geomancy* (remil)* ile ilgili bölümlerin çıkarılmasını istediğini söyler.²⁶ Gelgelelim bu bölümler, çıkarılmamıştır. Fludd kitaplarını, aralarında yayıncısının da bulunduğu Calvinistlerin beğendiğini düşünür, “sınır komşuları” olarak adlandırdığı Luteryenler de beğenmiştir kitaplarını, hatta Katolikler bile onaylamıştır fakat Fludd Cizvitlerin kitabını tam anlamıyla beğenmediğini göz ardı eder.

Fludd’ın Oppenheim’da 1617’de yayınlanan ilk kitabı, “History of Macrocosm” I. James’e ithaf edilmiştir. Bu ithafta James büyük bir saygıyla anılır, Hermes Trismegistus’un sıfatı “Ter Maximus” yani dünyanın en güçlü ve bilge kralı diye hitap edilir kendisine. Fludd’ın kitaplarının Oppenheim’da yayınlanmasının anlamı şimdi bu ithafla birlikte daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Fludd ve De Bry, I. James’in, damadının egemenliğindeki topraklarda yayınlanan bu kitapların içeriğini onayladığını varsayıyorlardı. Bu en güçlü kralı, kendi felsefelerini destekliyormuş gibi gösteriyor ve ona Hermetik bir rol atfediyorlardı. Eğer bu kitap Almanya’da ya da Bohemya’da yeterince uzun bir süre dolaşmış olsaydı, I. James’in Palatina’daki hareketi onayladığı izlenimini ya da yanılsamasını yaratabilirdi.

Şimdi durumu James’in bakış açısından daha açık bir şekilde görebiliriz artık. Damadı, damadının destekçileri ve arkadaşları, James’i, onaylamadığı bir politik hareket içine -Bohemya girişiyle sonuçlanacak aktivist politikalarla çekmeye çalışmakla kalmıyor, onu, benimsemediği bir felsefeye de dâhil etmek istiyorlardı. James, büyüyle ilgili her şeyden tedirgin oluyordu; bu onun bilincinin derinliklerine

* Geomancy, iki yunanca kelimenin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ge (yeryüzü), mantei (gizli güçler) anlamına gelmektedir, Çin, Sudan, Mısır ve Hindistan’da yaygın olarak görülen bir tür büyücülüktür, Kum falı ya da remil diye de geçmektedir. -ç.n.

26 “A philosophical Key”, *Theatre of the World*’den alıntılanmıştır, s. 67.

yerleşmiş bir korkuydu. Dee'yi onaylamıyordu, onu huzuruna kabul etmemiştir ve aslında bir çeşit sürgüne yollamıştır.²⁷ Şimdi de damadının topraklarında, Dee'nin uğraştığı türden birçok Hermetik çalışma, ona ithaf edilerek yayınlanıyordu. Ve bu ithaflarla bu düşüncelerin odağına taşınıyordu ya da bu yayınları onaylıyor izlenimi yaratılıyordu. Bütün bunlar düşünülünce, ikinci kitabın, "History of the Macrocosm and Microcosm"un ona ithaf edilmemiş olması ve Fludd'ın İngiltere'de çalışmalarını rahatça yayınlatırken tuhaf zorluklarla karşılaşmaya başlamasına şaşırılmamak gerekir.²⁸

Fludd, kitaplarının büyü ile ilgili içeriği nedeniyle İngiltere dışında yayınlatmasıyla ilgili yapılan suçlamaları cevaplarken, De Bry'nin yayınevinin kitapları için yaptığı illüstrasyonların, İngiltere'de yapılabilmesinin mümkün olmadığını söylemiştir.²⁹ İllustrasyonlar, Fludd'ın felsefesinin karmaşık "hiyeroglif"lerini görsel biçimde yansıtıyordu. Fludd'ın metnini illüstrasyonlarla birlikte inceleyen herkes gravürü yapanların onun talimatlarına harfiyen uymuş olduğunu fark edecektir. Heidelberg'deki İngiliz Prensesle iletişimi sürdürmek için Londra ve Palatina arasında sürekli gidip gelen haberciler, Palatina'daki yayıncının İngiltere'den gelen el yazmalarını yayınlama sürecinde oldukça yardımcı olmuş olmalı.

Fludd'ın *Utriusque Cosmi Historia* çalışması,³⁰ yani iki Dünya'nın Tarihi; Muazzam Makrokozmos ile İnsanın Küçük Evreni, Mikrokozmos (the Great World of the Macrocosm and the Little World of Man, the Microcosm) evrenin muntazam tasarımı ile insan arasında örtüşen yönler üzerinde temellenen felsefeyi açıklıkla anlatma girişimidir (R. 20). Yapılan illüstrasyonların bu kozmik şemaları sun-

27 French, *John Dee*, s.10.

28 Bkz. *Art of Memory* s. 323-4; *Theatre of the World*, s. 65-72.

29 *Dr. Fludd's Answer unto M. Foster*, 1631, s. 11; krş. *The Art of Memory*.

30 Robert Fludd, *Utriusque Cosmi. Historia, Tomus Primus, De Macrocosmi Historia*, Oppenheim (Johann Theodore De Bry), 1617, 1618; *Tomus Secundus, De Microcosmi Historia*, Oppenheim, (Johann Theodore De Bry), 1619.

mak için çok büyük yardımı dokunmuştur. Fludd'ın şeması temel olarak, erken dönem Rönesans'da, Ficino'nun yeni keşfedilen Hermetik metinleri kullanmasıyla başlayan, Pico della Mirandola'nın, Yahudi Kabalasını Hermetik felsefeyle birleştirdiği dönemdeki şemayla aynıdır. Fludd'ın kitapları Ficino'nun Hermetik kitaplardan Latince'ye çevirdiği alıntılarla doludur ve bu metinleri yazdığı varsayılan Mısırlı "Mercurius Trismegistus"a büyük bir saygı duyar ve onu *Genesis*'in Kabalist yorumu üzerinden İncil tarafından kabul edilen doğru ve yanlışlar (biblical authority) ile bağdaştırır. Sonuç olarak ortaya çıkan kozmik şemada Yehova, İbranice Tanrı'nın İsmi olarak sunulur ve meleklerden, yıldızlardan, elementlerden oluşan, ortasında insanın durduğu ortak merkezli bir çembere hükmettiği düşünülür. Hepsinin arasında astral bağlantılar vardır ve mikrokozmos ve makrokozmos tasarımları arasındaki yakın benzerlikler, Paracelsus'un bu benzeşmeleri astral-tıp teorileriyle daha da netleştirmesiyle Pico ve Ficino'un dönemine kıyasla daha da artmıştır.

Fludd'ın mikrokozmos üzerine yazdığı ikinci kitabı "teknik tarihi" başlıklı önemli bir bölüm içerir, bu bölümde insanların kullandığı bilim ve sanatları incelemiştir. Bunlar, doğadan yola çıkarak oluşturulmuş bilim ve sanatlardır ve doğa da kendi içinde sayılar üzerinde temellenir. *Theatre of the World* kitabımda gösterdiğim gibi, Fludd'ın teknik üzerine yazdığı bölüm, Dee'nin Öklid'e yazdığı önsözü yakından takip eder. Dee, önsözünde matematik bilimlerinin ilerletilmesi gerektiğini ve mimariyi, Vitruvius'un mimarlık tezinde yaptığı gibi, matematik bilimlerinin başına koyarak gruplamak gerektiğini belirtir.

Fludd'ın "History of Two Worlds" çalışması, genel olarak, Rönesans Büyüsü ve Kabalasına, Paracelsus tarafından geliştirilen simyanın ve bütün bu geleneğe eklenen Dee'nin tanıttığı gelişmeleri anlatır. Eğer Gül-Haç manifestolarını Paracelsus ve Dee tarafından tanıtılan Büyü, Kabala ve Simyanın geliştirilmesi gereğini dile getiren birer kurgusal metin olarak yorumlayacak olursak, Fludd'ın felsefesinin, aslında Rönesans felsefesinin güncelleştirilmiş hali, yani "Gül-Haç" felsefesi olduğu görülür ve bu durumda da ça-

lışmalarının Palatina'da yayınlanması olması gerektiği gibi olumlu karşılanmıştır.

V. Frederick'in dönemindeki Palatina kltrni ince-lerken bu kültürünü en önemli temsilcilerinden birini, Salomon De Caus'u atlamamak gerekir. Bu dahi mimar, *Hortus Palatinus*'u tasarlamıştı, ortaya çıkardığı büyülü-teknik harikalarla Heidelberg kalesine mistik bir aura katmıştı. De Caus, uyum felsefesini benimseyordu bunu, mzk ve orgla-olan ilgisini Vitruvianizmle³¹ birleştiren çalışmalarında görebiliriz ve bu çalışmalar sonucunda geliştirdiği teknik sayesinde *Les raisons des forces mouvantes* kitabı ortaya çıkmıştır. De Caus'un *Hortus Palatinus* dışında Palatina'da basılmış bir eseri yoktur. Fakat De Bry tarafından yayınla-nan ve Merian'ın da illüstrasyonlarını yaptığı bu istisna ki-tap, De Caus'un çemberin içine girmesi için yeterlidir. Bir teolojist ve Vitruviyen Bahçe mimarı olarak, Heidelberg sa-rayında yaptığı işlerle Palatina kültürü için uyum dolu bir ortam yaratmıştır.

Michael Maier, 1566 yılında Holstein, Rindsberg'de doğmuştur. Tıp doktoru olarak çalışmış ve Rostock'da yaşamıştır, sonra da, daha önce belirttiğimiz gibi Prag'da II. Rudolph'un doktoru olarak görev yapmıştır. Rudolph'un ölümünden bir zaman sonra Maier İngiltere'ye gitmiştir ve Robert Fludd'la ne zaman ve hangi şartlar altında görüştüğü bilinmese de, görüştükleri kesinlikle bilinmektedir. İlk ki-tabı *Arcana arcanissima* (1614), Fludd'ın arkadaşı İngiliz Doktor Sir Willian Paddy'e ithaf edilmiştir. Sonraki eser-lerindeki değinmelere baktığımızda, Fludd haricinde başka İngilizleri de tanıdığı görülür, bu kişiler Simyacı Francis Anthony ve Sir Thomas Smith'dir.

1574'de doğan Maier, Fludd'dan sadece birkaç yaş büyüktü. Ve hayatının ilk dönemi Prag'da II. Rudolph dne-minin çevresinde geçmişti. İngilizlerle bu kadar çok ilişki kurabilecek bir ortamı yoktu. Fludd, İngiltere'nin Kent bl-gesinde Bearstead kasabasında doğmuştu ve 1637'de oraya gömülmüştü. Maier ise, yaşamını II. Rudolph'un sarayında

31 Leonardo da Vinci'nin altın orana göre çizdiği eskizi.-.n.

karmaşık düşünce akımlarının içinde geçirmiş, Otuz Yıl Savaşları sırasında kendisinden bir daha haber alınamamıştı (1622 yılında Magdeburg'a askeri birliklerin girişinden sonra ortadan kaybolmuştu), bu Alman saray memuru ile felsefeyle ilgilenen İngiliz doktor arasında ne tür bir ilişki olabilirdi? Gelgelelim, ikisi arasında çok yakın bir ilişki bulunuyordu; her ikisi de "Gül-Haç" felsefecileriydi, Gül-Haç kardeşliğini savunan kitaplar yazmışlardı. Her ne kadar Kardeşliğin mensubu olmadıklarını söyleseler de, bu tutumları, tipik olarak Gül-Haç gizemi üzerine yazan yazarlarda görülen bir tutumdur.

İkisinin arasındaki en belirgin ortaklık Paracelsus'un öğretisini takip eden doktorlar olmalarıydı ve her ikisinin de yayıncısı Oppenheim'daki Johann Theodore De Bry'di. Fludd'ı Gül-Haç dünyasıyla tanıştıran kişinin Maier olduğu düşünülürdü eskiden, fakat güncel çalışmalar bunun tam tersi olduğunu, Fludd'ın, Maier'ı etkilediğini ortaya koydu. Önceki bütün teoriler, tabii ki Palatina'daki tarihsel durumunun bu konuda oynadığı rolü dikkate almamıştı. Maier'ın Fludd'ı tanıması ve İngiltere'ye sık sık gitmesinin nedeni, birçok başka kişinin de yaptığı gibi, Palatina'nın hükümdarı Frederick'le, I. James'in kızı Elizabeth'in evliliğinden büyük şeylerin doğacağını düşünmesi ve belki de "Palatina Aslanı"nın ilişkileri ile Gül-Haç Propagandası arasında gizli bir bağlantıya vakıf olmasıydı.

Rudolph'un ölümünden sonra Maier, Hesse Prensi Maurice'in doktoru oldu. Böylece, Palatina Elektörü'nün çemberinin içindeki bir Alman Prensiyle yakın bir ilişkiye girmiş oldu. Bu prens, İngiltere'ye oldukça olumlu bakıyordu, simyasal mistisizminden etkilenmişti ve Gül-Haç manifestolarının ilk basıldığı yer olan Cassel şehrini bu Prens'in hükümdarlığı altındaydı. Maier'ın Hesse Prensinin hizmetinde çalışırkenki konumu, sürekli seyahat etmesini engelleyecek bir pozisyon değildi. 1918 yılında, yazdığı bir önsözde Londra'dan Frankfurt'a geldiğini oradan da Prag'a geçeceğini yazar. Hem Londra'yı hem Prag'ı bilen biri olarak Anhalt, Maier'dan Bohemya macerası için yardım almış olabilir.

Ve gerçekten de Anhalt ve Maier arasında bir ilişki bulunduğuna dair kesin kanıtlar bulunmaktadır. 1618 yılında Maier'ın De Bry tarafından basılan bir kitabı, Anhalt Prensi Christian'a ithaf edilmişti. Bu kitap *Viatorum hoc est de Montibus Planetarum Septem*'di. Resimli kapak sayfasında (R.21) Maier'ın hülyalı ve zarif yüzünü ve gezegenleri temsil eden yedi figürü görüyoruz. Kitap Maier'ın simyasal mistisizminin karakteristik bir anlatımıdır, bu kitapta Maier anlatımını mitoloji biçiminde, şairlerin fabllarına gizleyerek ortaya koyar. Bu nedenle, kitabın konusu bu maskelenmiş şekliyle, *matria philosophica*'nın, yani doğanın sırrında saklı hakikatin arayışıdır. Bunu Ariadne'nin uzattığı ipin ucunu sıkıca tutarak labirentten çıkan Theseus'un hikayesi olarak anlatmıştır. Maier hakkında yapılacak araştırmalara *Viatorum* kitabıyla başlamak gerekir, bu kitabın Anhalt'a ithaf edilmiş olması, Maier'ı ve ruhani simyasını Palatina Elektörü'nün en önemli danışmanlarından birinin çemberinin içine yerleştirir.

Aynı yıl, 1618'de, Maier bir kitap daha yayınlamıştı, bu kitap da yine De Bry tarafından Oppenheim'da, muhteşem bir şekilde resmedilmiş bir kapak sayfasıyla basılan *Atalanta fugiens*'di. Kitabın içeriğindeki esrarengiz metin için yapılmış olan muazzam illüstrasyonlar sayesinde kitap oldukça beğeni toplamıştı. Gravürlerin ise, üzerlerinde imza bulunmamasına rağmen, Matthieu Merian'ın yaptığı biliniyordu.

Atalanta fugiens felsefi yorumlar içeren bir semboller kitabıydı. Kapağında ruhani, ahlaki ve bilimsel hakikat için baştan çıkarılan insanlar görülür, bu resim spiritüel simyacının azimli ve saf direnişi üzerine bir ders niteliğindedir. Maier, burada semboller yoluyla çok ince bir ustalıkla din, simya ve felsefe öğretiyordu, her resimde müzikal ve görsel bir ifade biçimi bulunuyordu.³²

Bu resimlerden en dikkat çeken, bir filozofun Doğa'nın bıraktığı ayak izlerini takip ettiği resimdir (R.23). Bu, bir şekilde Giordano Bruno'nun 1588'de Prag'dayken II. Rudolph'a ithaf ettiği önsözü hatırlatır.

32 *Atalanta fugiens*'in müziği için bkz. John Read, *Prelude to Chemistry*, London, 1936, s. 213-54, 281-89.

Resim 21: Michael Maier, *Viatorum, hoc est de montibus planetarum*, Oppenheim, 1618, kapak

Resim 22: Michael Maier, *Atalanta fugiens*, Oppenheim, 1617, kapak

Resim 23: Doğanın ayak İzlerinin Peşinde, *Atalanta fugiens*'den

Burada Bruno, konuşmaktan en çok zevk aldığı konulardan birini tekrarlayarak, insanın Doğa'nın bıraktığı işaretleri ya da ayak izlerini takip etmesi gerektiğini söyler. Bunu yaparken, dini cemaatlerin ihtilafından kaçınarak duyulmak için her yerde haykıran Doğa'ya dönülmesi gerektiğini belirtir.³³ Maier, sadık bir Luteryen Hıristiyan olmasına rağmen (Fludd ise sadık bir Anglikandı) şiddetli din anlaşmazlıklarının olduğu Otuz Yıl Savaşları öncesi dönemde, aklında bir takım fikirler vardı ki dini ve felsefi yaklaşımlarını simyasal sembolizmi kullanarak gösteriyordu.

Atalanta fugiens'deki başka bir resim bir felsefeciyi geometrik bir figürü gösterirken betimler. Bu resim üzerine yapılan yorumlardan birinin başlığı “*Monas or the One*”dır. Maier'ın kitabının yeni editörlerinden biri bu resmi, Dee'nin *Monas hieropyphica*'sıyla karşılaştırmıştır.³⁴ Böylece Dee'nin *Monas*'ını bir kez daha Gül-Haç gizeminin merkezinde, Maier'ın resimleri içinde kutsallaştırılmış bir yerde görüyoruz. Maier, Dee'nin etkisiyle Bohemya'da karşılaşmış olmalı.

Maier'ın resimlerindeki simya, Libavius'un Gül-Haç manifestolarında ve Dee'nin *Monas*'ında karşı çıktığı türden anlaşılması güç, resimsel ifadeler olarak karşımıza çıkar. Bu tip sembolik resimlere bir örnek oluşturduğunu düşündüğümüz filozofun yumurtayı kılıçla kesmek üzere olduğu resme dikkatli bakarsak eğer (R. 24 b) bu yumurtanın *Monas hieroglyphica*'daki evreni³⁵ sembolize eden yumurta olduğu anlaşılacaktır (R. 10a) ve yine *Monas*'da simyasal süreci ifade etmek için Koç burcuyla sembolize edilen ateşi de görecektir.

33 G. Bruno, *Articuli adversus mathematicos*, Prague, 1588, Önsöz; cf; *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*.

34 Bkz. H. M. E. De Jong, “*Atalanta Fugiens*” : Sources of an Alchemical Book of Emblems, Leiden, 1969.

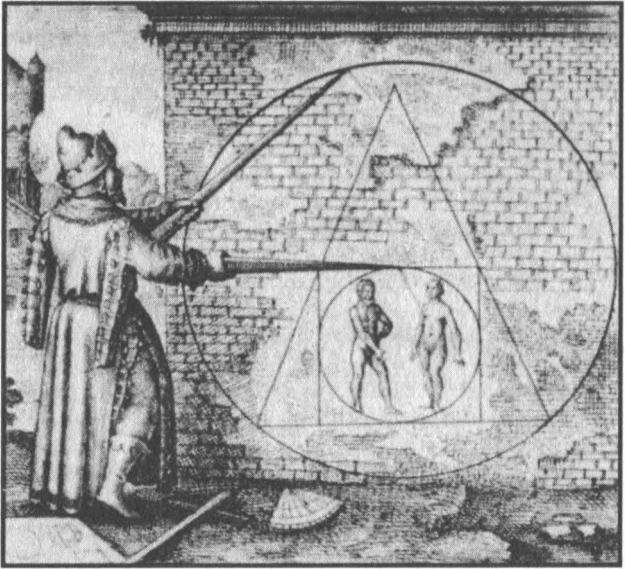
35 *Monas hieroglyphica*'nın kapağında (R. 10a) “monas” işareti bir yumurta şekliyle çevrelenmiştir ve evrenin yumurta şeklinde çizildiği diyagram da metinde gösterilmiştir. *Monas*'ın bıçakla “kesilmesi” gizemli bir şekilde Elias Ashmole'un *Theatrum Chymicum Britannicum* kitabında “Testament of John Dee”de anlatılmıştır, s. 334. Bkz. 14. Bölüm

Şimdi Khunrath'ın, Dee türü bir simyayı anlatan "simyacı"sına tekrar bakarsak, Maier'ın resminde yumurtanın gerisine doğru uzanan perspektifi, Khunrath'ın bu resmindeki perspektif ile karşılaştırabiliriz. Bu perspektif, sanırım, mimariyi ve mimariyle bütünleşik matematiksel konuları sembolize etmektedir. Maier'ın "yumurta" sembolüne müziğin eşlik ettiğini hatırlarsak, bu resmin *Monas hieropgyphica*'daki bütün elementleri içerdiğini fark ederiz. Ben bütün bunları anlamakta zorluk çekiyorum, bir matematik probleminin bu türden bir simyayla nasıl çalışılabileceğini de anlayamıyorum. Fakat Maier'ın resimlerindeki bu türden göstergelerin bulunması bana onun derin bir "Gül-Haçlı" olduğunu düşündürüyor.

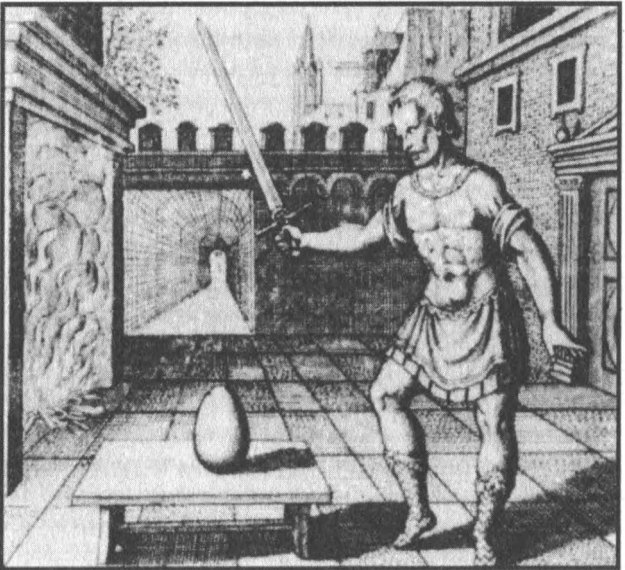
Maier, kendini genellikle simya sembolleriyle ifade ederken, Fludd, bütünlüklü ve felsefi bir ifade tarzı kullanmıştır, fakat her ikisinin felsefesi de Hermetik bir temel üstüne kurulmuştur ve Dee'nin etkisindedir.

Maier'ın Hermes Trismegistus ve 'antik Mısır'ın Hermetik hakikatine duyduğu hayranlık en az Fludd'inki kadar ateşlidir. Temsil ettikleri diğer şeylerin yanı sıra, Fludd ve Maier kesin olarak Hermetik filozoflardır ve aslında erken dönem Rönesans'ının Hermetik etkilerinin bazı bölgelerde azaldığı bir dönemde, bir çeşit Hermetik Rönesans'ı temsil etmektedirler. Isaac Casaubon, Hermetik yazıların Hristiyanlık-sonrası döneme ait olduğunu söylemiştir,³⁶ yani antik dönemde yaşamış olan Mısırlı rahip Hermes Trismegistus'un çalışmaları olmadığını belirtmiştir. Casaubon'un *Hermetica*'yı Hristiyanlık sonrası dönemde konumlandıran çalışması 1614 yılında yayınlanmıştı ve I. James'e ithaf edilmişti. Bu ithaf James'i, Fludd ve Maier'in yoğun antik Mısır hayranlığından çok farklı bir yere, Hermetizm karşıtı bir tarafa koymaktadır. Michael Maier'in 1614-1620 yılları arasında yayınlanan eserlerini burada detaylıca incelemek, hatta bu eserleri sıralamak bile imkânsızdır. Aşağıda değineceğimiz noktalar bu muazzam ve zengin çalışmalardan yalnızca birkaç bölümünün altını çizmektedir.

36 Bkz. *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 398-403.

Resim 24a: Simya ve Geometri

Resim 24b: Filozofun Yumurtası *Atalanta fugiens*'den

Maier'in *Lusus serius* kitabı 1616 yılında Luca Jennis tarafından Ophenheim'da yayınlanmıştı ve Jennis bu çalışmayı daha sonra, 1618 yılında tekrar basmıştı. Maier bu kitabın önsözünde Londra'dan Frankfurt'a geldiğini ve orada yazdığını, daha sonra da Prag'a geçeceğini yazmıştır. Bu kitabı, üç kişiye ithaf edilmiştir, bu kişilerden ilki, Londra'dan bir İngiliz diye hitap ettiği Francis Anthony'ydi (Anthony, Paracelsus'un yöntemini benimseyen tanınmış bir doktordu),³⁷ ikincisi, Hesse Prenslığının ileri gelenlerinden olduğu söylenen Jacob Mosanus'du ve sonuncusu ise Ren bölgesinden biri, Palatina Elektörünün doktoru Christian Rumphius'du. Kitabın ithaf edildiği bu kişilerin, Londra'da ve Almanya'da Hesse Prensini ve Palatina Elektörünün saraylarında, Maier'ın da içinde bulunduğu Paraselsist tıpla uğraşan çevrelerden olmaları açısından dikkat çekicidir.

Belki de Andreaea'nın *ludibrium* olarak adlandırdığı şey *Lusus Serius*, yani ciddi oyundu. Bu kitapta anlatılan alegorik bir hikâyedir; inek, kuzu ve diğer hayvanlar, taleplerini önem sırasına göre yazıp Hermes Trismegistus'a sunacaklardır ve o da arabulucu, uzlaştırıcı rolünü anlatan, tıp ve teknik gibi önemseydiği yararlı aktiviteler üzerine bir konuşma yaptıktan sonra bunların içinden en önemli bulduğu talebi ödüllendirecektir. Bu hikâye ilk bakışta oldukça saçma görünmektedir bu yüzden okuyan kişi hikâyede, Maier'ın içinde bulunduğu çevreler hakkında gizli bilgiler olduğunu düşünmeden edemez. Maier'ın yazdığı *Jocus Severus* (Ciddi bir Şaka) adında başka bir Hermetik şaka daha vardır, kitap gece kuşlarını anlatan alegorik bir anlatıdır. Maier'ın bu kitabı çok daha önce, 1597 yılında baba De Bry tarafından yayınlanmıştır ve 1616 yılında "Almanya'nın bütün kimyagerlerine" ithaf edilmiş bir önsöz ve Gül-Haç manifestolarına anıştırmalarla birlikte Frankfurt'da tekrar basılmıştır. Bu kitap, Maier tipi "mizahı" oldukça açık bir biçimde manifestolarla ilişkilendirir.

Luca Jennis'in 1917'de yayınladığı *Symbola aurea* kitabında Maier Mısır kralı Hermes'in bilgeliğini ve "simya"yı över, "Bakire"nin yani "Simya Kraliçesinin" kutsallığını yü-

37 Bkz. Debus, *The English Paracelsians*, s. 142-5.

celtir ve anlatısını Hermetik yeniden doğuş temalı ilahiyle bitirir. Burada, Giordano Bruno'nun Hermetik dinsel temaları kullanımını hatırlatan fakat Bruno'dan farklı olarak simyanın imgelerinin de kullanıldığı yoğun bir Hermetik mistisizmin ifadesini görürüz. Maier *Symbola*'da Gül-Haç Kardeşliği'ne bir ölçüde değinir fakat bilgilendirici olmaktan uzak, kısa cümlelerle bahseder.

Maier, Bruno geleneğinden etkilendiği kadar Dee geleneğinden de etkilenmişti. Bruno'nun Luteryenler arasında bir "Giordanisti" mezhebi kurduğu da iddia edilir.³⁸ Maier bir Luteryendi; bu yüzden yoğun Hermetik etkiler taşıyan din hareketinin Bruno'dan etkiler taşıdığı söylenebilir, bu etki Bruno'nun ateşli bir biçime savunduğu gibi, dinin Hermetik yolla yeniden düzenlenmesi ve daha büyük bir yaşantının Hermetik etkilerle dine karışması için bir girişim olarak görülebilir. Diğer yandan Maier'in hareketinin yoğun simyasal yönü üzerindeki en temel etki Dee'nin etkisidir. Belki de Palatina tipi Hermetik reformda, akımlar Dee tarzı Hermetik gelenekten çıkarak Bruno tarzıyla birleşiyordu.

Maier'ın, Luca Jennis tarafından sırayla 1617 ve 1618 yıllarında yayınlanan *Silentium post clamores* ve *Themis aurea* kitapları önceki yıllarda yayınlanan Gül-Haç Manifestolarının yarattığı heyecanı yansıtır. Maier, bu kitaplarda Gül-Haç Kardeşlerinden ve onların gerçekleştireceği eylemlerden bahsederek en çok merak edilen konulardan birine dokunuyordu. Maier'ın bu kitaplardaki tutumu hem bilgi vermekten kaçınır gibi hem de belli bir ölçüde bilgiyi paylaşır gibidir. Her iki kitabında da Gül-Haç Kardeşliğinin gerçekten var olduğunu, bazılarının öne sürdüğü gibi sadece kendilerine gizemli bir hava veren bir tarikat olmadıklarını söylemeye devam eder. Diğer yandan da bu tarikata üye olmadığını böyle yüce insanların cemaatine üye olmak için fazla sıradan bir insan olduğunu belirtir.

Silentium post clamores'de Maier, Gül-Haç Kardeşlerini, iftiralara karşı savunur ve onlarla iletişime geçmek isteyen insanlara neden cevap vermediklerini anlatır. *Fama* ve

38 Bkz. *Giordano Bruno and The Hermetic Tradition*, s. 312-13.

Confessio'nun yazarlarının bu manifestoları yayınlayarak görevlerini yerine getirdiklerini ve yöneltilen suçlama ve iftiralara istinaden bir şeyler yazmak yerine sessiz kalarak bu öfkenin sönmesini beklemeyi tercih ettiklerini söyler. Hem en ardından Gül-Haç Tarikatının onun önemsiz korumacılığına ihtiyacı olmadığını belirtir. Bu insanlar, dindar ve iyi niyetli kendilerine yeten kişilerdir. Gül-Haç tarikatı, dindar ve hayırsever amaçların yanı sıra doğanın araştırılmasıyla da ilgilenmektedirler. Doğanın şimdiye kadar ancak yarısı incelenmiştir o da yeterince incelenmemiştir der, şimdiden sonra yapılması gereken şey, başlıca deneylerin ve deneme amaçlı araştırmaların hayata geçirilmesidir.³⁹ Bu Baconyen söylem, muhtemelen *The Advancement of Learning*'in etkisini taşıyan bu öneri önemlidir. Bacon'ın çalışmalarının etkisi Almanya'ya Palatina Elektörü'nün evliliğiyle ve Maier'in hareketinde de gördüğümüz gibi, İngiltere ile kurulan temaslar yoluyla gelmiş olabilir.

Themis aurea'da (İngilizce çevirisi 1652 yılında basılmıştı ve Elias Ashmole'a ithaf edilmişti) Maier, Gül-Haç Cemiyetinin yapısını ve ilkelerini ortaya koyduğunu iddia eder. Fakat ne yazık ki bu anlattıkları, yani hastaları iyileştirmek, yılda bir defa buluşmak vs gibi bilgiler *Fama*'da, Gül-Haç kardeşleri tanıtılırken, halka zaten aktarılmış olan bilgilerdir. Burada bir kez daha Maier'in merak uyandıran bir şekilde Kardeşlik hakkında bir takım bilgiler ortaya koyduğunu söylerken aslında yeni bir şey söylemediğini görüyoruz. Gelgelelim böyle bir cemiyetin varlığından emindir fakat ancak Maier'in kurduğu ilişkilerin, hangi çevreler içinde yer aldığını bilen kişiler, yaptığı anıştırmalar hakkında tahmin yürütebilir gibi gözüküyor. Aşağıdaki alıntıda Gül-Haç Kardeşlerinin buluşma yerini belirtmeye çalıştığı görülmektedir:

Nehirden çok uzakta olmayan Olimpik Evleri inceledim, öyle sanıyoruz ki S. Spiritus deniyor bu şehre - yani Helicon demek istiyorum ya da Parnassus, hani Pegasus'un coşkun bir nehir açtığı, Diana'nın içinde yıkandığı, Venüs'ün hizmet ettiği ve soylu Satürn'ün yer gösterici olarak bulunduğu şehir. Bu verdiğim bilgi zeki okur için yeterli olacaktır fakat saf okurun iyice kafasını karıştıracaktır.⁴⁰

39 *Silentium post clamores*, s. 11 vd.; krş. Waite, *Brotherhood of the Rosy Cross*, s. 321.

40 *Themis aurea, hoc est de legibus Fraternitatis R.C.*, Frankfurt, 1968, s. 143, krş. Waite, a.g.e., s. 328.

Parnasus ve Pegasus, aslında tamamen klasik bir anıştırma, nehrin yanındaki Sanctus Spiritus ise, müphem bir gönderme, her şey olabilir. Diğer yandan Heidelberg, nehir kıyısında bir şehirdi, kilisesi Ruhûlkudus kilisesiydi, bahçelerinde mükemmel bir Parnassus çeşmesi bulunuyordu. Maier'ı, Heidelberg'in ortamını detaylıca inceledikten ve Andreae'nın *Wedding*'ini okuduktan sonra okuduğumuzda, onun da Andreae gibi Heidelberg'e anıştırma yaptığını, bazı resimlerinin Hortus Palatinus'daki sembolik yapıları yansıttığı düşünülebilir. Mesela De Caus'un Heidelberg'de inşa ettiği mercanlarla süslü mağarayla (R. 25a) Maier'ın mercan avlayan adam resmini karşılaştırın (R. 25b). Bu resimle ilgili yapılan yorumda mercanın Felsefe Taşı'nı temsil ettiği belirtilir.

Themis Aurea'da, bu kitapta önceki bölümlerde yaptığımız bazı tartışmalarla örtüşen önemli bir nokta vardır; *Themis Aurea*, Gül-Haç kardeşliğini bir Şövalyelik tarikatı olarak inceler ve "R.C." sembolü diğer Nişanlarla, mesela Malta nişanının çift haçıyla, Altın Post nişanının postuyla ya da Dizbağı nişanının sembolleriyle karşılaştırılır. Bu pasaj, *Chemical Wedding*'de Şövalyelik Nişanlarına yapılan anıştırmalarla karşılaştırılmalıdır. Maier, Gül-Haç Kardeşliği Tarikatını diğer tarikatlarla karşılaştırdıktan sonra, sembolünün ne çift haç, ne post ne de dizbağı olmadığını, yalnızca R.C. (gül haç: rose cross) kelimeleri olduğunu söyler. Bu kelimelerle ilgili tuhaf bir açıklama yapar, R.'nin "Pegasus"u temsil ettiğini, C.'nin de (herhangi bir açıklama yapmadan) *iulius* olduğunu belirtir ve şöyle sorar; "Bu, gül renkli bir aslanın pençesi değil mi?"⁴¹ Bu soruyu cevapsız bırakmak-tan memnunum!

Maier, Luca Jennis tarafından Frankfurt'da yayınlanan ve Hesse Prens'ine ithaf edilen 1619 tarihli çalışması *Verum inventum*'da, İmparatorluk tarihini, ulussever bir tarzda Almanya'yla ilişkisi içinde inceler, Alman kültürünün zenginliklerini över, mesela Heidelberg kütüphanesinde olduğu gibi muazzam elyazmalarına sahip olduğunu söyler, Martin

* Julius isminin Latince'deki karşılığı. -ç.n.

41 *Themis aurea*, s. 159.

Luther'in despot Roma karşısındaki duruşunu takdir eder, ilk dönemlerdeki kiliseye dönme arzusunu dile getirir ve "her ülkeden çok sayıda doktorun takip ettiği" Paracelsus'u yüceltir.⁴²

Nihayet 1620'ye geliyoruz. Luca Jennis bu yıl içinde, Frankfurt'da Maier'in *Septimana philosophica*'sını bastı. Bu metin, Süleyman peygamber, Saba melikesi ve Tyre kralı Hiram arasında geçen konuşmaları anlatır ve Gül konusu da dâhil olmak üzere muhtelif konular üzerine mistik konuşmalar içerir.⁴³

Michael Maier'in tuhaf yayınları dikkat çekici bir zaman çizgisi izler. Frederick ve Elizabeth'in evliliğinden bir yıl sonra 1614 yılında başlar ve onların kısa süren hükümdarlıklarının son bulduğu 1620 yılında biter, bu tarihten sonra yazılmış yalnızca bir tane çalışması vardır. Bu çalışmaların hepsi, Hermetik mistisizm, fable ve mitlerin gizli simyasal ifadelerle ve antik Mısır'a özgü anlamlarla yorumu ve kendine has bir simya sembolizmiyle anlatımıdır. *Atalanta fugiens* bu bakış açısının en iyi ürünüdür ve bu kitapta simyanın sıra dışı bir önem ve ilgiyle, dinsel ve entelektüel bir hareketin sembolü olarak kullanıldığı, sofistike ve iyi bir eğitim sonucu olarak ortaya çıktığı bellidir.

Şimdi daha açık bir şekilde görülüyor ki Maier'in temsil ettiği dini ve entelektüel hareketin zaman dizgisi Frederick ve Elizabeth hareketinin süreciyle, yani düğünden felaketlerin başladığı seneye kadar süren zaman dilimiyle aynıdır ve Maier da Hermetik sembolizmiyle bu hareketin dinsel ve entelektüel yanını anlatmaktadır. Yaptığı bir ithaftan açık bir şekilde anlaşıldığı üzere Maier, Anhalt için çalışıyordu ve Frederick ve Elizabeth'in Bohemya Kralı ve Kraliçesi olması çerçevesinde yapılan hazırlıklarda İngiltere, Almanya ve Bohemya arasındaki bağlantıyı oluşturuyordu.

Maier çok güçlü bir dinsel Hermetik etkiyle hareket ediyordu. Bu etki Giordano Bruno'yu da 16. yüzyılın sonlarında harekete geçirmişti, fakat Maier'da bu, Luteryen bir

42 *Verum inventum*, ithaf.

43 *Septimana philosophica*, s. 118-21. Bu konuşmalar incelikli bir şekilde yazılmıştır ve belirsizlikler taşır.

inançla birleşmişti. Eğer Bruno'nun etkisi Almanya'daki Luteryen çevrelerde kökleşmişse Maier'ın düşüncesinde bu birleşmenin olması gayet doğaldı.

Bu etkinin gücü 1620'deki felaketlerden sonra bile Maier için sönmemişti. En son çalışmasının *Cantilenae intellectuales de Phoenixe redivivo*⁴⁴ olduğu düşünülüyor, bu kitabı Norveç Prensi Frederick'e ithaf edilmişti, kitap Rostock'da 23 Ağustos 1622'de yayınlanmıştı. Maier, bu son eserinde ya da belki eşsiz eserinde demek daha doğru, kehanetlerde bulunmuştur; önceki "şaka"larından birinde diğer bütün kuşlardan üstün olarak gördüğü, antik Mısır'a ait Hermetik bir sembol olan Zümrüdü Anka kuşunun yeniden doğacağını belirtir. Norveç Prens'ine ithaf ettiği bu eserinde ilginç bir şey söyler Maier; hayatının, Hermetik sembolizmin karmaşık çalışmalarını bir çerçeveye oturtmakla geçtiğini söylemez, bunun yerine matematik çalışmalarıyla uğraşmakla geçtiğini ifade eder.

1620'den sonra ülkede baş gösteren karmaşadan kaçan ve bir mülteci olarak hayatına devam eden Bohemyalı genç bir simyacı Michael Maier'e sahip çıkmıştı ve bu kişi, orijinal baskılarda kullanılan kalıpları kullanarak Maier'ın çalışmalarını yeniden yayınlatarak unutulmamasını sağladı. Bu genç Bohemyalı, Prag üniversitesinde 1621 yılında tıp okumuş, daha sonra Marburg Üniversitesine öğrenci olarak kaydını yaptırmış ve sonra da Luca Jennis tarafından Frankfurt'a çağrılan Daniel Stolck ya da Stolcius'du. Jennis, kendisine son dönemde yayınlanan, büyük ölçüde Maier'a ait birçok simya çalışmasının baskı kalıbını göstermişti ve Stolcius bunlardan yeni bir seçki oluşturmayı üstlendi.⁴⁵ Bu seçki *Viridarium chemicum* olarak ortaya çıktı ve Luca Jennis tarafından 1624 yılında, Stolcius'ın 1623 yılı tarihli Oxford'da yazılmış önsözüyle yayınlandı.⁴⁶ Ülkesindeki di-

44 Bkz. Craven, *Michael Maier*, s. 146.

45 Bkz. John Read, *Prelude to Chemistry*, s. 254-77. Read, Stolcius'un Maier ve Mylius'un çalışmalarının kalıplarını kullanı-
mını analiz etmiştir.

46 Kitabın Almanca versiyonu da yine 1624 yılında Jennis tarafından yayınlamıştı. Bu edisyonun yeni baskısı için bkz. Stoltzius von Stoltzenberg, *Chymisches Lustgärtlein*, ed. F. Wein-

ğer birçok insanın da bir zaman sonra yaptığı gibi, Bohemyalı mülteci Stolcius da İngiltere'ye sığınmıştı. Bu önsözde Stolcius, kederini “Kimyanın keyifli bahçesi”nin hayalinde canlandırarak hafiflettiğini yazar ve bu tesellisini aynı şehirden geldiği arkadaşıyla da paylaşmak ister. “Keyifli bahçesinin” baskı altındaki Bohemya’da hayalindeki şekilde kalacağına inandığı görülüyor burada. Yurtdışına çıktığında ülkesinin başına gelen felaketlerden dolayı duyduğu üzüntüyü ifade eder. Tek sığınağı kimyanın bu keyifli bahçesidir.⁴⁷

Bu yüzden sevgili okurlar kendinize en hoş gelen resimleri alın ve kullanın ve bahçemde keyifli bir yürüyüşe çıkın. İllüstrasyonların bir kısmı için ünlü tıp doktoru, bilge kişi sevgili Bay Michael Maier’a ve geri kalan için de çalışkan kimyager Master John Mylius’un anısına teşekkür edin.

Bu kitapta Jennis’in muhafaza ettiği orijinal kalıplardan aktarılan Maier’a ait birçok resim, Mylius’un 1622’de yayınlanan resimleriyle birlikte yeniden aslı gibi yayınlanmıştır. Mylius, Maier’in öğrencisiydi ve onun “ülküsünü” güçlü bir şekilde desteklemiştir, bunu yazdığı bir önsözde 1620 yılının yenilgisi için “göklerin düşene kadar ağladığı o meşum yıl”⁴⁸ ifadesinde görebiliriz.

Stolcius, Maier’ın etrafındaki simya sembolizmiyle yüklü resim hareketi ile 1620’de felaketle sonuçlanan hareketin Bohemya yönü arasındaki bağlantıyı sağlar. Stolcius, aynı acıyı paylaştığı Luca Jennis’i hızlandırır ve Maier’ın resimlerini keder ve saygıyla, yeniden basılması için bir araya getirir. *Viridarium Chemicu*, *sponsus* ve *sponsa*’nın birleşmesini, simyadaki elementlerin birbirinin içine karışma işlemi olarak gösteren bir seri simgeyle açılır. Aynı zamanda kitabın da ilk resmi olan bu “kimyasal evlilik”lerin ilkinde, (R. 26a)⁴⁹ simyasal *sponsus* ve *sponsa* tuhaf bir biçimde Frederick ve Elizabeth’e, “Dört Aslan”(R.8) resminde gös-

handl, Darmstadt, 1964.

47 Read’in alıntısı, *Prelude*, s. 257.

48 Johann Daniel Mylius, *Philosophia Reformata*, Frankfurt (Luca Jennis), 1622, Önsöz, Read alıntılıyor, s. 260.

49 İlk kez Maier’ın *Tripus Aureus*’unda yayınlandı, Frankfurt (Luca Jennis), 1618, s. 27.

terilen taç giyme törenindeki hallerine benzemektedir.

Fludd ve Maier üzerine yapılan bu çalışma göstermiştir ki her iki “Gül-Haç” düşünürü de Palatina’daki Frederick hareketinin yörüngesindedir. Her ikisinin kitapları da Palatina yayıncısı De Bry tarafından yayınlanmıştır, Maier’ın De Bry’a bağlı olan Jennis’in yayınevinden çıkmış kitapları da vardır. Yayıncıların bu tip düşünce hareketlerindeki önemi ortaya çıkmıştır. Ve Fludd’la temsil edilen İngiliz Hermetik düşünceleri, Palatina bölgesinde Maier tarafından yayılan simyasal sembolist hareket ile birlikte yayılmıştı. Bu, muhtemelen Bohemya ve özellikle Avrupa simyasının merkezi Prag ile bağlantıları geliştirme misyonunun bir parçası olarak yapılıyordu. O zaman görünen o ki Palatina’da, İngiliz ittifakının Bohemya’ya açılarak bütünleşebileceği düşünce akımlarını destekleyen bir eğilim vardı. Palatina Elektörünün Bohemya macerası, yüzeysel politikalarla ya da düşünüldüğü gibi yanlış yönlendirilmiş hırslarla açıklanacak bir olay değildi. Bu hareket içinde çok ciddi amaçlar taşımaktaydı.

Palatina’da oluşan kültür, doğrudan Rönesans kültürünün bir devamıydı fakat buna daha güncel akımların da eklendiği, belki “Gül-Haçlı” sıfatıyla tanımlanabilecek bir kültürdü. Bu derin düşünce akımları Palatina Elektörünün etrafında girdap gibi dönüyordu ve taraftarları, Elektörün kendilerini Bohemya macerasına, yani amaçlarını dini ve siyasi bir bağlamda ifade edebilecekleri bir harekete doğru taşımalarını bekliyorlardı. Önceki yıllarda Phillip Sydney, John Dee ve Giordano Bruno gibi kişilerin etrafında dönen gizemli hareketlerin hepsi Anhalt’ın Frederick propagandasında birleşiyordu. Bu derin düşünce akımlarının nedeni Frederick hareketi değildi ve bu hareket söz konusu düşünce akımlarının tek ifadesi olmaktan da çok uzaktı. Diğer yandan Frederick hareketi, bu akımları hem siyasi olarak hem de dini açıdan ifade etme, Hermetik reformu, gerçek bir prens üzerinde somutlaştırma girişimiydi. Bu hareket birçok gizli akımı tek bir hatta birleştirmeye çalışmıştı, Dee’nin felsefesiyle ve Alman mistik şövalyelik akımlarıyla birleşmişti. Yeni simya, dindeki farklılıkları birleştirecekti ve bu, “kim-

yasal evlilik”de sembolünü buldu, bu sembol aynı zamanda “Thames ve Ren nehirlerinin evliliği”ni de çağrıştıran bir tona sahipti. Bu hareketin korkunç bir başarısızlıkla sonuçlandığını, derin bir uçurumdan yuvarlanıp Otuz Yıl Savaşlarının cehennemine düştüğünü biliyoruz. Fakat bu arada büyük bir kültür yarattığını, Heidelberg’deki sarayıyla, şehirde yayınlanan Felsefi külliyatla, Maier’ın simyasal sembolleri ve Salomon De Caus’un eserleriyle sanatsal bir görünüme bürünmüş bir “Gül-Haç” şehrine dönüştüğünü biliyoruz.

Almanya’da Gül-Haç Heyecanı

Manifestoların coşkun söylemlerinin ardından yükselen “Gül-Haç “heyecanı” çok kısa bir süre içinde, içinden çıkılmaz bir hal aldı: birçok insan bu manifestoların içeriği hakkında çok da fazla bilgi sahibi olmadan, bir takım gizli bilgilere ya da güçlere sahip olduğunu düşündükleri mistik kişilerle tanışma amacıyla, bu topluluğa katılmak istedi ya da tuhaf büyücülerin veya provakatörlerin ortaya çıkmasından telaşa kapılarak öfkelen-di. Maier, manifestoların Almanya’daki tüm “kimyagerler” için bir çağrı olduğunu düşünmüştü;¹ belki de bununla bütün mistik Paracelsist’lere ya da bir çeşit aydınlanma arayan kişilere çağrıda bulunulduğunu kastetmişti. Okurların, Gül-Haç kardeşliğinin amaçlarını desteklemeleri için yapılan çağrıya verdikleri aşırı (heyecanlı) tepki muhtemelen manifestoların yazarlarını da şaşırtmış ya da endişelendirmişti.

Kardeşliğe katılım talepleri en çok *Fama* ve *Confessio*’yu okuyanlardan geliyordu, bu manifestoların yazarlarının, Andreae’nın *Chemical Wedding*’de yarattığı Gül-Haç mitolojisine ait kişiler oldukları gayet net bir şekilde görülmesine rağmen *Fama* ve *Confessio* manifestoları muhtemelen Andreae tarafından yazılmamıştı. Andreae’ya Gül-Haç propagandasında yardım etmiş olabilecek yazarların kimliği üzerine yazılan teorilerin hepsine burada değinemeyeceğiz. Bu konu hakkında çeşitli fikirler öne süren birçok kişi bulunmaktadır, bu kişilerden bazıları dikkate değer kişilerdir, bazıları ise konudan tamamen sapmıştır. Bunlar içinde önemli olan isim, Leibniz’in büyük bir hayranlık beslediği matematikçi Joachim Jungius’dur. 1698 yılında Jungius’un ismini Gül-Haç manifestolarının yazarı olarak öne süren kişi, bu bilgiyi Heidelberg sarayının sürgündeki bir mensubundan aldığını belirtir.² Bu kaynak, Jungius’un manifestoları yaz-

1 Maier, *Jocus Severus*, ithaf olarak yazılan risale.

2 J.A. Fabricius, *Fama*’nın yazarının Joachim Jungius olduğunu söyler ve bunu “Heidelberg’deki bir kâtipten” öğrendiğini

mış olabileceği ihtimalini güçlendirir. Şimdi artık Gül-Haç mitinin “büyülü mesel” olduğunu ve John Dee’nin *Monas hieroglyphica*’sında görüldüğü gibi özellikle matematik konusunda çok ciddi bilimsel çalışmalar içerebileceğini biliyoruz. O yüzden bir matematikçi olan Jungious gibi önemli figürler bu manifestoların arkasındaki isim olabilirler. Gelgelelim manifestoların tarihsel arka planı üzerine daha fazla inceleme yapılmadan kesin bir sonuca varmak zor görünüyor. Heidelberg’deki kitapların ve metinlerin şehir düştükten sonra düşmanların eline geçmesiyle bu konudaki birçok bulgunun geri dönülmez biçimde kaybolduğu bilinmektedir. *Bibliotheca Palatina*’da, uluslar arası bir haberleşme ağının merkezinde çalışmış olan kütüphane görevlisi Janus Gruter bu konuda bize ipucu verebilir.

Gül-Haç heyecanı süresince, manifestoların ardından yayınlanan muazzam miktarda yayın, manifestoların Palatina Elektörünün etrafındaki hareketle bağlantılı olduğunu destekliyor çünkü bu heyecan fırtınası 1620’den sonra aniden bitmiştir, yani başka bir deyişle bu heyecanın sönmesi Bohemya macerasının çöküşüyle, Palatina’nın işgaliyle ve Heidelberg sarayının baskılanmasıyla aynı zamana denk gelmiştir.

Gül-Haç heyecanıyla birlikte ortaya çıkan şaşırtıcı miktarda yayının yarattığı karışıklığı aydınlatmada kaynakça uzmanlarının, tarihleri, yayınların basın yerlerini, yayıncıların notlarını vs. değerlendirmesi çok faydalı olmuştur ve bu harekete doğru bir genel bakış kurabilmemizi sağlamıştır ayrıca, yazarların takma ad kullanmasından ya da isimlerini belirtmemelerinden kaynaklanan sorunlar da bu sayede çözülmüştür.³Bu alan gerçekten de bakir bir alandır, mo-

belirtir. Bkz. *Acta eruditorum*, 1698, s. 172; krş. Arnold, *Histoire des Rose-Croix*, s. 85. Partington (*History of Chemistry*, II, s. 415) *Acta eruditorum*’daki referansı alıntılar fakat Jungious’un Andreae’nın çevresinden bir kişi olmasına rağmen *Fama*’yı yazmış olamayacağını belirtir.

3 Şu anda Gül-Haç kaynakçasını belirten tek çalışma F. Leigh Gardner’ın çalışmasıdır *A Catalogue Raisonné of Works on the Occult Sciences: Rosicrucian Books*, özel olarak basılmıştır, 1923. Bu kaynak yetersizdir fakat konuya giriş mahiyetinde incelenebilir.

derm araştırma yöntemleriyle henüz işlenmemesinin sebebi, şimdiye dek ciddi bir çalışma yapmak için yeterince değerli bir alan olarak görülmemiş olmasıdır. Bu bölüm kapsamında bu alanla ilgili derin bir inceleme yapmayacağım, sadece bu heyecanla birlikte ortaya çıkan literatüre (geçen bölüm incelemeye çalıştığımız Fludd ve Maier'ın çalışmalarını dışarıda bırakarak) kısaca değineceğim.

Gül-Haç Kardeşlerine hayranlığını ve onlara katılma isteğini dile getiren ve bu talepleriyle ilgili yayınladıkları metinlerde sadece isimlerinin baş harfleriyle kendilerini belirten birçok şahıs bulunmaktadır. Gül-Haç kardeşlerinin dikkatini çekmek için oldukça uzun çalışmalar yayınlayıp, bu topluluğa ithaf eden yazarlar da bulunmaktadır. Bir de tabii bunun karşısında duranlar, onları onaylamayanlar, Gül-Haç kardeşliğini dinsizlikle, büyücülükle ya da değerleri altüst eden bir tarikat olmakla itham edenler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesine, Libavius'a, geçen bölümde değinmiştik. "Menapius" ve "Irenaeus Agnostus"⁴ takma adlarını kullanan yazarlar Gül-Haç Kardeşlerini sert dille eleştiren diğer kişilerdir.

En ilginç çalışmalar, bu hareket hakkında oldukça fazla bilgi sahibi olanlar tarafından hazırlanmıştır, ya da bu kişiler muhtemelen hareketin içinden kişilerdir ve onlar da takma isim kullanan gizemli şahsiyetlerdir. Bu bölümde hareket hakkında bilgi sahibi kişilerin yazdığı çalışmalara yer vereceğim, bunların içinde bana en önemli gelenlere, eğer

J. Ferguson'un *Bibliotheca Chemica* kitabından birtakım bilgilere ulaşılabilir (Glasgow, 1906).

Gül-Haç Heyecanı diye adlandırdığım durum üzerine yazılmış en iyi kitaplar şunlardır: A.E. Waite, *The Real History of the Rosicrucians*, London, 1887, s. 246 vd.; A.E. Waite, *The Brotherhood of the Rosy Cross*, London, 1923, s. 213 ff; Paul Arnold, *Histoire des Rose-Croix*, Paris, 1955, s. 137 ff.; Will-Erich Peuckert, *Die Rosenkreutzer*, Jena, 1928, s. 116 vd. Peuckert'in kitabı özellikle Alman arka planı için önemlidir.

4 Bu kişi Gül-Haç hareketiyle ortak çalışmaya başlamış fakat daha sonra onlara saldırmıştır; bkz. Arnold, s. 114-15. "Menapius" 1916 yılında Gül-Haç kardeşlerini parodi etmiştir, Waite (*Real History* s. 258) bu kişinin "Irenaeus Agnostus" ile aynı kişi olduğunu düşünmektedir.

mümkünse hareket hakkında içerden bilgi sahibi olabilecek kişilerin yazdıklarına değineceğim ve manifestoları okuyan, fakat Gül-Haç hareketi hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığı belli kişilerin yazdıklarını dışarıda bırakacağım.

Theophilus Schweighardt⁵ 1618 yılında bir çalışma yayınlamıştır, fakat bu çalışmayı yayınlayan kişi ya da çalışmanın yayınlandığı yer hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır, başlığı şöyledir: *Speculum sophericum Rhodo-Stauroticum, Das ist: Weilauffige Entdeckung des Collegii und axiomatum von sondern erleuchten Fraternitet Christi-Rosen Creutz*. Almanca ve Latince kelimelerin bir arada kullanılmasıyla oluşturulan bu başlık Gül-Haç üzerine yazılan çalışma başlıklarının tipik bir örneğidir. Bu çalışmada Theophilus Schweighardt, belki Daniel Mögling ya da “Florentinus de Valenti” ya da Andreae olabilir, Kardeşliğin Pansophia’sı ve üç bölümden oluşan eylem planını büyük bir hevesle anlatır, şöyle bir sıralama yapar: 1) kutsal bir biçimde büyüye dayanan 2) fiziksel ya da “kimyasal” 3) ‘Tertiune’ ya da dini ve Katolik. Gül-Haçlıların, Kutsal Elias’a (İlyas) inandıklarını (burada Paracelsus’un İlyas’ın geleceğini söylediği kehanete gönderme yapıyor), büyük kütüphaneleri olan okullara sahip olduklarını, Thomas à Kempis’i büyük bir dikkatle okuduklarını ve onun Hristiyan mistik dindarlığında, gerçek “magnalia”yı makro-mikro kozmos gizeminin nihai açıklamasını bulduklarını söyler.⁶

Bu yayın, mikrokozmos ve makrokozmos düşüncesine “pansopheric” yaklaşımıyla ve bunu Büyü, Kabala ve Simya ile süslemesi, bilimsel çalışmaları dikkatle takip etmesi ve kehanetsel yönüyle, bunlara eklenen derin bir dindarlık içeren bakışıyla o dönem yayınlanan birçok çalışmanın tipik örneğidir.

British Museum’daki *Speculum* derlemesinde ilginç baskılar ve resimler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Gül-Haç Manifestosu *Fama* ile yakından ilişkilidir. Bu kitabın başka bir kopyası daha vardır,⁷ *Speculum*’dan bağımsız

5 Waite, *Brotherhood of the Rosy Cross*, s. 259; Arnold, s. 13.

6 Schweighardt, *Speculum*, s. 12.

7 British Museum, Print Room, Foreign History, 1618, no.

olarak yayınlanmıştır.

Kitabın kapağında ilginç bir bina görülmektedir, bina-
nın üstünde *Collegium Fraternitas and Fama* yazısını gö-
rüyöruz, resmin tarihi 1618'dir. Binanın kapısının her iki
tarafında da gül ve haç vardır. Muhtemelen burada Invisible
College of the R.C. Brothers (Gülhaç Kardeşliğinin görün-
mez Koleji) resmedilmiştir. Başlıca Gül-Haç işaretlerinden
bir tanesini, Yehova'nın İsmi burada da kanatlara kazınmış
olarak görüyöruz, *Fama* da (daha önce belirttiğimiz gibi)
"Yehova'nın kanatlarının gölgesi altında" diye biter. Gökyü-
zünde ortadaki İsmi ve kanatların sağında ve solunda elle-
rinde yıldız tutan Kâtip kuşunu ve Kuğuyu görüyöruz, bun-
lar *Confessio*'da⁸ geçen yeni dönemin habercisi olan "yeni
yıldızlara" yani Serpentarius ve Cygnus'a göndermedir.

İsmi etrafında bulutun içinden uzanan bir el sanki bi-
nayı bir ipin üstünde tutar gibidir ve bina da kanatlanmış,
tekerleklerin üstünde duruyor gibi çizilmiştir. Acaba bu
kanatlı, hareket ettirilebilir Kardeşlik kolejini hiçbir yer-
de varolmadığı veya bir ütopya olduğu mu kastedilmekte-
dir, görünmezdir çünkü aslında yoktur gibi bir anlama mı
gelmektedir? Gül-Haç kolejini üç kişi koruyor, bu kişilerin
kalkanlarında ismi işlenmiş olduğunu ve kanatlarını tehdit
edercesine savurdıklarını görüyöruz. Bu kişiler Kanatların
Gölgesi Altındakileri koruyan meleksi yaratıklar olabilir mi?

Binanın bir yanında bir trompet çıkıntısı ve C.R.F. harf-
leri görülüyor, manifestoların trompet çağrısında bahsedilen
'Christian Rosenkreutz Frater'in baş harfleri olabilir bunlar.
Binanın diğer tarafında elinde kılıç tutan bir kişi, altında
"Jul. De Campi" yazıyor, bu da *Speculum*'da bahsedilen ve
Gül-Haç Kardeşlerini savunan yazısı, 1616'da Cassel'de
manifestolarla birlikte yayınlanan Julianus de Campis'e
göndermedir.⁹ Belki de bu yüzden kılıcını savuruyor resim-
de. Kolun yanında "Jesus nobis omnia" (İsa benim için her
şeydir) yazıyor, bu yazı *Fama*'da da geçer ve *Speculum*'dan
alıntılanan bir noktayı açıklar; makrokozmoz ve mikrokoz-

1871.12.9.4766. Bu resmi yorumlayan Ben Jonson'ın bunu (bkz.
11. Bölüm) Schweihardt'ın *Speculum*'unda gördüğü açıktır.

8 Bkz. Ek bölüm ve 4. bölüm.

9 Bkz. Ek bölüm ve 4. Bölüm.

moz gizemine en doğru yaklaşım Thomas à Kempis'in tanımladığı İsa'yı taklit ederek tutulan yoldur. Diğer küçük kanatlarda da yazılar bulunmaktadır. Bunlardan biri T.S.'dir, Bu harflerin *Speculum*'u yazdığı düşünülen kişiye yani Theophilus Schweighardt'a ait olması muhtemeldir.

Sağda diz çökmüş figür, duacıları yukarıdaki İsme doğru yönlendirir. Meleklerin koruduğu Gül-Haç Kardeşliği Kolejinde pencerelerden görünen insanlar çalışmalara katılan kişilerdir. Pencerelerden birinde bir şeyler okuyan bir adamı, diğerinde ise bir takım bilimsel araç gereçlerin olduğunu görüyoruz. Diz çöküp dua eden kişi John Dee'nin yaptığı türden bilimsel, meleksi ve kutsal çalışmaların anlatımı olabilir.

Gül-Haç manifestolarından *Fama*'nın mesajını sembolik biçimde ileten bu resmin gizemi üzerine düşünmeleri için burada okurdan ayrılıyorum. Burada Gül-Haç manifestolarını zihinlerinde “şaka” *ludibrium* olarak konumlandıran tuhaf insanların merkezine çok yakınız.

'Joseph Stellatus'un Almanca'yı karıştırmadan Latince olarak yazdığı kitabın başlığı şöyledir: “The Pegasus of the Firmament or a brief introduction to the Ancient Wisdom, Formerly taught in the Magia of the Egyptians and Persians and now rightly called the Pansophia of the Venerable Society of the Rosy Cross.”¹⁰ (Göklerin Pegasus'u ya da daha önce Mısırlılar ve Persler tarafından öğretilen ve şimdi de doğru bir şekilde saygıdeğer Gül-Haç Cemiyeti'nin evrensel felsefesi olarak adlandırılan Antik Bilgeliğe Giriş) Kitap 1618'de basılmıştı. Basım yeri ve yayıncısı belirtilmemişti ve 'Apollo'nun izniyle basılmıştı. Yazarın *Fama*'yı *Confessio*'yu ve *Chemical Wedding*'i bildiği görülmektedir, bu metinlerden alıntılar yapar. Ateşli bir Luteriyendir fakat Hermetik ve Kabalist bilgiyle, “Antikitenin Bilgeliği” ile doludur (Reuchlin'den alıntı yapar). Doğa'nın Kitabını okumanın kişiyi son derece dindar yapacağını öne sürer. Doğa'nın yorumcuları arasında ilk sırada Hermes

10 Joseph Stellatus, *Pegasus Firmamenti sive Intrducio brevis in veterum sapientiam, quae olim ab Aegyptiis & Persis Magia, hodie vero a Venerabili Fraternitate Roseae Crucis Pansophia recte vocatur*, 1618.

Trismegistus'u sayar ve Hermes Trismegistus'un Musa ile çağdaş olduğunu belirtir; önemli olarak gördüğü bir diğer Doğa yorumcusu Paracelsus'dur. Maier'in birkaç çalışmasını bilir ve bunlardan alıntı yapar, 'utriusque Mundi majoris et minoris Harmonica comparatione' (küçük evren ve büyük evren arasındaki uyumun) gizemi için söylediklerinde Fludd'ın çalışmasına gönderme yaptığı açıktır.

'Stellatus' Doğanın incelenmesini teşvik eden 'Antik Teoloji'den esinlenen Gül-Haç manifestolarıyla ilgili en açık tanımlamalardan birini yapmıştır. Stellatus, güçlü bir şekilde Aristoteles karşıtıdır ve Doğanın animist bir şekilde yorumlanması gerektiğini savunur. Kişisel göndermeler de yapar fakat bunlar anlaşılması güç anıştırmalardır. Bir noktada aklında Hesse Prensi var gibidir ve 'Pegasus'un da Palatina Elektörüne yakıştırılan sıfatlardan biri olabileceğini düşünüyor.

Gül-Haç Kardeşliğini destekleyen diğer gizemli kişilerden biri de daha önce belirttiğimiz gibi 'Julianus de Campis' ve Dantzig'de 1615'de yayınlanan *Echo der von Gott Hoherleuchtn Fraternitet des löblichen Ordens R.C.*'nin yazarı Julius Sperber'di. Julius Sperber bir takma isim değildir, böyle bir kişi vardır,¹¹ Anhalt-Dessau'da memur olduğu söylenir bu yüzden muhtemelen Anhalt Prensi Christian ile ilişkisi vardır. *Echo* başlıklı kitabında, Gül-Haç Kardeşlerinin uzmanı olduğunu düşündürecek şekilde yazar ve Büyü ve Kabala'ya, Henry Cornelius Agrippa ve Johannes Reuchlin'in çalışmalarına derin bir ilgi duyduğunu belirtir, ayrıca Francesco Giorgi'nin *Hormania Mundi* çalışmasını ve 'Marsilius Ficinus Theologus'un çalışmalarını bildiği görülür. Copernicus'un fikirleriyle ilgilidir ve Tanrı'ya hürmet etmek için Doğa Kitabı'ndaki hiyerogliflerin ve karakterlerin okunmasını şiddetle tavsiye eder. Sperber, Gül-Haç akımıyla birlikte yükselen doğanın araştırmalarına yönelik çalışmalar üzerinde duran kişilerin tipik örneğidir.

The 'Judgement of some Celebrated Doctors about the position and religion of the Famous Fraternity of the Rosy

11 *Bibliotheca Chemica*, II, s. 391-2; krş. Waite, *Real History*, s. 253; Arnold, s. 133.

Cross'¹² (Bazı Ünlü Doktorların Gül-Haç kardeşliğinin konumu ve dini hakkındaki düşünceleri) Frankfurt'da 1616 yılında yayınlanmıştı, bu kitap başlığının da belirttiği gibi muhtelif insanların fikirlerinin derlemesidir. İlk yazı Gül-Haç Cemaatinin "Jesus mihi omnia" şiarına övgüyle açılır ve 'Christianus Philadelphus' tarafından yazılmıştır, bu kişi *pansophia*'yı benimsemiş biridir, diğer bir makale Avrupa'nın bütün dindarlarına 'pseudo-ethnic' (yani Aristotelyen) felsefeden vazgeçip 'Kutsal makro-mikro *teosofi*'ye¹³ dönmeleri için çağrıda bulunur.

Bu yazıların en ilginç olanlarından bir tanesi *Rosa Florescens*'dir.¹³ 1617 ve 1618'de basım yeri ve yayıncısı belirtilmeden yayınlanmıştır ve 'Florentinus de Valentia'ya ait olduğu söylenmektedir. 'Menapius'un Gül-Haç eleştirisi-ne verilmiş bir yanıttır. *Rosa Florescens*'in yazarı bu grup içinde belki de en çok okumuş, geniş bir bilgi birikimine sahip kişidir. Mimariye, tekniğe(Archimedes), aritmetiğe, cebire, müzikteki armoniye, geometri, denizcilik ve güzel sanatlara (Dürer) ilgi duyduğu bellidir. Bilimlerin kusurlu olduğunu düşünür ve geliştirilmesi gerektiğini söyler. Astronomi bunlar içinde en kusurlu olandır; Astroloji ise kesinlikten uzaktır. "Fizik" deneysel alanda yetersiz değil midir?" "Etik" in bir daha gözden geçirilmesi gerekmez mi? Tıp faraziyeden başka nedir ki?"¹⁴ der.

Bu ifadelerde nerdeyse Baconyen bir ton görülmektedir ve gerçekten de Elektör'ün evliliğinden sonra İngiltere'den gelen diğer etkilerle birlikte *The Advancement of Learning* kitabının da bu grup üzerinde etkisi olabilir. Yine de *Rosa Florescens*'in yazarının en temelde ilgilendiği, sayıya dayanan bilimler, daha çok John Dee'nin Öklid'e yazdığı ön-

12 *Iudicia Clarissimorum aliquot ac dostissimorum virorum ... de Statu & Religione Fraternitatis celebratissimae de Rosa Cruce*, Frankfurt (J. Bringeren), 1616.

* Yunanca ilahi hikmet. Sezgiye dayalı bilgiyle gizemli hikmete sahip olduklarını söyleyen spekülatif sistemler için kullanılan bir deyim. 2-Tanrı'nın bilgisine ruhani olarak ulaşmak. -ç.n.

13 *Rosa Florescens*, yazının muhtelif yerlerinde (*passim*).

14 *Rose Florescens*, *passim*.

sözde gelişmesini istediğini belirttiği ‘Virtuvien’ konulardır. *Rosa Florescens*’ın yazarı, Fludd’ın, Gül-Haç hareketini övdüğü ve Dee’nin matematik bilimlerinin gelişmesi gerektiğini söylediği tartışmayı tekrar vurguladığı *Tractatus* kitabından (1616) etkilenmiş olabilir. Yazarın üzerindeki etki her ne olursa olsun, çalışmasında bilimin bütün branşlarının gelişmesi gerektiğine dair güçlü bir talebi dile getirmektedir. Gül-Haç manifestolarından *Fama* da bu türden bir ortaklaşa gayretle aydınlanmanın yayılmasına yönelik bir talepte bulunuyordu.

Rose Florescens’in yazarı için Doğa’yı araştırma merakının ardında derin bir dini motivasyon yatıyordu. Tanrı’nın, işaretlerini ve niteliğinin yansımaları Doğa kitabında gördüğümüzü söyler. Doğa kitabı üzerine düşündüğümüzde, Tanrı üzerine düşünmüş olduğumuzu, Tanrının (anlamının) Doğanın merkezinde durduğunu; doğanın ve bütün bilginin temeli ve dayandığı yer olduğunu belirtir. Okurdan Gül-Haç kardeşleriyle birlikte Doğa kitabını, Dünyanın Kitabını çalışması ve Adem’in kaybettiği cennete dönmesi istenir. (Bacon da insanları Adem’in cennetten kovulmadan önceki bilgi durumuna döndürmeyi ummuştu) *Rose Florescens*’in yazarı, “Menapius”a cevap olarak Gül-Haç Kardeşlerinin Tanrı sevgisine sahip olduğunu, komşularını sevdiklerini, doğanın bilgisini aradıklarını ve Şeytanla ve şeytani işlerle hiçbir ilgilerinin bulunmadığını temin eder. Yazar, Tanrı, Oğul ve Kutsal ruha inanır ve hevesle “Yehova’nın kanatları altına” sığınmak ister.

Bu tutkulu yazının sahibinin Johann Valentin Andreae olduğu öne sürülmüştür.¹⁵ Gerçekten de bu heyecan verici yazı *Chemical Wedding*’in yazarının yazacağı türden bir metindir.

Şimdi biraz da Gül-Haç Kardeşliğini eleştirenlerden “Menapius”, “Irenaeus Agnostus”, Libavius ve diğerlerinin genel olarak üzerinde durduğu noktalara değinmek istiyorum. Bu kişiler, Gül-Haç Kardeşlerinin eylemlerinin hü-

15 Bunu öne süren kişi Gottfried Arnold’du, *Unpartheyische Kirchen-und Ketzer-Historien*, 1699, s. 624. *Bibliotheca Chemica*, loc.cit.

kümdarlığı yıkmaya yönelik olduğundan şüphe ediyorlardı; içlerinden bu konudaki en doğrudan suçlamayı yönelten kişi Libavius'dur. Gül-Haç Kardeşlerinin kötü büyüyle uğraştıkları sık sık yöneltilen suçlamalardan biriydi.¹⁶ Buna ek olarak, suçlamalardaki en önemli noktalardan biri de düşmanlarının, Gül-Haç Kardeşlerinin dinsel görüşlerinin net olmadığını düşünmeleridir. Bazıları Luteryen olduklarını düşünüyordu, kimileri Kalvinist diyordu, bazılarıysa Sosinyen(*)¹⁷ ya da Deist olduklarını söylüyorlardı. Hatta Cizvit olduklarına inananlar bile vardı.¹⁸

Bu, Gül-Haç hareketinin birbirinden farklı mezhepleri içerebiliyor oluşu hakkında bilgi verir, ki bu da bu cemaatin en dikkat çeken yönlerinden biridir. Daha önce gördüğümüz gibi Fludd, çalışmasının her mezhepten inançlı insanlar tarafından beğenildiğini belirtmişti. Fludd, sadık bir Anglikandı, Anglikan piskoposlarının arkadaşıydı; tıpkı Palatina Elektör'ünün karısı Elizabeth Stuart gibi. Palatina Elektörü de, baş danışmanı Anhalt Prensi Christian gibi dindar bir Kalvinistti. Maier ise Andreae ve birçok Gül-Haç yazarı gibi dindar bir Luteryendi. Hepsi arasındaki ortak payda müzikal makro-mikrokozmos felsefesi ve Fludd ve Maier'in savu-

16 Gül-Haç Kardeşlerini savunanlar bu kişilerin iyi büyüyle uğraştıklarını belirtirler.

17 Sosinyen olduklarını ileri süren görüş için bkz. Henricus Neuhusius, *Pia et utilissima admonitio de Fratribus Rosae Crucis*, Dantzig, 1618. Neuhusius Gül-Haçlıların Sosinyen olduğunu söyler. Sosinyenler Gül-Haç hareketinin özgürleştirici yapısından etkilenmiş olsalar da, manifestoların dinsel niteliği ve yarattıkları heyecan bana Hristiyanlığın evanjelik ve mistik bir türüne daha yakın olduklarını düşündürmüştür.

* Fausto Sozzini 16.yy da yaşamış din reformcusudur, Sosinyen onun takipçilerine verilen isimdir. Sozzini, baba-oğul-kutsal ruh (trinity) inanışına ve İsa'nın Tanrısallığına karşı çıkmış, kutsal metinlerin akılcı açıdan yorumlanmasını öğütlemiştir. -ç.n.

18 Bu izlenim, *Fama* ile birlikte basılan 'Adam Haselmayer'ın metninin yol açtığı bir izlenim olabilir. (Bkz. 4. Bölüm ve Ek Bölüm.) Haselmayer'ın Cizvitler tarafından zulme uğradığı söylene de, Gül-Haç Tarikatının İsa'ya bağlılığıyla bir çeşit Cizvit tarikatı olduğu fakat farklı amaçlar taşıyan bir topluluk oldukları izlenimi yaratılmıştır. Gül-Haç Kardeşlerinin bazı Cizvit düşmanları da her iki tarikatın da aynı olduğunu söylemişlerdir.

nucusu olduğu mistik simyaydı. Bu bölümde incelediğimiz diğer daha küçük çalışmalar da benzer bir bakış açısını ortaya koymaktadır.

Bu hareketin içinde yer alan kişiler, bütün mezhepler tarafından kabul edilmesini umdukları bir Felsefeyi, ya da teosofiyi veya Pansofia'yı yayarlarken, belki de, mezhepler üstü bir şey yaratmak istemişlerdi, özgür masonluk gibi- Özgür masonluk ifadesini burada gizli bir cemaat olduklarını ima etmek için değil, genel anlamda kullandım-farklı dini görüşe sahip kişileri barış içinde bir araya getirmek istemişlerdi. Ortak payda mistik bir şekilde yorumlanan Hristiyanlık ve Tanrı'nın evrene yazmış olduğu hiyerogliflerin kutsal anlamını arayan doğa felsefesi ve evrensel uyumun matematiksel- büyüsel sistemi üzerinden makrokozmos ve mikrokozmosun açıklanmasıydı.

Şimdi bu noktada, John Dee'nin de dinsel farklılıkların yumuşadığı ve meleksi bir düzlemde yaşanan mistik ve felsefi uyumun, dünyaya egemen olacağı bir düzen yaratma fikrini taşıdığını hatırlamakta fayda var. O halde bu konuda da, Dee'nin Bohemya'daki misyonundan bazı etkilerin Alman Gül-Haç hareketine sızdığı söylenebilir.

Bu bölüm, Gül-Haç hareketinin daha çok Alman yönünü ve Alman mistisizm geleneğinin hareket üzerindeki etkisini ortaya koydu. Alman Gül-Haç yazarlarını incelerken ünlü Alman mistik filozofu Jacob Boehme'yi de anmak gerekiyor. Boehme, Gül-Haç Manifestosu *Fama*'nın ilk baskısı yayınlanmadan hemen önce yazmaya başlamıştı. İlk çalışması "Aurora (şafak)" manifestolar gibi yeni bir anlayış vaat ediyordu.¹⁹ Boehme, o dönemki Luteryen din anlayışının kuruluşunu ve işlevsizliğini Paracelsus'un etkisiyle yapılan sim-

19 Boehme "Aurora"yı (*Die Morgenroete im Aufgang*) 1612 yılında yazmıştı, fakat bu çalışma daha sonra yayınlandı. Bkz. A. Koyré, *La philosophie de Jacob Boehme*, Paris, 1929, s. 24. Koyré (a.g.e., s. 42) Gül-Haç manifestosu *Fama*'nın bakış açısıyla Boehme'nin evrensel reformasyon isteğini karşılaştırıyor.

Boehme'nin en yakın arkadaşlarından biri olan doktor Balthasar Walter'in Anhalt Prensi ile görüşüyor olması ilginçtir. (Koyré, s.48.). Gül-Haç hareketinin yeni tarihsel yaklaşımla incelenmesi Boehme üzerine çalışma yapmak için yeni bir pencere açabilir.

ya felsefesiyle canlandırmak istiyordu, Gül-Haç yazarlarının da amacı buydu. Boehme'nin doğum yeri, Bohemya sınırındaki Gorlitz'e yakın bir bölge olan Lusatia'ydı. Yaşadığı yer ve zaman itibarıyla Boehme'nin Gül-Haç manifestolarının yarattığı heyecandan, Palatina Elektörünün çevresindeki hareketten ve bütün bunların 1620'de başarısızlıkla sonuçlanmasından haberdar olmaması mümkün değildi. Boehme'nin tuhaf biyografisinden anladığımız kadarıyla 1620 yılında Prag'da olduğu biliniyor.²⁰ Boehme ve Gül-Haç hareketi arasında bir bağlantı olduğuna dair elimizde kesin bir kanıt bulunmasa da, Boehme manifestoların yazarlarının dikkatini çekmek isteyeceği türden bir Alman "kimyagerdi."

Bu bölümde yukarıda bahsettiğimiz çalışmaları inceledikten sonra, bu hareketin arkasında gizli bir topluluk olup olmadığına ilişkin soruyu cevaplamaktan halen uzağım. Gül-Haç yazarları, genel olarak, bu topluluğun mensubu olan birini görmediklerini ve kendilerinin de Gül-Haçlı olmadıklarını söylüyorlardı. Gül-Haç Kardeşliği efsanesinde görünmez olmak temel bir özellikti. Şu ana kadar bu konuyla ilgili en çok ipucu sunan gösterge bu bölümde incelediğimiz kanatlı ve hareket edebilen ve melekler tarafından korunan Gül-Haç Kardeşliği Kolejini gösteren resimdir. Eğer Gül-Haç Kardeşleri gerçekten de resimde gösterildiği gibi kapalı bir cemaatse, o zaman bu yazarların hiçbir Gül-Haç Kardeşiyle karşılaşmadığı, ve "Yehova'nın kanatları altına" sığınan kişilerden müteşekkil bir gruba ait oldukları doğru olsa bile, böyle yüce bir grubun mensubu olmadıkları doğrudur.

Gül-Haç üzerine yazanlar hareketin 1620-21 yıllarında aniden durduğunu görmüşlerdir ve buna yol açan etkenleri merak etmişlerdir. Semler, 18. yüzyılın sonlarında, 1620 yılı civarında Gül-Haç üzerine yazılan yayınların aniden kesilmesinin nedenini araştırmıştır.²¹ Arnold, manifestoların yayınlanmasından sonra birçok farklı kişinin bu harekete katıldığını ve 1620'de bütün bu heyecan sönene kadar olan

20 Koyré, *Boehme*, s.51.

21 J.S. Semler, *Unparteiische Sammlung zur Histoire der Rozenkreuzer*, Leipzig, 1786-88; Arnold alıntılıyor, s. 190.

süreçte büyük bir karmaşanın yaşandığını ifade eder.²² Waite, 1620 yılını, kapıların kapandığı, yani Gül-Haç hareketinin sona erdiği yıl olarak tanımlar.²³ Bütün bu yazarlar ve Gül-Haç hareketi üzerine yazanlar Palatina ve Bohemya'daki tarihsel olayları ya da bu olayların Gül-Haç hareketiyle herhangi bir şekilde bağlantısının olduğunu bilmiyorlardı. Bu bağlantıları inceleyen bizler için bu gizemin cevabı çok açıktır. Gül-Haç hareketi Palatina hareketi çöktüğü zaman çökmüştür. Gül-Haç hareketi, Palatina Elektörünün Beyaz Dağ savaşında, yenilgiye uğramasıyla ve karısıyla birlikte ülkeyi terk etmek zorunda kaldıklarında, onlarla birlikte destekçilerinin de bu davayı kaybettiği, umut dolu hayaller silsilesinin böylece suya düştüğü anlaşıldığında, Büyük Britanya Kralı ve Alman Protestan birliklerinden umulduğu gibi bir yardım göremeyecekleri ortaya çıkmasıyla, Hapsburg ordusunun Palatina'ya girip Otuz yıl savaşlarının korkunç seyrinin başlamasıyla, bitmişti.

1621'de Herdelberg'de "Gül-Haç virüsüne karşı uyarı" başlıklı bir kitap yayınlanmıştı.²⁴ 1621 yılında Heidelberg işgalci Avusturya-İspanyol ordusunun kontrolü altındaydı. Bu yayın da daha önceki krallarla ilişkili somut yok etme hareketinin bir yansımasıydı.

1621'de Katolik bölgesinin tam kalbindeki Cizvit şehri Ingolstadt'da Fredericus Fornerus²⁵ tarafından yazılmış *Palma Triumphalis* ya da "The Miracles of the Catholic Church" (Katolik Kilisesinin Mucizeleri) adında bir metin yayınlandı. Bu çalışmayı şahsen incelemedim (yukarıda bahsedilen Gül-Haç Virüsüne karşı korunmayla ilgili olanı da incelemedim) fakat Waite'e göre, yazar, yani piskopos, bu metinde Gül-Haç Kardeşliğiyle alay eder, kendilerine verdikleri görkemli tanımlamalarla, dünyanın reformasyonu

22 Arnold, s. 101.

23 Waite, *Brotherhood of the Rosy Cross*, s. 353.

24 Phillip Geiger, *Warnung für die Rosenkreutzen Ugeziefer*, Heidelberg, 1621; krş. Waite, *Brotherhood of the Rosy Cross*, s. 324.

25 Fredericus Forenerus, *Palma Triumphalis Miraculorum Ecclesiae Catholicae*, Ingolstadt, 1621, İmparator II. Ferdinand'a ithaf edilmişti: Waite, *Brotherhood*, s. 253.

hakkında vahiy aldıklarını söylemeleriyle, bütün bilimle-ri yeniden kuracakları iddiasıyla, metalleri dönüştürebilme yeteneği ve insan hayatını uzatma hevesleriyle dalga geçer. Bu, çarpıtılmış bir yorumdur, bu utkulu tutum, Bohemya'nın eski kralının yenilgisinden sonra ortada dolaşmaya başlayan propaganda karikatürlerin havasını yansıtır.

Dikkate değer başka bir gelişme de, Cizvitler, alışlagel-miş misyoner politikalarıyla, fethettikleri yerlerde Gül-Haç sembolizmini ele geçirip bu sembolleri kendi usullerine göre yeniden Katolikleştirme ve karşı-reformasyon çalışmala-rında kullanmışlardır. Brüksel'de 1619 yılında yayınlanan J.P.D. a S ve daha sonra Prag'da 1620 yılında (yani Katolik zaferinden sonra) tekrar basılan *Rosa Jesuitica, oder Jesu-itische Rotgesellen*²⁶ başlıklı çalışma, gül sembolizmini Ka-tolik kullanımına göre uyarlar (Katolik sembolizminde gül, Bakaret sembolü olarak kullanılıyordu) ve her iki tarikatın da yani hem Cizvit hem de Gül-Haç tarikatlarının aslında bir ve aynı topluluğa ait olmadığını, ilk başlarda saklanan Gül-Haçlıların daha sonra Cizvitler olarak ortaya çıktığını söyler. Konuları bu şekilde karmaşık bir hale getirerek ele geçirilen yerlerdeki halkı karşı reformasyon propagandasına ikna etmeye çalışıyorlardı.

Ele geçirilen Bohemya, bu şekilde bir zamanlar onlara özgürlük vadeden hareketle bağlantısını yavaş yavaş kopa-racaktı. Daniel Stolcius gibi bir Alman Gül-Haç yayıncısına sığınan ve oradan da İngiltere'ye kaçabilen birkaç kişi vardı. Gül-Haç hareketi, Almanya'da da Bohemya'da olduğu gibi, Palatina-Bohemya hareketinin başarısızlığa uğramasıyla birlikte destekçilerinin güvenini sarsmış ve onlarda derin bir hayal kırıklığı yaratmıştı.

Bu hareketten umudu kesenler içinde Robert Fludd da vardı. 1633'de yayınlanan bir kitapta Fludd şöyle demiştir: "Daha önceden Gül-Haç Kardeşleri olarak anılan kişiler şimdi Bilge olarak anılıyor, çağdaşları için bir zamanlar nef-ret uyandıran bu isim (Gül-Haç Kardeşliği) insanların hafı-

26 J.P.D. a S., *Rosa Jesuitica, oder Jesuitische Rotgesellen. Das ist eine Frag ob die zween Orden der gannanten Ritter von der Heerscheren Jesu und die Rosen Creutzer ein einziger Orden sey*, Brussels, 1618; Prague, 1620.

zalarından silinip gitti.”²⁷ Fakat Fludd, muhtemelen 1629’da Frankfurt’da yayınlanan *Summum bonum* ya da “the true magic, cabala, and alchemy of the true Fraternity of the Rose Cross” (Gerçek Gülhaç Kardeşliğinin hakiki Büyü, Kabala ve Simyası) adlı kitabın hazırlanmasında Joachim Frizius’a yardım etmişti. Bu kitabın ilk kapağında bir gülün gövdesine iliştirilmiş bir Haç, örümcek ağı ve arı kovanı sembolleri bulunmaktadır ve bu semboller Zinggreff’in Palatina Elektörünü (önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi) örümcek ağına yakalanmış ya da arı kovanının içinde göstererek aşağıladığı satirik karikatürlerde kullandığı sembollerdir.

Bu tip göndermeler ancak bu sembolik resimleri ve bunlara verilen yanıtı hatırlayanlar tarafından anlaşılabilirdi ve hatırlayabilecek olanların büyük bir bölümü 1629 tarihine kadar ölmüştü. Otuz Yıl Savaşlarının (kaotik) atmosferi içinde incelikli ifadelere yer yoktu, Frederick ve temsil ettiği değerler üzerine yapılan karikatürler, ustalıkla yazılmış olan “Chemical Wedding” ya da Maier’ın simgeleştirmeleri büyü korkusuyla yok edilmişti. İşte bu korku dolu söylentilerle Almanya’daki Gül-Haç hareketi Fransa’ya sıçradı.

27 *Rosa Jesuitica, oder Jesuitische Rotgesellen. Das ist eine Frag ob die zween Orden der gennanten Ritter von der Heerscheren Jesu und die Rosen Creutzer ein einziger Orden sey*, Brussels, 1618; Prague, 1620.

Fransa’da Gül-Haç Korkusu

Fransa’da 1623 yılında şehre Gül-Haç Kardeşlerinin geldiğini duyuran pankartlar görülmeye başlamıştı.¹

Biz, Gül-Haç Kardeşliği kolejinin vekilleri olarak doğru kalplerin yöneldiği yüce Tanrı’nın yardımıyla görünür ve görünmez olarak bu şehirdeyiz. İçinde bulunmayı dilediğimiz bütün ülkelere dillerini, kitaplar ya da işaretler olmaksızın nasıl konuşulacağını öğretiyoruz ve gösteriyoruz. Ve insanları ölümden ve yanılsa düşmekten koruyoruz.

Bu beyanat Gabriel Naudé’nin “Instruction to France about the truth of the Rose Cross Brothers” (Gül-Haç Kardeşliğinin hakikati hakkında Fransa’yı Bilgilendirme Yazısı) başlıklı 1623 yılında yayınlanan çalışmasından alıntılanmıştır. Naudé’a göre bu pankartların asılmasının sebebi krallıktaki sükûneti bozmak ve etrafı hareketlendirmek için biraz heyecan yaratmaktı. Bu pankartları hazırlayan kişiler gerçekten de kısa zamanda amaçlarına ulaştılar ve Gül-Haç Kardeşliğiyle ilgili heyecan yaratmayı başardılar. Naudé Fransa’da dolaşan bir söylenti fırtınasından bahseder ve son zamanlarda Almanya’da yayılmış olan gizemli Kardeşliğin Fransa’ya da ulaştığını haber verir. Gerçekten de bu pankartların asılıp asılmadığını tam olarak bilemiyoruz, Gül-Haç Kardeşliği üzerinden yaratılan bu heyecanın, pankartlar yoluyla mı yoksa o sene yayınlanan sansasyonel kitaplardan mı yayıldığını kestirmek güç. Naudé, muhtemelen bu tarikatın gerçekliğine inanıyordu ve bu söylentilerin kasıtlı olarak heyecan ya da korku uyandırmak amacıyla yayıldığı konusunda kesinlikle haklıydı.

Pankartlardaki manifestoların başka bir versiyonu da 1623’de yayınlanan “Horrible Pacts made between the Devil and the Pretended Invisible Ones”² (Şeytan ve sözde

1 Gabriel Naude, *Instruction à la France sur la vérité de l’histoire des Frères de la Rose-Croix*, Paris, 1623, s.27

2 *Effroyables pactions faites entre le Diable et les*

görünmez kişiler arasında yapılan korkunç anlaşma) başlıklı isimsiz bir çalışmada görülür:

Biz Gül-Haç Koleji vekilleri, toplantılarımıza ve topluluğumuza girmek isteyen herkesi dikkate almaktayız, Yüce Tanrı'nın büyük bilgisini onlara öğretmeye hazırız, Yüce Tanrı adına bugün toplanıyoruz ve bize gelenleri görünür olandan görünmeze ve görünmez olandan görünüre çevireceğiz...

Bu görünmez kişilerin otuz altı kişi oldukları ve altılı gruplar halinde dünyaya yayıldıkları söyleniyordu. 23 Haziran'da Lyon'da yaptıkları toplantıda altı kişinin başkente gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Toplantı, şeytanın suç ortağı olan prenslerden birinin ışık içinde belirmediği Sebt günü'ünden (Grand sabbath) iki saat önce yapılmıştı. Üstatlar bu şeytanın önünde secde etmişler ve Hristiyanlıktan, onun tüm ayinlerinden ve kutsal törenlerinden vazgeçeceklerine, dinden döneceklerine yemin etmişlerdi. Bunun karşılığında nerede isterlerse orada belirme gücünü kazanacaklar, cüzdanları parayla dolacak, dünyada istedikleri ülkeye gidip oranın yerlileri gibi giyinerek onlardan biri gibi görüneceklerdi, bütün insanlığı cemaatlerine çekmek için kendilerine hitabet sanatı bahşedilecek, bilge kişiler olarak anılacak ve eski peygamberler gibi büyük takipçi kitlelerine ulaşacaklardı.

Bu büyük korku, buradaki okurların Gül-Haç manifestolarını bildiklerini gösteriyor. Dindar Gül-Haç tarikatının şeytana tapan bir organizasyona dönüştüğünü görüyoruz, ketumlukları şeytani bir sırta vakıf olduklarına bağlanıyor, gittikleri ülkenin kıyafetini giymeleri kuralının şüphe uyandıran bir içe sızma planı olduğu düşünülüyor. Bilimin geliştirilmesine yönelik istekleri ve doğa felsefeleri, onları merak eden, bilgili insanları ayartmak için bir tuzak olarak görülüyor. Manifestolarında Hristiyan mottosu "Jesus mihi omnia" şiarından ya da hayırsever bir tutumla hastaları iyileştirme amaçlarından hiç bahsedilmiyor. Gül-Haçlıların "görünmezliğini" korkutucu bir havaya sokarak bir cadı avı

başlatıp böylece onları avlanacak kişilere dönüştürme girişimi başlatılıyor.

17. yüzyılın başlarında bu hareket hiçbir surette komik olarak algılanmıyordu, *Ludibrium* ya da bir şaka olarak görülemezdi. Ünlü Fransız Cizvit François Garasse'nin aynı yıl, 1623'de *La doctrine curiense des beaux esprits de ce temps* kitabını yazarken aklında olan türden korkunç sonuçlara sebep olabilirlerdi. Garasse, Gül-Haçlıların Almanya'da gizli bir mezhep olduğunu söyler; ona göre Michale Maier onların katibidir.³ Eskiden Almanya'da hancılar meyhanelerde gül asarlardı, bu gül, burada söylenenler sır olarak kalmalı, başka bir kişiye aktarılmamalıdır anlamına gelirdi. Garasse de bundan yola çıkarak Gül-Haçlılar içki içen, ketum kişiler olduklarını, dolayısıyla gülün anlamının da onlarla bağlantılı olduğunu düşünür (oldukça ilginç bir fikir). Garasse *Fama*'yı okumuştur ve manifestonun yazarının edindiği bilgileri Türkiye'den aldığını, bu yüzden kâfir olduğunu söyler. Son zamanlarda Gül-Haçlıların Malines'de büyücülükle suçlandığını belirtir ve kati fikrine göre, bu kişiler tekerlekler altında çiğnenmeli ya da darağacında idam edilmedirler. Dindar görünmelerine rağmen aslında şeytani büyücülerdirler, hem din hem de devlet için tehlike arz etmektedirler.

Geleneksel olarak cadılar kadındır, kendilerini sihirle Şabat'a taşırlar. Fakat Fransa'da Gül-Haçlılara karşı başlayan bu cadı avında kadınlardan hiç söz edilmez; bu görünmez kişilerin, yani Şabat'a katılanların, bu şeytanın hizmetkârlarının cinsiyeti hiç belirtilmemiştir. Görünmezlik ya da bir yerde birden belirebilme yeteneği gibi geleneksel Cadılık hünerleri, Gül-Haçlılara atfedilmişti. Görünmez Gül-Haçlılar bir cadı avının nesnesi haline gelmeye başlamışlardı. Bir takım özellikleri, özellikle de "merak edenleri" kendilerine çeken derin öğretileri, genelde sefil ve cahil kadınlar olan cadılarla hiçbir şekilde örtüşmüyordu. Yine de "Horrible Pacts"ın yazarı ve Garasse "görünmez" Gül-

3 François Garasse, 1623'de *La doctrine curiense des beaux esprits de ce temps*, Paris, 1623, s. 83 vd. Gülhaçlılar üzerine olan bölüm.

Haç kardeşliğine karşı cadı avını arttırmak için ellerinden geleni yapıyorlardı, bu doğrultuda manifestoları araç olarak kullanıyorlardı ve manifestolarda geçen hareket ve eylemlerde şeytani anlamlar arıyorlardı. Bu panik duygusu, “Gül-Haçlıları” şeytani bir topluluğun mensubu cadı gibi kişiler olarak görmüştü.

Cadı avı modası 16. yüzyılda ve 17. yüzyılın başlarında Avrupa’nın sosyal sahnesi içerisinde korkunç bir hal almıştı ve büyük bir dinsel bölünmenin yaşandığı bu süreçte, taraflardan yalnızca birine özgü bir hareket değildi. En korkunç cadı avlarından biri, Almanya’da Luteryen çevrelerde ortaya çıkmıştı. Yine de “Avrupa’daki bu çılgınlığın doruk noktası, cadı avlarının en kötüsü” Orta Avrupa’da “Bohemya ve Palatina’da 1620’lerde Protestanlığın yıkılmasıyla”⁴ ve Katoliklerin Almanya’yı tekrar fethetmesiyle görülmüştür. “Katoliklerin fethiyle birlikte bütün Avrupa’da cadı-mahkemeleri iki katına çıkmıştı.”

Buradan da anlıyoruz ki “Horrible Pacts”in yazarı ve bir Cizvit olan Garasse, 1620’lerde yaptıkları cadı avı faaliyetleriyle oldukça revaçtaydılar. Gül-Haçla ilgili yayınların Almanya’da 1620’de aniden sona erdiğini; Bohemya kralı Frederick’in alaşağı edilip Bohemya ve Palatina’nın Katolikler tarafından ele geçirilmesiyle tamamen yok edildiğini görmüştük. Tam da bu tarihte ve dünyanın bu bölgesinde yapılan bu cadı avı acaba Palatina-Bohemya hareketini ve bu hareketin Gül-Haç Manifestolarıyla olan bağlantısını ortadan kaldırmak için miydi? Düşmanlarının Palatina Elektörü’nün yenilgisinden sonra ne kadar büyük bir azimle o satirik karikatürleri etrafa yaydığını incelemiştik. Ve bu karikatürlerin içinden en azından bir tanesinin Elektör’ü Gül-Haçlılıkla açıkça ilişkilendirdiğini de görmüştük. Bu satirlerde genel olarak Frederick’i büyüyle bağlantılı gösterme eğilimi vardı. 1620’lerde Almanya’da başlayan ve devam eden cadı avı literatürünün, Gül-Haç korkusuyla oluşmuş olma ihtimalini aklımızda tutarsak, ki 1623’de Fransa’da yayınlanan çalışmaların bu korkuyla ortaya çıktığı açıktır, o zaman Gül-Haç

4 H.R. Trevor-Roper, *Religion, The Reformation and Social Change*, London, 1967, s. 156.

Manifestolarında ifadesini bulan ezoterik eğilimli muazzam Rönesans çalışmalarının, Katoliklerin zaferinden sonra başlayan cadı avının şiddetlenmesine yardımcı olduğu söylenebilir.

1623 yılı, hem cadı avının hem de Gül-Haç korkusunun Fransa'da yayılmaya başladığı tarih olması açısından önemlidir. 1623'de Bohemya ve Palatina tamamen işgal edilmişti ve Bohemya macerasını hazırlayan fikirler, "Gül-Haç" yayınlarının yok edilmeye çalışılmasıyla mümkün olduğunca silinmişti. Bu olayların haberleri Otuz Yıl Savaşlarının ilk yıllarında Avrupa'ya yayılmıştı ve bu olayların ardından Gül-Haç hareketiyle ilgili bazı haberler sızmaya başlamıştı. Böylece Fransa'da, Görünmezlere ve manifestolarına karşı baskılama yöntemi cadı avı şeklinde ortaya çıkmıştı.

Gabriel Naudé'nın "Instruction to France" çalışmasından, "Horrible Pacts" ve bunun gibi diğer yayınların histerik söylemlerinden daha fazla bilgi edinilebilir, çünkü Naudé olaylarla ilgili daha fazla bilgi sahibidir. Yanında bir kopyasını taşıdığı *Fama*'dan uzun alıntılar yapar, sonra şöyle der: "Dikkat edin baylar, Actaeon'un size sunduğu Diana çıplaktır."⁵ Satirik bir tarzda yazılmış bu cümle doğa bilimleriyle ilgili mitolojik bilgisini göstermektedir. *Fama* ve *Confessio*'nun muazzam etkisinden bahseder ve Maier'ın da bazı eserlerini bildiği görülür. Naudé'ye göre, *Fama*, Fransa'da muazzam bir etki yaratmıştı, bilimle ilgili yaşanan gelişmeler umutları yükseltmişti. Anne babalarımızı şaşırtan "yenilikler" den sonra etrafta yeni bir çağın yaklaşmakta olduğuna dair söylentiler dolaştığını söyler—yeni dünyaların keşfi, askeri top yapımı, pusula, saat, dinde, tıpta, astrolojide yapılan yenilikler---daha başka yeniliklerin de çok yakında olduğunu göstermektedir. Yeni hareketler filizlenmektedir ve bu yüzden Gül-Haçlılar ve yeşerttikleri umutlar dilden dile dolaşmaktadır.⁶ Tycho Brahe yeni keşifler yapıyor; Galileo "gözlük"leri (teleskop) icad etti ve şimdi de Gül-Haçların dönemi başlıyor, kutsal kitapta vaat edilen ve pek yakında gerçekleşecek "onarım" ya da yenile-

5 Naudé, *Instruction*, s.38.

6 A.g.e., s. 22.

meyi ilan ediyorlar (Bacon'ın yankısını görüyoruz burada).⁷ Naudé'nin söylemleri, Gül-Haç manifestolarının Almanya dışında da geniş kitlelerce okunduğunu gösteriyordu ve Rönesans döneminden sonra da ilerlemenin yaşanacağını müjdeleyen, yeni bir aydınlanmanın geleceğini haber veren kehanetler olarak algılanıyordu.

Kuşkusuz Naudé'nin Fransa'da yayılmış olan Gül-Haç korkusu nedeniyle dikkatli olması gerekiyordu. Ona göre Pankartlardaki sözde Gül-Haç Manifestoları, "birileri" tarafından biraz heyecan yaratmak için uydurulmuştu. Fakat Garasse'nin kitabından olumlu bir şekilde bahsetmesine rağmen Gül-Haç Kardeşleri üzerine yazılmış birçok Almanca kitabı küçümsediği görülür. Büyü konusundaki ünlerinden bahsederken Fludd'dan söz eder, sonra da Gül-Haç Kardeşlerinin onayladığı türden öğretilere sahip olduğunu düşündüğü diğer yazarları sıralar. Listede şu isimler vardır:⁸

John Dee, *Monas hieroglyphica*
 Trithemius, *Steganographia*
 Francesco Giorgi, *Harmonia mundi*
 François de Vandale, *Pimandre*
 "Thyart sa Musique"
 "Brunus les unbres de ses idées"
 Ramon Lull 'sa Dialectique'
 Paracelsus 'son Commentaire de Magic'

Burada François de Candale'nin, Fransızca'ya çevirdiği *Hermetica* ⁹ ve Giorgi'nin (Fludd tarafından sıkça kullanılan) Hermetik-Kabalist çalışması "Harmony of the World"¹⁰

7 A.g.e., s. 24 Bacon'ın bilimin ilerlemesi üzerine görüşlerini Latince olarak yazdığı *Novum Organum* kitabı 1620'de yayınlanmıştı ve *The Advancement of Learning*'in Latince çevirisi ise 1623'de yayınlanmıştı.

8 A.g.e., s. 15-16.

9 François de Foix de Candale, *Le Pimandre de Mercure Trismegiste*, Bordeaux, 1579; krş. D. P. Walker, 'The Prisca Teologia in France' *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, XVII (1954), s. 209; Yates, *Giordano Bruno and The Hermetic Tradition*, s. 173.

10 Francesco Giorgi, *De Harmonia mundi*, Venice, 1525.

ile Gül-Haç hareketinin kesinkes Hermetik gelenek içinde konumlandırılmış olduğunu görüyoruz. Trithemius'un *Steganograpia* çalışması Gül-Haçlıları melek-büyüsü ¹¹ ile ilişkilendirir ve Naudé'nin, Dee'nin *Monas*'ından ve Bruno'nun bir kitabından (*De umbris idearum*)¹² bahsetmesi Dee ve Bruno'nun bu hareket üzerindeki etkisini onayladığını gösterir. Pontus de Tyard'ın "Musique"¹³ başlıklı kitabı, Tyard'ın da içinde bulunduğu Fransız Pléiade'nin (yedi ozan ekolü)* arkasındaki müzik felsefesini ortaya koyar. Naudé, bir Fransız olarak, François de Candale'i *Hermetica* üzerinden ve Tyard'ı da müzik felsefesinin Fransız temsilcisi olarak vererek Gül-Haç felsefesini, Fransız Hermetik geleneğine benzetmiştir.

Naudé'nin bahsettiği yazarlar Rönesans Hermetik geleneğinin en güçlü temsilcileridir, ve Gül-Haç Kardeşlerinin vaat ettiği gelişmelerin bunların neticesinde ortaya çıkacağını düşünür.

Naudé'nin yorumlarında değindiği bir başka önemli nokta da "Hentisberus" ve "Suisset Calculator"¹⁴ Gül-Haçlılarla örtüşen fikirlere sahip kişiler olarak gördüğünü belirtmesidir. Burada, Ortaçağ'da Oxford'da Metron matematik (bilimleri) okulunda eğitim almış¹⁵, daha sonra tekrar

11 Trithemius'un *Steganograpia* (bu çalışma ilk kez 1606'da yayınlanmıştı fakat yayınlanmadan önce el yazması olarak oldukça bilinen bir metindi) uygulamalı Kabala ve melek-çağırmanın Rönesans dönemindeki el kitabıydı, bkz. French, *John Dee*, s. 111.

12 G. Bruno, *De umbris idearum*, Paris, 1582; bkz. *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 192 vd.; *The Art of Memory*, s. 200 vd.

13 Bu, Tyard'ın evrensel uyum üzerine yazdığı bütün felsefi diyaloglarına bir göndermedir, fakat özellikle *Solitaire second, ou Discours de la Musique*'e anıttırma yapmaktadır, Lyons, 1555; bkz. *The French Academies of the Sixteenth Century*, Warburg Institute, 1947, Tekrar baskısı, Kraus, 1968, s. 77.

* 16. yüzyılda kurulan Yedi üyeli Fransız Rönesans akımının en önemli şair ekolü. Geleneksel şiir tarzını kırıp, Roma ve Yunan tarzı yeni bir Fransız Edebiyatı yaratmak isteyen yedi (7) adet şairin kurduğu grubun adıdır. -ç.n.

14 Naudé, *Instruction*, s.16.

15 John Hentisbury and Richard Swineshead, bkz. Thorndi-

yayınlanan çalışmaları ile 17. yüzyıl başındaki matematik çalışmalarını önemli ölçüde etkilemiş iki matematikçiden bahsetmektedir. Naudé'nin bu kişileri anması, Naudé'nin, Gül-Haçlıların matematik çalışmaları hakkında, her ne kadar "yanıltıcı ve faydasız" manifestolarında belirtilmese de, içerden bilgi sahibi olduğunu göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Anlatısına küçümseyen bir tonda devam ederek şairlerin fabllarının, şarlatanların ve sihirbazların ateş püskürten canavarlarının, Rabelais'nin *Abbey of Thélème*'sinin ve Thomas More'un Ütapyasının Gül-Haç 'labirentine" ait olduğunu söyler.

Ortodoksların Gül-Haçlıları onaylamadığını belirtir ve Cizvitlerin bu kişilerin zararlı olduğu yönündeki fikirlerine de yürekten katıldığını söyleyerek kitabını sonlandırır. Ayrıca Libavius'un argümanlarıyla da bu Tarikatın fikirlerinin kusursuz bir şekilde çürütülmüş olduğunu ekler.¹⁶ Böylece anlıyoruz ki Naudé, Libavius'u da biliyordu. Gerçekten de Gül-Haçlılar hakkında oldukça kapsamlı bilgilere sahipti ve bu konuya derin bir ilgi duyduğu da açıktı. 1623 yılında Gül-Haç korkusu Fransa'da bu kadar büyük çapta yayılmışken, *Fama* hakkında ortada dolaşan söylentilere karşı savaşmak ve gidişata bakılırsa bir cadı avının başladığını görmek, böyle bir araştırmacının çok dikkatli olmasını gerektiriyordu.

İki yıl sonra, 1625'de, Naudé daha büyük bir cesaretle ünlü eseri "Apology for Great Men Suspected of Magic"¹⁷ (Büyücü Olduklarından Şüphelenilen Yüce Adamlar için Savunma) kitabını yayınladı. Bu kitapta dört tane büyü türünden söz etmiştir Naudé; kutsal büyü, dini büyü olarak mucizeler, ruhu vücudun kirinden arındırma büyüsü olan goetia ve doğal büyü, yani doğa bilimleri. Bunlardan sadece üçüncüsü, goetia, şeytani olarak adlandırılır ve Naudé, bu yüce kişilerin bu büyüyü kullanmadıkları için masum

ke, III, s. 370-85; R. T. Gunther, *Early Science at Oxford*, Oxford, 1923, II, s. 42.

¹⁶ Naudé, *Instruction*, s. 90.

¹⁷ Gabriel Naudé, *Apologie pur les grands hommes soupçonnés de Magie*, Paris, 1625, belirtilen sayfalar Amsterdam baskısına aittir, 1712.

olduklarını belirtir. Kötü büyüü kullanmayan yüce kişiler içinde; Zoroaster, Orpheus, Pythagoras, Socrates, Plotinus, Porphyros, Iamblichus, Ramon Lull, Paracelsus, Henry Cornelius Agrippa (kitapta Agrippa'ya ayrı bir bölüm ayrılmıştı), Picco della Mirandola, yani kısaca Neo-platonistler ve Rönesans geleneğini doğuranlar, özellikle de Rönesans büyüünün başlıca temsilcisi Agrippa vardı. İyi insanların kötü niyetli büyücülerle karıştırılmasından korktuğu için büyü uygulamalarına büyük önem veriyordu.

Naudé, "Apology"de Gül-Haç kardeşlerinden bahsetmez fakat iki sene önce Gül-Haçlılarla benzer düşünce yapısına sahip olduğunu belirterek listelediği yazarlar şu an savunduğu geleneğe aitti, bu yüzden "Apology"i yazarken aklında o dönem halen çok korkulan Gül-Haçlıların olması da mümkün gözüküyor. Bu anlamda, haksız yere kötü büyü yapmakla suçlanan kişilerin, bu suçlamalara maruz kalmasının nedenlerini açıklamaya girişmesi dikkat çekicidir. Naudé, iki neden öne sürer.

İnsanların, matematikle ilgili araştırma yapan kişileri büyücülükle suçlama eğilimi göstermesinin nedenlerinden biri, bu tip çalışmalar her zaman bir büyü aurasının yakıştırılmış olması ve cahil insanlara, matematik ve mekanik bilginin birleşmesiyle üretilen harika çalışmaların büyü gibi gözükmesiydi.¹⁸ Bu düşünce John Dee'nin Öklit'e yazdığı önsözde de belirtilir, Dee, burada matematik yeteneği ve mekanik harikalar yaratmasından dolayı kendisini büyücülükle suçladıklarından söz eder.¹⁹ Naudé, Dee'nin matematikçilerin büyücü olmakla suçlandığını belirttiği ifadeleri aktarırken Öklid'e yazdığı önsözü değil, *Aphorisms*'e yazdığı önsözü alır kitabına. Bu önsözde Dee, Roger Bacon'ı savunurken, onun (Bacon'ın) yarattığı harikaların "büyüyle" değil matematiksel yetenekle ortaya çıktığını söyler.²⁰ Naudé

18 *Aplogie*, s. 49, vd.

19 *Giordan Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 149; *Theatre of the World*, s. 30-1; French, *John Dee*, s.8

20 John Dee, *Propaideumata aphoristica*, London, 1558, 1568; Dee'nin Roger Bacon üzerine kitabı *Speculum unitatis; sive Apologia pro Fratre Rogerio Bacchone Anglo*'nun önsözünde yer almaktadır. Dee, bu kitaptan *Monas hieroglyphica*'da II.

Dee'nin bu savunmasının günümüze ulaşmamış olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirir. Aşağıda Naudé'nin bu konuda söylediklerinin çevirisi yer almaktadır:²¹

Londra'da yaşayan bilge filozof ve matematikçi John Dee'nin kitabı elimizde bulunsaydı keşke. Dee orada, Roger Bacon için bir savunma hazırladığını söyler, bu savunmada, Bacon'ın olağanüstü eserleri hakkında söylenenler, hiçbir alakasının bulunmadığı şeytanlarda değil, onun doğa ve matematik üzerineengin bilgisinde aranmalıdır, der. Bu haksızlığa karşı çıktığım için Bacon hakkında daha fazla konuşmayacağım(...) Fakat Dee'nin Bacon üzerine yazdığı bu kitap, bildiğim kadarıyla henüz ışığa çıkmadı (...) Bu yüzden bu boşluğu doldurmalıyım ve bu İngiliz Fransiskenin, döneminin en önemli teoloji doktoru, büyük kimyacı, astrolog ve matematikçisi olan bu kişinin, onurlu isminin hiçbir ilişkisinin bulunmadığı, sonsuza dek lanetlenmiş olan büyücülerle anılmasına razı olmadığım için bunları yazıyorum...

Dee'nin, Roger Bacon üzerine yazdığı kitap henüz günışığına çıkmadı fakat Naudé'nin bunu, büyücülükle suçlanan matematikçiler için yazdığı savunma yazısında konu etmesi son derece ilginçtir.

Naude'ye göre insanların haksız yere büyücülükle itham edilmesinin ikinci nedeni de, dini meselelerde anlayışlı, kendisiyle aynı görüşü paylaşmayanları ortadan kaldırma üzerine kurulmamış bir "politika"dır.²²

Naudé, "Apology"nin hiçbir yerinde Gül-Haç Kardeşlerinden bahsetmediği için, haksız yere büyücülükle suçlanmayla ilgili öne sürdüğü bu iki nedeni, -yani matematikle ilgilenmek ve hoşgörülü bir din anlayışına sahip olmak- Gül-Haç korkusunu savuşturmak için yazdığını söyleyemiyoruz. Fakat Gül-Haç Kardeşleriyle benzer görüşte olduğunu düşündüğü yazarları, onlara katılmadığını belirterek sıralarken, verdiği listede John Dee'nin de bulunması, Naudé'nin

Maximilian'a yazdığı ithafta da bahseder, bu kitabın 1557'de yazıldığını bu ithafta belirtir.

21 *Apologie*, s. 350. Naudé, Roger Bacon tarafından yapıldığını düşünülen konuşan kafanın, İngiliz halkının uydurması olduğunu söyler. İngiliz oyun yazarlarının bu konuşan kafa hikâyesini kullandığını belli belirsiz duymuştur.

22 *Apologie*, s. 22.

ilk kitabında Gül-Haç Kardeşleriyle Dee'yi ilişkilendirdiğinin bir göstergesidir ve ikinci kitabında matematikçilere yöneltilen kötü büyü suçlamalarına karşı savunma yazarken de yine Dee'yi kullandığı görülür.

Naudé açıkça görüldüğü gibi Gül-Haçlılar konusunda epey bilgi sahibiydi, fakat "Apology" de bile son derece dikkatli olduğu görülür. O dönemde Gül-Haç fırtınası halen Fransa'yı kasıp kavurmaktadır.

Şimdi, Rönesans'ın animist felsefeleri ve bunların bü-yüsel çıkarımlarının sönmeye başladığı ve bunun yerini 17. yüzyılın güç toplamaya başlayan yeni hareketlerinin aldığı döneme geçiyoruz. Rönesans animizmine, Hermetizme, Kabalizme ve bunlara eşlik eden manifestolara ilk karşı çıkan kişi René Descartes'ın arkadaşı, Fransız bir keşiş olan Marin Mersenne'ydi. Bütün Rönesans geleneğine tümden karşı çıkmasına rağmen, Mersenne, Kartezyen felsefenin doğuşu için bütün yolu temizlemiştir.

Mersenne'nin Rönesans geleneğine ilk saldırısı, 1623 yılında *Quaestiones in Genesim* kitabında bütün açıklığıyla görülür ve bu kitabın Gül-haç korkusunun patlak verdiği yılda yayınlanmış olması anlamlıdır. Bu çalışmasında Rönesans büyüsunu ve Kabalasını ve bu gelenekle ilişkili isimleri, Ficino, Pico, Agrippa ve diğerlerini eleştirir, fakat en ağır eleştirileri, bu geleneğin çağdaş temsilcisi olarak nitelendirebileceğimiz Fludd'a yönelmişti. Bu eleştirilerine sonraki yıllarda da devam etti Mersenne, Fludd bunlara yanıt verdi ve Mersenne-Fludd karşıtlığı bütün Avrupa'nın ilgisini onların üzerine çevirdi.

Burada, bu karşıtlık hakkında yazılan bütün yazılara yer veremeyeceğim, ancak birkaç paragrafla özetleyeceğim. Bu tartışmanın bir yönünü başka bir kitabımda incelemiştim, orada bu tartışmanın temel olarak Mersenne'nin Hermetik geleneği eleştirdiğini ve Fludd'ın da buna karşılık bu geleneği savunduğunu ve Casaubon'un *Hermetica*'ya verdiği tarihi, Mersenne'nin Hermetik geleneği yıkmak için bir silah olarak kullandığını belirtmişim.²³ Burada bütün yapabileceğim çok kısaca bu kitapta izlediğimiz yeni tarihsel yaklaşım

23 *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 432-40.

uyarınca Mersenne'nin pozisyonunu anlamaya çalışmak olacak.

Gül-Haç hareketinin ya da manifestolarının Palatina Elektörü Frederick'i Bohemya tahtına geçirme hareketiyle bağlantısını daha önce görmüştük. Fludd'ın çalışmalarının Palatina'da yayınlanmasının, bu dini-siyasi hareketin ardındaki düşünce hareketinin bir parçası olduğunu da tespit etmiştik. Bu hareketin, Prag'daki yenilgiyle birlikte 1620'de tamamen çöküşünden sonra, temsil ettiği her şeye karşı nasıl bir karalama kampanyasının başlatıldığını, Gül-Haç yayınlarının Almanya'da aniden durmasının, 1620'deki çöküşle aynı zamana denk geldiğini ve işgalci güçlerin büyüyle ilgili suçlamaları, Gül-Haççılığa karşı yürüttükleri kampanyada koz olarak kullandıklarını ve bunun cadılık korkusuyla birleştiğini gördük. Gül-Haç paniğinin Fransa'da 1623'de başladığını ve Gül-Haç Kardeşlerinin ve manifestoların şeytani, cadılıkla ilişkilendirilen, gizli bir cemiyet olarak tanıtıldığını gördük.

Mersenne'nin bütün bunlardan etkilendiği açık, aslında 17. yüzyılın başlarında yaşayan herkes etkilenmişti bundan. İmparatorluktaki Habsburg kontrolünü kırmak için düzenlenen Frederick hareketi ve daha sonra bu hareketin başarısızlığa uğraması ve kazanan tarafın kötü büyü söylentisini yayması, o dönemin Avrupa'sında görmezden gelinemeyecek olaylardı ve Mersenne de Gül-Haç korkusundan etkilenmişti; Gül-Haç Kardeşlerinin, kötücül doktrinlerini yaymak için görünmez bir şekilde bütün ülkelerde dolaşan öcüler, günahkâr büyücüler, entrikacı ajanlar olduğunu düşünüyordu ve bu inancı sadece kitaplarında değil yazışmalarında da görülmektedir.²⁴ Bununla birlikte Gül-Haçlıların gerçekten var olduğunu Robert Fludd'la birlikte ispatlanmıştır bu yüzden, Hermetik geleneğine aşırı bağlılığı açıkça anlaşılan Fludd'ı tipik bir Gül-Haçlı olarak görür.

Mersenne'nin Gül-Haç korkusuna yaklaşımı

24 Marin Mersenne, *Correspondence*, ed. Waard and Pintard, Paris, 1932, I, s.37-9, 154-4, 455; II, s. 137, 149 (Gassendi and Rosicrucians); 181 vd., 496 (J.B. Van Helmont and Rosicrucians); *La vérité des sciences*, Paris, 1625, s. 566-7. krş. *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 408.

Naudé'ninkinden farklıdır. Naudé, Gül-Haç hareketinin iyi büyüünün ardında önemli matematiksel-bilimsel aktivitelerin yattığını düşünür gibidir. Mersenne ise büyüünün kesinlikle şeytani olduğuna inanır, Büyü ve Kabalanın artması ona göre, Rönesans tipi düşüncelerin, Rönesans'ın animist felsefesinin ve büyüünün ve bunun modern ya da Fludd-yen ifade şekillerinin kesinlikle yok edilmesi gerektiğinin bir göstergesidir. Mersenne, Père Garasse'den çok farklı, kibar ve sevilesi bir insandı fakat Gül-Haç paniğine verdiği tepki Naudé'nın yaklaşımına benzemekten ziyade Garasse'ninkiyle benzeşiyordu. Bu, korkuyla verilen bir tepkiydi. Mersenne'nin, Descartes gibi bir Cizvit okulu olan La Flèche'de eğitim aldığını ve gençlik yıllarında Cizvit bakış açısından etkilenmiş olabileceğini de hatırlamakta fayda var.

Bu yüzden Mersenne, bütün yazılarında Rönesans etkisini dışarıda bırakır. Fakat bunu yapmak o kadar da kolay değildir, özellikle de müzik kısmını, çünkü Mersenne evrensel uyuma inanıyordu ve Biaf'ın Academy of Music and Poetry'sine hayrandı, ayrıca kendisi de burada yürütülen çalışmaların başlıca kaynaklardan biriydi.²⁵ Kitabı *Harmonie universelle*'de (1636) evrensel uyumu mikro-makrokozmoz büyü felsefesine değinmeden (gerçi Fludd'ın diyagramlarında bir tanesini kullanmıştır) ve Biaf'ın Akademisinin çalışmalarının ardında yatan ve (Naudé'nin bildiği gibi) Tyrad'ın felsefi bir ifade verdiği Rönesans bakış açısına değinmeden açıklar.

Rönesans felsefelerinin yerine geçecek olan 17. yüzyıl felsefesi Kartezyen mekaniğiydi ve Descartes'in sadık arkadaşı ve hayranı Mersenne'nin geniş bağlantıları, yazışmalarının büyüden mekaniğe geçmede etkili olduğu söylenebilir.²⁶ Mekanizmin, doğayı incelemek için uygun bir felsefe olduğu fikrinden doğan mekanik biliminin gelişiminin tam da Rönesans büyü geleneğinin bir sonucu olması düşünce tarihinin en büyük ironilerinden biridir. Büyüden soyutlanan mekanizm Rönesans animizminin yerine geçerek bir felse-

25 *The French Academies of the Sixteenth Century*, s. 23 vd.

26 Bkz. R. Lenoble, *Mersenne ou la naissance du mécanisme*, Paris, 1948.

feye döndü ve mekanik felsefeci, “büyücü”nün yerini aldı.

Bu olgu henüz tam olarak anlaşılmamıştır, ancak bunun fark edilmesini beklerken, insanın doğaya yaklaşımındaki bu köklü değişikliklere yol açan koşulları keşfetmemiz ve anlamamız son derece önemlidir. Bu durumla ilgili tarihsel etmenleri bu kitapta şimdiye kadar incelemiş bulunuyoruz. Almanya’da Gül-Haç hareketinin başarısızlığı, zorla ve vahşice yürütülen bir propagandayla bastırılması, 17. yüzyıl başındaki düşüncelerin tonuna bir korku atmosferi katmıştı. Mersenne de bu panik atmosferinden etkilenmişti. Matematik ve mekaniğe olan ilgisini büyü lekesinden koruması gerekiyordu. Bu sert ortam, onun anti-Rönesans hareketine güçlük çıkarıyordu. Mersenne çalışmalarını, eğer koşullar daha sakin olabilseydi, daha bir incelikle ve Rönesans geleneğinin değerli yönlerinden daha az şey kaybederek yürütebilecekti.

Peki, Descartes ve Gül-Haç Kardeşlerinin ilişkisi neydi? Baillet’in, Descartes’ın hayatı, çalışmasında (ilk olarak 1691’de yayınlanmıştı) bu konu hakkında son derece önemli bilgiler yer almaktadır.²⁷ Tarihsel koşullar hakkındaki yeni bilgilerimiz, bu biyografiyi yeni bir anlayışla ve elbette birçok yönden yeni sorularla okumamızı sağlıyor.

1618 yılında genç Descartes, Hollanda’da Nassau Prensi Maurice’in ordusuna katılmak üzere Fransa’dan ayrıldı. Bu, Cizvit okulunda eğitim görmüş bir Katolik olan Descartes için tuhaf bir adımdı fakat açıklama olarak dünyayı görmek istediğini dünya ve insanlar hakkında bilgisini geliştirmek istediğini söylemişti. Bu düşünceler içinde Descartes 1619 yılında Almanya’ya geldi, buradaki tuhaf düşünce hareketlerini, Bohemya’daki ayaklanmayı ve Katoliklerle Protestanlar arasında bu konuda yaşanan savaşı duymuştu. Bavyera dükünün asker topladığını duyunca, düşmanların kim olduğu hakkında çok da fikir sahibi olmadan orduya katılmayı düşündü. Nihayet anlaşıldı ki, ordular Bohemyalıların kendilerine kral olarak seçtiği Palatina Elektörüne karşı

27 Adrien Baillet, *La Vie de Monsieur Descartes*, Paris, 1691.

yürüyecekti.²⁸ Buna çok da hevesli olmadığını hissettiğinden olacak ki Tuna nehrinin kenarında Alman sobalarıyla ısıtılan bir kışlaya gitti, orada meditasyonlarını yazdı. Onun için çok önemli bir yaşantıya yol açan 10 Kasım 1619 gecesi gördüğü rüyalar sonucunda,²⁹ matematiğin doğayı anlamada yegâne geçerli yöntem olduğu sonucuna vardı. Kışın geri kalanını yalnız ve düşünceler içinde geçirdi, fakat bu dönemde birkaç kişiyle görüştü, bu kişilerden Almanya’da Gül-Haç Kardeşleri adı altında kurulan bir topluluğun üyelerinin olduğunu ve bu kişilerin “hakiki bilim” ve yeni bir bilgelik vaat ettiğini öğrendi.³⁰ Bu söylentilerin kendi düşünceleri ve amaçlarıyla uyumlu olduğunu düşündü ve bu Kardeşlere ulaşmaya çalıştı fakat başarılı olamadı. Gül-Haç Kardeşliğinin kurallarından bir tanesi ayırt edici herhangi bir özelliği olmayan kıyafetler giymekti, bu yüzden onlara ulaşmak doğal olarak zordu. Fakat bu Kardeşliğin yayınladığı metinler çok büyük bir heyecan yaratmıştı. Gelgelelim, Descartes bu yayınlardan hiçbirini okumamıştı (daha doğrusu okumaktan vazgeçmişti). Ve daha sonra da Gül-Haçlılar hakkında hiçbir şey bilmediğini söylemişti. Buna rağmen, 1623’de Paris’e döndüğünde Almanya’da geçici bir süreliğine kaldığı yerde, onun için Gül-Haçlı denmeye başladığını öğrendi.

1620’de Descartes bütün yazını geçirdiği Ulm’a geçmişti ve zekâsından çok etkilendiğini belirten Johann Faulhaber’la tanıştı.³¹ (Faulhaber, Gül-Haç kardeşlerine ithafen bir çalışma yayınlayan ilk birkaç kişiden biriydi.) Descartes, Bavyera Dükü’nün Bohemya’ya giriş yaptığını duyunca, Katolik ve İmparatorluk ordusuna katıldı, Prag’daki meşhur Beyaz Dağ savaşına katıldı ve 9 Kasım’da Prag’a kazananlarla bir-

28 A.g.e. s, 58-9.

29 A.g.e. s, 81-6.

30 A.g.e. s, 87-92.

31 A.g.e. s, 68. Bkz. Johann Faulhaber, *Mysterium Arithmeticum sive Cabalista et Philosophica Invento ... illuminatissimis laudatissimisque Fratribus R.C. ... dicata*, Ulm, 1615. Faulhaber, daha eski bir çalışmasında (*Himlische ... Magia oder Neue Cabalistische Kunst*, Ulm, 1613) Kutsal Büyü ve Kabalist Sanatı değerlendirirken mekanik sanatları, matematik araçlarını, perspektifi kullanmıştır.

likte girdi. Descartes'in Prag'da, Tycho Brahe'nin yaptığı ünlü astronomik tertibatı gördüğü düşünülüyor fakat Baillet bunun mümkün olmadığını çünkü bu tertibatın kırılıp döküldüğünü ya da başka bir yere götürüldüğünü belirtiyor.³²

Bu olaydan sonra Descartes'in düşünceler içinde bir süreligine Güney Bohemya'da kaldığı,³³ sonra 1621'de seyahatine Moravia, Silesia, kuzey Almanya ve Katolik Hollanda üzerinden devam edip 1623'de Paris'e döndüğü biliniyor.

Descartes Paris'e döndüğünde Gül-Haç korkusunun bütün şiddetiyle karşılaştı. Baillet'in bu konuda aktardıkları çok önemlidir.³⁴

“Descartes Paris'e vardığında, Bohemya tahtına seçilerek gelen talihsiz Palatina Kontunun ilişkileri, Mansfeldt'in keşif gezisi, seçmenlerin Kont Palatina'dan ayrılıp Bavyara Dükünü desteklemeye başlamaları, geçtiğimiz şubat ayının 15'inde Ratisbon'da halk arasında bir takım tartışmalara yol açtı. Descartes arkadaşlarını bu noktada ikna edebildi fakat onlar buna karşılık kendilerine endişe veren, inanmakta güçlük çektikleri bir haberden bahsettiler. Bu habere göre, Paris'de son birkaç gündür, Descartes'ın 1619 kışında Almanya'dayken boşuna bir çabayla ulaşmaya çalıştığı Gül-Haç Kardeşlerine katıldığına yönelik söylentiler ortada dolaşmaya başlamıştı.”

Descartes bu habere oldukça şaşırmıştı, çünkü bu tür bir şey ne karakterine uyuyordu ne de Gül-Haçlılar hakkında düşünceleriyle örtüşüyordu, bu kişilerin düzenbaz ve hayali kimseler olduklarını düşünmüştü hep. Paris'de Görünmezler olarak biliniyorlardı ve başkanlarının bütün Avrupa'ya yolladığı otuz altı vekil-

32 *A.g.e.* s, 75.

33 *A.g.e.* s, 91-2.

34 *La Vie de Monsieur Descartes*, Paris, 1693, s. 51-3. Kitabın kısaltılmış versiyonunda çevrilmiştir, tam versiyonu için bkz. 1691 baskısı, s. 106-8

den altısının Şubat ayında Fransa'ya geldiği ve Paris'de Marais'de konakladığı iddia ediliyordu; fakat insanlarla iletişime geçmiyorlardı ve onlarla da iletişim kurulamıyordu, ancak felsefenin iradeye katılmasıyla aralarına katılmak mümkündü ve bu eylem duyularla algılanabilecek bir şey değildi.

Bu altı vekilin Paris'e girişiyle Descartes'in şehre geldiği zamanın çakışması Descartes'in itibarını talihsiz bir şekilde etkiledi. Keşke Descartes kendini saklasaydı, ya da seyahatlerinden alışık olduğu gibi şehirde yalnız başına yaşıyor olsaydı. Fakat o, olayların bu şekilde çakışmasını fırsat bilerek kendisine kara çalanları şaşırttı. Bütün dünyaya karşı kendini görünür kıldı, özellikle arkadaşları onun Gül-Haçlılar ya da Görünmezlerin tarikatına mensup olmadığına kolayca ikna oldu: ve meraklı kişilere karşı da bu görünmezlik argümanını kullandı. Almanya'da Gül-Haçlılara irtibata geçememesinin sebebinin tam da bu görünmezlikleri olduğunu söyledi.

Descartes'in görünür oluşu, Rahip Mersenne'nin endişelerini yatıştırmıştı, Mersenne, bu söylentilere herkesten çok üzülmüştü çünkü okuduğu onca Alman'ın ve bir de İngiliz Robert Fludd'ın bu tarikat hakkında yazdığı olumlu şeylerden sonra Gül-Haçlıların Görünmez olduğuna ya da gerçek olmayan bir topluluk olduklarına inanmak istemiyordu.

Bu son derece ilginç konunun ilginç tarihinde en önemli an, şüphesiz Descartes'in Paris'de arkadaşlarına görünür olduğunu, öyleyse Gül-Haçlı olmadığını gösterdiği andır!

O halde Descartes Almanya'da Gül-Haç söylentileri yayılmaya başladığında, oradaydı, rüyalar gördü ve önemli düşüncelerini geliştirdi, Katolik ordularıyla birlikte Prag'a gitti, o korkunç dönemde Frederick ve Elizabeth'i gör-

müş olması mümkündü, Prag'da dolanıyordu savaşta neler olup bittiğini tam olarak biliyordu, bir süre, düşünmek için Güney Bohemya'da kalmıştı, Paris'e geldiğinde Palatina Elektörü'nün seçmenler tarafından yalnız bırakıldığı haberleri yayılmıştı, Baillet, Descartes'ın bu konuda arkadaşlarına içerden bilgi vermiş olabileceğini belirtir çünkü bütün bu büyük olaylar esnasında ordaydı ve görgü tanığıydı, Almanya'da olaylar daha gerçekleşmeden haberlerini alıyordu.

Ve bütün bu haberlerde Gül-Haçlılardan söz ediliyordu. Baillet'e göre Gül-Haç korkusu Paris'de, bütün haberler Palatina Elektörünün ve onun talihsiz yenilgisi etrafında dönerken başlamıştı. Yararlandığımız kaynaklar Gül-Haç korkusundan doğan paniğı bu şekilde ele almamıştır, bu kaynaklara göre panik Almanya'daki olaylardan sonra Paris'e sıçramıştır. Diğer yandan Descartes'ın Gül-Haçlılarla macerasında, Gül-Haçlıların her zamanki yöntemlerini izlediğini görürüz. Descartes onları duyar, ulaşmaya çalışır, başaramaz. Descartes'ın kendi görünürlüğünü Gül-Haçlı olmadığına dair kanıt olarak sunması, Gül-Haçlıları arayan diğer kişilerden farklı olarak büyük bir filozofa yakışır türden bir zeka göstergesidir.

Descartes sessiz, yalnız ve inzivada bir hayat yaşayıp matematik üzerine düşünmeyi arzuluyordu, yukarıda anlatılan olaydan, matematikçilerin kendilerini görünmez kılmasının neler yol açabileceğini gördükten birkaç yıl sonra Hollanda'ya yerleşti. Daha sonraları 1644'de, Leiden'da sakin bir şatoda yaşamaya başladı, buraya 1632'de ölen talihsiz Palatina Elektörünün büyük kızı, Prenses Elizabeth'e yakın olmak için taşınmıştı. Elizabeth'in annesi ve Palatina Elektörünün dul karısı, "Kış Kraliçesi" Elizabeth Stuart da burada Lahey'de ailesiyle yaşamaya devam etti. Prenses Elizabeth, Descartes'ın yazılarına büyük bir ilgi duyuyordu. Descartes'da onun karakterine ve parlak zekâsına hayrandı. 1644 yılında yayınladığı kitabı *Principia*'yı ona ithaf etmişti. Bu ithafta onu, düşmanlarının, babasından aldığı unvanla hitap ederek, Bohemya kralının kızı olarak anmıştı. 1649'da Westphalia anlaşması imzalanıp Otuz Yıl Savaşları sona er-

diğinde ve anlaşmanın hükümlerine göre aşağı Palatina'nın Charles Louis'e, Bohemya'nın "Kış Kralı"nın yaşayan en büyük oğluna geri verilmesinden sonra Prenses Elizabeth de burada Palatina'da kardeşinin yanında inzivaya çekilmeyi düşündü. Descartes'a da evini buraya taşımasını önerdi. Fakat ne yazık ki Descartes bu teklif kabul etmedi. Şarap üretiminin yapıldığı Ren bölgesinin ılık iklimi Descartes'ın sağlığına soğuk İsveç ikliminden daha iyi gelecekti fakat o Kraliçe Christana'nın onunla orada felsefe konuşma teklifini kabul etti ve İsveç'de öldü. Baillet'e göre oraya gitmesinin nedenlerinden biri de Prenses Elizabeth ve Palatina'yı İsveç mahkemesinde müdafa etmektir.³⁵ Descartes'ın Palatina olaylarına karşı bu ilgisi, daha önce Almanya ve Bohemya'ya yaptığı ziyaretlerde ne yapmış olabileceğini düşündürüyor. Descartes, Gül-Haç görünmezliğinin ardında bir çeşit aydınlanma arıyor olabilir miydi? Gizli geleneklerden çıkacak yeni gelişmelerin mi peşindeydi? Ve bu tip şeyleri Prenses Elizabeth'in talihsiz babasının çevresinde mi arıyordu?

Avrupa düşüncesinin Rönesans'dan çıkıp 17. yüzyıla ilerlediği dönemde atılan hayati adımlar, savaşlar ve cadı avlarının gölgesinde kaldığı için tarihçilerin aklını karıştırmıştı belki de.

35 *La Vie de Monsieur Descartes*, 1691, s. 388-9

Francis Bacon “Yehova’nın Kanatlarının Gölgesi Altında”

Büyük Gül-Haç heyecanı İngiltere’de hemen ilgi görmemişti. 1614-1620 yılları arasında Almanya’da görüldüğü gibi Gül-Haçlılara’a yönelik peş peşe risaleler basılmadı. Paris’te açılan pankartlara¹ gösterilen hummalı bir ilgi ya da kötüleme kampanyası da görülmedi. *Fama*’nın insanlık için yeni bir çağın yaklaştığını, bilimde muazzam değişimlerin çok yakında olduğunu müjdeleyen trompet çağrısının, burada bastırılmış olduğu görülür.

Gelgelelim, çarpıcı bir duyuru yapan başka trompet sesleri duyulmaktaydı, fakat bu duyuru Gül-Haçlıların coşkun heyecanı ile değil, daha makul ve ölçülü bir tonda Francis Bacon’ın bilimin geliştirilmesi üzerine yazdığı manifestolardı. Bu manifestoların ithaf edildiği kişi Almanya’daki Gül-Haç hareketinin büyük umutlar bağladığı I. James’di.

1605’de yayınlanan *The Advancement of Learning* (*Bilimin İlerlemesi*), mevcut bilgi düzeyinin araştırılması, insanların yetersiz bilgiye sahip oldukları alanların gösterilmesi ve Bacon’ın geliştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladığı doğa felsefesi konusunda deney ve araştırma yapmak yoluyla bilgi yetersizliğinin giderilebileceğini söylediği ciddi bir araştırmadır. Doğa’yı anlamaya yönelik bilginin gelişmesi, insanın bu dünyadaki varlığını rahatlatmak ve konumunun iyileştirilmesi için kullanılabilir ve kullanılmalıdır da. Bacon, bilgi paylaşımı amacıyla bir tür kardeşliğin ya da birliğin kurulması gerektiğini öne sürer, böylece bu topluluk içinde, bilge adamlar birbirlerinin bildiklerinden yararlanabilir ve birbirine yardım edebilir. Bacon, mevcut üniversitelerin böyle bir bilgi alışverişini teşvik etmediğini çünkü Avrupa’da üniversiteler arasında etkin ve müşterek bir anla-

1 R. F. Gould, Londra’da 1626’da bir pankart açıldığından bahseder. Bkz. *Concise History of Freemasonry*, London, 1920. s.76 fakat bununla ilgili daha detaylı bir bilgiye ulaşamadım.

yışın olmadığını söyler.² Oysa bilim kardeşliği ulusal sınırların ötesine geçmelidir:

Şüphesiz doğanın ailelerde kardeşliği yarattığı gibi mekanik sanat da topluluklarda bir birlik yaratmıştır ve Tanrı'nın kutsal yağı, krallar ve piskoposlar arasında bir kardeşlik oluşturmuştur, bu yüzden bilimin ilerlemesi ve aydınlanma için de bir birlik oluşturulması şarttır. Aydınlik ve Işık'ın yaratıcısı olarak anılan Tanrı gibi, kaynağını Tanrı'dan alan bir bilgi kardeşliği oluşturulmalıdır.

Bu kitaptaki şu ana kadar yaptığımız incelemelerimizden sonra bu pasajı okurken, Bacon'ın öğrenmeyi "aydınlanma" olarak düşündüğünü görmek, Işığın, Aydınlığın Tanrısından süzüldüğünü söylemesi ve bilgi paylaşımı için bir "bilgi kardeşliği ve aydınlanma" cemaati oluşturmaktan bahsetmesi son derece ilginçtir. Bu ifadeler, dindar retoriğin bir parçası olarak görülüp geçilmemelidir, zira o dönemin bağlamında oldukça anlamlı bir yere sahiptir.

Dokuz yıl sonra Almanya'da, Gül-Haç'lıların *Fama* manifestosu, Gül-Haç Kardeşlerini, bir grup aydınlanmış kişinin kardeşçe bir sevgiyle bir araya geldiği, aydınlanmışların (illuminati) cemiyeti (fraternity) olarak tanıtır. Bu kişiler, bilge büyücülerin ve Kabalistlerin bilgilerini birbirleriyle paylaşmalarını teşvik ediyordu ve doğanın bilgisine ilişkin büyük gelişmelerin çok yakında kaydedileceğini duyuruyordu. Bacon'ın yukarıda alıntıladığımız pasajıyla Gül-Haç Kardeşlerinin beyanatları arasındaki bu paralellik göz önünde bulundurulduğunda, Baconyen hareketle Gül-Haç Hareketinin karşılaştırılması her iki hareket için, özellikle de Bacon'ın düşüncelerini anlamak için oldukça açıklayıcıdır.

Güncel araştırmalar, modern bilimsel gözlemci ve deneyci olarak Bacon'ın düşüncelerinin aslında batıl inançlardan doğarak evirildiğini söyleyen eski görüşün artık geçerli olmadığını açıkça ortaya koymuşlardır. Paolo Rossi, Bacon üzerine yazdığı kitapta³ Bacon'ın Hermetik gelenekten doğduğunu, kendisine doğa büyücülerini kanalıyla ulaşan

2 Bacon, *Advancement of Learning*, II, I. James'e ithaf bölümü, s. 13.

3 Paolo Rossi, *Francis Bacon: From Magic to Science*, London, 1968.

Rönesans'ın Büyü ve Kabala geleneğinden geldiğini göstermiştir. Bacon, geleceğin biliminin düz bir hat üzerinde ilerleyeceğini düşünmüyordu. Bilimde "büyük yenilenme" düşüncesi, Adem'in cennetten kovulmadan önceki durumuna dönmek⁴, doğayla ve onun güçleriyle saf ve günahsız bir ilişki kurma üzerinde temelleniyordu. Bu düşünce, yani bilimsel ilerlemenin Adem'e doğru bir ilerleme olması gerektiğini söyleyen görüş, Okült felsefe üzerinde son derece etkili olmuş rehber kitabın yazarı Cornelius Agrippa'ya aitti.⁵ Ve Bacon'ın bilimi de halen, bir dereceye kadar bir okült bilimdir. Bilim üzerine yaptığı araştırmada incelediği konular arasında doğal büyü, geliştirilmesi gerektiğini düşündüğü astroloji, derin bir merakla ilgilendiği simya, büyücülerin kullandığı sihir ve Bacon'ın modern yönünü çıkarmak isteyenler tarafından önemsiz addedilerek bir kenara bırakılan diğer konular bulunmaktadır.

Alman Gül-Haç yazarları da Adem'in bilgeliğine dönüş ve bilginin ilerlemesinin binyılcı niteliği konusunda benzer fikirlere sahiptir ve bunlarla ilgili kehanetlerde bulunmuşlardır. Gül-Haç metinlerini Bacon'la karşılaştırarak okuduğumuzda –Fantastik Rosenkreutz mitini *ludibrium* olarak bir kenara koyarsak- her iki hareketin de büyü-bilimsel ilerlemeyle, aydınlanma anlamında illuminasyonla ilgili olduğuna dair güçlü bir izlenim ediniriz.

Yine de, bu iki hareket tarihsel olarak aynı döneme ait olsa da, her ikisi de tamamen Hermetik-Kabalist geleneğin bir ürünü olarak Rönesans'dan 17. yüzyıldaki gelişmelere uzansa da, aralarında derin farklılıklar vardır. Bacon, Rönesans Magus'unun (büyücüsünün) kibrini ve küstahlığını yersiz bulduğunu endişeyle vurgular. Özellikle de,

4 Bu amaçla ilgili pek çok ifadeden en karakteristik olanı için bkz. *Instauratio Manga*, önsöz (Bacon, *Works*, ed. Spedding ve arkadaşları., 1857 baskısı, I, s. 132). krş. Rossi, *Bacon*, s. 127 vd.; Yates, 'The Hermetic Tradition in Renaissance Science' *Art, Science and History in the Renaissance*, ed. Charles S. Singleton, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968, s. 266-7.

5 *De Occulta philosophia*, III, 40; bkz. C.G. Nauert, *Agrippa and the Crisis of Renaissance Thought*, Urbana, 1965, s. 48, 284.

önceden incelediğimiz gibi Alman Gül-Haç hareketinin peygamberi olarak görülen Paracelsus'a karşı uyarır. Bacon, Paracelsus'un "Danimarkalı Severinus tarafından uyuma indirgenen"⁶ yöntemini incelemiştir ve "insanın *microcosmos* olduğuna, dünyanın modelini taşıdığına ilişkin antik düşüncelerin Paracelsus ve diğer simyacılar tarafından garip bir biçimde zorlandığını" belirtmiştir.⁷ Bacon'ın bu düşünceleri, Makrokozmoz-mikrokozmoz felsefesini eleştirir, oysa bu felsefe Fludd ve Gül-Haçlıların dünyanın uyumuyla ilgili teorilerinde çok temel bir yer tutar.

Baconyen ve Gül-Haç ekolleri arasındaki bir diğer büyük farklılık Bacon'ın bilimsel konularda gizliliği reddetmesidir. Simyacıların çalışmalarını yüzyıllardır çetrefil sembollerle saklamalarını eleştirir.⁸ Gül-Haç manifestoları, Bacon'ın da belirttiği gibi, bilginin eğitimli kişiler arasında paylaşılması gerektiğini söylese de, Rosenkreutz'un bedenin içinde bulunduğu, duvarları geometrik şekillerle kaplı mağara hikâyesinde görüldüğü gibi, Gül-Haçlılar tümünden gizleme gömülmüştür. Buradaki semboller, ileri düzeyde çalışmalar yapan bir grubun üyelerinin derin matematiksel çalışmalarını gizliyor *olabilir* ve eğer öyleyse, bu çalışmalar açıkça ortaya koyulmak yerine böyle bir dil içine gizleniyorsa, o zaman Gül-Haç mağarasındaki bu matematiksel ya da bilimsel gizler hakkında daha fazla şey öğrenmek insanların merakını cezbediği bir gerçektir. Bu atmosfer, Baconyen manifestoların izlediği yolun tam karşıtıdır ve Bacon'ın yazını modern kılan da bu büyüsel-gizemli teknikleri kesinlikle kullanmamasıdır.

The Advancement of Learning 1605 yılında yayınlanmıştı. Bacon'ın Avrupa'da rahatça yayılmasını sağlamak için Latince yazdığı ve temel felsefesi ve programının en önemli ürünü olduğunu belirttiği *Novum Organum* ise 1620'de yayınlanmıştı. *Advancement*'in gözden geçirilmiş ve Latince'ye tercüme edilmiş versiyonu olan *De augmentis* ise 1623 yılında yayınlandı. Böylece Baconyen felsefenin

6 *Advancement*, II, 8, v.

7 *Advancement*, II, 10, ii.

8 Rossi, *Bacon*, s.34 vd.

Gül-Haç manifestolarından birkaç yıl önce yayınlandığını görüyoruz; temel felsefesi ve programını anlattığı *Novum Organum*'un yayınlandığı yıl, Bohemya'nın Kış Kralı ve Kraliçesinin kısa hükümdarlığı dönemine, yani kader yılına denk gelir; *Advancement*'ın Latince tercümesi Paris'de Gül-Haç paniğinin yayılmaya başladığı yılda basılmıştır. Gül-Haç hareketinin Baconyen felsefeyle çağdaş olduğunu bilmek önemlidir, Avrupa'da tuhaf Gül-Haç heyecanının sürdüğü yıllarda Bacon'ın eserleri İngiltere'de yayınlanmaya başlamıştı.

Her ne kadar izini sürmek ve analiz etmek zor olsa da bence her iki hareket arasında, kesinlikle bir bağlantı bulunuyordu. Bir yanda İngiltere ve Palatina arasındaki yakın bağlantılar Baconyen etkinin Alman Gül-Haç hareketine ulaşmasını kolaylaştırıyordu. Fakat diğer yandan da Gül-Haççılık ve Bacon'ın felsefesi arasındaki farklılıkları dikkatle değerlendirmek gerekmektedir.

Britanya Kralı'nın kızının Palatina'da hüküm sürmesi, İngiltere ve Almanya'nın bu bölümü arasındaki iletişimi kolaylaştırdı ve İngiliz etkilerinin Palatina'ya girmesine olanak sağladı, bu etkiler arasında Bacon'ın *Advancement*'ı da yer alıyordu. Etkinin nasıl taşındığı üzerine çeşitli spekülasyonlar yapılabilir. Hem Elizabeth hem de Frederick iyi okurlardı ve entelektüel hareketlerle ilgileniyorlardı. Prag'dayken yanlarında bulunan Rasleigh'in *History of the World* kitabı savaştan sonra düşman kuvvetlerinin eline geçmişti, fakat en sonunda yolunu buldu ve Londra'da British Museum'a iade edildi, şu anda orada bulunuyor,⁹ bu bilgiden, yanlarında İngiltere'den gelen kitaplar olduğunu anlıyoruz. Öyleyse Heidelberg'de oldukları dönemde Bacon'ın kitaplarını da okumuş olmaları mümkün. Elizabeth'in ilerleyen yıllarda Bacon'ın eserleriyle ilgilendiğini biliyoruz;¹⁰ gençlik yıllarında, evliliğinden önce Bacon'ı İngiltere'den tanıyor olmalıydı,¹¹ çünkü Elizabeth'in düğünündeki eğlencelerden birini düzenleyen Bacon'dı. Belki de Baconyen etkiyi taşı-

9 Bkz. Carola Oman, *Elizabeth of Bohemia*, London, 1964, s. 178.

10 Bkz. 1. Bölüm.

11 Bkz. 1. Bölüm.

yan diğer bir kişi de Frederick ve Elizabeth'in Palatina'daki hükümdarlığı sırasında İngiltere'yle sıkı ilişkiler içinde olan Michael Maier'dı. Maier, eski İngiliz simyacılarının çalışmalarını Alman simya hareketine taşımıştı¹² ve Bacon'ın kitaplarını da pekâlâ Almanya'ya taşımış olabilirdi. Maier, mitolojinin felsefi yorumuyla ilgileniyordu ve Bacon'un düşüncesinin bu yönü, *The Wisdom of the Ancients*'daki mitin felsefi yorumu (1609) Maier ve ekolüne oldukça cazip gelmiş olabilir. Maier, Simya felsefesinin antik mitlerde saklı olduğuna inanıyordu,¹³ Bacon da aynı şekilde kendi doğa felsefesini mitolojide aramıştı.¹⁴ Fakat bu bağlantı noktalarını ayrıntılarıyla belirtmemizin gereği bulunmamaktadır. I. James'den çok şey beklendiği bir dönemde Palatina'da ve onu çevreleyen Protestan şehirlerdeki Anglofil harekete olan ilginin James döneminin büyük filozofu Francis Bacon'ı da kapsadığını söylemek yeterli olacaktır.

Fakat daha önce de belirtildiği gibi Bacon'ın felsefesiyle Alman Gül-Haççılığı arasında çok temel farklılıklar bulunmaktadır. Alman Gül-Haççılığı daha derin bir şekilde Hermetik'tir, Bacon'ın ciddi bakış açısına nazaran daha büyüselidir. Alman hareketinin altında güçlü bir biçimde Giordano Bruno'un ve her şeyden önce John Dee'nin etkisi olduğunu daha önce görmüştük. Dee'nin bütün felsefesini özetleyen sembolü *Monas hieroglyphica*'nın, Gül-Haç literatüründe tekrarlandığını da gördük. Fakat Bacon, çalışmalarının hiçbirinde *Monas Hieroglyphica*'dan ya da Dee'den bahsetmemiştir.

Bacon'ın bilim tarihinde önemli bir figür olarak gösterilmesine genel bir itiraz vardır, bu itiraza göre Bacon, bilimin ilerlemesi için yaptığı programda bütün matematik bilimlerine yeterli önemi vermemiştir ve bu bilimlerdeki yetersizliğini Kopernik'in teorisini ve William Gilbert'in mıknatıs teorisini reddetmesiyle göstermiştir. 1968 yılında yayınlanan

12 Ashmole, Maier'ın İngiltere'ye İngilizce öğrenmek ve ünlü bir İngiliz simyacının eserlerini Latince'ye çevirmek için geldiğini söyler. (Ashmole, *Theatrum Chemicum Britannicum*, ed. Debus, Prolegomena.) daha fazla bilgi için bkz. 14. Bölüm.

13 Bkz. 6. Bölüm.

14 Rossi, *Bacon*, s. 73 vd.

bir makalemde ben de Bacon'ın bu konulardan uzak durmasının nedenini programını, büyüyle ilgili imalardan mümkün olduğunca uzak tutmak isteğinden kaynaklanmış olabileceğini belirtmiştim.¹⁵ Dee'nin büyücü olabileceğinden ciddi şekilde şüphelenilmişti; Hermetik Magus Giordano Bruno, İngiltere'de yayınlanan bir çalışmada Kopernik'in teorisini, "antik Mısır" ya da büyü dininin yaklaşan geri dönüşüyle ilişkilendirmiştir.¹⁶ William Gilbert'in mıknatıs üzerine yazdığı çalışmasında Bruno'dan etkilendiği açıkça görülüyordu. Bacon'ın matematiğe ve Kopernik'in teorisine değinmekten kaçınmasının nedeni matematiğin Dee ve "büyücülük"le çok yakın bağlantılı olduğunu düşünmesi ve Kopernik'in teorisini de Bruno'nun aşırı derecede antik "Mısırlı" büyüsel din anlayışıyla yakından alakalı olarak görmesiydi. Şimdi hipotezi hatırlamakta fayda var çünkü Alman Gül-Haççılığı ile Baconizm arasındaki temel farkı anlamamıza yardımcı olabilir. Evvelden Dee'den ve onun matematik çalışmalarından korkulmuyordu, fakat Bacon onlardan uzak durmuştu, evvelden Bruno da sadece bir etkiydi, fakat Bacon onu da reddetmişti. Her iki durumda da Bacon'ın, programını cadı-avcılarından, "büyücülük"le suçlanmaktan korumak için kendisine tehlikeli görünen konulardan uzak tuttuğu görülür, çünkü Naudé'nin de belirttiği gibi 17. yüzyılda bir matematikçi "büyü yapmak" suçlamasıyla kovalanabiliyordu.

Bacon'ın dine yaklaşımı ve bilimsel ilerlemeyi savunma biçimi düşünüldüğünde takdirini kazanmak ve bilimin ilerlemesi programı için ilgisini çekmek zorunda olduğu kralın bakış açısını ve karakterini göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Fakat Bacon, kralın ilgisini çekmede ve beğenisini kazanmada başarısız olmuştu. D. H. Wilson'ın belirttiği üzere James, Bacon'ın büyük planını anlamamıştı ve onaylamamıştı, Bacon'a bilim enstitüleri projesi için de herhangi bir yardım teklifi sunmamıştı. 1620'de *Novum Organum* kendisine getirildiğinde kitap için "bu çalışma Tanrı'nın yazısı gibi, bütün uzlaşmaları ortadan kaldıran bir metin" dediği

15 'The Hermetic Tradition in Renaissance Science' s. 268 vd.

16 *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 236 vd.

söylenir.¹⁷

James'in Baconyen bilime şüpheyile yaklaşmasının büyü ve cadılığa olan derin ilgisi ve korkusuyla ilişkili olabileceğine, bildiğim kadarıyla daha önce kimse değinmemiştir.¹⁸ Bu konular onda büyük bir merak uyandırıyordu ve bu merak gençlik dönemlerinde bir takım yaşantıların yol açtığı ruhsal bir rahatsızlıkla bağlantılıydı. *Demonology* kitabında (1597) James cadı davalarında suçlamaların dikkatle incelenmesi gerektiğini ve ondan sonra karara varılması gerektiğini söylemesine rağmen cadıların idamla cezalandırılması gerektiğini savunmuştur. Bu konu onun için ciddi bir konuydu, Teolojinin bir dalıydı. Görüldüğü gibi James, Rönesans Büyü ve Kabalasını bilime yol açan değerli hareketler olarak değerlendirecek ve bu hareketler cadılık eşiğine geldiğinde iyi kötü ile kötü büyü sorununun ayrımını-ki genellikle zordur- yapabilecek bir kişi değildi. James, bilimle ilgilenmiyordu ve büyü'nün her çeşidini de son derece ürkütücü buluyordu.

Bu yüzden, John Dee, James'e hakkındaki büyü suçlamalarını temizlemek ve itibarını kurtarmak için ricada bulunduğunda, James'in bu konuda hiçbir şey yapmamış olması şaşırtıcı değildir. Dee'nin sonuçsuz kalan bu başvurusu 1604'ün Haziran ayında yapılmıştı.¹⁹ Elizabeth döneminde bilgisine sonsuz minnettarlık duyulan Dee, şimdi James'in hükümdarlığında gözden düşmüştü ve büyük bir sefalet içinde 1608 yılında öldü. Bacon'ın, James'in Dee'ye karşı tutumundan ders çıkarmış olduğu görülüyor, ayrıca Elizabeth döneminden bu yana hayatta kalan diğer matematikçi ve büyücüler, denizcilikle ilgili cesur girişimler yapanlar ve İspanya karşıtı atılımcılar James döneminde, Elizabeth döneminde olduğu kadar cesaretlendirilmiyordu. Northumberland ve Raleigh, James döneminde çalışmalarını Kule'deki hapisshanede devam ettirmek zorunda kalmışlardı, orada matematik ve simya üzerine çok bilgili bir diğer arkadaşları Thomas Hariot ile birlikte çalışmalarını sürdürmüşlerdi.²⁰

17 D. H. Wilson, *King James VI and I*, Cape, 1966, s. 298-9.

18 *A.g.e.* s. 130-6, 308-12.

19 French, *John Dee*, s. 10.

20 Hariot ve Dee zaman zaman birbirlerinin çağdaşı büyük

Belli ki Bacon, James'in ilgisini çekmeyi umduğu çalışmalarında Dee ve şüpheyile yaklaşılan matematik çalışmalarını andıran her şeyden uzak durmaya özen göstermişti. Böyleyken bile Bacon, çalışmalarını ne kadar özenli ve dikkatli sunmuş olsa da, James'in bilimin ilerlemesine yönelik kuşkularını giderememişti.

Ve tabii bu durumda James'in, damadının Palatina ve Bohemya ile ilgili projelerine ilgi göstermesi için Frederick'i cadı avcılar tarafından anında kötücül büyücülere dönüştürülebilecek olan görünmez Gül-Haç Kardeşliği ve onların büyülü mahzenlerinde doğan fikir hareketleriyle ilişkilendirmek de yerinde bir karar değildi. Talihsiz Palatina Elektörünün arkadaşlarının yaptığı birçok hata içinde en kötüsü Gül-Haç manifestolarıydı. Eğer bu manifestolarla ilgili herhangi bir söylenti James'in kulağına gelmişse, bu, onun Frederick'in karşısında yer alması için başka her şeyden daha fazla etkili olmuştur ve Frederick'in projelerini gerçekleştirmek için beklediği desteği de göstermemesi için yeterli bir sebepti.

Bu yüzden Francis Bacon, James döneminde bilimin gelişmesini, özellikle de bilimsel bilginin ilerlemesini yaymak için çalışmalar yaparken aslında tuzak ve tehlikelerle dolu bir yolda ilerliyordu. Eski Elizabeth döneminin bilim geleneği bu dönemde gözden düşmüştü ve o dönemin yaşayan büyük temsilcileri de ya hapisteydi ya da dışlanmıştı. Eski Kraliçe Elizabeth, John Dee'den *Monas hieroglyphica*'yı kendisine anlatmasını istemişti;²¹ Kral James ise Monas'ın yazarıyla hiç ilgilenmiyordu. Bacon, *The Advancement of Learning*'i 1605'de yayınladığında, James'in bir önceki yıl Dee'yi kovduğundan haberdardı. Bütün bunlara ek olarak James'in kızı ve kocasıyla Palatina'ya taşınan Elizabeth Dönemi gelenekleri de desteklenmiyordu. Francis Bacon, James'in dış politikalarından endişe duyuyordu bu yüzden Palatina Elektörünün desteğini isteyenlerdendi. Burada da, bilimin gelişmesine ilişkin manifestolar yazan İngiliz yazar,

matematikçiler olarak birlikte anılmaktadır. Bkz. D.B. Wuinn and J. W. Shirley, 'A Contemporary list of Harriot References', *Renaissance Quarterly*, s. 15, 20.

21 French, *John Dee*, s. 38-9.

Palatina'daki hareketlere çok bulaşmış görünmemek için yine tedbirli olmak ve dikkatle yürümek zorundaydı.

Bacon, 17. yüzyılda bilimin ilerlemesini savunurken ve cadı avı histerisi bütün Avrupa'da artarken bu tehlikeler ve zorluklar içinde ihtiyatlı bir yol izlemek zorundaydı.

Biz de bu bölümde ihtiyatlı bir şekilde ilerledik, Bacon-yen hareketle Gül-Haç hareketi arasında bir paralellik olabileceğini düşündük, bu iki hareketin sözün gelişi, bir bütünün farklı şekilde gelişen parçaları olabileceği ihtimali üzerinde durduk ve ikisini bir arada incelemenin aydınlatıcı olabileceğini düşündük. Şu ana kadar Bacon'ın Gül-Haç manifestoları hakkında ne düşündüğünü okura sunabileceğimiz bir bulgu yoktu elimizde. Fakat şimdi *New Atlantis*'den çok çarpıcı bir bulguyu inceleyeceğiz.

Bacon 1626'da öldü. 1627'de yayınlanmış eserlerinin arasında tamamlanmamış, tarihsiz bir çalışma bulunmuştur, bu çalışmada Bacon, ideal din ve bilim toplumu üzerine bir Ütopya'dan bahseder. Bu ütopya alegorik biçimde yazılmıştı ve denizcilerin fırtına sonrası sürüklendiği bir adayı, Yeni Atlantis'i, keşfedişlerini anlatmaktadır. Yeni Atlantis'in sakinleri orada, dünyanın geri kalanı bilmemesine rağmen, mükemmel bir toplum kurarlar. Burada yaşayan kişiler Hıristiyanlardır; Hıristiyanlık onlara çok önceden getirilmiştir, kardeşçe sevgiyi vurgulayan evanjelik Hıristiyanlıktır bu. Burada yaşayan kişilerin bilimsel bilgi düzeyleri oldukça ileridir. Süleyman'ın Evi adını verdikleri kolejlerinde rahip-bilim adamları bütün bilim ve sanatlarda insanlığa yararlı olacak araştırmalar yapmaktadırlar. Bu kurgusal hikaye, Bacon'ın bütün hayatı boyunca üzerinde çalıştığı amaçların ve ilkelerin bir özeti gibidir, insanlığın yararlanması ve iyiliği için bilimin gelişmesini sağlamak.

Bu hikâyede, mesel ya da *ludibrium*'da, Gül-Haç manifestolarında geçen konulara yapılan muhtelif göndermeler, Bacon'ın Rosenkreutz hikâyesini bildiğini şüpheye yer bırakmayacak şekilde gösterir.

Atlantis'e ayak basmadan yolcuların ellerine bir memurun getirdiği talimatlar listesi verilir. "Bu talimatlar listesi, kanatlarını aşağı doğru uzatmış ve kanatları arasında bir

haç sembolü bulunan bir melek mührüyle imzalanmıştı.”²² Tıpkı “Yehova’nın kanatlarının gölgesi altında” sloganıyla mühürlenene *Fama* gibi. Diğer Gül-Haç yayınlarında da gördüğümüz gibi kanatlar, Gül-Haç literatüründe özgün bir yere sahipti.²³

Bir sonraki gün misafirler Yabancılar Evin’e götürülmüştü ve içlerinden hasta olanlar tedavi edilmişti. Ziyaretçiler bu hizmet için ödeme yapmak istediler fakat kabul edilmedi.²⁴ *Fama*’dan hatırlanacağı gibi Gül-Haç Kardeşlerinin hastaları ücretsiz tedavi etmesi (gratis) kural olarak belirtiliyordu.

Birkaç gün sonra, Yeni Atlantis’in bir başka memuru Yabancılar Evine geldi. Kafasına beyaz bir başlık takmıştı ve başlığın “üstünde de kıızıl haç vardı”²⁵ Bu da Bacon’ın kazazedelerinin, Gül-Haç Kardeşlerinin topraklarına geldiğinin başka bir göstergesi olarak okunabilir.

Bir sonraki gün ülkenin yöneticisi, ziyaretçilerin ülke hakkında merak ettikleri soruları cevapladı, Hristiyanlığın bu ülkeye nasıl geldiğini ve Süleyman’ın Evi “okulu ya da kolejinin” bütün bilge adamlarla birlikte nasıl kurulduğunu anlattı. Ziyaretçilere bu açıklamaları yaptıktan sonra hala kafalarını karıştıran bir konu varsa sorabilecekleri söylendi. Bu noktada ziyaretçiler kendilerini en çok şaşırtan şeyi söyledi, Yeni Atlantis’de yaşayanlar Avrupa’nın bütün dillerini biliyorlardı ve dış dünyada olup biten bütün olaylardan da haberdar ve dışarıdaki insanların bilgi düzeylerini bildikleri anlaşılıyordu, fakat bu insanlar kendi ülkelerinin dışında pek bilinmiyorlardı.²⁶

Kendilerinden bu kadar uzakta olan olayları, kitapları, dilleri biliyor gözüküyorlardı, bu inanılmaz bir şeydi; bize kutsal güçleri olan varlıklar gibi göründüler, gizli ve diğer insanlara görünmeyen fakat diğer insanların açık olmasına yardımcı olan, ışık tutan kişilerdi.

22 Francis Bacon, *New Atlantis, Works*, ed. Soedding, Ellis and Heath, London, 1857, III, s. 130.

23 Bkz. yukarısı 4. Bölüm, kapak.

24 *New Atlantis*, ed. s. 132.

25 *A.g.e.* s. 135.

26 *A.g.e.* s. 140.

Bu konuşmamıza Yönetici gülümseyerek karşılık verdi ve bu soruları sorduğumuz için iyi yaptığımızı söyledi çünkü burası bize büyücülerin yeri gibi gelmişti, dört büyücüyü bütün bölgelere göndererek diğer ülkelerden haber ve istihbarat getiriyorlardı sanki. Yönetici, bütün alçakgönüllülüğüyle cevap verdi, bilgi almamızı olumlu karşıladı, bunu mutlulukla yaptığı anlaşılıyordu; bu adada bir takım doğaüstü şeyler olduğunu anlayacak kadar zeki olduğumuz söyledi fakat bu “düşündüğünüz gibi büyülü değil meleksi bir şeydir” dedi.

Daha ilerde Yeni Atlantis’in bu bilge adamlarının dışarıdaki dünyaya görünmez kalmalarına rağmen, orada olup biten her şeyden haberdar oldukları anlatılır. Bu durum, Yeni Atlantis’den bir takım temsilcilerin dışarıya bilgi toplama-ya gönderildiğinde, giden bu kişilerin gittikleri ülkelere uygun kıyafetler giyip, o ülkelerin gelenek ve alışkanlıklarına adapte olarak göze batmayan bir şekilde yaşamalarıyla açıklanır. Gül-Haç manifestoları bağlamında bakıldığında anlatılan yöntem, onların Gül-Haç Kardeşlerinin kurallarından birini uyguladığını gösterir; manifestolarda da temsilcilerin ayırt edici herhangi bir kıyafet giymeden gittikleri ülkenin yerel halkına özgü alışkanlıklar ve görünüm içinde yaşamaları gerektiği söylenir. Yeni Atlantis’de uygulanan kurallarda da her on iki yılda bir “Süleyman’ın Evi’ndeki kardeşlerden ya da üyelerden” üçünün, sanat ve bilim hakkında bilgi toplamak, gelirkende yanlarında kitaplar, araç gereç ve haber getirmek üzere dışarıya gönderilmesi gerektiği belirtilir. Bu alışverişin somut ve maddi ürünler üzerinden dönmediğini, “Tanrı’nın yarattığı ilk şeyi, ışığı” aramak için yapıldığını ve amaçlarının dünyanın bütün bölgelerinden yükselen ışığa ulaşmak²⁷ olduğu anlatılır.

Böylece Bacon’ın, Gül-Haç kelimesini Yeni Atlantis’in hiçbir yerinde kullanmamasına rağmen Gül-Haç hikâyesini bildiği ve bunu kendi anlatısına uyarladığı çok açıkça görülür. Yeni Atlantis, Gül-Haçlılar tarafından yönetiliyordu, şimdi Süleyman’ın evi olarak anılan görünmez okullarından ya da merkezlerinden, çıkarak görünmez bir şekilde “ışık tacirleri” olarak dış dünyada dolaşıyorlardı ve Gül-Haç Kar-

değişliğinin kurallarını uyguluyorlardı, yani, hasta olanları ücretsiz tedavi ediyorlar, özel bir kıyafet de giymiyorlardı. Buna ek olarak Yeni Atlantis'deki listeyi mühürledikleri "melek kanatları" damgasını *Fama*'yı mühürlemek için kullanmışlardı. Adada büyüsel olmaktan ziyade meleksi bir hava seziliyordu ve memurun başlığında kızıl haç vardı.

Bacon'ı modern bir yaklaşımla çalışan öğrenciler, Gül-Haç Literatürüne pek aşina değildir ve bu konuyu tarihin ya da bilimin geçerli bir branşı olarak görüp çalışmalarına dâhil etmezler. Fakat *Yeni Atlantis*'i, *Fama* ve *Confessio* unutulmadan önce okuyanlar, buradaki görünmez koleji ve Gül-Haç Kardeşlerini hemen fark edeceklerdir. Bu paralelliği fark eden kişilerden biri de John Heydon'du, 1662'de yayınlanan kitabı *Holy Guide*, büyük ölçüde *Yeni Atlantis*'in uyarlamasına dayanıyordu. Üzerinde kızıl bir haç bulunan başlığı takan kişi hastaları ziyaret için geldiğinde Heydon bunu şöyle aktarır: "Ben, Yabancılar Evi görevlisiyim ve Gül-Haç tarikatına mensup Hristiyan bir papazım"²⁸ Bacon'ın Süleyman'ın Evi'ndeki bilge kişilerden bahsedişini, Heydon, "Gül-Haç Cemiyetinden bilge adamlar" olarak aktarır.²⁹ Heydon, Yeni Atlantis'de geçen Süleyman'ın Evi'nden açık bir şekilde 'Gül-Haç Tapınağı' olarak söz eder.³⁰ Heydon, daha başka birçok noktada *Yeni Atlantis*'i,

28 John Heydon, *The Holy Guide*, London, 1662, sig. B 6 recto, krş. *New Atlantis*, ed. Cit., s. 135: "ben yabancılar evi görevlisiyim ve Hristiyan bir papazım, size hizmet sunmaya geldim"

29 "Daha sonra ortaya çıktı ki, gemilerden birinde Gül-Haç Cemaatinin bilge adamlarından biri vardı. Bu kişilerin evi ya da okulu bu krallığın gözbebeği idi." Heydon, *Holy Guide*, sig. b. 8 verso. krş. *New Atlantis*, ed. cit., s. 137 : "Daha sonra ortaya çıktı ki, gemilerden birinde Süleyman'ın Evinin bilge adamlarından biri vardı. Süleyman'ın Evi ya da okulu, kardeşlerim, bu krallığın gözbebeğidir."

30 Kralları, Gül-Haç Tapınağı dediğimiz, bir tarikat ya da cemaat kurmuştu, bizce dünya üzerindeki en soylu yapıdır bu ve krallığın feneridir. Tanrı'nın yarattıklarına ve eserlerine ithaf edilmiştir." (*Holy Guide*, sig. c 7 recto) Karşılaştırm, *New Atlantis*, ed. Cit., s. 148: "Sevgili arkadaşlarım, şunu bilmelisiniz ki, Kralın yaptığı olağanüstü işler içinde bir tanesi vardır ki hepsinden daha üstündür. Bu, Süleyman'ın Evi dediğimiz tarikat ya da cemaatin kurulmasıdır. Bu, bizce, şimdiye kadar dünya üzerinde

Fama ile ilişkilendirir, hatta Bacon'ın kitabını nerdeyse Gül-Haç manifestosu okur gibi okuduğu görülür.

Heydon'un Gül-Haç manifestolarından *Yeni Atlantis*'e ekledikleri burada yapabileceğimizden çok daha detaylı bir şekilde incelenebilir, fakat değindiği noktalardan birinden burada bahsetmemiz gerekiyor. Bacon, Süleyman'ın çalışmalarından bazılarının *Yeni Atlantis*'de kaybolduğunu söylediğinde, Heydon bunu çok daha kapsamlı bir ifadeye dönüştürür ve 'M kitabı'nın onlarda olduğunu ve bu kitabın Süleyman tarafından *Yeni Atlantis*'de yazıldığını söyler.³¹ M kitabı *Fama*'ya göre Christian Rosenkreutz'un mezarında bulunan kutsal objelerden biridir.

Bacon'ın *Yeni Atlantis*'inde *Fama*'dan izler olması ve Heydon'ın da bu paralelliği onaylaması, Bacon'ın Gül-Haç tarikatına ya da masonik bir cemaate mensup olduğunun kanıtı olarak gösterilemez. Tarihsel bulguların bu tür doğrulanamayan iddiaları desteklemek için kullanılması, bu bulguları bozmak ya da kötüye kullanmak anlamına gelir. Bu tip gerçek dışı teoriler yüzünden ciddi tarihçilerin *Yeni Atlantis*'de *Fama*'dan önemli etkileri bulunduğunu belirtmekten kaçınmasına da hak vermek gerekir.³²

Bu olgu felsefe tarihçileri tarafından ileride ciddi bir biçimde ele alınmalıdır ve Alman Gül-Haç hareketi ile birlikte incelenmelidir. *Yeni Atlantis*'deki din anlayışı Gül-Haç manifestolarında anlatılan din anlayışıyla büyük benzer-

inşa edilmiş olan yapıların en soylusudur ve bu krallığın feneridir. Tanrı'nın yarattıkları ve çalışmalarına ithaf edilmiştir.

31 "Süleyman'ın çalışmalarının bir kısmı kaybolmuş durumda, yani, geçmiş, bugün ve gelecek üzerine yazdığı her şeyi kapsayan Gül-Haçlıların M kitabı" (*Holy Guide*, sig. C 7 recto). Karşılaştırın *New Atlantis*, ed. Cir. S. 48:4 'Süleyman'ın çalışmalarının bir kısmı kaybolmuş durumda, yani, bitkiler üzerine yazdığı Doğa Tarihi çalışması...'

32 *Yeni Atlantis*'in *Fama*'dan etkiler taşıması tuhaf birinin çalışmasında yer almıştır, fakat çalışmanın geri kalan kısımları pek bir anlam ifade etmemektedir. (*F.W.C. Wigston, Bacon, Shakespeare, and the Rosicrucians*, London 1888). A. E. Waite (*Real History of the Rosicrucians*, s. 333) *Holy Guide*'ı, *Fama*'nın çarpıtılmış bir versiyonu olarak değerlendirir, fakat *Yeni Atlantis*'le bağlantısından söz etmez.

likler taşır. Yoğun bir Hıristiyanlık içerir fakat doktrinsel değildir, Hıristiyan ruhunu, Gül-Haç Kardeşleri gibi uygulanan yardımseverlikle yorumlar. Hıristiyan Kabalasında olduğu gibi, Yahudi-Hıristiyan mistisizminden derin bir şekilde etkilenmiştir. Yeni Atlantis’de yaşayanlar Yahudilere saygı duyarlar; Okullarına Süleyman adını vermişlerdir ve Tanrı’yı Doğa’da ararlar. Hermetik-Kabalist gelenek onların bilimsel araştırma üzerine kurulu okulunda meyvesini vermiştir. Yeni Atlantis’in doğaüstü bir niteliği vardır. Bilim devrimi, bir kehanet gibi ortaya konmuş olsa da, burada kehanet gerçekleştirilmiştir, modern bir tarzda değil fakat başka görev tanımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Yeni Atlantis’de yaşayanlar, bilgide büyük yenilenmeye ulaşmış ve böylece Adem’in cennetten kovulmadan önceki durumuna dönmeyi başarmışlardır-bu hem Bacon hem de Gül-Haç manifestolarının yazarları için ilerlemenin tek ölçüsüdür. *Yeni Atlantis*’teki en aydınlatıcı anlardan biri de ziyaretçilerin orada yaşayan kişilere kutsal güçlerin etkisinde ya da bu tip bir güce sahip olup olmadıklarını sorduklarında, ve Kardeşlerin görünmez olmasının (bu kardeşlerin Gül-Haçlılar olduklarını biliyoruz) doğaüstü bir tarafı olduğunu söylediklerinde, “büyüsel olmaktan çok meleksi” cevabını aldıkları kısımdır. Yöneticinin şüpheyle sorulan bu soruyu “mutlu” bir şekilde (ya da *ludibrium* olarak) karşılmasına ve görünmezliklerinin rasyonel nedenini açıklamasına rağmen, yine de Yeni Atlantis, okurun bu bilimsel etkileri “neredeyse meleksi” olarak görmesine ya da şeytani olarak algılamasına bağlı olarak bıçak sırtında durur. Şeytani olduğuna ilişkin yorum için sadece birkaç yıl önce Paris’de yayınlanan “Horrible Pacts”i hatırlamamız yeterlidir.

İtalyan Liberalleri ve Gül-Haç Manifestoları

Bu kitapta tek bir ulusa olmaktan ziyade, çetrefil bir konuyu izlediğimiz için Avrupalı olarak adlandırabileceğimiz çeşitli ülkelere girip çıkıyoruz. Almanya'dan Gül-Haç heyecanı sona ererken ayrılmıştık, ardından Fransa'daki paniğe değindik, sonra da İngiltere'ye dönüp Francis Bacon'ı inceledik. Şimdi Otuz Yıl Savaşları başlamadan önceki yıllara, Almanya'ya dönüp Palatina Elektörünün etrafındaki hareketlerin o dönemde İtalya'daki durumu nasıl etkilediğini, ya da İtalya'daki durumdan nasıl etkilendiğini inceleyeceğiz. Bunu yaparken Gül-Haç Manifestolarına dönüp henüz incelemediğimiz bir bölümünü inceleyeceğiz.

İlk bölümlerden birinde *Fama*'yı tanıtırken manifestonun ilk baskısından önce bir İtalyan yazarın "dünyanın genel reformasyonu" üzerine yazdığı bir metnin Almanca çevirisinden bahsetmiştik fakat bu Alman manifestosuna İtalyan bir yazarın yaptığı bu katkıyı daha sonra ele almak üzere ertelemiştik. Şimdi bu konuya değinmenin sırası geldi, İtalyan yazarın *Fama*'ya dâhil ettiği genel reformasyonla ilgili metin üzerinden İtalya'nın Avrupa'daki bu duruma bakış açısını inceleyeceğiz.

İtalya'da, özellikle de Venedik'deki bir durum, I. James'in yardımıyla Palatina Elektörünün liderliğini bekleyen Almanya'daki kişiler için son derece önemliydi. Bu durum, önceki yüzyılda Roma'nın taleplerine karşı Paolo Sarpi önderliğinde yapılan ve James ve Venedik'teki İngiliz elçi Sir Henry Wotton'un ilgiyle izlediği bir direniş hareketinin halen Venedik'te dolaşan papa-karşıtı dalgasıydı.¹

Papa mahkemesi (Roma mahkemesi) ile Venedik arasındaki çekişme 1606'daki yasaklamalarla doruğa ulaşmıştı, Venedik hükümeti davası Servite* papazı Paolo Sarpi tara-

1 Bkz. Yates, "Paolo Sarpi's History of the Council of Trent" *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, VII (1944), s. 113-43.

* Meryem'in hizmetkârları tarikatı.-ç.n.

findan katı yasal bir çizgiye yöneltmişti. Bu olay sonucunda Sarpi, Avrupa'da özgürlük ruhunu korumaya çalışan kişiler arasında önemli ve tanınan bir konuma taşınmıştı. James'in Venedik davasını ilgiyle takip etmesinin sebebi, Venedik'in Roma'ya karşı duruşuyla Anglikan bağımsızlığı arasında olduğu varsayılan benzerlikten kaynaklanıyordu. Elçi Sir Henry Wotton, hevesli bir şekilde, Venedik'i, Anglikan reformuna benzer bir reform uygulaması için ikna etmeyi çalışıyordu. İngiliz dua kitabı İtalyanca'ya çevrilmişti ve hizmetler elçilikte yürütülüyordu.

İngiliz-Venedik arasındaki yeniden *yakınlaşma* işte bu koşullar altında sağlanmıştı ve İtalyan liberali Sarpi'nin büyük çalışması ilk kez İtalya'da değil, İngiltere'de basılmıştı. Bu kitap Sarpi'nin meşhur *History of the Council of Trent* kitabıydı, burada Protestanların, konseye çağırılmadığını ve daha özgürlükçü Fransız Katoliklerinin önerilerinin dinlenmediğini, konseyin liberal reform için daha hoşgörülü bir yol izlemek yerine papalık tarafından domine edilen daha katı kontroller uygulama girişiminde bulunduğunu açıklar. Bütün bu yasaklama anlaşmazlığı ve bunun doğurduğu Anglikan sempatizanlığı bu olayları yakından takip eden Avrupa'da yankılandı. Katolik baş piskoposu ve Spalato başpiskoposu Antonio de Dominis'in 1616'da Anglikanizm üzerine yaptığı sansasyonel konuşma, yeni hareketleri, Almanya'daki Palatina Elektörü ve soylu karısına umut bağlayan hareketlerle sonuçlanan bir dalgayı, cesaretlendirmiştir. Ve Sarpi'nin *History of the Council of Trent* kitabını İtalyanca olarak ilk yayınlayan kişi de De Dominis'dir, bu kitap İngiltere'de 1619 yılında I. James'e ithaf edilmişti. Bu ithafta, İtalya'daki dinsel durumdan rahatsız olanlar, ona güvendiklerini belirtiyorlardı. Bir sonraki yıl Sarpi'nin çalışması Latince çevirisiyle Londra'da basıldı, çeviri Prens Henry'nin eski öğretmenlerinden bir tanesi tarafından yapılmıştı. Bu yıllarda Venedik ve İngiltere'nin din ve politika alanında Trento Katolisizminden sonra Cizvit ve Hapsburglar tarafından desteklenen karşı reformasyon talepleri karşısında müşterek hareket etmesinin yarattığı bir heyecan vardı.

Tarihçilerin bu hareketlerle Palatina Elektörünün etra-

finda şekillenen hareketin bağlantısını şimdiye dek incelememiş görür.² Fakat Anhalt, Sarpi ile iletişim halindeydi ve Palatina'nın baş temsilcisi Baron Christian Von Dohna bu yıllarda Venedik'i sık sık ziyaret ediyordu. Venedik hükümeti de, Avrupa'daki diğer devletler gibi, James'in damadının Bohemya girişimini destekleyip desteklemeyeceği hakkında istihbarat toplamaya çalışıyordu. Bir Venedik elçisi, Doc'a (Doge*) 1619 Kasımında rapor verirken şunları söyler, Bohemya'da kralcılarının geri püskürtülmesi, İspanyol-Hapsburg kuvvetlerinin İtalya'yı fethetme amaçlarını sekteye uğratacaktır ve bu birliğin böyle güçsüzleşmesini "istemek için her türlü nedeniniz bulunmaktadır." O yüzden "refaha ulaşmamız Palatina'nın başarısına bağlıdır." ³ 17. yüzyılın başlarında İngiltere ve Venedik ilişkilerini inceleyen tarihçiler, Palatina'yla olan ilişkilerden bahsetmese de, yine de Palatina'daki bu ilişkiler, Venedik'teki olayları izleyen kişiler için büyük resimle oldukça belirgin bir şekilde bağlantılıydı. Venedik'e yakın olan ve Venedik-İngiltere anakara güzergâhında bulunan Palatina'daki güçlü bir devlet, Venedik'i daha uzun bir süre savunma pozisyonun-

2 Bu hareketlerden mesela W.J. Bouwsma'nın kitabında bahsedilmez; *Venice and the Defence of Republican Liberty*, University of California Press, 1968. Fakat bu kitapta alıntılanan bir takım çağdaş metinler Frederick'in Bohemya macerası, I. James'in onu desteklememesi ve çöküşüne değinilmeden anlaşılmamaktadır. Bouwsma, 1619'da Sarpi'nin arkadaşı Micanzio'nun, I. James'in Frederick'i desteklememesinden duyduğu kızgınlığı belirtmiştir s. 526-7. Fakat olaydan tümüyle bahsetmemiştir, ayrıca Micanzio'nun 1621 senesinde bu konuyla ilgili öfke dolu sözlerine de yer vermemiştir. Haklıyı tedirginlikle izleyip bırakmak, güçlüyü daha güçlü kılmıştır ve bütün özgür bölgelere zarar vermiş, onları yok etmiştir... İngiltere'den cesur bir karar ve eylem gelmediği için ... İspanyollar Almanya'nın fatihidir ve İtalya'yı da istedikleri zaman alacaklardır. (Bouwsma'dan alıntı, s. 527)

* (ing. Doge) Tdk "Doc" diye Türkçeleştirmiş; Venedik ya da Genova Cumhuriyetlerinin seçimle iş başına gelen başkanları. -ç.n.

3 Zorzi Giustiniani Doc'a söylemiştir, Kasım 1619, S.R. Gardiner, *Letters and other Documents illustrating relations between England and Germany*, Camden Society, 1868, II, s. 82.

da kalmaya, İtalya'nın geri kalanına nazaran özgürlük için daha uzun bir karşı duruş sürdürmeye teşvik etmiş olabilir. Bohemya girişiminin başarı şansının artması Avrupa'daki bütün özgürlükçü hareketleri bir kat daha fazla güçlendirecekti. Fakat sonuç olarak James Frederick'i desteklemedi ve Frederick'in 1620'de Prag'daki yenilgisi, Almanya ve Bohemya'da olduğu gibi Venedik'teki liberal umutların da sonu oldu.⁴ Venedik Doc'unun sarkastik bir şekilde "İngiltere Kralı kendi kızını savunmak için bir şey yapmıyorsa, diğerlerinin de ondan hiçbir beklentisi olmamalı" dediği söylenir.⁵ Henry Wotton'un Doc ve senatoyla ilişkisi 1620'den sonra aniden kesilmişti. Venedik, İngiliz ittifakından ayrılıp İtalya'nın geri kalanıyla birlikte işgalin hissizliğine yavaş yavaş gömülüyordu.

Venedik'in Anglo-Palatina ilişkilerini takip etmesiyle ilgili bu çok kısa özet, *Fama*'yla birlikte İtalyanca'dan çevrilip Gül-Haç manifestolarıyla birlikte yayınlanan metnin manifestoların genel reformasyon talebine Venedik'e doğru bir eğilim verdiğini söylemek ve Venediklilerin dinsel durumdan duyduğu rahatsızlığı belirtmek metne giriş yapmamız için yeterli olacaktır.

*Fama*⁶ ile birlikte basılan "dünya genelinde reformasyon" başlıklı risale, Traiano Boccalini'nin *Ragguagli di Parnaso*⁷ isimli kitabından Almanca'ya tercüme edilmiş bir bölümdür. Bu kitap Venedik'te 1612-13 yıllarında basılmıştır. Dolayısıyla Almanca'ya tercüme edilen kıs-

4 Venediklilerin olayları endişeyle izlemesi ve Frederick'in yenilgisi raporlardan canlı bir biçimde iletilmektedir, bkz. *Calendar of State Papers Venetian*, XVI, 1619-21.

5 "Genel Reformasyon" (yani Boccalini'nin yazdığı bölüm) *Fama*'nın sadece Cassel'de 1614'de yayınlanan ilk baskısında değil, 1615'deki Frankfurt baskısında ve 1616 yılındaki Cassel baskısında da görülür. Bkz. Ek bölüm.

6 Traiano Boccalini, *Ragguagli di Parnaso*, Venice, 1612-13; 17. yüzyıl İngilizce çevirisi için bkz. *Advertisements from Parnassus*, Henry, Earl of Monmouth, London, 1669. Boccalini'nin yazdığı bölümün önemini vurguladığım kısa bir inceleme için bkz. *Giordiano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 357-8, 408-12.

7 Gaetano Cozzi, 'Traiano Boccalini, II Cardinal Borghese e la Spagna', *Rivista storica italiana*, LXVIII (1961)

mı 1614'de *Fama* ile birlikte basıldığında o dönem için İtalya'dan gelen en güncel metindi. Boccacini aşırı derecede Habsburg karşıtı bir İtalyan liberaliydi, Sarpi ve Galileo'nun da içinde bulunduğu Sarpi'nin çevresindeki diğer İtalyan entelektüellerinin arkadaşıydı. "News from Parnassus" (*Ragguagli di Parnaso*) güçlü bir şekilde Habsburg karşıtı eğilim taşıyordu, Boccacini'nin, İtalya'nın yabancı tiranlar tarafından zapt edilmesi ve bunun sonucunda İtalyan kültürünün çürümesinden duyduğu derin üzüntüyü anlatıyordu. Boccacini, 1613'de öldü. Söylentiye göre gece yarısı evine giren iki adam tarafından kum torbalarıyla vurularak öldürülmüştü. Fakat yapılan son araştırmalar bu söylentide doğruluk payı bulunmadığı yönündedir.⁸ Belki de bu söylenti Boccacini'ye, kitabında kum torbalarıyla öldürüldüğünü hayal ettiği Öklit'den aktarılmıştı.⁹

Boccacini'nin satiri ya da acı şakası bir alegori biçimindedir. Apollo, Parnassus dağındaki sarayında hüküm sürmektedir ve ona hem eski hem de yeni çağdan ziyaretçiler gelip şikayetlerini iletirler. Boccacini bir Protestan değildir; Parnassus'dan gelen haberlerden birinde, Pico della Mirandola, Appollo'ya Reformcular tarafından çıkarılan gürültünün kendisini düşünmekten alıkoyduğunu belirtir.¹⁰ Fakat o dini hoşgöründen yanadır, Apollo'ya hoşgörüsü nedeniyle şikâyet edilmiş olan Bodin'i savunması,¹¹ Muhammed'e inananların Katoliklerden daha anlayışlı olduğunu dolaylı yoldan söyleme şeklini alır. Bu şikâyet "haber"lerinin içinde dikkat çekici olanlarından bir tanesi de Thomas More'un Apollo'ya dinen kabul edilmiş inançlara aykırı düşüncelerin yayılmasından yakınması ve bunun ne zaman biteceğini sormasıdır; Apollo buna cevap olarak, Habsburg'ların egemenliğinin kırıldığı zaman sona ereceğini söyler; Apollo'ya göre Protestanları başkaldırmaya iten Habsburg tiranlığıdır.¹²

8 Boccacini, *Ragguagli di Parnaso*, II, 3.

9 *A.g.e.*, II, 16.

10 *A.g.e.*, I, 65.

11 Thomas More üzerine pasaj 1615'de yayınlanan *Pietra del Paragone politico*'da yer alır ve daha sonraki baskılarda *Ragguagli*'ye üçüncü bölüm olarak eklenmiştir.

12 *Ragguagli*, I, 3.

Satir, ince bir zekâyı yansıtıyordu ve söylediklerini üstü örtülü bir şekilde ifade ediyordu fakat yönelimi hep aynıydı; bütün şikayetlerde düşünürlerin, şairler ve bilgelerin tutucu dünyayla çatışması görülüyordu; “İspanyol Monarşisi”nin Avrupa’da egemenlik kurma girişimi ve İtalya’yı köleleştirmesinden duyulan rahatsızlığı dile getiriyordu.

Boccalini’nin kahramanı Fransa Kralı IV. Henry’di. Apollo’nun sarayındaki en sarsıcı sahnelerden biri de IV. Henry’nin ölümü üzerine tutulan yastır.¹³ Apollo acı gözyaşları döker ve görkemi bu nedenle yok olmuştur, bu büyük insan öldüğüne göre artık ilerleme kaydetmeye yönelik bütün ümitlerin kaybolduğunu düşünür. Fakat diğer bölümlerde Hollanda’da ne kadar güçlü durdukları anlatılır. Her şey henüz sona ermemiştir ve iyi kalpli insanlar bu acı karşısında birlikte durmaktadırlar. Bu çalışmanın Almanca versiyonunda Gül-Haç *Fama*’sıyla birlikte yayınlanması uygun görülen kısım, Apollo’nun dünyada genel reformasyon başlatmaya çalıştığı bölümdür.¹⁴ Apollo dünyanın korkunç bir durumda olduğunu düşünür. Bu kötü koşullar altında insanların hayattan bezdiğini, yaşamak istemediklerini ve intihar ettiklerini öğrenir. Derin bir iç çeker ve bu korkunç olaylara bir çare bulmak için bilge adamlarla bir toplantı yapmaya karar verir. Bilge adamlar bu konuda çeşitli çözümler bulurlar fakat bütün bu çözümler, uygulanamaz oldukları gerekçesiyle bir kenara bırakılır. Sonunda reformistler kendilerini faydasız işlerle meşgul tutarak, derin ve genel reformasyon girişiminden vazgeçerler. Her şey eski haline döner ve bu perişanlık sürüp gider.

Burada Trent Konsey’ine anıştırma yapıldığı açıkça görülür. Sarpi’nin çevresindeki herkes için bu Konsey başarısız bir reformasyona imza atmıştır, reformasyon yapma girişimiyle yola çıkıp sadece katı düzenlemeler getirmiş, sorunları derinlemesine ele alıp çözmeye çalışmamıştır. Fakat Boccalini’nin, çağın başlıca sorunlarını ve genel reformasyonun nelerden meydana gelmesi gerektiğine yönelik görüşleri vardır. Bu görüşlerini en bilgili adamı, Solon’un

13 *A.g.e.*, I, 77.

14 Monmouth’un İngilizce çevirisinden alıntılanmıştır.

ağzından söyler ve bu çağın en büyük sorunun sevgisizlik olduğunu belirtir:¹⁵

Bu çağı böyle büyük bir karmaşa içine sürükleyen acımasız nefret ve kindar hasettir, günümüzde insanlara bu hisler hükmetmektedir. Bu kötülöklere yardım eden herkese yardımseverlik, karşılıklı sevgi ve Tanrı'nın insanlığa en büyük emri olan kutsal Komşu sevgisi verilmesini diliyorum. Bu yüzden bütün becerilerimizi kullanarak bugünlerde insanların kalplerine hükmeden nefretten kaçınmalıyız.

Böylece üslup yönünden farklılıklara rağmen Boccacini'nin metni *Fama*'nın verdiği mesajla oldukça benzer bir niteliktedir. Bu mesajda, önceki reformasyon girişimleri başarısızlıkla sonuçlandığı için yeni bir reformasyona, Hıristiyanca bir sevgi ve yardımseverliğin temel teşkil edeceği bir harekete duyulan ihtiyacı anlatır. Christian Rosenkreutz ve Kardeşliği hikâyesi, Boccacini'nin metnindeki Apollo'nun sarayı hikâyesinin verdiği yardımseverlik mesajıyla aynıdır. Boccacini'nin metninde, *Fama*'da olduğu gibi düşünsel aydınlanmaya dair bir vurgu yoktur, buna ek olarak *Fama*'nın hevesli ve coşkun tonuyla karşılaştırıldığında Boccacini'nin tonu kederli ve umutsuzdur.

Boccacini'nin metninin *Fama*'ya eklenmiş olması, Gül-Haç manifestolarının yazarının ya da yazarlarının verdiği mesajda, İtalya, ya da Venedik'i de düşündüklerini göstermektedir ve tabii ayrıca Boccacini'nin politik ve dinsel eğilimi ve Habsburg karşıtı görüşleri de Gül-Haç Manifestolarının doğduğu çevrelerdeki görüşlerle oldukça uyumluydu. Bu anlamda, Boccacini'nin düşünceleri bizi Giordano Bruno'ya götürür ve Boccacini'nin Bruno'dan etkilenmiş olması son derece mümkündür.¹⁶ Boccacini, Bruno'yla oldukça benzer fikirlere sahipti o da Bruno gibi kelimelerle mitolojik figürlerden büyük bir fresk oluşturuyordu ve bu resmi politik ve dinsel çağrışımlara açık bir şekilde sunuyordu, tıpkı Apollo'nun sarayını anlatışında görüldüğü gibi. Boccacini'nin bu anlatım üslubu, Bruno'nun sözcükleri kullanarak bir resim ortaya çıkardığı eseri *Spaccio della bestia*

15 *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 411 vd.

16 *A.g.e.* s. 340 vd.

trionfante'yi akla getirir.

Daha önceki yıllarda Giordano Bruno'nun IV. Henry'den büyük beklentileri vardı,¹⁷ İtalya'da gittikçe büyüyen İspanyol-Avusturya gücüne karşı koymak için Avrupa'da dolaşıp destekçi aramıştı ve bu desteği Fransız Monarşisinin temsilcisi III. Henry'den istemişti, ayrıca bu konuda yardım etmeleri için şövalyeleri ve şairleriyle ünlü Elizabeth İngiltere'sine ve Luteryen Almanya'ya da başvurmuştu. IV. Henry ile İtalya'da daha büyük bir özgürlük ve hoşgörü döneminin başlayacağına dair umut veren bir konuşma yaptıktan sonra da İtalya'ya geri dönmüştü ve bu fazla umutlu tutumunun bedelini 1600 yılında kazığa bağlanıp yakılarak ödemişti.

Çağın sorunları karşısında IV. Henry'nin izlediği yaklaşımı, Bruno ve Boccalini onaylıyordu, bu yaklaşım aynı zamanda Christian Anhalt'ın ilk yıllardaki yaklaşımına da benziyordu.¹⁸ Anhalt ve Palatina hükümdarları, IV. Henry'nin Almanya'ya girmesini destekliyordu, fakat Henry'nin bu girişimi 1610 yılında suikastla sonuçlanmıştı. Boccalini, bu planının başarısızlıkla sonuçlanmasının İtalyan liberaleri üzerinde yarattığı umutsuzluğu anlatmıştır. Gül-Haç manifestosunun yazarları Boccalini'nin metnini, *Fama*'nın yanına koyarak, manifestolara da İtalya'ya doğru bir eğilim verdiler ve "Gül-Haççılık" böylece İtalya'nın gizli, mistik, felsefi ve Hapsburg-karşıtı akımlarıyla ilişkilendi, birleşti.

Giordano Bruno, Avrupa'da dolaşarak yakında dünya genelinde gerçekleşecek olan genel reformasyonun, Hermetik öğretilere ortaya konan antik Mısır dinine dönüş üzerine temellenmiş olduğunu, bu dinin, büyü ve sevgi yoluyla bütün dinsel farklılıkları aşacağını, Hermetik düşünce pratikleriyle doğaya yeni bir yaklaşım üzerine temelleneceğini söylüyordu. Bu din anlayışını mitolojik biçimde sarmalayıp, Fransa, İngiltere ve Almanya'da bu konularda vaaz vermiştir. Söylediğine göre Almanya'da 'Giordanisti'¹⁹ denilen bir tarikat oluşturmuştur ve bu tarikat'ın Luteryenler üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Başka bir çalışmamda

17 Bkz. 1. Bölüm ve 3. Bölüm.

18 *Giordano Bruno*, s. 312-13.

19 Bkz 6. Bölüm.

Bruno'nun 'Giordanisti' tarikatı ile Gül-Haç hareketinin bir bağlantısı olduğunu, Bruno'nun etkisinin Gül-Haç manifestolarının ima ettiği türden bir reformun gelişmesine katkısı olabileceğini öne sürmüştüm. Boccacini'nin metninin *Fama* ile birlikte kullanılması bu doğrulamamızı sağlıyor, çünkü Boccacini, Bruno'nun temsil ettiği türden bir politik ve dinsel yaklaşıma sahipti.

Bu kitapta, daha önceki bölümlerden birinde, Michael Maier'in mitolojiyi kullanım tarzının da aynı yönde olduğunu görmüştük.²⁰ Michael Maier da Bruno gibi derin bir şekilde "antik Mısır" geleneğine bağlıydı, başka bir deyişle mistik Hermetizme yoğun bir ilgi duyuyordu. Gelgelelim Maier, "Dünyanın Genel Reformasyonu" üzerine yazdığı çalışmalarından birinde (örneğin *Fama*'ya eklenen Boccacini metni üzerine yazdıklarında), bunun önemini en aza indirmek için yolundan sapar. Hatta "Genel Reformasyon"un *Fama* ile hiçbir alakası olmadığını, yanlışlıkla *Fama* ile birlikte basıldığını söyler.²¹ Bu açıklaması çok tuhaftır çünkü bu metin *Fama*'nın yalnızca ilk baskısında değil, sonraki iki baskısında da yer almaktadır dolayısıyla bunun kazayla olmuş olması mümkün değildir. Maier'in geri çekilmesinin nedeni muhtemelen, manifestoların yarattığı huzursuzluk ve taşıdığı mesajların bazı bölgelerde çarpıtılarak kullanılmasıydı.

Gül-Haç Manifestoları hakkında en fazla bilgiye sahip kişi Johann Valentin Andrea, Boccacini'nin kendi çevresinde en önemli etki yaratan kişilerden biri olduğuna dair ipuçları verir. *Mythologie Christianae libri tres* (1619) adlı çalışmasında "Boccacini" adlı bir bölüm ayırmıştır ve burada Boccacini'nin "kötücül aptallar" tarafından zulme uğradığını söyler.²² Burada kullanılan dilin şiddeti, Giordano Bruno'nun "ukalalar" üzerine yazdıklarını akla getirir. Andreaea'nın

20 Michale Maier, *Themis aurea, hoc est de legibus Fraternitas R.C.*, Frankfurt, 1618, s. 186.

21 Johann Valentin Andreae, *Mythologiae Christianae... Libri tres*, Strasburg (zetzner), 1618, s. 237.

22 Campanelle'nin Andreae ve arkadaşları üzerindeki etkisi için bkz. *Giordano Bruno*, s.413 vd; Arnold, *Histoire des Rose-Croix*, s.61 vd.

“Three Books of Christian Mythology”(Hıristiyan Mitolojisinin Üç Kitabı) çalışmasının tamamında Boccacini’nin etkisini görüldüğünü söyleyebilirim. Andreae, bu kitapta hem antik çağdaki hem de modern dönemdeki kişilerin isimleri kullanarak çağdaş olaylara, dolaylı ve satirik bir üslupla yani Boccacini’nin tonuna yakın bir tonda, anıştırmalar yapmıştır. “Christian Mythology”deki bu bulgular, Boccacini’nin metninin *Fama* ile birlikte yayınlanmasının kaza olmadığını gösterir.

Andreae ve çevresinin o dönemde İtalya’daki olayları yakından takip ettikleri, Tommaso Campanella’nın eserlerine olan ilgilerinden de anlaşılmaktadır.²³ Campanella’da Bruno gibi devrimci eski bir Dominiken rahipti. 1600 yılında İtalya’nın güneyinde işgalci İspanyol güçlerine karşı bir devrime öncülük etmişti. Bu, Bruno’nun Roma’da yakıldığı yıldır. Campanella’nın devrim girişimi başarısız oldu; yakalandı, işkenceye maruz kaldı ve hayatının geri kalanını geçirmek üzere Napoli’de bir kaleye hapsedildi. Hapisteyken *City of the Sun*’ı (Güneş Ülkesi) yazdı, bu kitabında ideal bir ülkeyi anlatmıştır. Bu ülke değerli bilimsel büyüler yoluyla Hermetik rahipler tarafından yönetilir ve burada herkes mutlu ve ahlaklı bir yaşam sürer. *The City of the Sun*, tipik Gül-Haç atmosferine uygun bir şekilde ideal toplum fantezisini anlatan büyük ütopyalar çizgisinde yer alır. Bu eser, kendisi de en önemli ütopyalardan birini yazmış olan Andreae’yi derinden etkilemişti.

Campanella’yı Napoli’deki hapisshanede ziyaret eden iki Alman öğrencisi vardı. Bu kişiler Tobias Adami ve Wilhelm Wense’dir ve ikisi de Andreae’nın yakın arkadaşlarıydı. Campanella’dan el yazmalarını alıp Almanya’daki Andreae’ya getiriyorlardı, bu el yazmalarının içinde 1623’de Frankfurt’da yayınlanan *City of the Sun*’ın Latince versiyonu da bulunuyordu. (Sarpi’nin *History of the Council of Trent*’i gibi Campanella’nın *City*’si dönemin en önemli ve ünlü İtalyan eserlerinden biridir ve ilk baskısı

23 Bu çalışmada Gül-Haçlılara verilen referans (diye alıntı-
lıyor Arnold s. 141) ek bölümde yer almıştır ve bu ek bölüm muh-
temelen Campanella tarafından yazılmamıştır.

yurtdışında yayınlanmıştır; bu eserin yurt dışında yayınlanması İtalya'nın üzerindeki tiranlığın korkunç boyutlarını göstermektedir) Wense ve Adami, Gül-Haç manifestolarının yayınlandığı dönemde Tübingen'de anlaşma imzalamışlardı. Andreae ve çevresinin Campanella'yla ilgilenmesi ve Adami ve Wense kanalıyla İtalya'daki durum hakkında bilgi sahibi olmaları, Boccacini'nin İtalya'daki Habsburg karşıtı görüşleri aktardığı metnin *Fama* ile birlikte basılmasını çok doğal kılmaktadır.

Campanella, hapisten çıkmak için, önceden sahip olduğu devrimci fikirleri bir kenara bırakmak ve dünyanın yönetiminin Ortodoks birliklerine bırakılması gerektiğini savunmak zorunda kaldı. Hapiste yazmış olduğu ve 1620 yılında yayınlanan *Monarchia di Spagona*'da dünyanın hükümdarlığının İspanya'ya verilmesi gerektiğini söyledi.²⁴ *City of the Sun*'da dünya genelinde Hermetik bir reform yapılmasını savunan devrimci görüşleri yerini egemen güçlerin hizmetine bırakmıştı. Campanella'nın *Monarchia di Spagna* kitabının yayın yılı, felaketlerin başladığı tarih olan 1620 olması açısından ilginçtir.

Fama'nın Avrupa'da açılacağını söylediği kapılar, 1620 yılında sonsuza dek kapanmıştı. 1633'de Galileo'nun yargılanması İtalya'da bir kapıyı kapatmıştı.

1620 yılı, bir devri kapatmadan önce, Avrupa'daki gözlemciler, hiçbir yere varmayan, belli belirsiz, birbirine karışmış birçok akımın geliştiğinin farkındaydılar, fakat bu akımların çoğu zaman içinde unutulmuştur. Öyle ki modern tarihçilerin birçoğu bu dönemde Palatina'da olan bir takım şeylerin Venedik'i yakından ilgilendirdiğini fark etmemişlerdir. Kendi ülkelerinden Avrupa'daki tabloya bakan eğitilmiş ve dindar Anglikan İngilizler, Venedik'te Sarpi'nin etrafında süren hareketin ve buna eşlik eden Anglo-Venedik *yakınlaşmasının*, Palatina hareketiyle belirgin bağlantıları olduğunu ve bunun Elektör'ün Anglikan karısı üzerinden İngiltere'yle yakın bir ilişkisi bulunduğunu muhtemelen görmüştür. Bu iki düşünce çizgisinin ya da gerçekleşmesi

24 Bkz. makalem "Paolo Sarpi's *History of the Council of Trent*", s.137-8.

beklenen “dinsel” umudun, iki yakın arkadaş ve şairin, John Donne ve Henry Wotton’un aklında nasıl birleştiğini görebiliriz. Donne’ın Elizabeth Stuart hayranlığı dinsel bir tapınma gibiydi, düşününde Elizabeth’e “yeni yıldız” olması için yalvarmıştı:

Kehanette söylenen haberci yeni yıldız ol
Endişeler seninle birlikte sona ersin

Donne, Sarpi’ye de büyük bir hayranlık duyuyordu. Sonraki yıllarda Sarpi’nin portresini çalışma odasına asmıştı. Benzer bir şekilde Wotton’un da Sarpi’yle arkadaşlığı ve Venedik’deki dinsel duruma derin ilgisi Elizabeth’e duyduğu hayranlıkla birleşmişti. Wotton’un ünlü şiiri “On his Mistress the Queen of Bohemia”, Elizabeth’i çiçeklerin kraliçesi olan güle benzetir. Bu şiir Greenwich Park’da Haziran 1620’de, felaketten hemen önce yazılmıştır.

Gelgelelim, bu bölümün konusu bu olayların edebi ve şiirsel yorumlarını incelemekten ziyade, incelemelerimizi Gül-Haç tarikatını anlamamıza yardımcı olacak şekilde sürdürmektir. *Fama*’nın Boccalini’den tercüme edilen ve bu manifestoyla birlikte yayınlanan metinle birlikte ele alınması araştırmamızın kapsamlı olarak yapılması için şarttır.

Gül-Haç manifestosu şimdi biraz daha geniş bir anlam ifade etmektedir. *Fama* genel reformasyon için çağrı yapmıştır çünkü diğer reformasyonlar başarısızlığa uğramıştır. Protestan reformasyonu güç kaybetmektedir ve bölünmüştür. Katolik karşı reformasyonu ise yanlış bir yol izlemiştir. Şimdi dünya çapında genel bir reformasyon istenmektedir ve bu üçüncü reformasyon, gücünü Evanjelik Hristiyanlıktan alacaktır. Hermetik-Kabalist gelenek içerisinde, kardeşçe sevgiyi vurgulayarak, Tanrı’nın doğadaki eserleri bilimsel araştırma ruhuyla incelenecek, bilimi ya da büyüü, büyüsel bilimi ya da bilimsel büyüü insanlığa hizmet için kullanacaktır.

Gül-Haç Kardeşliği ve Hristiyan Birlikleri

1617 yılı civarında, yani savaştan birkaç yıl önce, Johann Valentine Andreae'nın 'Christian Rosenkreutz' ve 'Kardeşler'ine karşı yaklaşımını değiştirdiği görülür. Bili-min ilerlemesi ve genel reformasyonu gerçekleştirme yolun-da bir zamanlar bir araç olarak gördüğü, şevkle karşıladığı bu mit, şimdi ona boş ve anlamsız bir '*ludibrium*' olarak gör-rünüyordu. Bunun yerine 'Hristiyan birlikleri' ya da 'Hiris-tiyan Toplulukları' oluşumunu destekliyordu. Bu topluluklar ya da birlikler Gül-Haç manifestoların da ifade edilen amaç-larla benzer amaçları taşıyorlardı. Onlar da dinde yenilenme ya da yeni bir reformasyonu savunuyorlar, ahlaki kuralları benimsemeyi teşvik ediyor, örneklerle Hristiyan yardım-severliğini ve kardeşçe sevgiyi yaymak için çabalıyorlardı, insanlığa yararlı olacak bilimsel ve düşünsel eylemlere cid-diyetle eğiliyorlardı. Bu gruplar, Gül-Haç manifestolarında belirtilen genel çizgileri takip etmelerine rağmen, Gül-Haç manifestolarından iki temel açıdan ayrılırlar. Bu topluluklar, amaçlarını Gül-Haç mitine dayandırmamışlardır ve amaçla-rından çok daha açık bir dille bahsetmişlerdir. Ve ikinci ola-rak, görünmezlik sisinin içinden çıkıp aslında var olmama şüphesine mahal vermeyecek şekilde gerçek topluluklar ola-rak ortaya çıkmışlardır. Bu gruplardan bir tanesi 'Societas Christiana'nın gerçekten var olduğu biliniyordu. Andreae ta-rafından savaştan hemen önceki yıllarda, 1618-1620 yılları arasında kurulmuştu ve 1620'den sonraki felaket yıllarında kapanmıştı. Fakat tam olarak ortadan kaybolmadı ve zaman-la çok büyüyecek olan başka bir oluşumu etkiledi.

Şimdi bu noktada Andreae'nın Gül-Haç Kardeşliğine *ludibrium*, ya da "bir komedya" demekle neyi kastetmiş olabileceğine daha detaylı bir şekilde değineceğiz. Bu teat-ral ifade biçimine yaklaşımındaki değişikliğin izini sürece-ğiz ve Gül-Haç Kardeşliği *ludibrium*'u ile gerçek 'Societas

Christiana' ilişkisini inceleyeceğiz.

Bu dönemin insanların aklında gerçek sahneler ve tiyatrolar, romantik bir inanış doğrultusunda dünyanın bir tiyatro sahnesi, insanların da bu sahnedeki oyuncular oldukları düşüncesiyle bağlantılıydı.¹ "Dünya bir sahnedir" deyişi sonradan Shakespeare tarafından bulunmuş bir slogan değil, bu dönemin insanları için olağan bir düşünceydi, Andreae'nın da yazılarında tiyatro benzetmesini sürekli kullandığı görülür. Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi Andreae gençliğinde İngiliz oyuncu kumpanyalarından derin bir şekilde etkilenmişti² ve bu etkiler 1616'da yazdığı *Chemical Wedding*'e bütün ışıltısıyla biçim vermişti. Andrea'nın, Gül-Haç Kardeşliğinden birçok defa *ludibrium* olarak bahsettiğini biliyoruz, onun bu göndermesini ele alırken tiyatroya duyduğu büyük ilgiyi ve drama yeteneğini göz önünde bulundurmamız gerekir. Ludibrium kelimesi illaki bir aşağılama ifadesi olarak düşünülmemelidir. Aslında Andrea'nın Gül-Haç Kardeşleriyle ilgili yazdığı yazılar incelendiğinde, bu kişilerden çoğu zaman küçümseyici bir üslupla, önemsiz oyuncular, komedyenler, akli havada ve budala insanlar olarak bahsettiği hemen göze çarpar, gelgelelim başka yazılarında oyuncularını, oyunlarını ve genel olarak sanatı toplumsal ve ahlaki açıdan övdüğü ve yücelttiği görülür. Peki, bu ne anlama gelmektedir? Şimdi Andrea'nın teatral benzerlikleri nasıl kurduğunun örneklerine bakalım.

1617 yılında 'Helicon near Parnassus'da yayınlanan *Menippus*'da ya da 'Hundred Satirical Dialogues'da Andreae, Gül-Haç kardeşliğiyle ilgili ağır ithamlarda bulunur, onlardan bahsederken '(Gül-Haçlılar) merak edenler için sadece bir ludibrium'dur ve bu ludibrium'da İsa'nın yalın ve doğru yolunu izlemek yerine alışılmamış ve eğreti bir yolda ilerlemeye çalışanlar aldanmışlardır' der.³ Bu kesinlikle bir suçlama gibi duruyor. 1618'de 'Utopia' ile birlikte basıldığı

1 E.R. Curtius, *European Literature in the Latin Middle Ages*, London, 1953, s.138 vd. Yates, *Theatre of the World*, s.165 vd.

2 Bkz. 3. Bölüm.

3 J.V. Andrea, *Menippus sive Dialogorum Satyricorum Centuria*, 1618, s. 181-3; krş. Arnold, Rose-Croix, s. 194.

söylenen *Peregrini in Patria errores*'de Andreae'nın dünyanın bir labirent olduğunu ve bilgiyi arayanların da sadece boş hikayeler duyduğunu belirten umutsuz değerlendirmelerine rastlanır.⁴ Ve 'sahne' üzerine yazılan bir pasajda, dünya, kimsenin gerçek haliyle, kendisi gibi görünmediği, herkesin maske taktığı bir amfitiyatroya benzetilir.⁵ Burada dünyanın tiyatroya benzetilmesinde dünyanın aldatıcı bir yer olarak düşünüldüğünü görüyoruz.

1618'de yayınlanan *Christian Mythology* çalışmasında Andreae'nın, dönemin olayları hakkında epey bilgi sahibi olduğunu fakat bu olayları umutsuz ve karmaşık bir şekilde, drama ve tiyatroya birçok gönderme yaparak sunduğunu görüyoruz. Bu çalışma, kitaplara bölünmüştür ve bu kitaplar da şaşırtacak ölçüde çeşitliliğe sahip birçok konuyu içeren kısa bölümlere ayrılmıştır. 'Tragoedia'⁶ başlıklı bölüm dramatik performansları yüceltir. 'Repraesentatio'⁷ bölümü ise komedyanın ağırbaşlılığı, alçak gönüllüğü ve hakikati öğretebileceğinden bahseder. Başka bir bölümde⁸ beş perdelik ahlaki ders veren bir komedinin olay örgüsünü anlatır (bu yazı yine beş perdeden oluşan *Chemical Wedding*'le karşılaştırılabilir). 'Mimi'⁹ başlıklı bölüm, oyuncularını dostane bir havada inceler ve 'ludi'¹⁰ başlıklı şaşırtıcı bölümde Andreae, görkemli sahnelerden oluşan oyunların (ludos) oynandığı halk tiyatroları kurmanın Hristiyanca bir görev olduğunu belirtir. Bunlar, gençlerin eğitimi, insanların bilinçlenmesi ve düşüncelerinin keskinleşmesi, yaşlı kişilerin keyiflenmesi, kadınların resmedilmesi ve fakirlerin eğlenmesi için gereklidir. Eskiden bazı dar görüşlü rahiplerin bu oyunları onaylamadığını, fakat yeni rahiplerin (*recentiores*) edepli ve makul komedya onayladığını belirtir. Bu pasaj, tiyatroların Hristiyanlar tarafından tasvip edilmesi gereken değerli

4 Andreae, *Peregrini in Patria errores*, 1618, s. 65.

5 *A.g.e.* s. 118.

6 Andreae, *Mythologiae Christianae... Libri tres*, Strasbourg (Zetzner), 1618, II, 46 (s.67).

7 *A.g.e.* IV, 35 (s.188).

8 *A.g.e.* V, 8 (s.251).

9 *A.g.e.* VI, 26 (301).

10 *A.g.e.* VI, 23 (s.299).

ve eğitici sosyal kurumlar olarak savunulması açısından dikkat çekicidir.

Drama sanatının ahlaki ve dindar şekilde kullanılmasını onaylayan daha yeni din adamları tabii ki Cizvitlerdi. Peki, Andreae, Cizvit üslubunda bir dramadan mı bahsediyordu?

Christian Mythology'deki 'ludi' bölümünde oyunlardan, komedyalardan bu şekilde övgüyle bahsedişini, yine aynı çalışmada Gül-Haç Kardeşliğini *ludibrium* olarak değerlendirirken göz önünde bulundurmamız gerekir. *Christian Mythology*'deki 'fraternitas' bölümünde kuşkusuz Gül-Haç kardeşliğinden bahsedilmektedir. Andreae, Gül-Haç Kardeşliğinin "bütün Avrupa'da komedya oynayan saygın bir topluluk" olduğunu söyler.¹¹ Bu düşüncelerinin biraz kafa karıştırıcı olduğu söylenebilir ve bunun gibi birçok düşüncesi de Andreae'nın eserlerini okurken muhtelif yerlerde karşımıza çıkar—sürekli olarak tiyatro ve dramadan bahsetmiştir, bu konunun onu büyülediği açıktır fakat bu söylemleri hep bir muğlaklık taşıdığı görülür ve bir sonuca bağlamaz.

Andreae'nın tiyatroya ilgisinin ortaya koyduğu tamamen yeni ve daha önce ele alınmamış sorunları, Almanya'da Gül-Haç coşkusu üzerine yazılan literatürü incelemeyi üstelenecek olan kişilere vesile olmak için burada derinlemesine incelemeye girişmiyorum. Bu tarz bir çalışma İngiliz oyuncularla "Gül-Haçlıların" fikirlerinin yayılması arasında bir bağlantı olduğunu açığa çıkarabilir. Ben Johnson da, maskeli piyeslerinin birinde (*The Fortunate Isles*, 1625) bir pasajda oyuncularla "Gül-Haçlılar" arasında bir bağlantı olduğunu gösterir. Bu pasajda Gül-Haç heyecanının tuhaf yayınlarını bildiği görülür ve Gül-Haçlıların görünmezlik teması üzerinden zekice bir oyun çıkarır.¹²

* Lat. Oyun, festival. -ç.n.

11 *A.g.e.*, VI, 13 (s.290).

12 Ben Jonson, *Works*, ed. Herford and Simpson, Oxford, 1923-47, VII, s.710-22. Jonson, Theophilus Schweighardt'ın *Speculum Rhodostauroticum*'da tekerlekler üstündeki kanatlı binanın resmini doğru bir şekilde betimler (bkz. Ön kapak ve s. 129-30), ve "görünmez" Gül-Haç Tarikatına ilginç göndermeler yapar, bu göndermelerde, bu tarikatla oyuncuları ilişkilendirir.

Dolayısıyla Andreae'nın Gül-Haç Kardeşliğini tiyatro terimleriyle anlatmasının arka planını şimdi belli belirsiz anlamaya başlıyoruz. Andreae, hayal gücü geniş ve çok yetenekli biriydi, yaratıcı enerjisi çevresindeki yeni etkilerle harekete geçiyordu, özellikle de (daha önce belirttiğim gibi), gençliğinde İngiliz kumpanyalarındaki oyuncularından oldukça etkilenmişti. Andreae'nın tiyatroya karşı duyduğu yoğun ilgi sayesinde ki Christian Rosenkreutz ve Kardeşliğini bir hurafe olarak değil, *ludibrium* gibi dramaya ait bir terimle, son derece ilginç dinsel ve düşünsel bir hareket olarak açıklayabiliyoruz. Andreae, yanlış zamanda doğmuş yetenekli insanların belki de en üzüntü veren örneğidir, felsefi ve dramatik bir işleyişe sahip özgün düşünce yapısıyla belki Goethe'nin öncüsü olabilecek bu adam, bu yeteneklerini inkar etmek zorunda kalmış ve yüce gönüllü kişiliğinin, olağanüstü zekası ve yaratıcılığının ona kazandıracağı ürünlerin getireceği itibarı yaşamak yerine kendisini bitiren acı dolu bir endişeyi yaşamak zorunda kalmıştır.

Çünkü 1617'den itibaren Gül-Haç heyecanının, kendisinin de hizmet etmeye niyetlendiği amaçlara zarar vermeye başladığını görmekte şüphesiz büyük bir endişeye kapılmış ve bu duruma bir set çekmek ve başka kanallara yönlendirmek için çabalamıştır.

Christian Mythology'nin sonunda Philalethes ve Alethea (hakikat ve hakikat aşığı) arasında bir diyalog yer alır. Waite'e¹³ ve Arnold'a¹⁴ göre Andreae'nın burada kullandığı ifadeler onun Gül-Haç hareketine sırtını döndüğünü göstermektedir, bunun nedeni belki de olayların seyrinden paniğe kapılmasıydı. Hakikat aşığı, Hakikate Gül-Haç Kardeşliği hakkında ne düşündüğünü ve bu tarikatla bir ilgisinin olup olmadığını sorar. Hakikat, sert bir şekilde "Planissime nihil" yani "onlarla herhangi bir ilgim yok" der. Burada bu tarz bir soruya her zaman verilen cevabı verir ve konuyu ge-

Kullandığı dil satirik bir dildir ve yaptığı göndermeler belki de Jonson'ın dinsel ve politik pozisyonuyla ilgilidir. Jonson'ın Gül-Haçlılara yaptığı diğer göndermeler için bkz. *Theatre of the World*, s. 89-90.

13 A.E. Waite, *Brotherhood of the Rosy Cross*, s. 205.

14 Arnold, *Rose-Croix*, s. 194.

çıstırır. Fakat şimdi konuşmasının geri kalan bölümüne bir göz atalım:¹⁵

Gül-Haç Kardeşliği ile hiçbir bağlantım yok. İlk ortaya çıktığında ki bu uzun zaman önce değildi, yetenekli bir topluluk, bu dahi insanlar hakkında bir oyun düzenlemişlerdi. Ben de, yeni çıkan kavramları hırsla yakalayan çağın gerektirdiği şekilde bir köşeye çekilip izliyordum. İzleyici olarak, kitapların savaşını ve sonradan bütün oyuncuların değiştiğini zevkle izledim. Fakat şimdi bütün tiyatronun, fikirlerin birbiriyle çarpıştığı anlaşmazlıklarla dolu olduğunu, bu kavganın üstü kapalı, imalı söylemler ve kötücül varsayımlarla ilerlediğini görünce kendimi tamamen geri çektim çünkü bu tarz şüpheli ve güvenilmez düşüncelere dâhil olmak istemiyordum.

Buradan anlayacağımız üzere Andreae'nın geri çekilmesinin nedeni Gül-Haç Kardeşliğinin edebi düzeyde bir "tiyatro", bir "oyun sahnesi" olarak görülebilmesi değildi. Bütün olayın "tiyatro"sunu, "komedyası" ya da *ludibrium*'unu onaylıyor ve izlemekten keyif alıyordu. Ne hakkında olduğunu çok iyi bildiği ve başlangıcını gördüğü bu oyunun "izleyicisi" olduğunu da kabul ediyordu. Tiyatro hakkındaki düşüncelerinden tiyatronun iyi ve ahlaksal açıdan değerli olduğunu düşündüğünü biliyoruz, buradan yola çıkarak Gül-Haç Kardeşliğini bir *ludibrium* ya da komedyası olarak iyi ve yararlı konuların dramatik gösterisi olarak gördüğünü söyleyebiliriz. İtiraz ettiği nokta ise, başka insanların ya da oyuncuların sonradan bu özgün hareket içine katılıp onu bozmalarıdır.

Christian Mythology 1618'de yayınlandığında, Gül-Haç heyecanı doruk noktasındaydı ve bu literatür daha detaylı incelenirse bu oluşuma zarar veren katılımcılar ve kötücül varsayımlar tespit edilebilir. Belki de Gül-Haçlılara karşı cadı avı bu varsayımların yayılmaya başladığı noktada başlatılmıştı ve Andreae'yı endişelendirerek, ona bu mitten uzaklaşmanın yararlı olacağını düşündürmüştü.

Fakat bu tuhaf hikayenin en cazip ve merak uyandıran kısmı, Christian Rosenkreutz'un belirgin bir şekilde geri

15 Andreae, *Mythologiae Christianae ... Libri tres*, s. 329; krş. Waite, *Brotherhood of the Rosy Cross*, s. 205.

çekilmesinin kendisinin bir “ludibrium”, sadece bu fiktif karakterin kendi arkadaşlarının anlayabileceği mistik bir komedyasıydı. Bu durum Andreae’nın en önemli eserinde, ütöpik bir şehri anlattığı Christianopolis’in ön sözünde görülür.

Andreae’nın sadık yayıncısı Lazarus Zetzner tarafından 1619’da Strasburg’da yayınlanan *The Reipublicae Christianopolitanae Descriptio*, Avrupa Edebiyatı’nda saygın bir yere sahip, Thomas More çizgisinden gelen ütopya geleneği içinde değerlendirilen ünlü ve önemli bir çalışmadır. Kitabın İngilizce çevirisi, İngilizce konuşan insanlar tarafından da okunmasını olanaklı kılmıştır.¹⁶ 17. yüzyıl çalışmalarında dönüm noktası olan *Christinapolis*, Bacon’ın hemen hemen aynı dönemde yazdığı *Yeni Atlantis* ile bariz bir şekilde karşılaştırmaya çağırır okuru. Gelgelelim biz bu alana alışılmadık bir yoldan, Gül-Haç dikenleriyle kaplanmış bir patikadan giriş yapıyoruz. Ve bu dönüm noktası, bir tarih dersi kitabının güvenli anayollarından geçerek gelmek yerine, paniğin yarattığı terörü izleyerek gelen okura biraz farklı görünür.

Christianopolis’in önsözü, İsa’nın kilisesinin, Deccal tarafından baskılanmasını eleştirir ve bu durumun ışığı iade etmek ve karanlığı dağıtmak azmini ortaya çıkardığından söz eder.¹⁷ Luther’in reformasyonunun yerine şimdi yeni bir reformasyon koyulmalıdır. Luther zamanında yapılan drama “şimdi, bu dönemde tekrar oynanmalıdır” çünkü “daha saf bir dinin ışığı doğmuştur içimize.” Bu dinin ateşli taraftarları (John Gerard, John Arndt, Metthew Moller’i sayar) bu dönemde bizi düşünmeye, ruhsal yenilenmeye ve yeni Hristiyan ruhunun yaymaya çağırmaktadırlar. Daha önceden “Malum Kardeşlik cemaati” bunun gerçekleşeceğini söylemişti fakat onların bu çağrısı insanların aklını tamamen karıştırdı. Şüphesiz Andreae burada Gül-Haç Manifestolarından sonra ortaya çıkan büyük panikten bahsediyor.¹⁸

16 F.E. Held, *Christianopolis, An Idol State of the Seventeenth Century*, Oxford, 1916.

17 *Christianopolis*, çev. Held, s. 133 vd.

18 *A.g.e.*, s. 137-8.

Benim fikrime göre bir şaka fakat teolojistlere göre ciddi bir sorun olan “bir kardeşlik cemiyeti” büyük ve tuhaf şeyler vaat etmişti. Bu şeyler genellikle her insanın isteyeceği şeylerdi fakat bunların yanı sıra şimdiki çürümüş ilişkilerin düzeltileceğine ve İsa’ya uyulacağına dair sözler de vermişti. Bu bildirinin ardından büyük bir karışıklık başladı. Bilge adamlar arasında çatışmalar, sahtekâr ve düzenbazlar arasında soluksuz kavgalar çıktı, bunları uzun uzun konuşmaya gerek yok (...) Bu saçma terörde bazıları eski, çağdışı ve çarpık düşüncelerini güç kullanarak savunmaya çalıştı. Bazıları, onları özgürlüğe kavuşturacak fikirlerinden vazgeçmekte tereddüt etti, bazıları ise (...) Hristiyan yaşamının kurallarını sapkın ve fanatik olmakla suçladı (...) bu insanlar böyle kendi aralarında kavga edip okulları doldururken, diğer birçok kişiye bu soruları derinlemesine düşünmek ve değerlendirmek için fırsat verdiler.

Böylece Andreae’nın, Gül-Haç heyacanının en azından iyi bir sonuç doğurduğunu; insanlara reformun gerekliliğini fark etmeleri ve bunun üstüne düşünmeleri için fırsat verdiğini belirttiğini görüyoruz. Andreae, bu reformu kesinleştirmek için adım atılması gerektiğini söyler. Belki de ilk kez burada Hristiyan Birliklerinin ya da topluluklarının kendi amaçları doğrultusunda yürüdüğünü ve onları izlemek gerektiğini belirtir.¹⁹

Ne olduğu belli olmayan, kerameti kendinden menkul bir topluluğa, bir sembolü savunma olarak kullanan, aptalca seremonilerle bozulmuş bir cemiyete (eğer gerçekten de böyle bir cemiyet varsa) riayet edip kurtuluş yolunu onlardan öğrenmeyi seçerek, İsa’ya ve onun Sözüne zarar vermeyeceğiz, kendisi başlı başına bir yol olan İsa’yı, Hakikatin ve Hayatın temsilcisini izlemeye tercih edeceğiz.

Bu ifadelerle, muhtemelen gerçekte var olmayan, fiktif Gül-Haç Kardeşliğini lanetlediği görülür. Onların tuhaf sembol ve seremonileri yerine gerçek, fiktif olmayan Hristiyan Birliklerinin kurulması gerektiğini düşünür. Aslında böyle bir birlik, ‘Societas Christiana’ Andreae’nın kendisi tarafından kurulmuştu. Fakat bunu daha sonra inceleyeceğiz.

Önsöz, Gül-Haç Kardeşlerinin bu şekilde karalanmasını

19 A.g.e., s. 138-39.

dönüştüren ve geçersiz kılan bir paragrafla biter, bu paragrafta okur gemiye davet edilir ve Christianopolis'e götürülmek üzer yola çıkarılır:²⁰

En güvenli yol yengeç burcunun işaretini taşıyan bu gemiye binmek ve Christianopolis'e doğru en iyi şartlarda yolculuk etmektir ve orada her şeyi içimizde Tanrı korkusunu taşıyarak araştırmaktır.

Bu yolculuğun seyri içinde, geminin karaya oturmasıyla bu ideal şehir Christianopolis keşfedilir. *Chemical Wedding*'in de sonunda Christian Rosenkreutz ve arkadaşları Burçların işaretlerini taşıyan gemilere binerler ve ruhsal bir yolculuğa çıkarlar.²¹ Bu anıştırma ile Andreae önsözün sonunu, üç yıl önce yazdığı ve yine Zetzner tarafından yayınlanan 'Christian Rosenkreutz'un kahramanı olduğu *Chemical Wedding* kitabıyla birbirine bağlar. *Chemical Wedding*'in sonunda çıktığı yolculukta Christian Rosenkreutz *Christianopolis*'in bulunduğu adayı gerçekten de keşfetmiştir.

Böylece bu dindar ve mistik adam, yayılan panik atmosferinden kendini sakınarak Gül-Haç'ın temel ilkelerini öğütlemeye devam etmiştir. Ne de olsa Shakespeare'in dikkat çektiği gibi "İsimin ne değeri vardır ki? Gülün adı gül değil de başka birşey olsaydı yine aynı güzellikte kokmaz mıydı?"

Christianopolis'in planı kare ve daireden oluşmaktadır. Burada bütün evler bir kare üstüne inşa edilmiştir, en geniş dış kare içerdeki kareyi çevreler, o da bir diğer kareyi çevreler böyle böyle ilerleyerek merkez kareye erişildiğinde orada daire şeklinde bir tapınak bulunur. Şehirdeki memurların isimleri genellikle, Uriel, Gabriel gibi melek isimleridir ve adanın bu sembolik planı üstünden Hermetik-Kabalist geleneğin insan ve evren, mikrokozmoz ve makrokozmoz uyumu anlatılır. Şehir, mistik ve somut şeylerin bir arada bulunduğu bir yerdir. Mesela, çok iyi aydınlatılmaktadır; bunun yurttaşların güvenliğiyle ilgili bir önemi vardır, hırsızlar genelde geceleri dolaştığı için bu ışıklandırma sisteminin

20 A.g.e., s. 141.

21 Bkz. 5. Bölüm.

kötülükler ve hırsızlar üzerinde caydırıcı bir etkisi bulunduğunu belirtilir. Bunun ayrıca mistik bir anlamı daha vardır; bu şehirde Tanrı'nın mevcudiyetinin ışığı da yayılmaktadır.

Bir yandan şehre çok güçlü bir dindarlık egemenken ve sosyal yaşam da bu dindar plana göre düzenlenirken diğer yandan şehrin kültürüne bilimsellik hakimdir. Teknik ve mekanik sanatlar gelişmiştir ve sanatla uğraşan eğitimli bir sınıf vardır. "sanatçıların hepsi eğitilidir" ve bu yaratıcılıklarını besler çünkü "işçilerin de onlara katılmasına izin verilmiş ve böylece sanatçıların yaratıcı dehalarının ürettikleri şeyleri gerçekleştirmelerine olanak sağlanmıştır."²² Burada Doğa bilimleri, kimya-simya öğretilmekteydi, ayrıca tıbbı da büyük bir önem veriliyordu. Binalardan biri Anatomi ve kesilen parçaları inceleme için ayrılmıştı. Öğrenim ve çalışma, asılan resimlerle desteklenerek her yerde devam ediyordu. Doğa tarihi laboratuvarında doğa tarihinin olayları duvarlara resmedilmişti ve hayvanların, balıkların, değerli taşların resimleri yapılmıştı. Resim bir sanat olarak hevesle öğretiliyordu ve öğreniliyordu. Resim sanatı bölümlere ayrılmıştı, bu bölümler mimari, perspektif, tahkimat, makine ve mekanikti ve hepsi matematikle birbirine bağlanmıştı. Matematik ve onunla ilgili tüm branşlar üzerine yoğunlaşma şehrin kültürünün en ayırtedici özelliği idi. Matematik laboratuvarlarında gökcisimlerinin uyumu inceleniyordu ve bir takım aletlerin ve makinelerin illüstrasyonları ve geometrik figürler bulunuyordu. Matematik ve sayıların çalışılması, "mistik sayıların" incelenmesiyle tamamlanıyordu.²³

Şehirde, Tanrı bilgisi ve felsefenin birleştirilerek öğretilmesi teosofi olarak adlandırılıyordu. Bu, bir çeşit tanrılaştırılmış doğa bilimidir ve Aristoteles'in öğretisinin tamamen tersiydi, fakat derinlemesine bakışa sahip olmayan insanlar, Tanrı'nın çalışmalarındansa Aristotelesinkileri tercih ediyorlardı. Meleklerin hizmetiyle ilgilenen Teosofi,²⁴ mistik mimariyle birlikte şehirde oldukça saygın bir yere sahipti. Bu şehirde yaşayanlar Evrenin ulu mimarının bu muazzam

22 *Christianopolis*, çev. Held, s. 157.

23 *A.g.e.*, s. 221, vd.

24 *A.g.e.* s. 218.

mekanizmayı gelişigüzel ve plansız yapmadığını, ölçüleri, sayı ve oranları kullanarak ve bunlara zaman unsurunu ekleyerek tamamladığına, böylece bu muhteşem uyumun ortaya çıktığına inanırlar. Gizemlerini özellikle atölyelere ve “sıradan binalara” yerleştirmiştir. Bu “gizli öğretiler” bir miktar tedbirli olunmasında da fayda vardır.²⁵

Tanrı'nın çalışmaları bütün şehirde özellikle de derin astronomi ve astroloji çalışmalarıyla görülebilir; astroloji çalışmalarında insanların yıldızlara hükmedebildiği farkedilmiştir ve İsa'nın hareket ettiren güç olduğu yeni bir gökyüzü bulunmuştur. Doğa bilimlerini çalışmak dini bir görevdir. “Çünkü biz bu dünyaya, Tanrı'nın yarattığı büyük tiyatroya hayvanlar gibi sadece otlayarak çayırları bitirip tüketmek için gönderilmedik” denir.²⁶

Müziğin bu şehirde muazzam bir önemi vardır. Ve birinin müzik okuluna girmesi için aritmetik ve geometriden geçmesi gerekir; müzik aletleri matematik tiyatrosunda asılıdır. Din korosunda ilahi söylemek öğretilir ve uygulanır. Bunu hizmetlerine son derece değer verdikleri melekler korosunu taklit etmek için yaparlar.²⁷ Koro çalışmaları tapınakta icra edilir, bu tapınakta aynı zamanda oyunlar da sahnelenirdi.

Christianopolis'de yaşayanlar sadık Hristiyanlardı. Bir yandan dünyevi işler de yapıyorlardı; tarımı geliştirmek, caddeleri ışıklandırmak, sağlık koruma ve temizlik (atıklar evlerden yapay bir yeraltı kanalıyla atılıyordu) ile ilgileniyorlardı ve eğitime çok önem veriyorlardı. Kùltürleri oldukça bilimseldi; hatta bir yönüyle büyük bir bilimsel okul gibiydi (merkezde bir “okul” zaten vardı) Dinleri Hermetik-Kabalist gelenekten gelerek Hristiyanlaşmıştı, “meleklerin hizmeti”ne çok önem veriliyordu. Hatta meleklerle dikkat çekici ölçüde yakın koşullarda yaşıyorlardı ve caddeleri melek korolarını taklit ederek oluşturdukları koroların sesleriyle çınlıyordu.

Christianopolis'in Avrupa'da, Thomos More'un ünlü eseri *Utopia* ile başlayan ütopya geleneğinde önemli bir yere

25 *A.g.e.* s. 221-22.

26 *A.g.e.* s. 231.

27 *A.g.e.* s. 226.

oturduğu görülüyor. Bu ütopyanın modeli Campanella'nın "Güneş Ülkesi"dir, -burası ortasında yuvarlak bir güneş tapınağı olan daire şeklinde bir yer olarak tasvir edilmiştir- bu ütopyaı Andreae'nın çevresine Tobias Adami ve Wilhelm Wense doğrudan Napoli'den getirmiştir. Güneş Ülkesinin²⁸ Hermetik-Kabalist, büyü-bilimsel atmosferi, Christianopolis'inkiyle neredeyse aynıdır, özellikle de duvarlardaki resimler yoluyla eğitim fikri²⁹ her iki ütopyada da görülür.

Andreae'nın kurduğu şehirdeki bu belirgin etkilere ek olarak başka etkiler de bulunmaktadır. Andreae'nın, matematik bilimlerinin, mimari ve güzel sanatlarla ilişkisine verdiği önem, Campanella'nın ülkesinde de görülse de, aslında Fludd'ın, Oppenheim'da 1619 yılında yani *Christianopolis*'inin Strasburg'da yayınlandığı yılda basılan çalışması *Ut-riusque cosmic historia*'ın³⁰ ikinci cildinde doğrudan ve açık bir şekilde ifade edilmiştir. Fludd, zaten Dee'nin Öklid'e yazdığı önsözdeki matematik bilimleri üzerine tavsiyeleri takip ediyordu.³¹ Dee-Fludd etkisinin güzel sanatlarla ilişkili olarak matematiksel bilimler konusuna girmiş olması çok mümkündür. Ve özellikle de oldukça dikkat çeken ve son derece matematiksel bir sanat olan mimarının Christianopolis'daki tasvirindeki Dee-Fludd etkisi görülür.

Bütün Avrupa'da teknolojinin gelişmesine önem verildiğinin bilinmesine rağmen Andreae'nın, sanatçı sınıfında yaratıcılığın cesaretlendirilmesine önem vermesi de oldukça dikkat çeken bir noktadır, bu Dee'nin Öklid'e yazdığı önsözde Londra'daki sanatçı sınıfına çağrıda bulunarak özellikle değindiği bir noktaydı.³² Andreae'nın ütöpik şehri güçlü, eğitilmiş sanatçı sınıfıyla ve matematik bilimlerini ön plana çıkarmasıyla Dee'nin beğenisini mutlaka kazanırdı.

Ve tabii ki Dee'ye benzer biçimde Andreae da "meleklerin hizmeti"ni vurgular. Dee, bildiğimiz gibi, meleklerin

28 Bunun için bkz. *Giordiano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 367 vd.

29 Bu eğitim sisteminin hafıza sanatı için bkz. *The Art of Memory*, s. 297-8, 377-8.

30 Bkz. 6. Bölüm.

31 *Theatre of the World*, s. 42 vd.

32 *A.g.e.*, 18, 40, 82-3; French, *John Dee*, s. 160 vd.

hizmetini uygulamalı Kabala ya da Kabbalist büyü ile elde etmeye çalışmıştı.³³ Ve Andreae'nın matematiğin merkezde durduğu Ütopyasında “meleklerin hizmeti”nde ısrarını korkmadan sürdürmesi, kitabındaki Dee etkisini açığa vurmaktan korkmadığını göstermektedir.

Andreae, daha önce de gördüğümüz gibi, Dee'nin ‘monas’ sembolünü *Chemical Wedding*'in³⁴ başında kullanarak esin kaynağını ortaya koymuştu. Dee'nin ‘monas’ sembolünün ve taşıdığı anlamın Rosenkreutz'un mezarındaki mistik-matematiksel işaretlerle sembolik olarak anlatılan, Gül-Haç Manifestolarının ardındaki gizli felsefe olduğunu da görmüştük.³⁵ O halde Andreae'nın Christianopolis'de, Dee'nin ‘monas’ında dolaylı olarak verilen felsefenin yani, teknolojinin faydacı ve pratik bir yönden ele alınıp vurgulandığı, matematiksel yönelimi olan, ezoterik büyü mistisizmi, mistik büyü ve meleklerin rehberliğine inanan yönüyle Dee'nin felsefesini sembolik bir şehirle ifade etmesi gayet normaldir.

O halde Andreae *Christianopolis*'de Gül-Haç manifestolarının gizli temasını ve kendi çalışması *Chemical Wedding*'i maskelenmiş bir şekilde tekrarlıyordu. Bunu Gül-Haçlıları açıkça eleştirerek gizliyordu, hem *Christianopolis*'in önsözünde hem de bu çalışmanın ana metninde Gül-Haçlılara yönelttiği eleştiri ve olumsuzlama görülmektedir.

Christianopolis'in doğu kapısında bir bekçi duruyordu ve şehre girmek isteyen yabancıları denetliyordu. Aşağı sınıftan insanların girmesine izin verilmiyordu. Bu kişiler “çok fazla boş zamanı olan oyuncular” ve “kendilerini Gül-Haçlı diye tanıtip yalan söyleyen sahtekarlardı.” Bu noktada dikkatle ilerlemeliyiz çünkü bu, Andreae'nın şakalarından biri. Şehre alınmayan kişiler yalancı Gül-Haç kardeşleridir, gerçek olanlar değil. Ve *Chemical Wedding*'i okuyanlar Christianopolis'e girmeye çalışanların gerçek Gül-Haçlılar olduğunu bileceklerdir, çünkü bu kişi, *Chemi-*

33 *Theatre of the World*, s.5; French, *John Dee*, s.100 vd.

34 Bkz. 5. Bölüm.

35 Bkz. 4. Bölüm.

cal Wedding'in sonunda çıktığı yolculukta adayı keşfeden Christian Rosenkreutz'dan başkası değildir.

Şimdi Andreae'nın Christianopolis'i ile Bacon'ın Yeni Atlantis'i arasındaki malum karşılaştırmayı yapalım. En çok göze çarpan nokta, Andreae'nın Ütopya'sının Bacon'inkine göre çok daha matematiksel ve daha açık bir şekilde melekisi olmasıdır. Bunu, Andreae'nın çalışmasında Dee'nin etkisinin Bacon'ın kitabında görüldüğünden çok daha güçlü gözüktüğü ya da bu etkiyi Andreae'nın kabul ettiğini belirtmek için söylüyorum. Faydacılık ve bilimsel bilginin insanın bu dünyadaki durumunu yükseltmek için kullanılması, Andreae'nınkindede daha pratik ve teknik bir şekilde uygulansa da, her iki Ütopya'da da ortaktır. Hatta "vahşi Baconizm" diye anılan, bilimin ilerlemesinin pratik faydasının vurgulanması Christianopolis'de oldukça fazla geliştirilmiştir. Bu durum Dee'nin etkisinin Christianopolis'de daha fazla görülmesiyle ilişkili olabilir mi? Bu sorunun kolay ve hızla ulaşılabilecek bir cevabı yoktur o yüzden gelecekteki araştırmalara bırakılmalıdır. Benim burada izlediğim yaklaşım tamamen tarihseldir, bu tarihsel yöntem, İngiltere'deki Baconyen hareketin kıta Avrupası'ndaki Gül-Haç hareketiyle bir şekilde bağlantılı olduğunu farketmemi sağlamış ve birlikte çalışılması gerektiğini düşündürmüştür.

Andreae'nın Christianopolis'in önsözünde dolaylı olarak belirttiği Hristiyanlığa ve zihinsel yenilenmeye bağlı bir öğreti, önsözü yazdığı sırada çoktan başlamıştı. "Societas Christiana" planı ya da programı 1619 ve 1620'de yayınlanan iki çalışmayla ortaya konmuştu. Bu çalışmaların ilk başta kaybolduğu düşünülürdü fakat bir kaç yıl sonra Hartlib'in yayınlarında ortaya çıktı.³⁶

36 G. H. Turnbull, *Harlib, Dury and Comenius*, Liverpool, 1947, s.74 vd. İki çalışmanın da Latince metinleri, Hall'ın İngilizce tercümeleriyle birlikte G. H. Turnbull'un 'Johann Valentin Andreae's Societas Christiana' makalesinde yayınlandı, *Zeitschrift für Deutsche Philologie*, 73 (1954), s. 407-32; 74(1955), s.151-85.

Andreae'nın 'Societas'ı ve bunun Hartlib ve diğerleri üzerindeki etkisi Turnbull'un yukarıda referans verdiğimiz makalesinde ve kitabında incelenmiştir; H. Trevor-Roper'in *Religion, the Reformation and Social Change*, 'Three Foreigners' bölümü (Hartlib, Dury, and Comenius), Londra, 1967 s.237 vd. bu

Latince metinler, “Hristiyan Toplumunun Modeli” ve “Hristiyan Sevgisiyle Uzatılan Sağ El” olarak John Hall tarafından 1647 yılında İngilizce’ye tercüme edilmişti. Bu tercümeyle eklenen Samuel Hartlib’e yazılmış hitap, metinlerde anlatılan topluluğun “gerçek” olduğunu, gerçekten varolduğunu anladığımız kaynaklardan biridir, böylece Gül-Haç Kardeşlerinin görünmez kolejinin dünyasından çıkarak gerçek bir kurumla karşılaşırız. Çevirmen Hartlib’e şöyle hitap eder:³⁷

Siz, (Bu Cemaatin üyelerinden birkaçıyla Almanya’da tanışmış biri olarak) bunun basit bir fıkirden daha fazlası olduğuna şahit oldunuz; ve bu kurumun kurulduktan sonra devam etmemesi ve tekrar canlandırılmaması çok yazık...

Savaştan önce kısa bir süreliğine ‘Societas Christiana’³⁸’nın gerçekten kurulmuş olduğunu -ki bu konuda şüphe yoktur- söyleyen bu ifadeye rağmen tam olarak nerede varlığını sürdürdüğünü belirten kesin bir bilgiye rastlamadım. *Model’e* göre bu derneğin başı bir Alman Prensiydi.³⁸

Derneğin başkanı bilgisi, dürüstlüğü ve dindarlığıyla bilinen bir Alman Prensiydi. Prens altında 12 tane yardımcısı vardı, bu kişisel danışmanların herbirine Tanrı üstün bir yetenek bahşetmişti.

Brunswick ve Lüneburg Dükü Prens August’a çok daha sonraları, 1642 yılında yazdığı bir mektupta, Andreae, *Model’de* geçen Alman Prensinin Prens August olduğunu ima eder, fakat bunun bir kez daha doğrulamamız gerekmektedir. ‘Societas’ın kurulduğu yer, kısa bir süre içinde savaş mahalline dönmüş olmalı ki) Andreae’da yine aynı mektupta

grubun geniş çaplı tarihsel önemi açısından temel bir çalışmadır; Margery Purver, *The Royal Society: Concept and Creation*, Londra, 1967, s. 206 vd.; Charles Webster, ‘Macaria: Samuel Hartlib and the Great Reformation’. *Acta Comeniana*, 26 (1970), s.147-64; ve Webster’in Hartlib’in bazı çalışmalarının yeniden baskısı için yazdığı önsöz, *Samuel Hartlib and the Advancement of Learning*, Cambridge, 1970.

37 Turnbull, Referans verilen makale, *Zeitschrift*, 74, s. 151.

38 *A.g.e.*, s. 154.

topluluğun, savaşın ilk yıllarında dağıldığını, üzerine yazılmış kitabın yanıp kül olduğunu ve üyelerin de ya ümitlerini kaybettikleri için dağıldıklarını ya da öldükleri için onlardan haber alınamadığını yazar.³⁹

Model'in önsözünde Tanrı'ya birlik olmaktan daha fazla hiçbir şeyin yakınlaşamayacağından söz edilir; insanlar arasındaki ihtilaf ve bölünme 'iyi insanlar arasında bütün şeyler üzerine yapılacak özgürce konuşmalarla' düzeltilebilir. Bilge adamlar bu amaçla topluluklar çatısı altında toplanmıştır fakat Deccal buna karşıdır. Dünya "sanki yenilenmiş ve bütün bozulmuş yönleri tamir edilmiş" bir dönemdeymiş gibi diye devam eder Andreae, en bilge ve iyi insanların kendilerini sadece bir "okul ya da en iyi şeyler topluluğu" nun özlemi ile tatmin etmesi ve böyle bir derneği kurmaya yönelik girişimlerinin olmamasını tuhaf karşılar.⁴⁰

Derneğin başındaki Alman Prensini on iki danışmanın her biri ayrı dallarda uzmandır. İçlerinden üçü bütün konularda, yani Din, Ahlak ve Bilim konularında uzmanlaşmıştır. Diğerleri üçerli gruplar halinde şu şekilde sıralanabilir: Kutsal, Denetçi (ahlak konularıyla ilgili), Filozof, Politikacı, Tarihçi, Ekonomist, Doktor, Matematikçi ve Dilbilimci.⁴¹ Eğer *Fama*'nın diline tercüme edilecek olursa, bu kişilerin uzmanlıklarının Christian Rosenkreutz'un önderliğindeki Gül-Haç Kardeşlerinin gruplaşmasından çok da farklı olmadığı görülür.⁴²

Filozof, öncelikle "her iki dünyaya da dikkatle bakabilen" bir doğa filozofudur. Matematikçinin tanımı ise alıntılanmaya değerdir:⁴³

Matematikçi, feraset sahibi bir kişidir, bütün sanatların ve insanların icad ettiği araçları kullanır: işi, sayı, ölçü ve tartmaya dayanır: cennet ve cehennem arasındaki alış-verişi bilir; bu alan,

39 Purver, *The Royal Society; Concept and Creation*, s. 222-3, *Jana Amosa Komenského: Korrespondence* kitabında yayınlanan bir mektuptan alıntı yapmaktadır ed. Jan Kvacala, Prague, 1902, II, s.75-6. Ayrıca bkz. Peuckert, *Die Rosnekreutzer*, s. 179-80.

40 Turnbull, *referans verilen makalesi*, *Zeitschrift*, 74, s. 152-3.

41 *A.g.e.*, s. 154.

42 Bkz. Ek bölüm.

43 Turnbull, *referans verilen makalesi*, 74, s. 158.

doğa gibi insan çabasıyla işlenmesi gereken geniş bir alandır: çünkü matematiğin her parçası birbirinden farklı, çalışkan sanatçıları gerektirir ve bu sanatçılar bunu amaçlamalıdır yani sayma, ölçme ve tartma gibi keşifler içinde İsa'nın Birliği üzerine derin derin düşünmeli ve Tanrı'nın kusursuz mimarisini evrende görmelidir. Mekanikçiler şimdiye dek zarif ve incelikli çalışmalarıyla yardım etmişlerdir ve bu sofistlerin düşündüğü kadar menfur ve aşağılık birşey değildir, aksine Sanatın kullanımını ortaya koymuş ve bu yüzden de kısmen gevezelikle kıyaslandığında itibar görmemiştir. Fakat gerçek matematikçinin görevi, Sanatın kurallarıyla mekaniği zenginleştirmek ve güzelleştirmektir, bu sayede insanların işleri azaltılır ve işletme yeteneği, güç ve aklın egemenliği ortaya çıkar...

“Societas Christiana”nın kültürü açık bir şekilde Christianopolis’inkine benzer, bu, matematiğe dayanan ve teknoloji ve faydaya odaklanan bilimsel bir kültürdür. Başlıca on iki kişi ‘doktorlar, cerrahlar, kimyacı ve maden uzmanları’ tarafından desteklendiği için ‘Societas’ da geliştiği zaman, Christianopolis gibi olacak, ordaki gibi bir grup Hristiyan, Tanrı'nın doğada yarattıkları üzerine düşünecek, fakat bunu son derece bilimsel ve teknolojik bir uzmanlıkla yapacaklardır. Tüm ilgileri “laf kalabalığı”ndan ya da bildik retorik çalışmalardan çok, ‘insanların emeğinin azaltıldığı’ uygulamalı matematik alanına yöneltilmiştir.

Christianapolis’de olduğu gibi, Societas Christiana’da da matematikçinin rolünü ön plana çıkarma düşüncesinin ardında John Dee’nin ‘monas’ da özetlediği ve Gül-Haç Manifestolarının ve Andreae’nın kendi çalışması “*Chemical Wedding*”in ardında yatan Dee felsefesinin olduğunu düşünüyorum. Paralel bir etki olan Baconyen etkiden de parçalar pekala görülebilir, fakat matematikçinin bu denli önderlik eden bir role sahip olması ve “ağız kalabalığı”nın karşısında konumlandırılması, Andreae’nın çalışmasının Bacon’dan ayrılan yönü olarak nitelendirilebilir.

‘Societas’ın üyelerinin bilim anlayışı, Hristiyan yardımseverliğiyle içiçe geçmiştir ve bu da grubu son derece dindar bir çizgiye taşır. Hareketin bu yönü, *Hristiyan Toplumunun Modeli*’nin tamamlayıcısı olduğu düşünülen, “*Hristiyan Sevgisiyle Uzatılan Sağ El*” başlıklı metinle vurgulanmıştır. Bu metin, son derece yoğun bir dinsel içeriğe sahiptir

ve düşünsel çalışmalara neredeyse hiç değinmemiştir. Yazar, “İmanla uzatılan Hıristiyan sevgisiyle dolu bu el, dünyanın esareti altında yaşayan ve ağırlığı altında ezilen, İsa’nın kendilerini kurtarmasını yürekten dileyen herkese uzatılmıştır” der.⁴⁴ *Dextera porrecta*’nın ya da uzatılan sağ elin bu topluluk içinde üyelik işareti olarak kullanılmış olması muhtemeldir.

Böylece, görünmezlerin *ludibrium*’u, fiktif Gül-Haç Kardeşliği, gerçek bir şeye, ‘Societas Christiana’ya dönüşmüş olur. Bilim şafağıyla yeni Hıristiyan yardımseverliğini birleştirme girişimidir bu.

‘Societas’ın üyeleri hakkındaki bilgiler, bu topluluk hakkındaki diğer bir çok şey gibi muğlaktır. Andreae’nın eski arkadaşları Tobias Adami ve Wilhelm Wense’nin toplulukta aktif olarak görev aldığı bilinmektedir, ayrıca Johannes Kepler’in de, Andreae’nın Hıristiyan birliklerine ilgi duyduğu söylenir.⁴⁵ Andreae Tübingen’de Kepler’in hocası Maestlin’den matematik öğrenimi görmüştü ve Kepler’den kesinlikle haberdardı.

‘Societas Christiana’ savaşın başlamasıyla birlikte üzücü bir şekilde son bulmuş olsa da başka kollara ayrılarak devam etmiştir. 1628 civarında Andreae’nın bu kurumu Nürnberg’de tekrar başlatma girişimi olmuştu. Leibniz, Gül-Haç fikirleriyle daha sonraki yıllarda bu kolun uzantısı sayesinde tanışmış olabilir. Leibniz’in 1666’de Nürnberg’de Gül-Haç Kardeşliğine katılmış olduğuna dair bir söylenti vardır,⁴⁶ fakat doğrulanmış başka bir rapora göre de Leibniz, Gül-Haç kardeşliğinin bir kurgu olduğunu biliyordu, bunu ona ‘Helmont’⁴⁷ (muhtemelen Francis Mercury von

44 *A.g.e.*, s. 165.

45 Kepler’in Andreae’nın grubuyla ilişkili olduğunu Andreae’nın, 1642’de Wilhelm Wense’nin cenazesindeki konuşmasından anlıyoruz. Bkz. R. Pust, ‘ueber Valentine Andreae’s Anteil an der Sozietsatsbewegung des 17 Jahrhunderts’. *Monatshefte der Comenius Gesellschaft*, XIX (1905), s. 241-3.

46 Bkz. L. Coutuart, *La logique de Leibniz*, Hildesheim, 1961, s. 131, n.3.

47 Bkz. Leibniz, *Otium Hanoveranum*, Leipzig, 1718, s. 222; krş. Gould, *History of Freemasonry* (ed. Poole, 1951), II, s. 72; Arnold, *Histoire des Rose-Croix*, s. 145.

Helmont) söylemişti. Bunun bir “şaka” olduğunu bilmesi, bu şakanın ardındaki bazı fikirleri almasına engel teşkil etmiyordu ve o da aynen bunu yaptı. Başka bir yerde daha önce değindiğim gibi, Leibniz’in ahlak felsefesi neredeyse tamamen *Fama*’dan alıntıdır.⁴⁸ Leibniz’in eserlerinde Andreae’den kaynaklanan hareketlerin ortaya çıkarttığı bir çok etki de görülmektedir fakat burada bu çok önemli konunun sadece bir yönüne değinebiliyoruz.

Bir adanın ismi olan “Antilia”⁴⁹ kelimesi, bu gizemli kelime, Otuz Yıl Savaşları döneminde Andreae’nın modelinden yola çıkarak Hristiyan toplum modelleri oluşturmayı amaçlayan ve Almanya’daki ya da dünyanın başka yerlerindeki muhtelif gruplar arasında kullanılan bir parola gibiydi. Bu tip “modeller” mistik taraftarlar için herşeye rağmen, hâlen beklenen büyük ve evrensel reformasyonun hazırlıklarıydı. Model toplum ve bunun yaratacağı muazzam olanakları için çalışan bu gayretli kişiler arasında en azimlisi, Samuel Hartlib’di. Adına Antilia, ya da Macaria, ne denirse densin, Hartlib’in yorulmak bilmez şekilde sürdürdüğü çalışmalarındaki çıkış noktası Andreae’nın evanjelik dindarlıkla bilimi birleştirme girişimi ve bilimin faydacı bir şekilde kullanılmasıydı.

Ve Hartlib’in arkadaşları ve yardımcıları John Dury ve Amos Comenius’la birlikte bu hareket İngiltere’ye geri döndü, çünkü Parlamento dönemindeki İngiltere, Elizabeth döneminde yaptığı gibi Protestan Avrupa’yı desteklemeye başlamıştı ve Hartlib’de yeni reformasyonu kurmak için en elverişli koşulların burada bulunduğunu düşündü. Palatina Elektörünün evliliğiyle kurulan İngiliz ittifakının yükselen umutlarını Gül-Haç Kardeşliği temsil ettiği için, bu umut-

48 Bkz. Yates, *Art of Memory*, s. 387-8, n.5. Leibniz’e göre evren üzerine daha kapsamlı bilgi edinmemizi sağlayan bilimsel ilerleme, evrenin yaratıcısı Tanrı hakkında da daha geniş bilgi edinmemize yardımcı olacaktır, dolayısıyla iyiliği de yaygınlaştıracaktır.

49 Hartlib ‘Antilia’nın toplumun ‘tessera’sı olduğunu ve Bohemya ve Almanya savaşlarıyla bozulup yok edildiğini söyler. (Turnbull, *Hartlib, Dury and Comenius*, s. 73). ‘Tessera’ mistik akademilerin üyeleri tarafından kullanılan bir araç olabilir.

* Tessera, (İt.) Mozaik taşı. -ç.n.

lar suya düştüğünde, ve Hartlib ve arkadaşları evrensel reformasyon idealleri ve Gül-Haç hayallerini başka isimler altında sürdürmek amacıyla destek istemek için Elizabeth dönemindeki politikalarına geri dönen İngiltere'ye döndüler. Hareket İngiltere'ye "döndü" diyorum çünkü daha önce tartışmaya çalıştığım gibi "Gül-Haç" miti, Dee'nin Bohemya'daki misyonundan kaynaklanan etkiler biçimini alarak, İngiltere'den doğmuştu. Bu tabii fazla sadeleştirilmiş bir yorum oluyor, çünkü bunu söylemekle Avrupa'daki karmaşık bir çok etkinin de bu hareketi besleyip zenginleştirdiğini göz ardı etmiş oluyoruz. Bu hareketin yayılmasını ve geri dönüşünü yeterli ölçüde aktaramayışımın nedeni hareketin, dönemin karmaşası içinde gözden kaybolmasıydı ve Kraliyet Cemiyet'nin kurulmasına giden yolda karşılaşacağımız karmaşık düğümleri çözebilmek için bu parçayı tekrar yerine oturtmamız gerekiyor.

Comenius ve Bohemya'da Gül-Haç Söylentisi

Johann Valentin Andreae'dan altı yaş büyük olan 1592 doğumlu Johann Amos Komensky, ya da diğer adıyla Comenius'un çalışmaları ve bakış açısı, Andreae'nın üzerinde muazzam bir etkiye sahiptir. Comenius, John Huss kaynaklı Avrupa'nın en eski reformasyon geleneğinin mistik kolu olan Bohemyalı Kardeşler birliğinin üyelerinden biriydi. Comenius ve Andreae'nın ortak birçok yönü vardı. Her ikisi de dindar, Protestan papazlardı. Her ikisi de güncel entelektüel hareketleri takip ediyorlardı ve bu hareketleri kendi din anlayışlarına aktarıyorlardı, bunlardan biri Alman Luter-yen geleneği idi diğeri ise Huss'un geleneği idi. Her ikisi de o korkunç savaş yıllarında yaşadı ve savaşlar ve katliamlar içinde çalışmalarını, yapabildikleri en iyi şekilde sürdürdüler.

Comenius, ilk eğitimini doğduğu yerde Moravya'da aldı, daha sonra Nassau'da Calvinist Herborn Üniversitesinde okudu. 1613'ün baharında Herborn'dan ayrıldı ve çalışmalarını Heidelberg Üniversitesi'nde devam ettirmek üzere Heidelberg'e gitti.¹ Herborn ve Heidelberg'de Comenius'la birlikte eğitim gören başka Bohemyalılar da vardı. Prenses Elizabeth'in, Palatina Elektörünün karısı olarak Heidelberg'e gelişinden on iki gün sonra yani 19 Haziran 1613'de Heidelberg Üniversitesi'nden mezun oldu. Çok büyük bir olasılıkla Comenius, genç bir öğrenci olarak, Heidelberg caddelerinde Elizabeth'in şehre girişini izlemişti ve Üniversiteye yerleştirilen zafer taklarını görmüştü.

Comenius, Heidelberg'de David Paraeus, Johannes Henricius Altingius, Abraham Scultetus ve Barthholomaeus Scopenius gibi profesörlerin derslerine katılıyordu.² Paraeus, Luter-yenlerle Calvinistleri birleştirmeye çalışıyor-

1 Wilhelmus Rood, *Comenius and the Low Countries*, Amsterdam, Prague, New York, 1970, s. 22.

2 *A.g.e.*, s. 23.

du³; hem Paraeus hem de Comenius'un ders aldığı diğer profesörlerin Elektör Frederick ile yakın bağlantıları vardı. Scultetus, Frederick'in din görevlisiydi ve onunla Prag'a gelmişti; Altingius ya da Alting, onun özel öğretmeni idi ve yaşanan talihsiz olaylardan sonra da yakın arkadaşı olarak kaldı; Scopenius, bir oryantalistti ve Elektörün spiritüel konularda danışmanlığını yaptığı söyleniyordu.⁴ Dolayısıyla genç Comenius, Heidelberg'deki spiritüel ve düşünsel hareketleri ilk ağızdan öğrenme imkânına sahipti. Comenius ve Bohemyalı arkadaşını, özellikle bu zamanda, I. James'in kızıyla Elektör'ün evliliğinin büyük umutlara gebe olduğu bu harika dönemde, Heidelberg'e çeken acaba Palatina ve Bohemya arasında ileride oluşabilecek bağlantılar hakkında etrafta dolaşan söylentiler olabilir miydi bilmiyoruz.

Heidelberg'de geçirdiği dönem Comenius için çok önemliydi, çünkü orada, sonraki yıllarda İngiltere'de yaptığı çalışmalarında kendisiyle iş birliği yapacak olan Samuel Hartlib'in kardeşi George Hartlib⁵ ile tanışmıştı.

Comenius, muhtemelen 1614 yılında bir ara Bohemya'ya dönmüştü. Sonraki yıllarda muazzam bir ansiklopedik kültür edindi ve bir *Pansophia* sistemi ya da diğer bir deyişle evrensel felsefe sistemi geliştirdi. Comenius'un Pansofia'sı, makro-mikrokozmos felsefesine dayanıyordu; kendisini bu doğrultuda çalışmaya Andreae'nın yönelttiğini söylemiştir. Comenius ilk kez pansofik ansiklopedisini yazmaya 1614 yılında başladı ve bu çalışmaya, dünyadaki bütün şeylerin Tiyatrosu ya da Amfitiyatrosu ismini verdi.

Comenius, Heidelberg'de Andreae ile tanışmış olabilir ya da Gül-Haç manifestolarının altında yatan felsefeden bir şeyler almış olabilir. Bir diğer seçenek olarak da, Bohemya etkilerinin Gül-Haç manifestolarının ardındaki birçok spiritüel etkiden biri olduğu düşünülebilir. İnsan sevgisi ve yardımseverlikleriyle tanınan Bohemyalı Kardeşler acaba başka akımlarla birleşip Kardeş Christian Rosencreutz'u oluşturmuş olabilir miydi?

3 *Irenicum*'da (1614) bunu yapmaya çalıştığı görülür, bkz. David Ogg, *Europe in the Seventeenth Century*, s. 107.

4 Rood, s. 23.

5 *A.g.e.*, s. 24.

Comenius için doğduğu ülkedeki huzurlu hayat Frederick'in Beyaz Dağ Savaşındaki yenilgisiyle son bulmuştu, bu yenilgi Bohemya için ulusal dinin baskı altına alınması demekti, bu da Bohemyalı Kardeşlerin yasaklanması anlamına geliyordu. 1621'de Comenius'un yaşadığı küçük kasaba, İspanyol güçleri tarafından zapt edilmişti. Evi yakılmıştı, kütüphanesini ve el yazmalarını kaybetmişti. Brandeis'de Zerotin Kontu Charles'in topraklarına sığınmıştı. Zerotin, Bohemya Birliği üyesi bir vatansever olması na rağmen Savaş zamanı Frederick'i desteklememiş bunun yerine Hapsburg Hanedanlığına bağlılığını sürdürmüştü. Bu yüzden topraklarına derhal el koyulmamıştı dolayısıyla Comenius ve onun gibileri bir süreliğine koruyabilmişti. Brandeis'e yaptığı tehlikeli yolculuk esnasında Comenius, karısını ve çocuklarından birini kaybetmişti ve 1622 yılının sonuna doğru korkunç bir sefaletle sürüklenmişti.⁶

Comenius, Brandeis'deyken hem Çek edebiyatının hem de dünya edebiyatının klasiklerinden birini, *Dünya Labirenti*'ni (*The Labyrinth of the World*) yazmıştı. Bu kitapta Comenius Gül-Haç heyecanını çok etkileyici bir anlatımla sunar ve bu anlatım Gül-Haç üzerine yazılan literatüre eklenebilecek bir diğer önemli metindir.

Dünya Labirenti'ni incelemeye geçmeden önce Comenius'un Bohemya Kralı olarak Palatina Elektörü Frederick'e karşı nasıl bir tutum benimsediğine bakmalıyız. Comenius, Heidelberg'de olduğu dönemde Frederick'in fikirleri ve karakteri hakkında muhtemelen bir izlenim edinmişti ve çok büyük bir olasılıkla 4 Kasım 1619'da Prag Katedrali'nde yapılan taç giyme töreninden ve Frederick ve Elizabeth'i Bohemya Kralı ve Kraliçeliğine götüren tarihsel olaylardan da haberdardı. Aslında Comenius'un taç giyme töreninde Katedralde olduğuna dair kesin bilgiler bulunmaktadır.⁷ Kilisenin son resmi seremonisi olan bu tören Comenius'un da inançlarını temsil eden bu kilisenin, baskı altına alınmadan önceki son töreniydi.

6 Kont Lützwow'un çevirdiği Comenius'un *Labyrinth of the World*, kitabına yazdığı giriş, London, 1901, s. 33-6.

7 Rood, s. 28, n. 4.

Son derece ilginç bir kitap olan 'Light in Darknes'(Karanlıktaki Işık) ya da *Lux in tenebris*⁸ Comenius'un, Bohemya Kralı olarak Frederick'e yaklaşımı hakkında bize ışık tutabilir. Bu kitap üç kâhinin, gördüklerini anlatır. Bu kâhinler yaklaşan kıyametle ilgili olarak kendilerine vahiy geldiğini, Deccal'in hükümdarlığının sonuna yaklaşıldığını ve onun karanlığından sonra ışığın, yakında yeniden doğacağını söylemişlerdir. İçlerinden biri, Christopher Kotter, Frederick'in Bohemya tahtına geri getirileceğini görmüştür. 1626'da Comenius, Kotter'in kehanetini yazdığı ve bir illüstrasyon içeren el yazmasını Lahey'e götürüp Frederick'e göstermişti. Ve Comenius, Frederick'in ölümünden çok sonra bile, Kotter hakkında olumlu düşünmeye, onu takdir etmeye devam etti, Kotter'in kehanetlerini yazdığı el yazmasını illüstrasyonlarıyla birlikte 1657'de *Lux in tenebris*'de yayınladı. İşte bu kitabın önsözünde Comenius bu üç kâhini tanıtır ve Kotter'in kehanetlerini içeren el yazmasını Frederick'e gösterdiğinden de burada bahseder.⁹

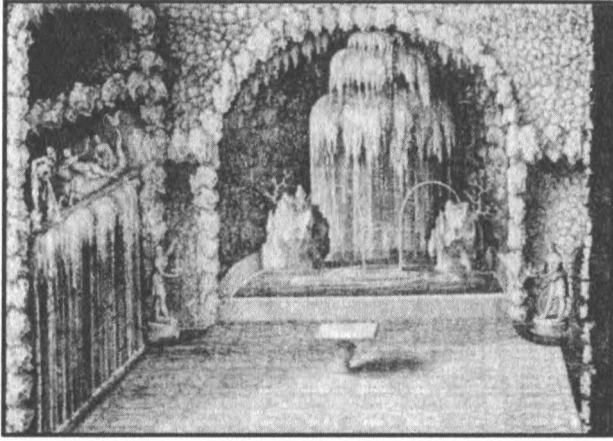
Kotter, 1620'den sonraki yılların korkunç baskısı altında ezilen Bohemyalı rahiplerden biriydi. Kotter 1616-1624 yılları arasındaki öngörülerinin tarihlerini verir. 1620'de, savaştan önceki kehanetlerinde, Frederick'in güç kullanmaması gerektiği kendisine söylemesiyle ilgili bir uyarı aldığını belirtir. Bu tarihten sonraki kehanetlerinde en sonunda Frederick'in servetini geri alacağı söyler. Aşağıda, bu kehanetlerden birinin örneği yer almaktadır:¹⁰

Ren'in Palatin'i Frederick'e Tanrı tarafından taç giydirildi ve Tanrı tarafından Krallığa layık görülen Ren'in Palatin'i, Bohemya kralı Frederick, bütün Kralların Kralıdır, 1620 yılında bir tehlikeyle karşılaşmıştır fakat (...) yeniden tahta çıkacak ve çok daha büyük zenginlikler ve zaferler elde edecektir.

8 *Lux in tenebris* ilk olarak 1657'de basılmıştı (kullanılan baskısı 1665'dir). Christopher Kotter, Nicolas Drabik ve Christina Poniatova'nın kehanetlerini içeren bu kitabın önsözünü ('Historia revelationum') Comenius yazmıştır. Comenius'un *Lux in tenebris*'e atfettiği önem için bkz. Turnbull, *Harlib, Dury and Comenius*, s. 377 vd.

9 *Lux in tenebris* içinde 'Historia revelationum' s. 22 krş., Rood, s. 29-30.

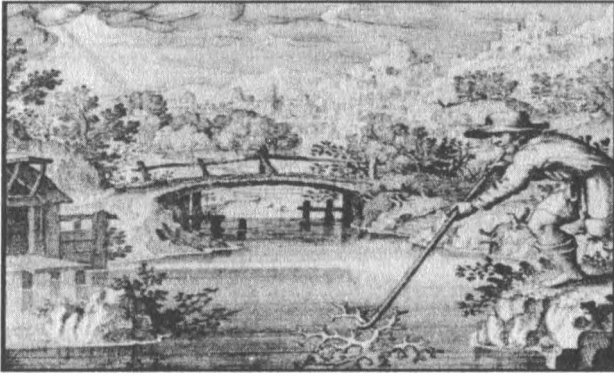
10 *Lux in tenebris*, s. 42-3.

Resim 25a: Heidelberg Kalesi'ndeki Mağara: Mercanlı Çeşme. Salomon de Caus'un kitabından, *Les raisons des forces mouvantes*, Paris, 1624

Kotter'in kehanetlerinde gördükleri melekler tarafından kendisine iletiliyordu, bu yüzden ona bir anda görünür olan, kehaneti gösteren ve tekrar görünmez olan bu varlıklara inanıyordu. İllüstrasyonda, melekler kanatsız bir şekilde uzun cübbeler giymiş genç adamlar olarak gösterilmiştir. Frederick'in genelde aslan olarak çizildiğini daha önce görmüştük, hem destekçilerinin hem de düşmanlarının propagandalarında hep Palatina aslanı olarak çizilmişti. Frederick ve Elizabeth'in - Palatina, Bohemya, Büyük Britanya ve Hollanda'yı temsil eden dört aslanla birlikte çizildiği resimler, Kotter'in kehanetlerinde ilginç bir şekil alarak dört başlı aslanlara dönüşür. Kotter diğer kehanetlerinde imparatorluk kartalını dize getiren aslanlar, ya da Frederick'i kucaklayan çift kuyruklu Bohemya aslanı veya Frederick'in talihinin değişebilirliğini göstermek için ayda dururken altı aslan tarafından sarıldığı görüntüler görmüştür.¹¹ Bu öngörüler, Frederick'in yenilgisinden sonra ortada dolaşmaya başlayan Habsburg Kartalı'nın Palatina Aslanı üzerindeki yırtıcı zaferini gösteren resimleri tersine çevirir. Meleklerin ve gerçekleşmesini istediği hayallerin yardımıyla Kotter, muzaffer aslanlar görür.

11 A.g.e., s. 33, 59.

Resim 25b: Mercan Avı (Filozof Taşı), *Atalanta fugiens*'den

Bu öngörülerin resimleri arasında en dikkat çekenlerden biri de Kotter'in bir ağaç altında huzurlu bir şekilde iki meleklerle oturduğu sahnedir. Burada bir hale içinde zafer kazanmış bir edayla duran bir aslan resmedilmiştir (R.27 a). Onun arkasında başka bir aslanın bir yılanı saldırdığını görürüz ve parçalara ayrılmış diğer bir yılan da gökyüzünde bir yıldızın altında durmaktadır. Bu yıldız Gül-Haç *Fama*'sında yeni şeylerin yakında gerçekleşeceğini işaretleri olarak görülen burçlardaki yeni yıldız *Serpentarius*'a gönderme olabilir.¹² Kotter'in öngörüsündeki aslan belki de, yeni bir yıldız olarak kehanette söylenen iyi şeylerin gerçekleşmesine vesile olmadığı ve Frederick'in kaderini olumlu yönde etkilemediği için, *Serpentarius*'u cezalandırmaktadır.

Kotter'in gördüklerinden en çarpıcı olanı ise üç genç adamın ya da meleğin bir masada oturmuş birbirlerinin ellerini tutarak ufak bir aslanı korurken resmedilişidir. Masaya üç gül dikilmiştir ve ön tarafta bir haç işareti görülmektedir (R.27b). Resimdeki Gül ve Haç sembolizmi bizi "Gül-Haç"lıları aramaya çağırır ve belki de tam da orada oturuyorlardır, bu görünmez melekler bir anlığına (Kotter'in imgeleminde) görünür olmuşlar ve Kotter'in kehanetlerinde Bohemya tahtına geri getirileceği söylenen Palatina aslanını korurken çizilmişlerdir.

12 Bkz. 4. Bölüm.

Resim 26a: Kral ve Kraliçenin Simyasal Evliliği

Kotter'in aslanlarla dolu etkileyici kehanetlerinde yarı simyasal izler dikkat çeker, bu izler Bohemyalı mülteci Daniel Stolcius sürgündeyken kendini avutmak için kullandığı¹³ Maier'ın resimlerden birini ve Maier'ın grubunun diğer çalışmalarını hatırlatır. Bu kehanetleri bizim kendi zihinlerimizde yeniden çizmemiz oldukça güçtür çünkü insanların meleklerin sözleriyle hareket ettiği, Aslan ve Gül kehanetlerinin yeni bir şafağı müjdelediği ve terk edilip umutsuzluğa kapıldıklarında bu imgelerle avunmaya devam etikleri bir dünyaya aittir.

Kotter'in kehanetlerinden burada bahsetmemizin sebebi Comenius'un Bohemya Kralı Frederick'e karşı tutumu konusunda bize ışık tutmasıdır. Şimdi Frederick'in yenilgisinden sonra etrafta dolaşmaya başlayan aşağılayıcı resimleri düşündüğümüzde, Frederick'in Y harfi üzerinde çizildiği ve altında bir metnin yer aldığı resmi hatırlayalım (R. 16). Bu resmin altındaki metin, Bohemyalıların, Frederick'i dünyayla nasıl "evlendirdiğini," onun hükümdarlığı döneminde bir dünya reformasyonu beklediklerini, toplumda ve eğitimde onun gözetiminde yapılan reform girişimlerini anlatır ve bütün bunları "yüce Gül-Haç Cemiyeti" ile bağlantılandırır.¹⁴ Frederick döneminde reform yapma girişiminde bulunan Bohemyalıların arasında Comenius' da yer almış olabilir miydi?

13 Bkz. 6. Bölüm.

14 Bkz. 6. Bölüm.

Resim 26b: Simyacı (Thomas Norton, Abbot Cremer, Basil Valentine). Her ikisi de Daniel Stolcius'dan, *Viridarium Chymicum*, Frankfurt, 1624; Michael Maier'den alınarak basılmış, *Tripus Aureus*, Frankfurt, 1618

Bu konuda büyük bir bilgi eksikliği vardır, hatta bu eksiklik normalde olağan karşılanandan daha fazladır. John Dee'nin reform hareketinin Bohemya'da ne gibi etkiler yarattığını hiç bilmiyoruz. Bu hareket Bohemya Kardeşleri tarafından mı devralınmıştı, Prag'da- Avrupa'nın simya ve Kabala çalışmalarının merkezinde mi devam ediyordu? Hareket Almanya'ya geçmeden ve "Gül-Haç manifestolarında" ifade edilmeden önce farklı bir anlam kazanmış mıydı? Bütün bu noktalar bizim için halen karanlıktır, fakat Comenius'un ilk gençlik yıllarında Frederick'den derin bir şekilde etkilendiğini ve onun Bohemya için derin bir anlamı olduğunu düşündüğünü görebiliyoruz.

Bu bilgiyi aklımızda tutarak şimdi *Dünya Labirenti*'nde Gül-Haç heyecanı hakkında neler söylediğine bakalım.¹⁵ Bu kitapta Comenius manifestoların yarattığı heyecanı uzun uzun anlatır. Yayınlanan iki manifestonun trompet çağrısının nasıl yoğun bir heyecan yarattığını, bu heyecanın yarattığı kafa karışıklığına muhtelif şekillerde muhalefet eden gruplardan bahseder.

15 *The Labyrinth of the World and the Paradise of the Heart* 1623 yılında yazılmıştı ve 1631 yılında Çekçe yayınlanmıştı. Burada yaptığımız alıntılarda Kont Lützwow'un İngilizce çevirisi kullanılmıştır, Londra, 1901.

Resim 27a: Muzaffer Aslan (kehanet)

Comenius'un Gül-Haç heyecanı üzerine yazdıklarından alıntı yapmadan önce iki şeye dikkat çekmek istiyorum. İlk olarak, *ludibrium*'a uygun oynayarak Gül-Haç Kardeşlerinin neden kimseye cevap vermediklerini ve neden her zaman görünmez olduklarını anlayamıyormuş gibi davranır. İkinci olarak, 1622 yılında sefalet içinde yazmaktadır, Frederick hareketi çöktükten sonra geriye doğru, hareketin ülkesine felaket getiren seyrine derin bir karamsarlık içinde bakar.

Comenius'un "Dünya Labirenti" kitabı birçok bölge ve caddeye bölünmüş, içinde bütün bilim ve ilimlerin, insanların bütün sanatlarının temsil edildiği bir şehirdir. Campanella'nın *City of the Sun* ütopyasındaki gibi bütün bilgi birikiminin gözler önüne serildiği büyük bir mimari bellek-sistemini yansıtır. *Labirent*, Campanella'nın *City of the Sun*'undan ve muhtemelen Andreae'nın *Christianopolis* adlı eserlerinde etkiler taşır.

Böyle bir ülkenin aynı zamanda bir Ütopya, ideal bir şehri, geleceğin yeni dünyasını anlatan bir metin olması beklenir. Fakat Comenius geçmiş yılların aldatıcı, gerçek dışı hayallerine karşıdır; bir labirent olan bu şehir, ütopya'yı tam tersine çevirir çünkü bu labirentte her şey yanlıştır. Bilimler hiçbirini bir yere ulaşmaz, insanların bütün sanatları yararsız ve boşunadır, bütün bilgi güvenilirmez, kusurlu ve eksiktir. Bu kitap, idealist ve nazik bir insanın Otuz Yıl Savaşlarının başlamasından sonraki zihinsel durumunu da ortaya koyar.

Resim 27b: Aslan Güller ve Meleklerle (kehanet) Christopher Kotter'den, *Revelations ... ab anno 1616 ad annum 1624, Lux tenebris içinde*, 1657 (1665 baskısı)

Bu metin aynı zamanda insanı çaresizliğe sürükleyen, hayal kırıklığına yol açan deneyimlerin yani Gül-Haç hareketinin de bir kaydıdır. Bu konuda, Comenius'un ne söylediğini kısaltmadan alıntılar yapmak gerekir. 12. bölümün başlığı "The Pilgrim Beholds the Rosicrucians"dır (Ziyaretçi Gül-Haçlıları İzler) ve altında şöyle yazar "*Fama fraternitas anno 1612, Latine ac Germanice edita.*" Bu başlıktan anladığımız gibi Comenius, ilk Gül-Haç manifestosundan bahsetmektedir. Bu manifestonun ilk basım tarihini, bilinen tarihten 2 sene öncesine ait bir tarih olarak yazmıştır.¹⁶

Ve sonra aniden pazaryerinde bir trompet sesi duydum, dönüp baktığımda atlı bir adam, filozoflara, toplanmaları için çağrıda bulunuyordu. Ve bir grup bu kişinin etrafında toplandıktan sonra onlara, bütün temel bilimlerin¹⁷ ve felsefenin yetersiz olduğunu, Tanrı'nın görevlendirdiği bazı tanınmış kişilerin bu durumu tespit ettiğini ve düzelttiğini, insanın bilgeliğini, cennetten kovulmadan önceki duruma yükselttiğini söyledi. Altın yapmanın yüzlerce marifetlerinden sadece bir tanesi olduğunu, çünkü Doğanın bütün çip-

16 Bkz. Ek Bölüm. Burada 1612 yılında yayınlanan Haselmayer'in "Cevabı"na gönderme yapıyor olabilir. Ya da belki de *Fama*'nın kaybolmuş olan 1612 yılı baskısından bahsediyor. Veya 1612 yılında *Fama*'nın Bohemya'da dolaşan bir el yazmasına rastlamış olabilir. Benim bildiğim kadarıyla *Fama*'nın Latince baskısı yoktu fakat Latince bir nüshası Almanca el yazmasıyla birlikte o yıllarda dolaşımda olabilirdi.

17 Sosyal bilimleri kastetmektedir burada.

laklığıyla kendisini onlara açık ettiğini; her canlıya istedikleri şekli verebildiklerini ve kendilerinin de istedikleri şekle girebildiklerini söyledi. Sonra, bütün milletlerin dillerini bildiklerini, dünyada ve hatta yeni dünyada da olup biten her şeyden haberdar olduklarını, birbirlerinden kilometrelerce uzakta olsalar bile, birbirleriyle iletişim kurabildiklerini de söyledi. Bir taşları olduğunu ve bu taşla bütün hastalıkları iyileştirebildiklerini ve insanlara uzun bir hayat bahsettiklerini söyledi. Çünkü ataları Hugo Alvarda¹⁸, 562 yaşındaymış ve onun arkadaşları da ondan daha genç değilmiş. Bunca yıl kendilerini saklamışlar sadece, Felsefenin düzeltilmesi için (içlerinden yedi tanesi) çalışmış olmalarına rağmen, her şeyi kusursuz bir duruma getirdikleri için bundan sonra artık kendilerini saklamayacaklarmış, ve bunun yanı sıra, dünya çapında bir reformasyon kısa bir sürede gerçekleşeceği için kendilerini açıkça gösteriyorlarmış, degecek kişilerle önemli sırlarını paylaşmaya hazırlarmış. Eğer buna degecek birileri, hangi millettten hangi dilden olursa olsun, onlara başvuracak olursa o kişiler için her şey temin edilecek ve zarif bir cevaptan mahrum bırakılmayacaklarmış. Fakat kişi bunlara degmeyen biriye ve yalnızca açgözlülüğü ve küstahlığı yüzünden bu hediyelere sahip olmak istiyorsa, hiçbir şey elde edemeyecekmiş.

(Varia de Fama Judicia)

Haberci bunları söyledikten sonra ortadan kayboldu. Ben de bu bilge adamlara baktığımda neredeyse hepsinin, duydukları bu haberlerden korkmuş olduğunu gördüm. Bu arada kafa kafaya verip bu konuşma hakkında bir yargıya varmaya çalışıyorlardı, bazıları birbirlerine fısıldayarak, bazıları ise yüksek sesle konuşuyordu. Ve ben de aralarında oraya buraya yürüyerek konuşulanları dinledim. Ve müthiş bir heyecan gördüm. Sevinçten nereye gideceklerini bilemiyorlardı. Kendi atalarını lanetlediler çünkü bütün hayatları boyunca böyle bir şeyle karşılaşmamışlardı. Birbirlerini kutladılar çünkü kusursuz felsefe bütünüyle onlara bahşedilmişti. Ve böylece hiçbir hatalı bilgiye sahip olmaksızın her şeyi bileceklerdi; talep etmeksizin her şeye yeterli ölçüde sahip olabileceklerdi, saçları beyazlamadan ve hasta olmadan yüzyıllar boyunca yaşayabileceklerdi, bunların gerçekleşmesi için sadece dilemeleri yeterliydi. Ve hep bir ağızdan şöyle tekrarladılar: “mutlu, çok mutlu bir çağda yaşıyoruz.” Bu konuşmaları duyunca ben de sevinip umutlanmaya başladım, Tanrı’dan, bu insanların özlemini çektikleri şeylerden bir kaçının benim de payıma düşmesini istedim.

Fakat, çok derin düşüncelere dalmış insanlar da gördüm. Ne düşüneceklerini şaşırmışlardı. Duydukları doğruysa mutlu olacaklardı; fakat bu konular onlara biraz anlaşılmaz ve insanın aklının alabileceğinden daha sınırsız göründü. Diğerleri bütün bunların bir aldatmaca ve yalan olduklarını söyleyerek karşı çıktı. Eğer felsefede reform yapan bu insanlar yüzyıllardır bu işi yapıyorlardıysa neden daha önce ortaya çıkmamışlardı? Eğer söylediklerinden bu kadar emin olsalardı neden cesur bir biçimde aydınlıkta değil de yarasalar gibi karanlıkta ve kuytu yerlerde açıklamışlardı fikirlerini? Felsefenin iyi kurulduğunu ve reform gerektirmediğini söylediler fakat eğer bu felsefenin ellerinizde parçalanmasına izin verirseniz, ortada herhangi bir felsefe kalmayacaktır dediler. Diğerleri de bu reformistlere lanet okudu ve hakaret etti, onları bölücü, büyücü ve Şeytan ilan ettiler.

(Fraternitates Ambientes)

Pazaryerinde bir gürültü yükselmeye başlamıştı ve hemen herkes bu güzelliklere sahip olmak istiyordu. Bu yüzden birçok kişi (bazıları gizlice, bazıları açık bir şekilde) maruzatlarını yazıp bu kişilere yolladılar, mutlulukla bu birliğe katılacaklarını umuyorlardı. Fakat bu başvurulara kısaca göz gezdirildikten sonra hiçbir cevap verilmediğini gördüm; haliyle bu insanların bütün sevinçleri derin bir kedere dönüştü, inanmayanlar onlara gülmeye başladı. Bazıları bir kez daha yazdı, hatta ikinci, üçüncü kez yazanlar bile vardı ve hepsi de ilham perilerinden yardım isteyerek akıllarının bu bilgiden mahrum bırakılmaması gerektiğini, kendilerinin bu topluluğa katılmaya geçecek insanlar olduklarını söyleyerek yalvarıp yakardılar. Bazıları beklemeye dayanamayarak dünyanın bir bölgesinden diğerine geçti fakat bu mutlu insanları bulamadıkları için dövünüp durdular. Bazıları bu durumu kendi değersizliğine bağladı, bazıları da bu insanların kötü niyetli olduklarını düşündü, bazıları aramaktan yorulurken bazıları etrafa bakıp bu kişileri bulmak için yeni yollar aradı fakat bu çabalar hep hayal kırıklığıyla sonuçlandı. Ben de bunun bir sonu olmadığını anladım ve üzüldüm.

(Continuatio Famae Roseaeorum)

Bu arada trompetlerin yeniden çalmaya başladığını fark ettim. Sonra birçok kişiyle birlikte ben de sesin geldiği yere doğru koştum, orada bir takım eşyalar dağıtan birini gördük, adam eşyaları etrafa saçıyor gelip bu harika sırlara bakmamız ve bunlar almamız için sesleniyordu. Bu eşyaların yeni felsefenin hazineleri olduğu-

nu söyledi ve bunların gizli bilgiye erişmek isteyen herkesi memnun edeceğini belirtti. Herkes sevindi, Yüce Gül-Haç kardeşliği onlarla cömertçe hazinelerini paylaşıyordu; birçok kişi yaklaştı ve aldı bu eşyaları. Satılan şeyler boyanmış kutulara konmuştu. Kutuların üstünde şöyle yazılar vardı: Portae Sapientiae; Fortaltium; Gymnasium Universitatis; Bonum Macro-micro-cosmicon; Harmonia utriusque Cosmi; Christiano-Cabalisticum; Antrum Naturae; Tertrinum catholicum; Pyramis Triumphalis vs.

Satın alanların hepsine kutuları açmak yasaklanmıştı; kutuların içindeki sırrın çok güçlü olduğu ve açılmadan da kutuları delip geçerek etkili olabileceği söylenmişti. Fakat eğer kutu açılırsa sır buharlaşıp yok olacaktı. Yine de bazı kişiler dayanamayıp açtı kutuyu ve içinin boş olduğunu gördü. Bunu diğer kişilere de gösterdi ve diğer kişiler de kendi kutularını açtı, onlar da boş olduğunu gördü. Kimse bir şey bulamamıştı. Düzenbaz! Düzenbaz! Diye bağırdılar ve bu kutuları satan kişiyle çok öfkeli bir şekilde konuştular: fakat satan kişi onları sakinleştirdi, bunların gizli şeylerin en gizlisi olduğunu “Filiae scientiae” (bilim insanları) dışında kimseye görünmediklerini; bu yüzden eğer binlerce kişiden bir kişi bu kutulardan bir şey elde etmişse bunun kendi suçu olmadığını söyledi.

(*Eventus Famae*)

Ve çoğu kişi bu açıklamalarla kendilerini sakinleştirdi. Bu arada, adam gitti ve izleyenler değişik ruh halleriyle farklı yerlere doğru dağıldılar, bu gizemlerin bir aslı olup olmadığını öğrenemedim. Bütün bildiğim bu, sonra her şey sessizliğe gömüldü. İlk başta oradan oraya koşanlar şimdi köşelerini çekilmişlerdi ve ağızlarını bıçak açmıyordu, sanki sır onlara söylenmişti de (bazıları buna inanıyordu) onlar da bu sırrı taşımak için sessizlik yemini etmişlerdi, ya da (bu benim düşüncemdi) umutlarından ve harcadıkları emekten dolayı utanıyorlardı. Sonra bütün bunlar dağıldı ve sessizlik çöktü, bir fırtına sonrası gibi bulutlar yağmur yağmadan dağıldı. Sonra ben de rehberime dönüp: bütün bu olanlardan hiçbir şey çıkmayacak mı? Heyhat! Umutlanmışım oysaki. Zira kendi düşüncelerimi besleyecek uygun bir düşünce sistemi buldum diye sevinmişim” dedim. Rehberim şöyle karşılık verdi: “Kim bilir? Biri bunu başarmış olabilir. Belki de bu kişiler birilerine bir şeyleri açıklamanın bir zamanı olduğunu düşünüyorlardır,” “peki bunu beklemeli miyim?” diye sordum. “benden çok daha bilgili binlerce kişi var, aralarından bunu başarmış olana henüz rastlamadım. Burada şaşkın bir şekilde durmaya devam etmek istemiyorum. Öy-

leyse ilerleyelim.” dedi.¹⁹

Comenius, Gül-Haç heyecanını bu şekilde anlatır. İlk olarak *Fama*’nın trompet sesini duyar ve bu ilk manifestonun yarattığı güçlü etkiyi anlatımı dikkat çekicidir. Sonra ikinci manifestonun dalgası gelir, yeni felsefenin hazinelerinden gelen gizli bilgiyi vermeyi vaat eder, belki de *Confessio* ile birlikte yayınlanan Dee’nin *Monas hieroglyphica*’sının özetine bir anıştırma yapıyordu burada. İki manifestonun estirdiği kasırgayı, Gül-Haç üzerine yazılan yayınlar seli takip etti. “Kutu”ların üzerindeki başlıklar ya da çok satan Gül-Haç kitapları, gerçek Gül-Haç başlıkları ya da bu başlıkları parodi eden başlıklar olarak hemen fark ediliyordu. *Foraltium Scientiae* isimli bir risale çok yaşlı bir Gül-Haç kardeşi olduğu varsayılan Hugo de Alverda tarafından 1617’de yayınlanmıştı.²⁰ *Portus Tranquillitatus* 1620’de yayınlanmıştı.²¹ Bu makro-mikrokozmos başlıklar muhtemelen Fludd’a anıştırma yapıyordu ve hatta Fludd’ın Openheim’de 1617-19 arasında yayınladığı çalışmanın başlığı *Harmonia utriusque cosmi*’ydi. Genç Comenius’un kendini bu literatür içinde iyice derinleştirdiği ve bu yayınlardan büyük beklentileri olduğu görülüyor. Fakat sonra tepkiler gelmeye başladı ve bütün bu arbede yavaş yavaş canlılığını yitirdi. Bu durum, yeni bir çağın eşiğinde olduğunu düşünenlerde büyük bir hayal kırıklığı ve dağılma yarattı.

Comenius, büyük ihtimalle bu deneyimleri Bohemya’dayken yaşadı ve anlattığı da kendi ülkesindeki Gül-Haç heyecanına karşı verilen tepkilerdi.

Dünya Labirenti’ndeki ziyaretçinin yaşadığı diğer deneyimler de en az bu yaşananlar kadar üzücüdür, özellikle de farklı din ve tarikatların bir arada bulunduğu caddeleri ziyaret ettiğinde ve orada, insanların aralarındaki acımasız kavgalara şahit olduğu bölüm üzücüdür. Ve yaşadıkları için-

19 *Labyrinth of the World*, çev. Lützwow, s. 150-56.

20 ‘Rhodophilus Staurophorus’, *Fortalitium Scientiae*, 1617. Karşılaştırmın, Waite, *Brotherhood of the Rosy Cross*, s. 264.

21 ‘Irenaeus Agnostus’, *Liber T ...oder Portus Tranquillitatus*, 1620, Karşılaştırmın Waite, s. 251.

de özellikle bir tanesi korkutucudur.²²

Kralın tahtı ben oradayken aniden sarsıldı, parçalara ayrıldı ve yere düştü. Sonra bir ses duydum, dönüp baktığımda insanların başka bir prensi takip ettiğini ve onu tahta çıkardıklarını gördüm, sevinçle artık işlerin şimdiye kadar olandan farklı olacağını söylüyorlardı. Herkes bu yeni hükümdar için seviniyor, onu destekliyor ve güçlendirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Şimdi ben, ortak refaha göre (böyle diyorlardı) davranmam gerektiğini düşündüm, biraz daha yakınlaştım ve tahtı daha da güçlendirmek için bir iki çivi de ben çaktım; bunu yaptığım için bazıları beni övdü, bazıları ise bana şüpheyile baktı. Bu arada diğer kral ayağa kalktı ve o ve adamları şiddetle üzerimize saldırdılar, bütün kalabalığı büyük bir yenilgiye uğrattılar, çoğu kaçtı bazıları boynunu kaybetmişti. Korkudan aklımı yitirmiştim, ta ki arkadaşım Searchall diğer tahta yardım edenleri ve kışkırtanları aradıklarını duyduğunu ve benim de kaçmam gerektiğini söyleyene kadar.

Labirent'in İngilizce çevirisindeki önsözün gösterdiği gibi Comenius, Frederick'in tahtta kaldığı kısa dönemde Avusturyalıların Bohemya'dan geçici olarak sınır dışı edilmelerini anlatmıştır. Alıntılanan pasajda açıkça belirtildiği gibi Comenius, Frederick'i desteklemiştir ve yeni tahta birkaç çivi de o çakmıştır.

Dünya Labirenti'nin yansıttığı gibi Frederick'in yenilgisi Comenius için yıkıcı, umutsuz ve dağıtıcı bir olay olarak yaşanmıştır, tıpkı Gül-Haç heyecanının ve yeşerttiği umutların suya düşmesi ve başarısızlıkla sonuçlanması gibi. Kotter'in kehanetlerinin de birbiriyle ilişkilendirdiği "gül" ve "aslan" imgeleri gibi, bu iki olayın da kesinlikle birbiriyle bağlantısı bulunuyordu. *Labirent*'te Comenius, Gül-Haç umudunun ortaya çıktığı ve bunu Frederick'in korkunç yenilgisinin izlediği zor dönemi yaşamıştır. Bu yıllar onda silinmez acılar ve izler bırakmıştır, dolayısıyla bütün dünya ve onun çapraşık, labirent gibi yolları onda bir bıkkınlık hissi yaratmıştır.

Ziyaretçi korkunç sahneler şahit olmuştur, muazzam orduların yavaşça geri döndüğünü, isyancıların korkunç cezalara çarptırıldığını, ölüm ve yıkımı, açlık ve susuzluğu

görmüştür. O ve arkadaşları gerçekleştirmeyi umduğu gibi insan hayatını iyi bir seviyeye taşımak ve refahı için çalışmak yerine, insanlığın hor görüldüğüne şahit olmuştu. Yani kısaca Otuz Yıl Savaşlarının başlangıcını görmüştü.²³

Ve sonra bu görüntülere ve kalbimdeki acıya daha fazla dayanamadım ve kaçmak istedim, bir çöle ya da eğer mümkün olsaydı dünyanın dışında bir yere kaçmak isterdim.

Ona baktığımızda ölüm ve yok oluş görüyorduk, acı ve terörden zayıf düşmüş bir şekilde şöyle bağıırıyordu;

Sefil, biçare, mutsuz insanlık! Bu mu sizin son zaferiniz? Bütün iyi niyetlerin sonucu bu mu? Bu mu övündüğünüz bilginiz, bilgeliğiniz?

Ve tam bu anda “Geri dön!” diye çağıran bir ses duyar. Etrafa bakar fakat kimseyi göremez ve ses tekrar “Geri dön” diye çağırır. Ve bir daha; “geldiğin kalp evine geri dön ve sonra ardından kapıyı kapat!” diyen bir ses duyar.²⁴

Artık ziyaretçi kalbine geri döner, burada nazik ve sevgi dolu sözlerle karşılanır ve kendini tamamen İsa’ya bırakır.

Comenius’un düşünsel ve dinsel yaklaşımları Andreae’ninkilere oldukça yakındır ve zaten somut hayat deneyimleri de birbirine paralel akar. Bunun sebebi bence her ikisinin de, Gül-Haç manifestolarında ifade edilen yeni evrensel reform hareketine ve insanın bilgisinin geliştirilmesi fikirlerine inanmış olmalarıdır. Manifestolarla birlikte ortaya çıkan büyük heyecana ve sonra da bunun kontrolden çıkıp tehlikeli bir hale dönüşmesine ikisi de korkuyla tanık olmuştur. Comenius’un bu değişimi anlatımıyla Andreae’nın Gül-Haç *ludibrium*’unu izlemeye gelen tiyatro kapısındaki aktörleri betimleyişi büyük ölçüde birbirine benzer. Bu hareket onu başlatanların ummadığı bir hal almıştı ve hizmet edeceğini söylediği amaçlara zarar vermeye başlamıştı. Bunu hem Andreae’nın hem de Comenius’un çalışmalarında görüyoruz. Bu iki idealist din adamı savaşın etkisi ve Frederick’in Bohemya’daki çöküşüyle birlikte paramparça olmuştu. Bi-

23 A.g.e. s. 274.

24 A.g.e., s. 276-7.

lime ve kütüphanelere verilen hasarın boyutları hakkındaki hikayeler ve bilginlerin söze dökülmemiş acısı Almanya'da da, Bohemya'da da aynıdır. Ve hem Andreae hem de Comenius en sonunda evanjelik dindarlığa sığınmışlardır. Andreae, Gül-Haç *ludibrium*'undan 'Societas Christiana'ya doğru yön değiştirmişti. Comenius ise İsa'yı aramak için kendi kalbine dönmüştü. Gül-Haç manifestolarında *Jesus mihi omnia* (İsa benim herşeyimdir) şiarıyla anlatılan türden bir dindarlık her ikisine de hâkimdi. Bunlara ek olarak Christian Rosenkreutz ve iyiliksever Tarikatı hakkında yapılan ve hazine bir biçimde yanlış anlaşılan şakadan vazgeçmek zorundaydılar. *Dünya Labirenti*'nde anlatılan Gül-Haç hareketi ruhu ve tarihsel olaylar, aynı zamanda Andreae ve arkadaşlarının da içinden geçtiği süreçlerdi.

Comenius Heidelberg'i ilk ziyaret edişiyle oluşturmaya başladığı ve sürgündeki hayatında büyük ölçüde geliştirdiği felsefesine "pansofia" adını vermişti. Pansophia kelimesi ilk kez Rönesans'da Platoncu Hermetik filozof Francesco Patrizzi²⁵ tarafından kullanılmıştı ve evrensel uyumu ve insanın iç dünyası ile doğa, yani dış dünya arasındaki bağlantıyı anlatan, kısaca mikro-makrokozmoz hakkında bir doktrindi. Fludd da kendi doktrinlerini "pansophia" olarak adlandırmıştı ve Gül-Haç manifestolarının da (kendi düşüncesine göre) benzer bir bakış açısına sahip olduğunu belirtmişti.²⁶ Şimdi Comenius ve Pansophia'sının doğrudan Gül-Haç hareketinden geldiğini anlıyoruz.

Labirent'de Comenius tarafından anlatılan son, ya da neredeyse son yaşantı meleklerle ilgili görüşüdür: ²⁷

Dünyada hiçbir kimse dindar kişiler kadar muhtelif tehlikelere karşı açık ve korunmasız kalmamıştır. Şeytan ve dünya, bunlara öfkeyle bakar, onları cezalandırmak ve yok etmekle tehdit eder(...) Fakat bu dindar kişilerin iyi korunduğunu gördüm ben;

25 Patrizzi'nin *Nova de universis philosophia* (1592) kitaplarından birinin adı Pansophia'ydı. Patrizzi Hermetik-Platonik felsefenin, insanları Kiliseye geri döndürmede "eklesiyastik sansür" ya da "ordu gücü" kullanmaktan daha iyi bir yol olduğunu düşünüyordu. Bkz. *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*.

26 Bkz. 6. Bölüm.

27 *Labyrinth of the World*, çev. Lützwow, s. 321-2.

bütün cemaatleri ateşten bir duvarla çevrelenmişti. Biraz yaklaşıncı, bu duvarın ortadan kalktığını gördüm, bu topluluğun etrafında binlerce melek sıralanmıştı; dolayısıyla hiçbir düşman onlara yaklaşamıyordu. Tanrı her birine refakat eden bir melek vermişti ve bu melekleri koruyucu olarak görevlendirmişti.

Bu kutsal, görünmez arkadaşlığın bir avantajını daha gördüm; refakat eden melekler, seçilen kişileri sadece korumak için değil, aynı zamanda öğretmen olarak da eşlik ediyor ve onlara muhtelif konularda gizli bilgiler veriyorlardı, Tanrı'nın derin gizemlerini öğretiyorlardı. Yüce Tanrı'yı açıkça görebildikleri için, dindar bir insanın bilmeyi dileyeceği hiçbir şey onlar için sır değildi ve Tanrı'nın izniyle bildiklerini açıklıyorlardı.

Comenius'un *Dünya Labirenti*'nde karşılaştığı olayları ve "meleklerin yardımı" üzerinde ısrarla durmasını kitabının sonuna dek takip etmemizin nedeni, önceki bölümlerde tanıklık ettiği ve canlı bir şekilde aktardığı Gül-Haç hareketinin içyüzü hakkında başka bir anlayış daha kazanmaktır.

Melek bilimi, Rönesans çalışmalarının önemli bir koluydu. Kabala, meleklerle yaklaşım yönteminin nasıl öğretileceğini açıklamış, meleklerin hiyerarşisini ve işlevlerini detaylarıyla ortaya koymuştur. Hristiyan Kabalistler, Kabalanın meleklerini, Sahte Dionysos²⁸ tarafından açıklanan Hristiyan hiyerarşisindeki meleklerle özdeşleştirmiştir. Hermetik yazıların kutsal "güç"ler üzerinde durmaları türümcü felsefenin öğretilerine ait bir düşüncedir* ve bu kolaylıkla Hristiyan Kabalasıyla birleştirilmiştir. Rönesans'daki bu muazzam hareketin öneminin pek takdir edilmediği söylenebilir.

John Dee, melek görüşlerini bir bilim adamı ve mate-

28 Sahte Dionisos, M.S. beşinci yüzyıl ortalarında yaşamıştır, gerçek kişiliğini gizlemiş bir Hristiyan düşünürüdür. Tanrı'yı bilmenin üç ayrı yolundan söz etmiştir. Tanrı'nın var olan her şeyin aşkın ve fail nedeni olduğunu söyleyen Sahte Dionisos'a göre, Tanrı evreni, kendisinde bulunan örnek ya da arketip İdealar aracılığıyla hiçten ve özgürce yaratmıştır. Tanrı, buna ek olarak son ya da ereksel nedendir, çünkü iyi olan varlık, en yüksek İyilik olarak, iyiliği özleyen tüm varlıkları kendisine çeker. Sahte Dionisos, Hristiyanlığın yaratılış öğretisini, Plotinos'un türüm öğretisiyle birleştirmiştir. -ç.n.

* Türümcü felsefe, kimilerince dünya dinlerine ait Tanrı'nın üstünde, mutlak bir Tanrı ya da Hakikat olduğu inancıdır. -ç.n.

matikçi olarak çalışmalarıyla ilişkilendirirken, meleklerin öğretme gücüne vurgu yapan bir bakış açısı içinde hareket ediyordu ve Dee için melek bilimi, yaptığı bilimsel çalışmaların en üst noktasında yer alıyordu. Dee, Rönesans melek bilimi geleneğinden soyutlandığında tuhaf, deli bir adam olarak görünür. Gül-Haç hareketinin içine de Hermetik-Kabalist Hristiyan melek bilimi nüfuz etmişti. Andreae'nın *Christianapolis*'i, bilimi, teknolojiyi ve insan sevgisini vurgularken bir yandan da ideal şehri, en genel çerçevede meleklerin yardımları üzerine kurmuştu. Comenius da *Labirent*'de meleklerin öğretici yönünü ortaya koymuştur.

Andreae ve Comenius'un da aralarında bulunduğu Gül-Haç taraftarları, savaş yıllarında, itibarı sarsılan bu tarikatının ismiyle birlikte anılmaktan kaçınmalarına rağmen ütopyik bir ideal olan aydınlanmadan, göksel varlıklarla iletişim kurmak ve insana değer veren bir toplum yaratma fikrinden vazgeçilmedi. Aksine, Andreae'nın Hristiyan toplulukları tarzı bir ütopyacılık savaş yıllarının en büyük gizli akımlarından biriydi. Bu akımlar, Gül-Haç adı altındayken büyük bir felaketle sonuçlanan reform hareketinin mirasçıları Comenius, Samuel Hartlib, John Dury gibi Andreae'dan etkilenmiş kişiler tarafından yayıldı.

Görünmez Kolejden Kraliyet Cemiyetine

1620'den sonraki yıllarda Hapsburg güçleriyle Karşı reformasyon yanlısı Katolikler birliği mutlak bir zafer kazanmaya çok yaklaştı. Reformasyon Avrupa'da yok olmanın eşiğine geldi. Ve dünyada, yenik bir "aslan" olarak görülen bütün topraklarını kaybetmiş, seçmen prens ünvanı elinden alınmış, mülteci olarak büyük bir yoksulluk içinde Lahey'e sığınmak zorunda kalan Bohemya'nın eski kralına gidebileceği pek fazla bir yer kalmamıştı. Kartal gerçekten de bir zafer kazanmıştı. Frederick, Palatina'yı geri kazanmak için yürütülen mücadeleye katıldıysa da bu harekâtlar da yine başarısızlıkla sonuçlandı. Gelgelelim, Frederick halen bir şeyi temsil ediyordu; yenilgisi ve umutsuzluğuyla Protestan Avrupa'nın yenilgisini ve umutsuzluğunu yansıtıyordu. İngiliz Soylularının gözünde, utanç ve yüz karasıydı, Kraliçe Elizabeth'in varisi olarak Protestan Avrupa'yı koruma rolünü yerine getirememişti.

Frederick, kolayca tanımlanabilecek bir karakter değildi. Gerçekten de yetersiz bir generaldi, naif bir politikacı ve etkisiz bir liderdi. Kişilik olarak karısı ve Anhalt tarafından korunan, zayıf, kendine ait herhangi bir iradesi ya da düşüncesi olmayan biri gibi tanıtılıyordu. Fakat mesela dinsel ya da entelektüel kimliği neydi? Bunu sanırım kimse sormamıştı. Savaştan önce onu Heidelberg'de görenler samimiyeti ve dürüstlüğünden etkilenmişlerdi. İçtenliğine şüphe yoktu fakat düşmanca propagandalar onu zayıf bir budala olarak göstermeye çalışıyordu. Frederick'in durumu Fransa kralı III. Henry'nin durumuna benziyordu, o da dindar, entelektüel, sanatçı ve derin düşünen kişiliğiyle düşmanlarının satirlerine konu olmuştu ve bu satirlerde kişiliği çarpıtılarak yansıtılmıştı.

Frederick'in Honthorst tarafından yapılan portresi (R. 28) Lahey'de felaketten sonra resmedilmiştir. Bu portre biraz idealize edilmiş olabilir ya da Frederick'in yaşadığı ruhsal

trajediyi bir ölçüde yakalamış olduğu söylenebilir. Burada köklü Alman İmparatorluk soyunun, Wittelsbach ailesinin diğer bir deyişle Hapsburg'lardan daha eski bir ailenin temsilcisini görüyoruz, bir imparatorluğun kaderinin dini ve mistik anlamını elinde tutmuş bu kişinin (belki gözümüzde canlandırabiliriz), yaşadığı bir trajedi olmaktan çok, şehitlik olarak nitelendirilebilir. Yüzü, insanların Kalvinizmden anladığı anlamda Kalvinist bir yüz değildir, fakat Palatina'da Kalvinizm, mistik geleneklerin, bir kenara itilen Rönesansın Hermetik-Kabalist geleneğinin taşıyıcısıydı. Frederick'in spirüel danışmanı bir "oryantalist"di, ve Frederick de belki II. Rudolph gibi, din savaşlarından çıkmak için ezoterik bir yol aramıştı. Frederick asil bir surata sahipti, yüzüne bakıp doğru ya da yanlış ne anlam çıkarmaya çalışırsak çalışalım, Otuz Yıl Savaşları dönemindeki Alman Prenslarının portrelerine bakan biri, Frederick'in bu kişilerden oldukça farklı olduğunu hemen fark edecektir.

Savaşın on yıldan beri hiddetlenerek sürdüğü ve Protestanlar için korkunç sonuçlar getirdiği dönemde en nihayet Kuzey'den liberal bir Aslan gelmişti. Bu kişi İsveç Kralı Gustavus Adolphus'du ve onun kazandığı zaferler Protestanları kurtardı. Savaş daha uzun yıllar sürecektir olmasına rağmen, Gustavus Adolphus Hapsburg'ları durdurdu ve Protestanlığın Avrupa'da varlığını sürdürmesini garanti altına aldı. Frederick Almanya'ya gitti, orada mahvolmuş Palatina'sını tekrar gördü ve onun Almanya'daki Protestan Prenslarının lideri pozisyonunu tanıyan Gustavus tarafından çok iyi bir şekilde karşılandı.¹ Yenilmiş Aslanla muzaffer Aslan birbirlerini selamladılar; çok tuhaf ama her ikisi de 1632 yılının Kasım ayında öldü. Frederick altüst olmuş ülkedeki salgın hastalıktan ölmüştü, Gustavus ise, Lutzen Savaşında öldürülmüştü. Lahey'de yapılan cenaze töreninde Bohemya Kralı ile İsveç Kralı için beraber yas tutuldu ve vaaz verildi.²

1 Frederick ve Gustavus'un karşılaşması için bkz. Green, *Elizabeth of Bohemia*, s. 288.

2 Bu vaazın İngilizce çevirisi Londra'da 1633 yılında yayınlanmıştır; bkz. Ethel Seaton, *Literary Relations of England and Scandinavia in the Seventeenth Century*, London, 1935, s.79

Her ikisi de, birinin yenilmesine diğ erinin başarılı olmasına rağmen, Aslan olarak anılıyordu ve buna ek olarak yeni yıldızların belirmesine vesile olmuş, kehanetin gerçekleşmesini sağlamışlardı. İngiltere’de Gustavus Adolphus’a duyulan hayranlık, aslan rolündeki eski temsilcilerinin (Frederick’in) hatırasını canlı tutmuştu ve çoğu insan, aslan rolündeki Frederick’in yenilgisini, I. James tarafından desteklenmemiş olmasına bağlıyordu.³

Hatta Frederick’in dul karısı, Bohemya Kraliçesi Elizabeth İngiltere’deki sempatizanların gözünde Protestan Avrupa için daha büyük bir siyasi desteği temsil ediyordu, ve onlara göre bu desteği aslında I. James’in kızı ve damadı için vermesi gerekiyordu. Bohemya kraliçesinin Lahey’de sefalet içinde sürgün hayatı yaşaması en çok böyle düşünenler için utanç vericiydi. Frederick’in ölümünden sonra Elizabeth tek başına hüküm sürmeye başladı, aslında doğruyu söylemek gerekirse üstünde hüküm süreceği herhangi bir şey kalmamıştı, çok sefildi, Alman yardım kuruluşlarının desteği ve İngiltere’den gelen düzensiz aylıklarla yaşamını sürdürmeye çalışıyordu. Yersiz yurtsuz kalmıştı, onu ayakta tutan asil kişiliği ve geniş ailesindeki kraliyet mensubu çocuklarıydı. Honthorst’un portresinde Lahey’de dul kaldığı dönemin başlarında resmedilmiştir (R.29), yorgun fakat boyun eğmeyen bir kadın olarak çizildiğini görüyoruz. Elizabeth, çoğu zaman havailikle ve haz düşkünü olmakla suçlanmıştı fakat gerçekte çok güçlü bir karaktere sahipti. Geçirdiği o korkunç sıkıntılı dönemler boyunca hiçbir zaman yıkılmadı. Bütün bu süreçte gururunun onu ayakta tuttuğuna şüp he yok, Anglikan Kilisesinin öğretisine göre, iyi insanlar olarak anılan Harrington ailesi tarafından yetiştirilmişti. Bu yüzden Honthurst’un portresinde kederli fakat mağrur bir duruşla bir tepenin üstündeki bir bahçede, nehrin ötesinde (Heidelberg’i anımsatan şekilde) ve güllerin dikkat çektiği bir portrede resmedilmiştir.

3 Bkz. İngiltere’de yayınlanan ve Seaton’ın kaynak gösterdiği Gustavus Adolphus methiyeleri, s. 83.

Resim 29: Bohemya Kraliçesi Elizabeth, Gerard Honthorst tarafından yapılan portresi, National Portrait Gallery

Elizabeth, Babası I. James'in hükümdarlığının ileriki dönemlerinde, Kardeşi I. Charles'ın bütün hükümdarlığı boyunca, iç savaş ve Commonwealth dönemlerinde, yeğeni II. Charles'ın restorasyonu süresince, Lahey'deki yoksul sarayında, dimdik durdu ve bütün bu dönemler boyunca İngiltere'de hiç unutulmadı. Aslında Kraliyet ailesindeki yeri açısından bakıldığında unutulması zaten mümkün değildi. Kardeşi Charles, hasta bir çocuktı ve çok yaşama-yacağı düşünülüyordu ve eğer gençken ölseydi, Elizabeth Büyük Britanya'nın Kraliçesi olarak tahta çıkacaktı. Eğer Charles'ın hiç çocuğu olmasaydı, ya da çocukları kendisinden önce ölmüş olsaydı, yine Elizabeth tahta çıkacaktı, eğer o tarihte kendisi hayatta olmasaydı bu sefer de en büyük oğlu tahta çıkacaktı. Kardeşi ve babasının aksine Bohemya Kraliçesinin birçok çocuğu vardı. Bu çocukların hepsi İngiltere'deydi ve I. James ve I. Charles'ın Parlamento ve Püritanizm karşıtı, hatta neredeyse potansiyel papa yanlısı tutumlarından son derece rahatsızlardı, Lahey'deki Kraliyet ailesinin Protestan varislerinin başa geçmesini umuyorlardı. Sonraki yıllarda da Protestan varis, Bohemya Kraliçesi Elizabeth'inin soyundan aranmış ve bulunmuştu. On ikinci ve en genç kızı Lahey'de 1630 yılında doğmuştu, sonra Brunswick'li Sofia ve Hanover Elektresi oldu, onun oğlu olan I. George Büyük Britanya'nın Hannover hanedanından gelen ilk kralıydı.

Lahey'e yolu düşen İngiliz Asilzadeleri, Bohemya Kraliçesine saygı ve bağlılıklarını sunuyordu. Mesela John Evelyn Temmuz 1641'de günlüğüne şöyle yazmıştı:⁴

Lahey'e varır varmaz Bohemya Kraliçesinin sarayına gittim, orada Majestelerinin ve kızları prenseslerin elini öpme şerefine nail oldum... Kraliçenin, kocasının talihsiz ölümünün ardından oruç tuttuğu gündü ve kabul salonu Kralın ölümünden beri siyah kadife ile kaplanmıştı...

Elizabeth sadece Protestanlara sempati besleyen sadık kraliyet taraftarları tarafından saygı görmüyordu, parlamen-

4 John Evelyn, *Diary*, ed. E.C. de Beer, Oxford, 1955, II, s. 33-4.

to taraftarları da kendisini seviyordu. James ve Charles'ın altındaki parlamenterler ona her zaman için olumlu bakmıştı ve Parlamento, Monarşiyi devirdiğinde de, Parleментарler Elizabeth'e saygı duymaya devam ettiler. Aslında Elizabeth tahta geçseydi bu devrim gerçekleşmez miydi acaba diye bir soru sorulabilir. Parlamenterler ve Oliver Cromwell'in bu tip bir monarşiyeye itirazları yoktu. Oliver, devletin en iyi yönetim şeklinin Elizabeth tipi monarşi olduğunu düşünüyordu. Kabul edemedikleri şey, kralların parlamentoya danışmadan karar almaya çalışmaları ve izledikleri dış politikanın Avrupa'da Protestanları desteklemeye yönelik hiçbir bir katkısı olmamasıydı. Elizabeth Stuart, soylu akrabalarına karşı yapılan bu suçlamalardan muaftı, hatta o ve kocası parlamenterlerin, I. Charles ve James'den istediği türden bir dış politikayı temsil ediyorlardı. Bu yüzden devrimci parlamentonun, Bohemya Kraliçesine destekleme hakkını tanımaları şaşırtıcı değildir. I. Charles'ın ona bağladığı aylığı daha sonraki dönemde parlamento da vermeye devam etti. Böylece Elizabeth, Lahey'deki sarayından İngiltere'deki bütün değişiklikleri her iki tarafla da bağlantısını kaybetmeden sürdürebiliyordu. Kardeşi Charles'a olan sevgisinin değişmeden sürmesine ve ölümüyle büyük bir yasa boğulmasına rağmen konumunun çizgisine çok uzak olmayan Parlamento ve Cromwelyen düşünceleri vardı.

Palatina evindeki bu çift kutupluluk, Elizabeth'in aynı aileye mensup olmalarına rağmen birbirlerinden çok farklı düşüncelere sahip iki oğlunun çarpıcı hayat hikâyelerinde incelenebilir. Elizabeth'in yaşayan en büyük oğlu Prens Charles Louis, elektör ünvanının ve Palatina'nın varisiydi (ve bunların bir kısmı 1648 yılında Otuz Yıl Savaşlarının sonunda yapılan Munster barışıyla ona geri iade edilmişti), entelektüel biriydi, eğitim ve bilimin faydacı bir şekilde kullanılması konusundaki yeni fikirlere açıktı. Bu tip yeni fikirlerin yoğun olarak üretildiği ayrıca ona topraklarını geri vermeye çalışan birçok arkadaşının da içinde yer aldığı Parlamento tarafına yakın duruyordu. Diğer yandan Elizabeth'in diğer oğlu Prens Rupert sıkı bir kralcıydı, süvarilerle ilgili vergi konusunda kralın yanında yer almıştı.

Gelgelelim onun da entelektüel ilgileri vardı, metal baskı sisteminin mucidi olduğu söylenir.

Bohemya Kraliçesi Elizabeth'in Lahey'deki sarayı üzerine halen ciddi bir tarihsel araştırma yapılmamıştır. Gerçi M. A. Green'in bu konuda yazdığı kitap değerlidir ve birçok belgenin kaynakçasını toplamıştır fakat buna rağmen bu kitapta kraliyet ailesine mensup dul bir kadının hikâyesini sadece romantik bağlamda ele alarak düz bir şekilde anlatmıştır. Benim bildiğim kadarıyla bu konu üzerine daha derin bir yaklaşım geliştiren ilk tarihçi H. Trevor-Roper'dir. Çalışmasında kısaca "üç yabancı" olarak anılan Hartlib, Dury ve Comenius'u himaye eden kişinin Bohemya Kraliçesi Elizabeth olduğunu söyler:⁵

Kralın kardeşi, muhalif tarafın göstermelik yöneticisi, İç Savaş döneminde Parlamentodan aylık alan Bohemya Kraliçesi Elizabeth, bu üç yabancıyı koruyordu. Elizabeth'in yanında destekçileri de bulunuyordu, bunlardan biri Francis Bacon'ın işlerini yürüten ve şimdi de sürgündeki Kraliçenin sarayının bulunduğu şehirde, Lahey'de büyükelçi olan Sir William Boswell'di. Diğeri ise Gustavus Adolphus'un önceki büyükelçisi Sir Thomas Roe'ydu.

Bu birkaç cümle Elizabeth'in Lahey'deki sarayına yaklaşırken izlememiz gereken tarihsel yaklaşımın çerçevesini belirliyor. Bu çerçevenin, Elizabeth'in çok yakın ve iyi ilişkiler içinde olduğu İngiliz asilzadelerini isimlerini bir araya getirmesi ve bu soylu ve etkin kişilerin Elizabeth'i "Elizabeth dönemi" krallık geleneğinin sembolü olarak gördüklerini ortaya koyması ve ayrıca Frederick'in dul karısı olarak Elizabeth'in İngiltere için olduğu kadar Avrupa için de anlamını göstermesi gerekiyor. Palatina'dan ve Avrupa'nın baskı gören tahrip edilmiş bölgelerinden kaçan bütün mülteciler Lahey'e Frederick'e gelirlerdi, onun ölümünden sonra da- onlara maddi anlamda hiçbir destek sağlayamasa da- dul kalan karısına, Elizabeth'e, gelmeye devam ettiler. Deyim yerindeyse, Elizabeth, üç yabancıнын; Hartlib, Dury ve Comenius'un düşüncelerinin Monarşi despotizmini devirmek üzere olan İngiltere'ye intibak etmesini sağlayan

5 H.R. Trevor-Roper, *Religion, the Reformation and Social Change*, London, 1967, s. 256.

ideolojik bir köprü oluşturunuyordu.

Hartlib, Elbing'de mistik ve insan merkezli yardım sever bir cemaatin odağında yer alıyordu. İngiltere'ye 1628 yılında, Katoliklerin Polonya Prusyası'nda yer alan Elbing'i fethinden sonra gelmişti. Hartlib'in katıldığı bu cemiyet hakkında fazla bilgimiz olmasa da ya da elimizdeki bilgiler muğlâk olsa da, bu cemiyetin bir "Antilia" gibi gözükteğü söylenebilir, Antilia, Andreae'nın kurduğı Hristiyan birlikleri gibi, Gül-Haç *ludibrium*'undan vazgeçmek durumunda kalmış fakat bir yandan da yine Gül-Haç ideallerini gerçekleştirme çabalarının sürdürüldüğü topluluklardan biri olarak tanımlanabilir.⁶ Hartlib'in topluluğun adı "Gül-Haç" değil "Antilia"ydı gelgelelim Hartlib, bütün hayatını ve çalışmalarını bir Gül-Haç kardeşi gibi görünür ve somut olarak varlık gösterseydi nasıl olurduysa öyle sürdürmüştü.

Hartlib İngiltere'ye geldiğinde Polonya, Bohemia ve Palatina'dan gelen mültecileri topladı ve Chichester'da bir okul kurdu oradan 1630 yılında Londra'ya döndü.⁷ Böylece yılmadan, insanı merkeze koyan, eğitime ve bilime yönelik bir projeyi yoğun fakat görünmez (herhangi bir mezhebe bağlı olmaksızın anlamında) bir dinsel hevesle birleştirerek yaşamdaki misyonunu ortaya koymuştu.

Bütün hayatını yurtdışında geçiren ve bu anlamda bir "yabancı" diyebileceğimiz aslen İskoçyalı olan John Dury,⁸ Hartlib ile Elbing'de tanışmıştı ve o da aynı tarz idealist projeleri hayata geçirmek için uğraşan birine dönüştü. Bohemya Kraliçesi Elizabeth ve danışmanı Sir Thomas Roe ile çok yakındı ve oğlu Charles Louis'e Palatina'nın iade edilmesi konusuyla Hartlib gibi yakından ilgilendi.⁹

6 Bkz. 11. Bölüm vd.

7 Trevor-Roper, s. 249 vd.; C. Webster, *Samuel Hartlib and the Advancement of Learning*, s. 1 vd.

8 Turnbull, *Hartlib, Dury, and Comenius*, s. 127 vd. ; Trevor-Roper, s. 241 vd.

9 Dury mektuplarında sürekli olarak Charles Louise'e Palatina'nın geri verilmesi gerektiğinden bahseder (bkz. Turnbull, Palatina Elektörü Charles Louis başlığı, dizin bölümü). Hartlib'e 1637 yılında Charles Louis tarafından bir imtiyaz verilmişti; onu "Palatina'dan sürgüne yollanan kişilere verdiği hizmet ve önemli kişiler arasındaki itibarı için" Palatina Elektörünün siyasi temsil-

Bu üçü içinde en tanınmış ve en üretken olan Comenius, Bohemya'da, bir önceki bölümde bir kısmına değindiğimiz deneyimleri yaşadktan sonra 1628 yılında doğduğu ülkeyi bir daha dönmek üzere terk etti ve Polonya'ya gitti. Burada, daha sonraları içlerinden birçoğu sürgün edilen Bohemyalı Kardeşler tarikatını kurdu ve eğitici çalışmalarını yayınlamaya başladı ve Polonya'da da "Pansophia"sını öğretmeye başladı.

Bu üç kişi, Gül-Haç heyecanı ve evrensel reformasyon ve bilimin ilerletilmesine yönelik söylentilerin yayıldığı dönemde yaşamışlardı ve muhtemelen Gül-Haç Kardeşleri ve onların Görünmez Kolejinin gizemlerinin anlamını bizden çok daha iyi anlayabilmişlerdi. Üçü de 1620 felaketinin ardından ülkelerinden uzaklaşmak zorunda kalmış ve gezgin mültecilere dönüşmüşlerdi. Üçü de İngiltere'ye evrensel reformasyonu, bilimin ilerletilmesi ve diğer ütöpik idealleri yaymak için gelmişlerdi. Dağılmış ve sürgündeki Bohemya ve Almanya'yı temsil ediyorlardı. Ve eğer bu kişilere, Comenius'un İngiltere'deki temsilcisi ve Palatina mültecisi olan Theodore Haak'ı da eklersek Palatina'yı temsil eden kişiyi de bu Bohemya ve Almanya temsilcisinin arasında saymış oluruz.¹⁰

1640'da kasımında toplanan Uzun Parlamento toplantısında üyeler, Parlamento'nun uzun zamandır ülkenin işlerinin dışında tutulmasına, Kralın izlediği iç politikaya ve bütün bunların yanında "Avrupa'da Protestanlık ülküsü düşüşe geçmişken bunu kabullenme rezaletinin"¹¹ gösterildiği dış politikaya karşı son derece öfkeliydiler. Strafford'un idamıyla Parlamento "tiran"lığı devirmiş gibi görünüyordu ve böylece insani ilişkilerde yeni bir dönem başlamış oldu. Büyük bir coşku atmosferi oluşturuldu ve düşünceler eğitim, din ve insanlığa katkı sağlaması için bilimin ilerlemesi yö-

cileri arasına kaydedilmişti.

10 Trevor-Roper, s. 289; Webster, s. 32. Hartlib gibi Haak da Palatina Elektörü tarafından yarı resmi olarak diplomatik bir göreve atanmıştı.

11 Trevor-Roper, s. 237.

nünde evrensel reformasyon hayallerine dönüştü.

Samule Hartlib, bu Parlamento için *A Description of the Famous Kingdome of Macaria* ¹² (Meşhur Macaria* Krallığının bir Tasviri) adında bir ütopya yazmıştır. “Kurgu” fikrini Thomas More’un kitaplarına ve Francis Bacon’ın *Yeni Atlantis*’ine benzeterek (Macaria More’un *Ütopya*’sındaki hayali adanın adıydı) oluşturmuştur. Hartlib’in kitabı ya da *ludibrium*’u (o bu kelimeyi kullanmıyor) Gül-Haç döneminde oldukça sevilen ideal bir dünyayı, her şeyin doğru bir düzen içinde ilerlediği, ileri bilimsel tekniklerin kullanıldığı, cennetten kovulmadan önceki huzurun ve mutluluğun yaşandığı, bir hayaller ülkesini anlatmaktadır, fakat Hartlib’in önerileri önceki ütopyacılarından daha pratiktir. Sadece yeni binyılı değil, kanunları, parlamentonun gerçekten de uygulayabileceği bir şekilde düzenlemeyi de düşünür. Parlamentosunun “büyük sondan önce dünyanın mutluluğunun temelini kuracağına” güveni tamdır. ¹³

Yehova’nın her şeyin yeniden yapılacağı yer olarak İngiltere’yi seçmiş olabileceğine, imkân doğduğunda ideal devletin burada gerçek bir devlete dönüşeceğine, görünmez okulların görünür olacağına inanıldığı dönemde, Hartlib, Comenius’a bir mektup yazarak bu büyük çalışmaya yardım etmesi için İngiltere’ye gelmesi gerektiğini söylemişti. Parlamento, daveti bilfiil desteklemese de davetin ardında genel bir iyi niyet yatıyordu ve benzer bir davetiye de Dury’e gitmişti. 1640’da Parlamento’da verilen bir söylevde Comenius ve Dury ileriki reformlarda takip edilmesi gereken filozoflar olarak anılmışlardı. Comenius o sırada Polonya’daydı ve duyduklarından çok mutlu olmuştu. Bacon’ın *Yeni Atlantis*’ini İngiltere’de kurmak için Parlamento tarafından yetkilendirildiğini düşünüyordu.

Comenius, İngiltere’ye geldiğinde, Palatina’lı Haak tarafından sıcak bir şekilde karşılanmıştı ve Lincoln başpis-

12 *Macaria*, Webster tarafından yeniden basımı, *Samuel Hartlib*’in içinde s. 79 vd.

* *Macaria* Yunanca’da “Kutsanmış” anlamına gelmektedir. -ç.n.

13 *Macaria*, ed. Webster s. 79

koposu John Williams'ın¹⁴ verdiği muhteşem bir resmi ziyafetle ağırlanmıştı, Williams bu din mültecisine arkadaşlığın sağ elini uzatmıştı. Bu 1641 yılında olmuştu yani, Hartlib'in *Macaria*'yı yayınladığı ve Dury'nin de *Macaria*'ya benzer şekilde, bilimin ilerlediği, Protestan birliğinin sağlandığı, Bohemya Kraliçesinin en büyük oğluna Palatina'nın geri verildiği umut dolu kitabının yayınlandığı yıla aynı tarihe denk gelir.¹⁵ Bu coşkulu ve umut dolu yılda, ateşli taraftarlar genel reformasyonun İngiltere'de gerçekleşeceğini düşündü, bunun Almanya'da olandan farklı bir şekilde, kan akmadan, savaşız, acı çekmeden başarılabileceğini düşündüler. Bu yıl Milton'ın eğitimde ve hayatın tüm alanlarında evrensel reformasyonun yapılmasını heyecanla beklediği yıldır.

Reformasyon taraftarları sanki Almanya'da daha önceki yıllarda Gül-Haç manifestolarının duyurduğu genel reformasyon çağrısıyla doğan fakat sonra Frederick hareketiyle birlikte çöken ilerleme şansını şimdi yeniden yakalamışlardı ve değerlendirmek istiyorlardı. Almanya'da hayal kırıklığına uğrayanlar şimdi İngiltere'ye geliyordu ve İngiltere'de de Almanya'daki hareketin yeterince desteklenmemesinden üzüntü duyanlar şimdi bu hareketi burada destekliyorlardı. Gül-Haç coşkunluğuna benzer bir şekilde yeni ve taze bir hareketlenme yaşanmaya başlamıştı, dünyanın tarihinde yeni bir çağın çok yakında olduğu derin bir mutlulukla hissediliyordu. Ve Comenius'un 1641'de İngiltere'de yazdığı fakat daha sonra yayınlanan kitabı *The Way of Light*'ın dilinin ilk dönemlerin temalarını ve heyecanlarını doğrudan yansıtması açısından dikkat çekicidir.

Comenius, bu kitabın hemen ilk bölümlerinden birinde dünyayı, Tanrı'nın hikmetinin insanlarla oynadığı bir komediye benzetir. Oyun halen sürmektedir; hikâyenin sonuna henüz gelinmediğini, insanın bilgisinde çok daha önemli gelişmelerin eli kulağında olduğunu ve Tanrı'nın bu yolun sonunda çok yüksek bir aydınlanma seviyesine ulaşmayı garanti ettiğini söyler.¹⁶ Böylece Comenius, eski öğretmeni

14 Trevor-Roper, s. 267.

15 *A.g.e.* s. 269-70.

16 John Amos Comenius, *The Way of Light*, çev. E.T. Campagnac, Liverpool, 1938, s. 32-3. *Via Lucis* ilk olarak 1668'de

Andreae'nın düşünce yapısının içinde yatan tiyatro analogisini, dünyanın, sona gelmeden önce evrensel bir aydınlanma çağına doğru ilerlediğini belirten temaya uyarlamış olur.

Bütün örnekler ve kurallar bir araya geldiğinde diye devam eder Comenius, artık en sonunda “sanatların sanatına, bilimlerin bilimine, bilgeliğin bilgeliğine ve ışıkların en yücesine” sahip olmayı umabiliriz.¹⁷ Önceki çağların keşifleri olan denizcilik ve matbaa, aydınlığın yayılması için yolu açtılar. Şimdi ise çok daha büyük ilerlemelerin eşiğinde durduğumuzu söyleyebiliriz.¹⁸ “Evrensel kitaplar” (Comenius’un hazırladığı sadeleştirilmiş dua kitapları) öğrenmeyi herkes için olanaklı kılacaktır ve böylece bütün insanlar bu ilerlemeye katılabileceklerdir. Bu yeni dönemde Pansophia kitabı tamamlanmış olacaktır. Bacon’ın savunduğu evrensel bilgelik okulları kurulacak, bütün ülkelerde evrensel bilgelige sahip elçiler birbirlerine erişebilecek durumda olacaklardır, “çünkü dünya, şu anda tam anlamıyla bir iletişim eksikliği içinde olmasa da, yine de kullanılan iletişim yöntemleri evrensel değildir.” Bu yüzden “evrensel mutluluğun ve refahın temsilcilerinin” artırılması gerekmektedir. Bunlara bir tarikat rehberlik etmelidir, “böylece her biri kimin için, nerede, ne zaman, ne yapacağını, nasıl yardım edeceğini bilecek ve işlerini insanlara faydalı olacak biçimde yürütebileceklerdir.”¹⁹ İnsanlığın refahı için belli kurallar ve kanunlara göre inançlı bir şekilde çalışan gizli bir tarikat ya da Kolej kurulmalıdır.²⁰ Işığın yayılması için herkesin anlayabileceği evrensel bir dil oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Yeni düzenin bilge kişileri kendilerini bu sorunu çözmeye adayacaklar. Böylece İsa’nın hakikatinin ışığıyla birlikte bilimin ışığı da bütün dünyaya yayılabilecektir.

Burada, Bacon’ın okullar ve organizasyonlara ışığın yayılması için hazırladığı şemalar ve Yeni Atlantis’in “ışık

Amsterdam’da yayınlanmıştı.

17 A.g.e., s. 38.

18 A.g.e., s. 108 vd.

19 A.g.e., s. 170-2.

20 A.g.e., s. 173 Peuckert (*Die rosenkreutzer*, s. 206) yerinde bir tespitle *Via Lucis*’i, Comenius’un *Fama*’sı olarak nitelendirmiştir.

tacirleri”nin etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Üç arkadaş da –Comenius, Dury ve Hartlib- Bacon’ın eserlerine hayrandı ve onu bilimin ilerlemesinde başöğretmen olarak kabul etmişlerdi. Üçü de, burada, İngiltere’de 1640 yılından sonra güçlü bir şekilde yeniden canlanan Bacon felsefesiyle tekrar temas etmişlerdir. Comenius’un bu pasajında başka bir etki daha hemen göze çarpar. Bacon’ın “ışık tacirleri” Gül-Haç Kardeşleriyle, dünyanın, sonunda aydınlığa doğru ilerleyeceğine inanan *Fama*’daki düşünceyle ve manifestoların yoğun evanjelik dindarlığıyla birleşmiştir. Bacon’ın kendisinin de bu bağlantıyı fark ettiğini, Yeni Atlantis’deki bazı mitleri, görünmez Gül-Haç Kardeşliği mitine ve onların yardımsever amaçlarına, dünyanın geri kalanı için gizli kalan okullarına göre şekillendiğini görmüştük.

Bunu tam olarak netleştirmek zor ama söylemek istediğim, üç yabancının İngiltere’ye gelmesi ve bilimin ilerlemesi hareketi için oluşturdukları modeller, İngiltere’de Baconizm ve Almanya’da Gül-Haççılık olarak gelişen bu iki akımın bir şekilde birbiriyle ilişkili ya da birbirinden haberdar olduğunu düşündürüyor. Gül-Haç manifestoları ve buna bağlı olarak gelişen Gül-Haç heyecanının ortaya çıkardığı literatürün bir bölümünün Bacon’dan haberdar olduğu söylenebilir ve Bacon’ın da *Yeni Atlantis*’i yazarken Gül-Haç mitini kesinlikle bildiğini söyleyebiliriz.

1641 yılı için beslenen umutlar boşa çıktı. Bilimdeki büyük ilerleme, binyıl ışığının yayılması, söylendiği gibi hemen gerçekleşmedi. İngiltere’de Almanya’da olduğu gibi acı ve zorluklara katlanmadan gerçekleşmesi beklenen değişimler, düşünüldüğü gibi rahat bir şekilde yaşanmadı. Uzun yıllar sürecek bir anarşi başladı ve kan döküldü. 1642’ye gelindiğinde, ülke iç savaşa sürüklenmeye başlamıştı. Parlamento, altın çağın yasalarını oluşturmak yerine, türlü güçlüklerle uğraşmak durumundaydı ve evrensel reformasyon süresiz olarak ertelenmişti.

Bu üç gayretli kişi, bunun farkındaydı. Comenius ve Dury İngiltere’den 1642 yılında ayrıldılar, çalışmalarını sürdürmek için Comenius İsveç’e, Dury ise Lahey’e gitti. Fakat Hartlib İngiltere’de kaldı ve yazmaya devam etti, ilerisi için

örnek teşkil edecek topluluklar kurmanın planlarını ve organizasyonunu yaptı.

Bu kitaptaki tartışmayı takip eden okurlar bu noktada (benim de hissettiğim gibi) tuhaf bir *déjà vu* hissine kapılmış olmalı. 1641 yılındaki heyecan, Gül-Haç manifestolarının yarattığı heyecana oldukça benziyordu; çok yakında bilimde büyük bir gelişme kaydedilecek; insanlık yeni etki olanları içine girecek ve yeni dünyalar keşfedecekti. Fakat patlak veren iç savaş, Otuz Yıl Savaşlarının Gül-Haç umutlarını söndürdüğü gibi, bu fikirlerin de önünü kesti. Ve bu durum karşısında daha önce de yapıldığı gibi, amaçları gerçekleştirmek ve daha iyi bir toplum kurmak için görece küçük topluluk modelleri üzerinde çalışma fikri yine aynıydı. Hartlib, İngiltere’de “Macaria” üzerine çalışıyordu, gruplamalarına Macaria ya da başka herhangi bir isim verse de, Andreae’nın evrensel idealden vazgeçerek daha küçük model gruplar yani Hıristiyan toplulukları oluştururken izlediği yolu büyük bir gayretle takip ediyordu. Bu gayret onda İngiltere’ye “Antilia” vasıtasıyla gelmeden önce başlamıştı.

Hartlib, eğitim reformuna önem veriyordu, bilimin insancıl ve yardım sever projeler içinde, pratik ve faydacı amaçlar için uygulanmasıyla ilgileniyordu.²¹ Matematiğin uygulamalı bilimler için öneminin farkındaydı ve yarattığı ileri toplum modeli aslında Yeni Atlantis’den ziyade Christianopolis’e yakındı. Daha önce incelediğimiz gibi Christianopolis, Andreae’ya ait bir modeldi ve matematiği John Dee’nin fikirleriyle benzer bir bakış açısıyla ele alıyordu, bu bakış açısı teknik gelişmeler için kullanıldığında hem pratik hem de faydalı oluyordu fakat bu tip aktivitelerle başlayıp daha yüce, soyut ve melexi bir dünyaya uzanıyordu.

Dee geleneği İngiltere’de matematik eğitiminde ve teknolojide pratik bir şekilde kullanılarak oldukça canlı bir şekilde devam ettiriliyordu. Hartlib, İngiltere’ye gelmeden önce Andreae’nın etkisiyle bu geleneği Christianopolis geleneğine Hıristiyan topluluklarının gerçek modeli olarak eklemek için İngiltere’de seçmiş olabilir. Ve gerçekten de birçok nokta, Hartlib’in bilimin ilerlemesiyle ilgili çalışma-

21 Treovor-Roper, s. 249 vd. Webster, s. 2 vd.

larında Andreae'nın çok büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir. Hartlib, Dee'nin Öklid'e yazdığı önsöze hayranlık duyuyordu ve 1655 yılında bu önsözün Latinceye çevrilmesi konusunda ısrar etmişti.²² Hartlib'in seçtiği yardımcıları ya da meslektaşları içinde özellikle iki isim dikkat çekiyordu, bu kişiler John Pell ve William Petty'di ve ikisi de çalışmalarını Dee'nin çizgisinde sürdüren matematikçilerdi. Pell'in *Idea of Mathematics* (1638) kitabında Dee'nin önsözünün etkisi güçlü bir şekilde görülüyordu²³ ve Petty'nin de bir sörveyör ve denizcilik uzmanı olarak, kuşkusuz Bacon'dan çok, Dee'ye minnettar olduğu söylenebilirdi.²⁴

Bu yüzden burada biraz da tereddüt ederek, Hartlib'in "vahşi" ya da faydacı Baconizminin hiçbir anlamda Baconyen olmadığını söylemek istiyorum. Hartlib de, diğer iki arkadaşı gibi bilimin ilerletilmesine yönelik her girişimin, Baconyen bir çabanın ürünü olduğunu düşünmesine rağmen ve ütopyacılığının köklerinde Yeni Atlantis'den gelen etkilerin göz ardı edilemeyecek ölçüde belirgin olmasına rağmen, yine de Hartlib'in düşüncelerinin daha ziyade Dee geleneğinden geldiğini düşünüyorum.

Dee'den ilhamla tasarlanan Christianapolis'in güçlü Hristiyan dindarlığı, Bacon'ın soğuk ölçülülüğünden çok, Hartlib'in evanjelik dindarlığına ve mistisizmine yakındır.

Bu bölümün asıl konusu olan Kraliyet Cemiyeti'nin²⁵ temellerine, bu cemiyet kurulmadan önce olanlara daha aşı-

22 Peter French, *John Dee*, s. 175.

23 Şimdiye kadar bu durumu ortaya koyan biri olup olmadığını bilmiyorum.

24 Dee'nin denizcilik konusunda uzman olmasıyla ilgili bkz. D. W. Waters, *The Art of Navigation in Elizabethan and Early Stuart Times*, London, 1958.

25 Bu konudaki yayınlar oldukça çeşitlidir: mesela Bkz. Christopher Hill, *Intellectual Origins of the English Revolution*, Oxford, 1965; Henry Lyons, *The Royal Society*, Cambridge, 1944; *The Royal Society, its Origins and Founders*, ed. Herold Hartley, London, 1960. Margery Purver, *The Royal Society: Concept and Creation*, London, 1967 kitabında çeşitli teorileri bir araya getirmiştir. P. M. Rattansi'nin bu konuda yazdığı makale de önemlidir, 'The Intellectual Origins of the Royal Society', *Notes and Records of the Royal Society*, 23 (1968)

nayız artık. Şimdi bu konuda hali hazırda bildiğimiz parçalar daha tutarlı ve bütünlüklü bir şekilde yerine oturacak.

John Wallis, 1645 yılında iç savaş sırasında doğa felsefesinin, özellikle de yeni deneysel felsefenin ve insanın bilgisini geliştirecek diğer branşların araştırılması için Londra’da yapılan bazı toplantıların Kraliyet Cemiyetinin temelini oluşturduğunu söylemiştir.²⁶ Wallice, bu toplantılarda yer alan kişilerin arasında “Londra’da Palatina Elektörünün din görevlisi olan Dr. John Wilkins”ın (Chester’in bir sonraki piskoposu), Theodore Haak’ın (Londra’da yaşayan Palatina Almanlarından olan Haak, bence, ilk etkinliği düzenleyen ve bu toplantılara devam etmeyi öneren kişiydi) ve diğer birçok kişinin yer aldığını belirtir. Kraliyet Cemiyetinin kuruluşuyla ilgili anlatılan bu hikâye tartışmaya açıktır çünkü Thomas Sprat’ın yazdığı Kraliyet Cemiyetinin resmi tarihinde 1645’deki bu Londra toplantılarından bahsedilmemiştir.

Gelgelelim, bu hikâyenin içinde Palatina etkisinin çarpıcı bir biçimde öne çıktığını görüyoruz. Kraliyet Cemiyetinin ortaya çıkmasına yol açan toplantıları Palatina’dan gelen bir Alman olan Haak’ın, başlattığı söylenir. John Wilkins’in de (sonraları Kraliyet Cemiyetinde oldukça etkin bir isim olmuştur) bu toplantıların başladığı sırada Palatina Elektörünün (Bohemya Kralı ve Kraliçesinin en büyük oğlunun) din görevlisi olduğuna dikkat çekilmiştir. Palatina’dan gelen bir Alman tarafından başlatılan toplantılar ve bu toplantılardaki dini temsilcinin, Palatina Elektörünün din görevlisi olması Kraliyet Cemiyetinin kuruluş hikâyesinde ilginç bir “Palatina” tonu olduğunu göstermektedir.

Kraliyet Cemiyetinin kurulmasıyla ilgili bilmecenin parçalarını birleştirmek için şimdi, Robert Boyle’ın 1646 ve 1647 tarihli mektuplarında “Görünmez Kolej” hakkında yazdıklarına bakacağız.

Genç Boyle 1646 yılının Ekim ayında eski öğretmenine “yeni felsefe okulunun” öğretilerine uygun olarak, kendini doğa felsefesine verdiğini söyler ve öğretmenine bu konuda

26 Wallis bu toplantılarla ilgili biri 1678, diğeri 1697 yılında olmak üzere birbirinden çok az bir farkla ayrılan iki hikaye yazmıştır, pasajların tam metni için bkz. Purver, s. 161 vd.

yararlı olabilecek, “Görünmez kolejde dostça karşılanması-na yardımcı olacak” kitaplar yollamasını ister.

Birkaç ay sonra, Şubat 1647’de başka bir arkadaşına şöyle yazar: ²⁷

Bu konuda vereceğim en iyi haber, Görünmezlerin, (kendilerine böyle tanımlıyorlar) ya da Felsefe Okulu da denebilir, kurucuları beni kendi topluluklarına dâhil etmekle şerefliendirdiler... bu kişiler o kadarengin bilgilere sahip ve araştırmacılar ki okulda öğrettikleri, bu kişilerin felsefe bilgilerinin sadece en alt seviyesini oluşturuyor.

Fakat her ne kadar asil bir amaç için liderlik etmek isteseler de alçak gönüllü ve öğretmeye açık bir düşünce yapısına sahipler ve ahlaksızlıkla muhatap olmaya tenezzül etmiyorlar böylece fikirlerinin gerekçesini açıklıyorlar; kapsayıcı, insana dair her şeye ulaşan bir yardımseverlik ve evrensel bir dürüstlikle bağnazlığı saf dışı etmek için çalışıyorlar. Ve gerçekten de iyi hizmet etme konusunda çok hassaslar, bütün insanları korumak istiyorlar.

1647 Mayıs’ında Boyle, muhtemelen Hartlib’e yazarken yine “Görünmez Kolejden” ve bu kolejin kamu yararına yaptığı çalışmalardan bahseder.

“Görünmez Kolej”in Kraliyet Cemiyetinin atası olduğunu belirten bir çok spekülasyon yapılmıştır. Bu Cemiyet neyi amaçlıyordu? Buluşma yeri neresiydi? Üyeleri kimlerdi? Doğa felsefesiyle ilgilenen, mesela Londra’da bu konuyla uğraşan Haak’ın yeni kurulmuş grubu gibi belli bir grubu temsil ediyor olabilir miydi? Ya da Hartlib’in grubunu mu?²⁸ Yardımsever bakış açısı belki de Hartlib’inkine uygundu. Fakat “Görünmez Kolej” kelimesi bize yabancı gelmiyor, daha önce bu tabirle karşılaşmıştık. Bu eski *ludibrium*’du, hep Gül-Haç Kardeşleri ve onların kolejiyle bağlantılandırılan görünmezlik şakasıydı. Descartes kendi görünürlüğüne ispatlamak için onlarla ilişkilendirilmekten kaçınmak zorunda kalmıştı. Bacon şakayı biliyordu; Yeni Atlantis’in yardımsever kardeşleri ve büyük okulları dış

27 Robert Boyle, *Works*, ed. Thomas Birch, 1744, I, s. 20. krş. Purver, s. 193 vd.

28 R.h. Syfret’e göre Hartlib’in grubuydu bu, bkz. “The Origins of the Royal Society”, *Notes and Records of the Royal Society*, 5 (1948).

dünyaya karşı görünmezdi. Bu görünmezlik şakası “Antilia” ya da isimleri farklı olsa da Andreae’nın kurduğu her grup için de söylenebilirdi.

Boyle’ın, “Gül-Haç” kelimesi kullanılmasa bile “Görünmez Koley” tabirini kullanmış olması o ve arkadaşlarının bu konu hakkında bir şeyler bildiğini göstermektedir, çünkü bu eski *ludibrium*’u kullandıkları görülmektedir. Böylece burada Gül-Haç Hareketinden doğan ve Kraliyet Cemiyetini hazırlayan bir gelenek zinciriyle karşılaşırız.

Bunlar bu cemiyetin kuruluşuna dair bilinenler. Şimdi bu bilmeceye üzerine düşünülmesi gereken başka bir parça daha eklemek istiyorum; Palatina Elektörünün hizmetindeki din görevlisi ve Kraliyet Cemiyetinin kurulmasına olanak sağlayan, daha sonra da Cemiyetinin içinde önemli bir rol oynayan John Wilkins, yazdığı kitapta *Fama*’dan alıntılar kullanmıştır.

Wilkins, *Mathematicall Magick* (1648) (*Matematiksel Büyü*) adlı kitabında, yeraltında kullanılan türden bir kandilden bahsederken, böyle bir kandilin “Francis Rosicrosse’un mezarında görüldüğünü ve bunun bu Kardeşliğin *Confessio* adlı manifestosunda detaylı olarak anlatıldığı”nı söyler.²⁹ Christian yerine Francis dese de (muhtemelen manifestolar-da geçen Frater’in* kısaltması olan Fra’yı Francis olarak düşünmüştü) ve (meşhur mezardaki) kandil *Confessio*’da değil *Fama*’da geçse de bu alıntı, Wilkins’in kesinlikle Gül-Haç Manifestolarından haberdar olduğunu göstermektedir.

Başka bir yerde de değindiğim gibi,³⁰ Wilkins’in *Mathematicall Magick*’i Robert Fludd’ın Oppenheim’da 1619 yılında basılan *Utriusque Cosmi Historia* kitabının mekanik bölümü temel alınarak yazılmıştı. Bu kitabında Fludd, Dee’nin 1570 yılında Öklid’e yazdığı ve matematik ya da “Vitruviyen” konular hakkında genel bilgi verdiği önsözden etkilenmiştir. Wilkins, çalışmalarını Dee ve Fludd’ın düşüncelerine borçlu olduğunu saklamaz, Dee’nin önsözünden

29 John Wilkins, *Mathematicall Magick*, ya da *The Wonders that may be Performed by Mechanicall Geometry*, London, 1648, s. 256-7.

* Frater (Lat.) Erkek kardeş.-ç.n.

30 *Theatre of the World*, s. 51.

ve Fludd'ın çalışmalarından sıklıkla yararlandığını açıkça belirtir. Wilkins'in bu kitapta otomatiğe, konuşan heykeller ve buna benzer mekanik büyü ile yapılan çalışmalara büyük bir önem verdiği görülür. Memnon'un büyü-lü-bilimsel teknikle yapılmış olan konuşan heykelini anlatır. Wilkins'in mekanik ilgileri bu noktada Heidelberg'de, felaketten önce revaçta heykellerin yapımında kullanılan teknik bilgiyle aynı düzeydedir ve Christian Rosencreutz'un *Fama*'da geçen mezarındaki olağanüstü şeylerle ilgili alıntısı da (bence) Wilkins'in bunları, bilimsel bir şekilde üretilen olağanüstü şeylerin *ludibrium*'u olarak yorumladığını göstermektedir.

Wilkins bu kitapta sık sık Lord Verulam'dan (Francis Bacon) da bahseder. Bu da kariyerinin bu aşamasında, Baconyen bilimi Dee-Fludd geleneğinden ayrı olarak düşünmediğini gösterir. Her iki gelenek de onun için "bilimin ilerlemesi" anlamına geliyordu. Kitabının isminin "Matematiksel Büyü" olmasının sebebini kitapta incelenen mekanik icatların Cornelius Agrippa tarafından bu şekilde geliştirilmiş olması ile açıklar.

Bu kitap Wilkins'in 1648 yılındaki bakış açısını ve ilgilendiği konuları göstermesi açısından önemlidir. Çünkü bu yıl, Thomas Sprat'ın Kraliyet Cemiyetinin kuruluşunun resmi tarihini anlattığı kitapta³¹ Oxford buluşmalarının başlangıcı olarak belirttiği tarihtir. Oxford toplantıları, Wilkins'in Wadhan College'daki odasında düzenleniyordu ve bu toplantılar 1648'den 1659'a kadar sürmüştü. Grup Londra'ya taşınıp Kraliyet Cemiyetinin çekirdeğini oluşturduktan sonra 1660 yılında kurulmuştu. Oxford grubunun üyeleri arasında Robert Boyle, William Petty ve Christopher Wren vardı. Evelyn, 1654'de Wilkins'in Wadham'daki odasındaki toplantılarda gördüğü "ilginç" şeyleri anlatırken, Wilkins'in içi boş bir heykel bulduğunu ve bu heykelin, içindeki saklı boru yardımıyla bir takım kelimeler söylediğini ve içinde daha birçok "yapay, matematiksel ve büyüsel tuhaf nesneler"³² bulunduğunu belirtir. Evelyn'in bu söyledikleri, Wilkins'in

31 Thomas Sprat, *History of the Royal Society*, London, 1667, s. 53 vd.

32 Evelyn, *Diary*, ed. De Beer, III, s. 110.

Mathematicall Magick'inin atmosferini ve bu kitapta ilgilendiği konular hakkında bilgi verir.

Oxford toplantılarıyla geçen 1648-59 yıllarında, birçok kitap yayınlanmıştı, bunlardan birkaçına bakmak, Kraliyet Cemiyeti kurulmadan önceki döneme ışık tutması açısından faydalı olacaktır.

Bu kitaplardan bir tanesi Gül-Haççılık tarihi ile yakından ilişkisi olan bir kitaptır. 1652'de Thomas Vaughan, 'Eugenius Philalethes' takma adıyla *Fama* ve *Confessio*'nun İngilizce çevirilerini yayınladı.³³ Bu gerçekten de çığır açan bir olaydı. Gül-Haç manifestolarının İngilizce çevirileri elbette bu basımdan önce el yazması olarak dolaşımdaydı ve aslında Vaughan'ın yayınladığı çeviri de kendi çevirisi değildi, çok daha önce yazılmış bir el yazmasını temel alan bir çeviriydi.³⁴ Bu çevirilerin İngilizcede matbu olarak yayınlanması Gül-Haç Manifestolarının çok daha geniş kitlelerce tanınmasını sağlamış olmalı. Neden özellikle bu tarihte bu manifestoların yayınlanmasının uygun olduğu düşünülmüştü bilmiyorum. Vaughan, yazdığı diğer mistik çalışmalarında Gül-Haç mitinden bahsetmiştir. Thomas Vaughan, şair Henry Vaughan'ın kardeşiymi ve Cambridge'li bir Platoncu olan Henry More ile arasında bir anlaşmazlık vardı. Thomas Vaughan'ı destekleyen kişinin daha sonraları Kraliyet Cemiyetinin biçimlenmesinde son derece etkin bir rol oynayan Sir Robert Moray³⁵ olduğu söylenir.

Fama ve *Confessio*'nun halk tarafından tanınması ve kabul edilmesi Püriten papaz John Webster'ı cesaretlendirmişti ve buradan yola çıkarak oldukça dikkat çeken bir kitap yazmıştı, kitabında "Paracelsusçu okulun canlandırıp yeniden gündeme getirdiği

33 'Eugenius Philalethes' (Thomas Vaughan), *The Fame and Confession of the Fraternity of R.C. Commonly of the Rosie Cross*, London, 1652. yeniden baskısına F. N. Pryce tarafından bir önsöz yazıldı, Margate, 1923 ('Societas Rosicruciana in Anglia' için yeniden basıldı). Bkz. Ek Bölüm.

34 F. N. Pryce, önsöz, s. 3-8. Pryce'e göre Vaughan'ın yayınladığı el yazmasının çevirisi 1633'den önce ve hatta 1630'dan da önce yapılmıştı. Bkz. Ek Bölüm.

35 Pryce, önsöz, s. 2.

Hermes felsefesinin” üniversitelerde okutulması gerektiğini söylemişti.³⁶ Webster, Gül-Haç Manifestolarının arkasındaki bulunan öğretiler gibi kapsamlı felsefi düşüncelerin çok derine inen ve aynen onlar gibi Aristotelesçi Skolastik düşüncenin yerine Hermetik-Paracelsist türden bir doğa felsefesinin konması gerektiğini, okulların dili yerine doğanın dilinin öğrenilmesi gerektiğini önemle vurgular. “Yüksek derecede aydınlanmış Gül-Haç Kardeşliği”nden yalnızca “doğanın dili” ile bağlantılı olarak bahseder ve doğanın dilinin “Doğada Tanrı’nın tezahürünün gören Alman Jacob Boehme’nin” bildiği bir sır olduğunu ve “bir ölçüye kadar da Gül-Haç Kardeşliği”³⁷ tarafından bilindiğini” söyler. Bu, Boehme ve Gül-Haç manifestoları arasındaki benzerliğin ilginç (ve şüphesiz doğru) bir şekilde anladığını gösterir.

Webster, “Hermes felsefesine” matematiği, özellikle Dee’nin Ölkid’e yazdığı önsözde önerdiği anlamda matematiği dâhil eder ve Dee’ye övgüler yağdırarak bu önsözden uzunca alıntılar yapar.³⁸ Ayrıca “çok bilgili bir kişi olan Dr. Fludd’a”³⁹ da büyük bir saygı duyar, yazdığı kitap da Paracelsus ve Agrippa çizgisi gibi Rönesans büyü-bilimsel düşünce geleneğinin birleşiminden oluşur, Dee ve Fludd da bu gelenek içinde en beğendikleridir, bu tip yazarların düşünceleri üniversitelerde öğretilirse Bacon’ın vardığı noktanın, “doğanın güzelliği ve gizeminin”⁴⁰ mükemmel bir hale getirilebileceğini düşünür. Bundan, Webster’ın Bacon’ı “Gül-Haç” tipi bir düşünür olarak gördüğünü ve her şeyden önce Dee’nin matematik üzerine önsözüyle desteklenip ta-

36 John Webster, *Academiarum Examen, or the Eximination of Academies*, London, 1654. Webster üstünde bkz. P.M. Rattansi, ‘Paracelsus and the Puritan Revolution’, *Ambiz*, XI (1963).

* Ünlü bir Alman mistik felsefeci. -ç.n.

37 Webster, *Examen*, s. 26.

38 *A.g.e.*, s. 19-20, 52. Webster “bir uzman ve çok bilgili bir kişi olan Dr. John Dee’nin Ölkid’e yazdığı önsözdeki” matematik bilimlerinin incelemesinin özetini çıkarır ve “muhteşem, takdire şayan ve yararlı deneylerini” över, bunların insan hayatı için üniversitelerde öğretilenden çok daha yararlı, iyi ve ufuk açıcı olduğunu söyler.

39 *A.g.e.*, s. 105.

40 *A.g.e.*, Okura mektup, Sig. B2.

mamlanması gerektiğini düşündüğünü görüyoruz.

Püriten İngiltere'nin kalbinde parlamentoda din görevlisi olarak çalışan Webster, Rönesans'ın büyü-bilimsel geleneği içinde Dee ve Fludd'la doruk noktasına ulaşan bir kitap yazıyor ve bu yazarların Baconizmle birlikte üniversitelerde okutulması gerektiğini düşünüyor. Fakat Webster, Bacon'ın açık bir şekilde Paraselsistlerin mikro-makrokozmos felsefesine karşı olduğunu belirttiğini göz ardı etmiştir ve Bacon'ın bu felsefeyle birlikte okunabileceği izlenimine kapılmıştır. Ve Bacon'ın Dee'nin matematiğini atladığını vurgulamıştır.

O dönem Wilkins'in desteği ve himayesi ile yürütülen Oxford toplantılarına katılan ve Kraliyet Cemiyetinin kurucu üyelerinden olan Seth Ward, Webster'ı *Vindiciae Academicarum* kitabında (1654)⁴¹ sert bir şekilde paylamıştı. Ward, Bacon'ı Fludd'a benzetmesinden ötürü Webster'a çok kızar: "Dünyada bu iki kişinin, L. Verulam ve D. Fludd'ın yolları kadar birbirine zıt bir yol yoktur herhalde, biri deney yöntemini kullanarak, diğeri ise mistik akıl yürütmeyeyle ilerlemiştir" der.⁴² Ward, Webster'ın "Yüksek derecede aydınlanmış Gül-Haç Kardeşliğinin doğanın dilini bildiğinden bahsettiği söylevini ikiyüzlüce"⁴³ bulur. Ward, Webster'ın gerçekten bir papaz olduğundan şüphelenecek kadar ileri gider ve Dee'nin önsözünden bahsederken yaptığı ateşli söylevi "üzgün bir papazın konuşmasına benzetir: "Faery Queen'in yeğeni dua ederek (Lady of Laurotto'ya dua eden kederli bir papaz gibi) ona John Dee'nin önsözde yaptığı konuşmayı yapıyor."⁴⁴ Bu ifadeden anladığımız gibi, Oxford grubunun burada çok tuhaf bir dil kullandığı görülür, özellikle de başkanları Wilkins'in, sadece altı yıl önce 'matematiksel büyü' çalışması için Dee-Fludd geleneğinden yararlandığını açıkça belirttiğini hatırlarsak, Ward'ın bu ifadelerinin oldukça sert olduğunu söyleyebiliriz.

41 Seth Ward, *Vindiciae Academicarum*, Oxford, 1654. Kitabın önsözü olarak yayınlanan övgü dolu mektubu Wilkins'in Ward'a yazdığı düşünülür, fakat N.S. olarak imzalanan mektupta isim belirtilmemiştir.

42 *Vindiciae*, s. 46.

43 *A.g.e.*, s. 5.

44 *A.g.e.*, s.15.

Öyleyse Oxford grubunda neler oluyordu? Bence, muhtemelen bu gruptan bazı kişiler arasında büyü suçlamalarından mümkün olduğunca uzak durmak için bir hareket başlamıştı çünkü o dönemde büyü, halen bilimsel gruplar için bir tehlike oluşturmuyordu. Bunu yapmak için, Bacon'ı "deney-sel felsefe"nin öğretmeni olarak yorumlayarak onu bütün diğer çağrışımlardan arındırırken bir yandan da Dee'nin matematik geleneğinden ve matematik üzerine yazdığı önsözden kendilerini özenle uzaklaştırıyorlardı çünkü bütün bunları "kederli bir papazın" ya da "ikiyüzlü bir püritenin gayreti" olarak görüyorlardı.

Böylece cadı korkusunu salmak için yol hazırlanmıştı, cadı korkusunun daha önceki bölümlerde detaylı olarak üstünde durmuştuk dolayısıyla bu konuyla ilgili oldukça fazla tecrübemiz var. Şimdi ise bu, bir kitap olarak yayınlanmıştı ve Dee'nin itibarını üç yüzyıl boyunca tahrip edecekti. Bu yayın aynı zamanda düşünce tarihinin en önemli figürlerinden birine ciddiyetle yaklaşılmasını engelleyerek karışıklığa neden olmuştur.

Söz konusu kitap 1659'da basılan ve Dee'nin meleklerle yaptığı varsayılan konuşmalarından oluşan günlüğüydü. Bu kitaba Meric Casaubon tarafından suçlayıcı bir önsöz yazılmıştı, bu suçlamalara göre Dee, kötü büyü yapıyordu.⁴⁵ Casaubon'un bu kitabı yayınlamasının ardında kendi Ortodoksluğunu kurmak gibi kişisel nedenler vardı ve buna ek olarak "vahiy" aldığını söyleyen kişileri gözden düşürme amacı da taşıyordu. Yani "ateşli taraftarlara" karşıydı. Devlet, kitabın yayınlanmasına karşı çıktı ve basılmasını önlemeye çalıştı fakat kitap "büyük ve ilginç bir Yenilik" olarak algılanmış ve tüm baskıları hızla satın alınmıştı. Bu kitabın yayınlanmasının ardındaki nedenlerin tamamen ortaya çıkması şüphesiz uzun zaman aldı. Kitabın yayın yılı, 1659,

45 John Dee, *A True & Faithful Relation of what passed for many Years Between Dr. John Dee ... and some Spirits*, ed. Meric Casaubon, London, 1659. Bu kitabın John Dee'nin itibarı üzerindeki etkisi için Bkz. French, *John Dee*, s. 11-13. John Webster'in Casaubon'nun bu kitabı yayınlamasının ardındaki nedenleri açıkladığı ve Dee'yi savunduğu kitap için bkz. John Webster, *The Displaying of Supposed Witchcraft*, London, 1677.

önemli bir yıldır. Bu yıl Oliver Cromwell'in öldüğü, basiretsiz oğlunun yönettiği hükümetin kaosa yol açtığı, kimsenin bir sonraki adımda ne olacağını bilmediği bir yıldır. Sonraki adım elbette II. Charles'ın 1660'da yeniden tahta çıkmasıydı. Meric Casaubon'un yayınladığı bu günlükte gözden düşürmeyi amaçladığı ve gelecek yılları etkilemesini önlediği "ateşli taraftarlar" kimlerdi?

Dee'nin günlüğünün yayınlanması ateşli taraftarlar ve aydınlar karşı yürütülen genel savaşın bir parçasıydı.⁴⁶ Günlüğün önsözünde Casaubon, Dee'nin Trithemius ve Paracelsus gibi, şeytandan etkilendiğini yazar. Paracelsus'dan bahsetmesi bütün Gül-Haç hareketinden bir anda kurtulduğuna gösterir. Bu savaş Dee'nin itibarını yerle bir etmişti, önemli bilimsel çalışmalarının yüzyıllar boyunca önemsiz görülmesine neden oldu. Kraliyet Cemiyetindeki en iyi matematikçi olarak tanınan ve Dee'nin çalışmalarını bilen Robert Hooke, sonraki yıllarda Dee'nin itibarını, Spritüel Günlüklerinin, "sanat ve doğanın saklı kalmış tarihi"ni o dönemin olaylarıyla ilişkilendirerek anlattığını söyleyerek kurtarmaya çalıştı.⁴⁷

Doğa filozofları Kraliyet Cemiyetini kurma yoluna girerken, çok dikkatli olmak zorundaydılar. O dönemde dinle ilgili hararetli tartışmalar halen gündemdeydi ve bu girişimleri durdurmak için her an korkunç bir cadı avı dalgası ortaya çıkarılabiliirdi. Bu yüzden Dee'den vazgeçtiler ve Bacon'ın düşüncelerini mümkün olduğunca masum kılmaya çalıştılar.

Yeni Atlantis'de Gül-Haç Kardeşliğine görünmezliklerine ve okullarına yapılan göndermeler konusunda ne yaptıkları merak konusudur. Yeni Atlantis'in ardındaki Christian Rosenkreutz mitini ve onun iyiliksever tarikatını mutlaka fark etmişlerdi. Ve 1658 ve 1664 yılları arasındaki paralelliği yani Kraliyet Cemiyetinin kurulduğu II. Charles'ın restorasyonundan hemen önceki ve sonraki dönemi de unutmuş olamazlardı, çünkü yine bu yıllar arasında John Heydon gibi tuhaf bir karakter, geçmişteki bütün örneklerin aksine, eşi-

46 Rattansi, 'Paracelsus and the Puritan Revolution', s 31.

47 R. Hooke, Posthumous Works, London, 1705, s. 204 vd. Hooke'un, Dee'nin Bohemya'daki misyonu ile ilgili bir şeyler biliyor olma ihtimali vardır.

ne rastlanmamış şekilde Gül-Haçlı olduğunu iddia etmişti. Yayınladığı birçok çalışmada Gül-Haç eğilimi gerçek dışı ütopyacılığa ulaşmıştı. Heydon uç noktada düşünceleri olan bir astrolog, falcı ve simyacıydı. Ve *The Voyage to the Land of the Rosicrucians* (1660) ve *The Holy Guide* (1662) kitaplarında Bacon'ın *Yeni Atlantis*'i ile *Fama Fraternitas* arasındaki paralellikleri ve Bacon'ın Süleyman'ın Evindeki bilge kişilerinin, 'Gül-Haç Cemiyetindeki' bilge adamlar olduğunu açıklıkça ortaya koymuştu.

Bacon'ın *Yeni Atlantis*'inde anlatılanlar ile *Fama*'daki hikâyeler arasında bir paralellik olduğu doğrudur ve biz de bir önceki bölümde bu ikisi arasındaki benzerliklerin altını zaten çizmiştik.⁴⁸ Fakat Heydon'ın tam da bu dönemde bu paralellikleri seçmesi ve vurgulaması gerçekten ilginçtir ve bence Heydon'ın, John Dee ve "aydınlananlar"a (*illuminati*) karşı yürütülen savaşın karşı safında okunması gerekir.

Aslına bakılırsa Heydon, Baconyenlere: "Takipçisi olduğunuz Francis Bacon'ın kendisi de bir Gül-Haçlıdır" demeye çalışıyor olabilir.

II. Charles'ın 1660'da yeniden tahta geçişi dikkat çekici bir ölçüde akıcı ve sorunsuz geçmişti; Parlamento yanlısı ordu sessiz bir şekilde dağıldı ve insanlar da artık geçmişin unutmak, barış içinde yaşamak istiyorlardı. Kraliyet Cemiyeti, II. Charles'ın gözetiminde bu barış ortamında kurulmuştu. Cemiyetin, önceki yıllarda parlamentonun tarafında olan birçok üyesi vardı, bilim onları kraliyet taraftarlarıyla barışçıl bir ortamda bir araya getirmişti fakat bu durum biraz aldatıcıydı. Uzak durulması gereken birçok konu vardı: reform için oluşturulan şemalar, şimdi artık unutulmak istenen devrimci ideallere dayanıyordu. Cemiyetin geçmiş yıllardan gelen birçok düşmanı vardı, dinsel pozisyonu halen belirsizlikler taşıyordu; cadı-korkusu henüz tam anlamıyla geride kalmamıştı.

Toplantılarda sadece bilimsel sorunların konuşulmasını söyleyen ve din meselelerini tartışmayı kesinlikle yasaklayan kural bu konuda alınmış iyi bir önlemdi. Ve Cemiyetin ilk yıllarındaki başlıca uğraşlar, Bacon tarzı deney yapmak

48 Bkz. 9. Bölüm.

ve bilimsel verilerin toplanıp test edilmesi gibi faaliyetlerdi. Doğa bilimlerinin gelişmesi için görünmez ve hayali değil aksine kalıcı, gerçek ve görünür olmayı seçen bir cemiyet oluşmuştu fakat amaçları, önceki düşünsel hareketlere nazaran çok daha kontrollü ve kısıtlıydı.

Dünya genelinde yapılacak evrensel bir reformasyonla, yeniden kurulacak toplumda bilimin ilerlemesine yönelik bir takım çalışmalar yapmak gibi bir tasarıları yoktu, hastaları ücretsiz olarak tedavi etmek ya da eğitimde reform için planlar yapmakla da ilgilenmiyorlardı. Bu kişiler destekledikleri hareketi gözler önüne seremezlerdi. Hareketin zayıf taraflarının güçlü yanlarından daha çok öne çıkacağını düşünüyorlardı, çünkü yok edilme tehlikesi halen bir tehdit olarak karşılarında duruyordu. Fakat amaçlarına ulaştılar; Görünmez Koleji görünür ve gerçek kıldılar ve cemiyetin pamuk ipliğine bağlı varlığını korumak ve sürdürmek için gerekli tedbirleri aldılar. Bu cemiyet ayakları yere basan, makul bir topluluk gibi görünüyordu ve öyleydi de. Bacon deneysellliği tek başına bilimsel ilerleme için mutlak bir ana yol olmasa da, Kraliyet Cemiyeti saygın, iyi örgütlenmiş haliyle bilimin doğuşunun açık bir ifadesiydi. Artık bunu kimse durduramazdı.

Comenius'un, İngiltere'de umut ve aydınlanma döneminde yazdığı kitabı, *The Way of Light*, 1668'de, kitabı yazmış olduğu tarihten yirmi altı yıl, Kraliyet Cemiyetinin kuruluşundan sekiz yıl sonra Amsterdam'da yayınlandı. Comenius, kitabı Kraliyet Cemiyetine ithaf etmişti ve ateşli bir önsöz yazmıştı. İhtiyar Bohemya'lı Kardeş, Kraliyet Cemiyeti mensuplarına "aydınlanmışlar (illuminati) diye hitap etmek gibi tuhaf bir hata yapmıştır.⁴⁹

Aydınlanma çağının meşalesini taşıyan Londra'nın Kraliyet Cemiyeti üyeleri şimdi gerçek bir felsefenin mutlu doğumuna vesile oldular.

Çok değerli baylar,

The Way of Light (Işığın Yolu) adlı kitabın size ithaf edilmiş olması çok yerindedir. Sizin gibi Doğa Felsefesinin ışığını, Hakikatin derin kuyusundan çıkarma gayreti gösterenlerin emeği şimdi bütün

49 *The Way of Light*, çev. Campagnac, s. 3.

Avrupa'ya ilan edilip yayılacaktır. Işığın ve Hakikatin araştırılması için bize sunulan yerde ve bu kitabın tasarlandığı ülkede bu ışık ve hakikat sizin himayenizdedir artık ve İsa'nın deyişini (bu olay için kullanmak yerinde olacaktır) tekrarlamak istiyorum: Diğerleri çalıştı ve siz onların çalışmalarının üstüne yenilerini eklediniz.

Comenius, bu alıntıdan açık bir şekilde anlaşıldığı gibi Kraliyet Cemiyetinin o ve arkadaşlarının daha önce yaptığı çalışmaları devraldığını düşünmektedir. Bunu kıskanmaz aksine trompet sesini bir kez daha duyduğu için mutludur.⁵⁰

İnsan bilgisini kullanmak ve meselelere akılla yaklaşmak için sarf ettiğiniz çabalar sonsuza kadar güçsüz ve belirsiz bir girişim olarak kalmayacak aksine bu haber bütün dünyaya trompet sesleriyle ilan edilecek.

Comenius ayrıca uyarı niteliğinde ifadeler de kullanır. Doğa üzerine yapılan bu çalışmalarla yeni temeller atılıyordu fakat bu temeller üzerine ne inşa edileceği düşünülmüş müydü? Eğer doğa bilimlerinin sadece kendilerini geliştirmelerinin ötesinde bir şekilde kullanmayı düşünmüyorlarsa, bütün çalışma "Babylon'un ters düz edilmiş haline dönüşebilirdi, inşa edilen şey gökyüzüne doğru değil toprağa doğru inşa edilmiş olurdu"⁵¹

Comenius, Kraliyet Cemiyetinin amaçlarının eski Pan-sofik ideallerden hangi yönlerden ayrıldığını anlamadığı için küçümsenmişti. Fakat bence Comenius ikisi arasındaki farkı anlamıştır. Ve ayrıca kendisinin ve kendi neslinin geçmişteki çabalarıyla Kraliyet Cemiyeti arasında bir bağlantı kurması da tarihsel açıdan doğrudur.⁵² Bunlara ek olarak yaptığı uyarıda da haklılık payı olduğu söylenebilir.

1667'de bu büyük projenin kökenleri ve gelişimi Thomas Sparr'ın *History of the Royal Society* kitabında anlatılmıştı. Cemiyet, Oxford'da bir grup doğa felsefecisi ve deneysel felsefeyle ilgilenen insanın bir araya gelmesiyle düzenlenen toplantılarda oluşmaya başlamıştı.

50 *A.g.e.*, s.11.

51 *A.g.e.*, s.11.

52 *Ag.e.*, s. 51.

Resim 30: Kraliyet Cemiyeti, Thomas Spart'ın *History of the Royal Society* kitabının kapağı, Londra, 1667. Tasarım, John Evelyn. Gravür, Wenceslas Hollar.

Cemiyetin çekirdeğini Wadham College'da 1648'den itibaren toplanan grup oluşturmuyordu. Spart, Londra'da daha önce çalışmalar yürüten gruplardan ya da Palatina'lı Theodore Haak'ın bu toplantıların yapılmasını ilk öneren kişi olabileceğinden hiç bahsetmemiştir. Spart, Önceki grubun, Parlamento dönemindeki vahşi devrimci fikirlerine hiç değinmemiştir ve Kraliyet Cemiyetinin ağırbaşlı Oxford toplantılarından çıktığı izlenimini vermeye çalışmıştır.

Yine de Hakikat, bütün bu çabalara rağmen baskın çıkmıştır. Bu bölümü sonlandırırken Sprat'ın kitabının aşına olduğumuz kapak resmine bir göz atalım (R.30). Ortada kurucu kral II. Charles'ın büstünü görüyoruz, solunda Francis Bacon ve sağda ilk başkan William Brouncker durmaktadır. Arka planda Cemiyetin üyeleri tarafından oluşturulmuş bir kitaplık ve bilimsel araştırmalarında kullanılan araç gereçlerin sıralandığı görülüyor. Bu kapak, John Evelyn tarafından tasarlanmıştı ve Bohemyalı bir sanatçı olan Wenceslas Hollar bu tasarımın gravürünü yapmıştı. Hollar 1627'de, muhtemelen dinsel sebeplerden ötürü, Bohemya'dan ayrılmıştı ve Frankfurt'ta Matthieu Merian'ın çırağı olarak çalışmıştı.⁵³ Bu tarihsel bilgi, gravüre yeni bir gözle bakmamızı sağlıyor ve trompet tutan kanatlı meleği böylece hemen fark ediyoruz. Melek, Kraliyet Cemiyetinin meşhur kurucusu II. Charles'a tacını giydiriyor. Bacon meleğin kanadının altında duruyor, Acaba bu görüntü "Yehova'nın kanatlarınının altında" sloganına bir gönderme olabilir mi? Trompetli melek *Fama*'yı hatırlatmak için resmedilmiş, uzun zaman önceye ait, ertelenmiş umutların şimdi en sonunda gerçekleştiğini gösteren bir işaret mi, sormadan edemiyoruz.

53 Bkz. Hollar, Wenzel, *Allgemeines Lexicon der Bildenden Künstler* içinde.

Elias Ashmole ve Dee Geleneği Isaac Newton ve Gül-Haç Simyası

Kraliyet Cemiyetinin kurulduğu ilk yıllarında tehlikeli konuları tartışmalarına katmamaya özen gösterip Bacon felsefesinin tehlike arz etmeyen yönleri üzerine yoğunlaştığını, Gül-Haç Manifestolarından (dolaylı yoldan kitap kapağında Gül-Haçlılara gönderme yapmak dışında) ve Casaubon'un yayınladığı kitaptan sonra itibarı sarsılan Dee'den de bahsetmekten kaçındıklarını biliyoruz. Fakat bu cemiyetin üyelerinden en az biri için, Dee geleneği halen bütün canlılığını koruyordu. Elias Ashmole için Dee son derece saygıdeğer bir Magusdu (büyücüydü). Ashmole, Dee'nin yazılarını toplamış, simya ve büyü ile ilgili öğretilerini pratiğe dökmeye çalışmıştır. Gül-Haççılığın Dee'nin etkisinden ayrı düşünülmemeyeceğini söylersek, Ashmole'un Kraliyet Cemiyetinin kurucu üyesi olması,¹ Gül-Haççılığın Cemiyette, üyelerinden sadece birinin kişisel ilgisi sebebiyle de olsa, hala bir yeri olduğunun göstergesidir.

Elias Ashmole (1617-92) sadık bir kralcıydı, iç savaşlar ve commonwealth dönemini köşesine çekilip kendi uğraşlarıyla meşgul olarak geçirdi. Bir simyacı, astrolog, antikacı, geçmişin kayıtlarını özenle toplayan biri olan Ashmole'ın araştırmalarının kökeni büyüsel yazışmalarla yönetilen Hermetik evrende, yeni bilimin ortaya çıktığı yerdeydi. Gelgelelim, büsbütün de eskide yaşamıyordu, çünkü simyaya duyduğu ilgi 17. yüzyıldaki simya Rönesans'ını yansıtıyordu ve bu hareket, dönemin birçok ünlü ismini etkilemişti. Yeni tıptaki belli başlı en büyük etki Paracelsist simyaydı; Robert Boyle'ın kimya çalışmaları simya hareketinin sonucunda doğmuştu ve simya alanında, Isaac Newton'un bile,

1 Ashmole'un ismi Kraliyet Cemiyetinin ilk toplantısında, üyeliğe kabul edilen kişiler arasında okunmuştu; 1661'de resmi olarak üye seçilmişti ve 114 kurucu üyeden biri olmuştu; bkz. C.H. Josten, *Elias Ashmole*, Oxford, 1966, I, s. 135.

olağanüstü bir bilgi birikimi oluşmuştu.

Simya Rönesans'ı tarihsel bir olgu olarak şimdiye kadar yeterli ölçüde incelenmemiştir. Hermetik bir sanat olan simya, pek tabii ki Hermetik geleneğe aittir, fakat simyanın yeniden canlanması İtalyan Rönesans'ındaki Hermetik geleneğin yeniden canlanmasının bir parçası değildi. Paracelsus'un çalışmalarıyla, yenilenmiş bir Rönesans tarzı simya ortaya çıkmıştır ve John Dee de bu geleneğe katkıda bulunmuştur. "Gül-Haç manifestolarındaki Büyü, Kabala ve Simya" üçlüsü, Gül-Haçlıların simyayı, Hermetik-Kabalist geleneğe dâhil ettiklerinin göstergesidir.

Simya hareketinin önde gelen ismi Michael Maier'di. Maier, hayatını simya metinlerini toplayıp yayınlamaya adanmıştı, kendi dinsel simya felsefesini de yayınladığı kitaplar aracılığıyla yaymaya çalışıyordu. Maier'ın Palatina Elektörü Frederick'in etrafındaki hareketin en önemli figürü olduğunu, simyanın da bu hareketle ilişkisini, Bohemya'da gördüğü ilginin bu hareketle ilişkilendirildiğini gördük.² 17. yüzyıldaki simya hareketinin başlamasında Bohemya ve Almanya'dan gelen mültecilerin ne kadar etkili olduğunu merak konusudur. Bohemya'lı mültecilerden Daniel Stolcius'un İngiltere'ye gelip Maier'in resimlerini zihninde canlandırarak avunduğunu görmüştük³, onun gibi İngiltere'ye gelen başka mülteciler de mutlak vardı.

17. yüzyılda, İngiltere'deki Simya hareketinin baş temsilcisi Elias Ashmole, bu konuları incelemek için iyi başlangıç noktası oluşturabilir. Ashmole'un muazzam el yazması koleksiyonu sadece geçmişin izlerini süren bir antikacının merakı değildi (ki Ashmole'da böyle bir yön de yoğun bir biçimde hissediliyordu), bu elyazmaları aynı zamanda 17. yüzyıl İngiltere'sinin çağdaş, neredeyse modern denebilecek, simya hareketinin belgeleri idi.

Bu belgeler arasında Gül-Haç manifestolarını arayanlar son derece ilginç bir olayla karşılaşır. Çünkü Elias Ashmole, *Fama* ve *Confessio*'nun İngilizce çevirilerini kendi eliyle kopya etme zahmetini göstermiş ve bu kopyalara

2 Bkz. 6. Bölüm.

3 Bkz. 6. Bölüm.

yine kendi eliyle detaylı bir Latince mektup eklemiştir ve bu mektubu “Aydınlanmış Gül-Haç Kardeşlerine” ithaf ederek kendisini topluluklarına kabul etmeleri için ricada bulunmuştur.⁴ Kardeşlik için yazdığı ithafta coşkun bir dil kullanmıştır fakat ifadeleri muğlâktır ve büyük ölçüde *Fama* ve *Confessio*’dan yapılmış alıntılardan oluşur. Kopya ettiği İngilizce’ye çevrilmiş manifestoların orijinaleri, diğer el yazmalarının arasındadır.⁵ Bu kopyalar, 17. yüzyılın başlarında, I. Charles’ın hükümdarlık yıllarında yazılmıştır ve Vaughan tarafından yayınlanan İngilizce el yazmalarıyla aynı değildir, onların başka bir versiyonudur.

Ashmole, manifestoların İngilizce çevirisini kendi eliyle kopyalayarak elinde bulundurmak istemiştir ve bu kopyalara bir önsöz yazarak Gül-Haç kardeşlerine ithaf etmiştir, bu ithafta onlara karşı duyduğu derin hayranlığı belirterek bu bilge kişilerin kendisini de topluluklarını kabul etmesini istemiştir. Ben, Ashmole’un bu yolu izlerken o dönemin herhangi bir “Gül-Haç” topluluğuna seslendiğini düşünmüyorum. Bence bütün bu işlemin kendisi göstermelik bir çalışmaydı. Ashmole, manifestolarda yazan hedeflerin doğru olduğunu kabul eden herkesin, yazdığı çalışmayı Gül-Haç Kardeşlerine ithaf ettiğini biliyordu. Manifestolara ricacı bir hitap yazarak Gül-Haç Kardeşlerini desteklediğini gösteriyordu. Manifestoları ve önsözü yazması zaten başlı başına bir ricaydı ve muhtemelen çok kişisel eylemdi.

Ashmole’un iç yaşamına kısaca göz atmak için ünlü eseri *Theatrum Chemicum Britannicum* (1652) doğru bir başlangıç olacaktır.⁶ Bu kitap İngiltere’deki çağdaş simya hareketini canlandıran simya yazılarının bir derlemesidir,

4 Bodleian Kütüphanesi, Ashmole MMS., 1459; s. 280-2 (Latince ithafın başlığı şu şekildedir ‘Fratribus Rosae Crucis illuminatissimis’); s. 284-31 (*Fama* ve *Confessio*’nun İngilizce çevirisi). Bkz. W. H. Black, *Catalogue of the Ashmolean Manuscripts*, 1845, no. 1459.

5 Ashmole MSS, 1478, s. 125-9, Black, *Catalogue*, *Fama* ve *Confessio*’nun bu çevirilerin 1459’da Ashmole tarafından yazıldığını belirtir

6 Elias Ashmole, *Theatrum Chemicum Britannicum*, London, 1652; Allen G. Debus’un giriş yazısıyla yeniden basımı, Johnson Reprint Corporation, New York and London, 1967.

(bütünöyle olmasa da) kısmen 17. yüzyılın başında Michale Maier'in "Göl-Haç" hareketinin parçası olarak simya çalışmalarına verdiği itici güçle (R. 26b) ilerleyen Alman simya hareketinin yayınlarıyla benzer içerikte "tiyatro" ya da simya yazılarından oluşmaktadır. Ashmole, derlemesine yalnızca İngiliz simyagerleri dâhil eder, Maier da İngiliz Simyasıyla özel olarak ilgileniyordu ve Thomas Norton'un *Ordinall of Alchemy* 'şiiirinin Latince çevirisini yayınlamıştı, ünlü bir İngiliz simyacı tarafından yazılmış olan bu şiirin orijinal İngiliz versiyonu ise ilk kez 1652 yılında Ashmole'un *Theatrum*'unda yayınlanmıştır.

Şimdi Ashmole'un *Theatrum* kitabını dikkatli bir şekilde okuyan okur bu çalışmanın anlayış olarak "Göl-Haç" manifestolarıyla benzer olduğunu görecektir, bu kitap aslında Michale Maier'in Alman Göl-Haç hareketinde İngiliz simyasını canlandırma girişiminin bir devamı niteliğindedir. Çünkü Ashmole *Theatrum*'un açılış paragrafında *Fama*'dan alıntı yapar ve Maier'in İngiliz simyasını Almanya'da yaygınlaştırma çabasından söz eder. Ashmole şöyle devam etmiştir: ⁸

İngiliz Filozoflarımız kendi ölkelerinde (tıpkı peygamberler gibi) pek rağbet görmemişlerdir(...) birkaç hastaya gizlice ilaç vermek ve onları iyileştirmek dışında kudretli işler yapmamışlardır I.O da (ilk dört Göl-Haç Kardeşinden biri) Norfolk Kontunun cüzamını böyle tedavi etmişti(...) Fakat kendi ülkesi dışındaki yerlerde daha çok takdir görmüştür ve yurt dışındaki insanlar onların çalışmalarından yararlanmak için yoğun bir şekilde çabalamıştır; dahası (bunlarla ilgili bir görüş kazanmak yerine) onları kusursuz bir çeviri vasıtasıyla okumaktan mutluluk duymuşlardır. Maier ve onun gibi birçoklarının ne yaptığına bakın; Maier Almanya'dan İngiltere'ye yaşamak için gelmiştir, Norton'un *Ordinall*'ini Latince'ye çevirmek için İngilizce öğrenmiş ve bu çeviriyi en makul ve bilge şekilde tamamlamıştır: fakat onun bu girişimi (bu bizim için bir utançtır) hak etmediği bir biçimde, kabalıkla karşılaşmıştır.

7 Maier'in Norton çevirisi *Tripus aureus* kitabında 1618'de Frankfurt'ta (Luca Jennis) yayınlanmıştır. Bkz Read, *Prelude to Chemistry*, s. 169 vd.

8 Ashmole, *Theatrum*, Prolegomena, sigs A 2 recto ve verso.

Efsanevi Gül-Haç Kardeşinin genç kontunu cüzamdan kurtarma hikâyesi *Fama*'dan alınmıştır.⁹ Ashmole da bu hikâyeyi alıp hemen ardından Maier'ın İngiliz simyasını yurtdışında yayma çabalarına geçer, İngiltere'ye nasıl geldiğini ve Norton'u çevirmek için nasıl İngilizce öğrendiğini anlatır, fakat Maier'ın bu gayretlerinin desteklenmediğini belirtir.

Maier'ın bu bilimsel çabalarının kaba bir şekilde karşılanması ve hak ettiği değeri görmemesi “bizim için bir utançtır” der. Ashmole'un dikkat çektiği noktaları, Alman Gül-Haç hareketinden bildiklerimizi hatırlayarak okuduğumuzda, Maier'ın Anglo-Palatinate-Bohemya ittifakını kurmak için simya hareketini besleyerek İngiltere ve Almanya arasında I. James'in üstlenmediği aracı rolünü üstlendiğinin farkında olduğu izlenimi ediniyoruz.¹⁰ Maier'a gerçekten de İngiliz ittifakına güvenmekle hata yaptığını acı bir şekilde hissettirdiler; nasıl olduğunu bilmiyoruz ama Otuz Yıl Savaşlarının başlamasından hemen sonra Maier ortadan kayboldu. Şimdi, Ashmole'un *Theatrum Chemicum Britannicum*'unun Bohemya Kral ve Kraliçesinin üstlendikleri amacın başarısızlıkla sonuçlanmasıyla talihsiz bir şekilde yarın kalan hareketi devam ettirmek ya da yeniden kurmak için yazılan bir diğer çalışma olduğunu anlamaya başlıyoruz.

Theatrum Chemicum Britannicum, Norton'un *Ordinal*'iyle açılır ve aralarında Maier'ın çevresi¹¹ içinde de hayranlık duyulan George Ripley'in de bulunduğu birçok İngiliz simyagerin çalışmalarını içerir. Ve Ashmole İngiliz simya yazarları derlemesine, Edward Kelley¹² tarafından yazıldığı söylenen simya şiirini ve John Dee'nin “Taste-

9 Bkz. Ek bölüm.

10 Bkz. 6. Bölüm.

11 Maier'ın editörlüğünü yaptığı *Symbola Aurea Doudecim Nationum* başlıklı derlemede, İngiliz simyasının belli başlı temsilcileri olarak (Frankfurt, Luca Jennis, 1617) Roger Bacon, Ripley, Norton ve Edward Kelley'i sayar; bkz. Read, *Prelude*, s 227.

12 *Theatrum*, s. 324, vd.

ment” adlı birkaç dizelik şiirini¹³ de katarak daha modern döneme kadar gelir.

Ashmole, Kelly’nin yazdığı eseri yorumlarken, Dee’nin hikâyesinden bahseder,¹⁴ matematik bilimlerindeki uzmanlığını vurgular ve genel olarak bilimsel çalışmalarının parlaklığından söz eder, kendisine karşı oluşan önyargılardan sonra kütüphanesine yapılan saldırıyı, Avrupa’ya Kelly ile birlikte gelişini, Bohemya’da Trebona’da kalışını, burada Kelly’nin metalleri altına dönüştürmesinin yarattığı büyük heyecanı, sonra Kelly ile aralarında çıkan anlaşmazlığı ve Dee’nin İngiltere’ye dönüşünü anlatır. Ashmole, Kraliçe Elizabeth’in Dee İngiltere’ye döndükten sonra onu desteklemeye devam ettiğini de belirtir, fakat Dee’ye yöneltilen büyücülük suçlamalarından ya da I. James’in onu bir köşeye atmasından bahsetmez. Ashmole söylentileri önemsemeyerek, Dee’nin “bütün zeki ve yaratıcı bilim adamları” tarafından takdir edilmeyi hak ettiğini ve “olağanüstü yetenekleriyle” hatırlanması gerektiğini söyler. Özellikle matematik çalışmalarında üstün olduğunu ve matematiğin her dalında “kusursuz bir ustalık sergilediğini” belirtir.¹⁵

Dr. Dee’nin *Theatrum Chemicum Britannicum*’daki ‘Tastement’ isimli kısa şiiri ünlü “monas”ın örtük ifadelerle anlatımıdır.

Ashmole, *Theatrum*’da Dee ve Maier’a yaptığı anıştırmalarla, bence, Alman Gül-Haç hareketiyle Dee’nin bağlantısını işaret etmektedir. Ve bu hareketin karşılaştığı tehlikelerin de farkındadır: ¹⁶

Bazı kişilerin gerçek büyücüleri, cadılarla, sihirbaz ve afsuncularla birlikte anmaktan kaçınmamaları çok tuhaftır. Bu şarlatanlar kendilerini büyü’nün içine zorla sokarlar, tıpkı bir domuzun (Şeytanla anlaşma yaparak) sihirli ve zarif bir bahçeye izinsiz girmesi gibidir bu. Ve bu kişiler şeytanın yardımıyla büyü’nün saygıdeğer bilgeliğini taklit ederek onu kirletip tahrip ederler. Bu kişiler ve gerçek büyücüler arasındaki fark şeytanlarla melekler arasındaki fark kadar büyüktür.

13 A.g.e., s. 334.

14 A.g.e., s. 480-4.

15 A.g.e., s. 480.

16 A.g.e., s. 443.

Ashmole, Dee'yi iyi büyücü olarak tanımlar ve onu kariyerinin bütün bilgi birikimiyle savunur.

Ashmole, kitabını 1652 yılında yayınladığında henüz Kraliyet Cemiyeti kurulmamıştı dolayısıyla bu Cemiyetin üyesi değildi o dönemde. Fakat kitabı büyük bir ün kazanmıştı ve 1660 yılında Kraliyet Cemiyetine kurucu üye olarak katılmasını engellemedi bu kitap.

Ashmole'un yukarıdaki alıntıda kastettiği simya türü "Gül-Haç" simyası olabilir. Gül-Haç simyasıyla "monas hieroglyphica"nın gizemli bir örnek teşkil ettiği, Dee tarafından gözden geçirilen ve geliştirilen simyayı kastediyorum. Bu simya eski simya geleneğini yoğun bir şekilde yeniden kullanıma sokan fakat bir yandan da temel simya kavramlarına Kabaladan türeyen nosyon ve pratikleri katan ve genel olarak da matematiksel bir formülasyona dayanan bir simyaydı. Bu formülde uzmanlaşan bir usta yaradılış merdiveninde yukarı ve aşağı, dilediği gibi hareket edebilir, dünyevi olaylardan gökyüzüne, meleklerle ve Tanrı'ya ulaşabilirdi. Bu çok eskilere dayanan görüş, Kabalistik ve matematiksel yöntemlerle birleştirilerek yeni bir şekilde canlandırılmıştı. Fakat Ashmole, Dee gibi bir dâhinin "monas"ı bir bütünlük ifadesi, bütün evrenin ardındaki Tek Tanrı tasavvuru olarak ortaya çıkaran muazzam, matematiksel donanıma sahip değildi.

Ashmole'un, simyager olmasının yanında bir de, eski belgelerinin koleksiyonunu yapan, geçmişin izlerinin azimle peşine düşen biri olarak antikalara duyduğu derin ilgiden söz etmiştik. İdolü John Dee de aynı ilgilere sahipti, Dee'nin antikalarla, özellikle de İngiliz antikalarıyla ilgili çalışmaları¹⁷ onun için en az bilimsel çalışmaları kadar önemliydi.

Ashmole'un tarih merakı da özellikle İngiliz tarihine ve İngiliz şövalyelik nişanının yani Diz Bağı Nişanı tarihine yönelmişti.¹⁸ Bu konuyla ilgili bir kitap yazmak için 1655 yılında çeşitli belgeler toplamaya başladı; nihayet 1672 yılında yayınlanan kitabı II. Charles'a ithaf edilmişti ve bir

17 Bkz. French, *John Dee*, s. 188 vd.

18 Elias Ashmole, *The Institution, Laws and Ceremonies of the most Noble Order of Garter*, London, 1672.

kopyası da John Wilkins tarafından (resmi şekilde) Kraliyet Cemiyetin'e sunulmuştu.¹⁹ Bu kitap antika konusunda çığır açmıştır ve kendi alanında halen en önemli araştırma olma özelliğini korumaktadır. Kitaba yazdığı önsözde Ashmole, Dizbağı nişanının iç savaşlar döneminin sonlarına doğru yaşanan “kederli yıllarda” ayaklar altına alınmış olmasından duyduğu üzüntüyü belirtir. Ashmole’un amacı (Restorasyona doğru bir adım atmak için) Nişanın itibarını geri kazandırmaktı ve bu muazzam bir etki yaratan kitabı yayınlandığında, yurtdışındaki elçiliklere, hükümdarlara, kitabın bir kopyası gönderilmişti.

“Büyük elçiliklerin Krallar ve Prenslere” kitabı göndermesini²⁰ anlatırken Ashmole, Cellier’in Württemberg Dükü Frederick’i 1603’de Dizbağı nişanıyla onurlandırmak için gönderilen elçinin hikâyesinden alıntı yapar. Bu olay, Johann Valentine Andreae’nin hayal gücünü derinden etkilemiş ve ‘Christian Rosenkreutz’ efsanesinin oluşmasını ve Andreae’nin *Chemical Wedding*’inin ortaya çıkmasını sağlamış olabilir.²¹ Dizbağı nişanı ve bu nişanın Palatina Elektörü’ne verilmesi, Frederick hareketinin oluşturulmasında önemli bir aşamaydı ve daha sonra Frederick’in çöküşüyle birlikte Dizbağı nişanı da itibarını kaybetti.²² Nişan, İngiliz ittifakını sembolize ediyordu ve sonraki dönemde düşmanlarının Frederick’i karalamak için kullandıkları satirlerde aşağılayıcı bir biçimde kullanılmıştı. Bu yüzden Dizbağı nişanının itibarını geri kazandırmanın Ashmole’un zihninde, sonraki kitabı *Theatrum Chemicum Britannicum*’un konusuyla yani İngiliz simya geleneğinin itibarını iade etmekle bağlantılı olduğu görülüyor.

Bohemya kral ve kraliçesinin torunu Genç prens Palatina Elektörü Charles, Ashmole ile tanıştırıldığında “ve Dizbağı Nişanı hakkında bir sürü şey konuştuklarında”²³ şüphesiz geçmişin tatsız anıları yeniden canlanmıştı. Bu konuşma 1690’da gerçekleşmişti. Genç Palatina Elektörü daha

19 Josten, *Ashmole*, I, s. 182.

20 Ashmole, Garter, s. 411-16.

21 Bkz 3 Bölüm, 5. Bölüm.

22 Bkz. 2. Bölüm.

23 Josten, *Ashmole*, I, s. 237-8.

henüz babasının yerine, (Hartlib'in koruyucusu Charles Louis'in) Palatina tahtına geçmişti ve İngiltere'ye gelmişti. Ashmole, genç prens kitabının bir kopyasını hediye etti ve prens de Ashmole'a babasının Garter madalyasını, Charles Louis'in kuşağı ve üzerinde St. George haçının olduğu altın madalyayı vermişti. Elektör Heidelberg'e döndükten sonra Ashmole'un kitabı sarayda elden ele dolaşmaya başlamıştı ve içindeki "ilginç şeyler"²⁴ üzerine saatlerce konuşuluyordu.

Böylece Ashmole'un, simyager ve antika tutkunu olarak geriye doğru bakıp başarısızlıkla sonuçlanan hareketin anısını bugünde yeniden kurmak istediğini görüyoruz. Ve Ashmole, gerek simya alanında gerekse İngiliz antikalarına merakıyla Dee geleneği içinde yer alıyordu.

Kraliyet Cemiyeti kısa bir zaman içinde "Bacon tarzı deney"i geride bıraktı ve Cemiyetin ikinci nesli, en büyük matematik dehalarından bir olan Isaac Newton'ı takip etmeye başladı. Bilindiği gibi Newton'ın yayınlanan muazzam keşiflerinin yanı sıra yayınlanmamış çalışmalar olarak kalan gizemli denilebilecek bir takım ilgileri de vardı. Bu yayınlanmamış yazılarından biri de simya üzerinedir ve Newton'ın bu konuya ilgisi hayatının son dönemlerinde giderek daha çok yoğunlaşmıştır. Peki, rasyonel bilimlerin bu büyük kahramanının gizli bir simyager olduğu doğru olabilir mi? Ya da simyayla ilgilenmesi sadece geçici bir heves miydi yoksa bu ilginin onun için başka yorumları mümkün kılan bir yönü var mıydı?

Bu konu hakkında söyleyeceklerim iddialı olmaktan uzak bir tutumla ortaya konmuştur. Newton'ın yayınlanmayan yazılarını incelemedim, fakat bu meseleyi bu kitabın amaçladığı gibi yalnızca tarihsel araştırma bağlamına oturtmak ve Newton'ın simya çalışmalarına tarihsel bir açıdan bakmak mümkündür.

Newton, Gül-Haç manifestolarından haberdardı. *The*

24 *A.g.e.*, s. 238, 240-41. Kitapta muhtemelen Heidelberg'de buldukları ilginç şeylerden biri de "Ren Prensi Frederick'in Bohemya tacını giydiği" yıl verilen madalyayı gösteren illüstrasyondur. (*Garter*, s. 207) Madalyanın bir yüzünde Dizbağı, diğer yüzünde Palatina ve Bohemya Aslanları gözükmektedir.

Fame and Confession of the Fraternity R.C. başlıklı Thomas Vaughan'ın 1652 yılında yayınladığı İngilizce kitap kendisinde bulunuyordu. Bu kitabın el yazısıyla yazılmış ve Newton tarafından imzalanmış bir notu içeren kopyası Yale Üniversitesinin Kütüphanesinde mevcuttur.²⁵ Newton, kitabın üzerine yazdığı notta *Fama*'da Christian Rosenkreutz'un bedeninin bulunmasını anlatan kısmı alıntılanmıştır ve daha fazla bilgi edinmek için Michael Maier'ın iki kitabını incelemiştir. Bu kitaplar, Maier'ın *Fama*'da geçen ilkelere dayanarak yazdığı *Themis Aurea* yani "Gül-Haç Kardeşliğinin İlkeleri" ve Maier'ın yine çeşitli açılardan manifestolara değindiği ve yayınlandıkları tarihten bahsettiği *Symbola aureae mensae duodecim* 'dir. Newton, manifestoları ve Maier'i inceledikten sonra yazdığı notu şöyle bitirir; "bu bir düzenbazlık tarihiydi." Bu ifadeyi illa bir aşağılama niteliğinde almamak gerekir, bu, sadece Newton'ın Gül-Haç hikâyesinin bir mit olduğunu, bir *ludibrium* olduğunu bildiğini göstermektedir.

Frank E. Manuel'in Newton üzerine yazdığı kitapta, Newton'un el yazmalarından yola çıkarak oluşturduğu Newton ve simya başlıklı bir bölüm vardır.²⁶ Bu çalışmadan anladığımız kadarıyla Newton'ın simya çalışmalarıyla ilgili birçok metin toplamıştı ve bunların arasında tuhaf simyasal şiirler de yer alıyordu. Topladığı simya metinleri arasında yayınlanmış olanlardan en tanınmış Ashmole'un *Theatrum Chemicum Britannicum*'udur ve Newton bu kitabı "tekrar tekrar okuduğunu"²⁷ belirtir. Dolayısıyla Newton, kitabı incelerken Ashmole'un kitaba *Fama*'dan bir alıntıyla başladığını görmüş olmalı, ayrıca kitapta İngiliz simya yazarlarından bahsederken Michael Maier'ın hak ettiği değeri görmemesinden duyduğu üzüntüyü "bu bizim için bir utançtır" diyerek ifade ettiğini de görmüş olmalı. Newton,

25 Newton'da bulunan *Fame and Confession* kopyası üzerindeki not için bkz. Ian Macphail, *Alchemy and the Occult, Catalogue of Books from the Collection of Paul and Mary Mellon given to Yale University Library*, Yale, 1968, II, 102.

26 Frank E. Manuel, *A Portrait of Isaac Newton*, Cambridge, Mass., 1968, s. 160-90.

27 Manuel, *Newton*, s. 163.

Ashmole'un seçtiği İngiliz simyacıların Dee ve Kelly gibi Maier'ın takdir ettiği simyacılar olduğunu fark etmiştir. Buna ek olarak Newton, Ashmole'un Kelly'nin çalışmaları üzerine yaptığı yorumları okurken, John Dee'nin bütün hikâyesini ve yaptığı olağanüstü bilimsel ve matematiksel çalışmalarından dolayı saygı duyulması gereken bir kişi olduğunu öğrenmiştir. Ve kitapta yer alan Dee'nin "Tastement" şiiriyle "monas"ın gizemleri üzerine düşünme fırsatı bulmuştur.

Newton, Michael Maier'ın eserleriyle özellikle ilgilenmiştir, onun çalışmalarından özetler çıkarmış²⁸ ve hatta bazen de Maier'ın simya ile ilgili resimlerini kendi kelimeleriyle anlatmıştır; mesela "iki kadın aslanların üzerine binmek için giyinmiş ve her biri elinde bir kalp tutmaktadır..."²⁹ Newton, Maier'ın yeniden canlandığı simya dünyasına girmişti, bu dünyanın bir araya topladığı kaynakları incelemiş ve bunların simya resimlerindeki tuhaf görünümü üzerine düşünmüştü.

Maier'ın resimlerinde Dee'nin etkisini açık bir şekilde görmüştük³⁰ ve ayrıca Maier'ın simyayı, özellikle de İngiliz simyasını yeniden canlandırma çalışmalarında da Dee'den etkilendiğini biliyoruz. Dolayısıyla izlediğimiz tarihsel yaklaşım doğrultusunda Newton'ın simyasını Alman Gül-Haç hareketi ve Dee'nin bu hareket üzerindeki etkisi içinde ya da başka bir deyişle Gül-Haçlıların simya anlayışı üzerinden incelemenin uygun olacağını düşündük.

Dee gibi son derece dindar biri olan Newton da yoğun bir biçimde, Mutlak olanın, Tek Tanrı'nın ve doğada kendini gösteren kutsal bütünlüğün peşindeydi. Newton'ın doğaya fizik ve matematik yoluyla yaklaşarak yaptığı olağanüstü araştırmalar ve buluşlar kendisini tatmin etmiyordu. Belki de "Gül-Haç" simyasının doğaya yaklaşım tarzının, kendisini daha yüksek bir yere taşımasını bekliyordu.

Her halükarda Newton'u etkileyen simya Rönesansın-

28 *Symbola Aureae Mensae Duadecim* (Manuel, Newton) kitabından alıntılar yapmıştır. Newton, Maier'ın yazdığı bu kitabı Gül-Haç manifestoları için incelemiştir.

29 Manuel, *Newton*, s. 171.

30 Bkz. 6. bölüm.

da Ashmole'un *Theatrum Chemicum Britannicum* kitabının büyük payı vardı ve bu kitap da John Dee ve Maier'ın simya çalışmalarından esinlenerek oluşturulmuştu. O yüzden gelecek çalışmalar için şimdilik hipotez düzeyinde, "Gül-Haç"lılığa dair öğelerin, şüphesiz yenilenmiş ve değiştirilmiş bir biçimde, Newton'ın simya çalışmalarının içine girmiş olabileceğini söylemek abartılı bir varsayım olmayacaktır.

Bu bölüme dipnot olarak British Museum'daki Harley el yazmalarıyla birlikte muhafaza edilen "Gül-Haç" metinlerine değinmek yerinde olacaktır. Kitapta incelediğimiz önemli şahsiyetlere kıyasla Harley elyazmalarını yazan kişi öne çıkan biri değildir, fakat burada bahsetmemizin sebebi bu kişinin Alman Gül-Haç hareketine ait belgeleri kopyalamış olmasıdır.

Harley el yazmalarından 6485 ve 6486 aynı kişi tarafından ve muhtemelen aynı zamanda yazılmışlardır: bunlardan bir tanesine 1714 tarihi atılmıştır. Bu el yazmalarında 'Dr. Rudd' diye bir isimden sıklıkla bahsedildiği için, bunları yazan kişinin bir şekilde Dee'nin Öklid'e matematik üzerine yazdığı önsözü 1651'de yayınlayan Thomas Rudd ile bağlantısı olabilir.³¹ El yazısının sahibi şüphesiz ateşli bir Dee hayranıdır.

Harley 6485'de "Gül-Haç Sırları" üzerine tez başlıklı çalışmayı, metnin anlatım gücünden dolayı, Dee'nin yazdığı düşünülmektedir. Aslında, yazan kişi bu metnin yazarının Dee olduğuna dair herhangi bir şey söylemez, sadece Dee'nin yazdığına inandığı bir takım "belgeleri" kopyalandığını belirtir.³² Fakat metnin kendisi "Gül-Haç Sırları"nı John Dee'nin yazmadığını gösteriyor. Yine aynı elyazması

31 Euclid, *Elements of Geometry*, ed. Thomas Rudd, bu baskı Dee'nin önsözü eklenerek yeniden basılmıştır; bkz. French, *John Dee*, s. 174,217.

32 El yazması kitap üç madde içerir: (1) 'Gül-Haç Sırları', Lullist-tipi şemalar kullanan Paracelsist simya tezi. (2) *Clavis Chymicus*, simya terimleri sözlüğü, özellikle Paracelsist terimler içerir. (3) Michael Maier'ın *Themis aurea* kitabı temel alınarak açıklanan "Gül-Haçlıların İlkeleri ve Gizemleri". Bütün bu maddelerin "Dr. Dee'nin belgelerinden" kopyalandığı söylenir. Hiçbiri Dee yazmamıştır.

“Dr. Dee’nin belgelerinden” kopyalandığı söylenen iki parça daha içermektedir. Bunlardan biri “Gül-Haçlıların Kuralları ve Gizemleri”dir. Bunun büyük bir bölümü Michale Maier’in 1656 yılında yayınlanan ve Ashmole’a ithaf edilen *Themis aurea*’sından bire bir aktarılmıştır.³³

Harley el yazmalarını derleyen kişi, simya geleneğinden geliyordu ve bu gelenekte yazar ve yazının kaynağı her zaman için son derece büyük belirsizlikler taşır ve genelde de tanınmış birinin (o kişiler o eseri yazmamış olsalar bile) eseriymiş gibi sunulur (mesela muazzam bir simya literatürü Raymond Lully adıyla yayınlanmıştır fakat bu çalışmaların hepsi gerçek Ramon Lull’ın ölümünden sonra yazılmıştır). Burada ilginç olan ve Harley 6485’i incelemek için parantez açmamızın sebebi, 18. yüzyılın başlarında simya geleneğinin hala sürdüğünü ve Gül-Haç Literatürünün John Dee’ye atfedildiğini göstermesidir. Gül-Haç tarikatının *Fama*’da verilen ve Maier’in *Themis aurea*’sında açıklanan ilkeleri üzerine düşünmek istiyorsanız bunları Dee’nin olduğu varsayılan belgelerden kopyaladığınızı söylersiniz, fakat aslında kopyaladığınız Maier’in kitabının çevirisidir. Harley derlemeleri bu tuhaf yöntemle Alman Gül-Haç hareketinin ardında Dee’nin etkisi olduğunu onaylar.

Harley 6485’in hemen ardından gelen 6486’nın (kısaltılmış) başlığı şöyledir, “C.R. Gül-Haç Tarikatının Alman lideri tarafından yazılan Yüce Hermes’in Ünlü Düğünü ... Latince el yazmasından İngilizce’ye sadık bir şekilde Peter Smart tarafından 1714’de çevrilmiştir.” Sonraki sayfada ek bir açıklama yapılmıştır: ‘kenarlarda merhum Dr. Rudd’un kısa notları bulunmaktadır.’

Bu el yazması Ezechiel Foxcroft’un 1690’da yayınlanan *Chemical Wedding* çevirisinden neredeyse kelime kelime kopyalanmıştır.³⁴ Bu yüzden “Peter Smart”ın bu çevirinin

33 *Themis Auerea, The Laws of the Fraternity of the Rosie Cross, Written in Latin by Count Michael Maierus*, London, 1656. Ashmole’a ithaf kısmı N.L., T.S., H.S. olarak imzalanmıştır.

34 *The Hermetic Romance: or the Chemical Wedding, Written in high Dutch by Christian Rosenkreutz*, çev. E. Foxcroft, merhum Cambridge Kings College üyesi, London, 1690. Foxcroft’un çevirisi A. E. Waite’in *Real History of the Rosicrucians* kitabında.

kendisine ait olduğunu söylerken yalan söylediği görülür; benim bildiğim kadarıyla bu çalışmanın herhangi bir “Latince aslı” yoktu, sadece Almanca olarak basılmıştı, ayrıca el yazmasının kenarlarındaki notlar da yine Foxcroft’un çevirisinden kopyalanmıştı, dolayısıyla “merhum Dr. Rudd” tarafından yazılmış olamazdı.

Gelgelelim “Peter Smart”ı kısmen temize çıkarabilecek şey, muğlâklıklar taşıyan, karmaşık simya-geleneğini takip eden biri olmasıdır ve bunun katı bir bakış açısından yargılanmaması gerekir. Harley 6486’daki en dikkat çeken şey Dee’nin “monas hieroglyphica”nın Foxcroft’un *Chemical Wedding* çevirisinden kopyalanan (bu kopyadaki çizim, Almanca metindeki versiyonundan çok daha fazla benzetmektedir “monas”a) geniş çizimidir. Harley elyazmalarını derleyen kişi bu metni “Dee’nin belgelerinden” kopyaladığını belirtmese de bu kişi için *Chemical Wedding*’deki önemli nokta, bu metnin Dee’den alınan ilhamla yazılmış olduğuna inanmasıdır.

Dolayısıyla Harley el yazmalarını derleyen kişinin “Gül-Haçlılığa” Ashmole’un baktığı bakış açısına benzer bir noktadan baktığı, yani Alman Gül-Haççılığının en temelde Dee’nin etkisi sonucunda ortaya çıktığını düşündüğü görülür. Bilimsel bir yaklaşım benimseyen Ashmole, Harley el yazmalarının ilkel bir simya anlayışıyla yaptığı gibi kaynakları ya da yazarları birbirine karıştırmazdı fakat o da Gül-Haç manifestolarını, Maier ve onun simya ekolünü ve Dee’yi tarihsel olarak aynı sırada görür. Ve bu kişilerin ve olayların ardındaki tarihi de muhtemelen fark etmiştir; “Gül-Haç” hareketinin Palatina Elektörü Frederick’le bağlantısını, insanların Frederick’in Bohemya’ya tahtına çıkmasıyla gerçekleşeceğini bekledikleri evrensel reformasyon hayallerini ve Dizbağı Nişanının anlamını, en sonunda da Frederick’in çöküşüyle birlikte bütün bunların boşa çıktığını fark etmişti.

Bu bölümde tek bir konu üzerine yoğunlaşmak yerine parça parça hipotezler üzerinden ilerledik. Hipotez olarak, Newton’ın matematik ve fizik alanında elde ettiği büyük ba-

S. 65; ve *A Christian Rosenkreutz Anthology*’de yeniden basılmıştır, ed. Paul M. Allen, New York, 1968, s. 67 vd. Bkz. 5. Bölüm.

şarılarla simgelenen eksoterik hareketin ardında, bu eksoterik hareketle bağlantılı bir ezoterik hareket yattığını öne sürdük. Bu ezoterik hareket de sayılara önem atfediyordu fakat doğaya yaklaşımını, eksoterik hareketten farklı olarak, simya üzerinden geliştiriyordu. Newton'ın muazzam çalışması eksoterik yaklaşımın örneği, Ashmole'un yöntemi simya geleneğini önemsiyor ve canlı tutuyordu. Ve her ikisi de Kraliyet Cemiyeti üyesiydi.

Bu iki yaklaşımı “Gül-Haç” simyası üzerinden yani Alman Gül-Haç okullarında geliştirilen Dee'nin simya geleneğini üzerinden birleştirebilirdi. Newton'ın bütün bu çalışmalar arasında böyle bir bakış açısıyla bir köprü kurduğu söylenebilir. Newton üzerine yapılan güncel bir araştırma, Newton'ın bilimsel başarılarının ardında Rönesans tipi bir düşünüş tarzı olduğunu vurgular. Antik geleneğin bilgeliğinin, mitlerde saklı olduğunu düşünür Newton ve mitolojinin ardındaki gerçek felsefeyi kendi başına keşfettiğine inanır. J. E. Mcguire ve P. M. Rattansi “Newton and the Pipes of Pan” başlıklı makalelerinde, Newton'ın, Apollo'nun yedi telli lirinde ima edilen evren sistemini bulduğuna inandığını söylerler.³⁵

Bu tip müzikal ve kozmik analogiler Dee'nin “monas”ının ve Maier'ın müzikal ve simyasal ifade biçimlerini birleştiren resimlerini hatırlatır. Müzikal, matematiksel, simyasal ve İbrani, Kabalistik bir dinsel anlayış bağlamında yoğun şekilde dinsel öğeler taşıyan “Gül-Haç” simyası, Khunrath'ın *Amphitheatrum* gravüründeki Yehova'ya dua eden simyacıda görsel olarak anlatılmıştır (R.12), bu duacının Doğa yoluyla Tanrı'ya ulaşmak için kullandığı diğer yöntemler, müzik enstrümanlarıyla, mimari matematiğiyle ve simyanın kullandığı devasa fırınlarla simgelenmiştir. Bu gravürü, dö-

35 J. E. Mcguire and P. M. Rattansi, “Newton and the Pipes Pan”, *Notes and Records of the Royal Society*, 21 (1966), s. 108-41. Bu makalenin yazarları Newton'ın Maier'ın çalışmalarına karşı ilgisine dikkat çekmiştir. “Newton'ın çalışmalarını incelediği Michael Maier, bütün Yunan mitolojisinin simyaya ait sırları temsil ettiğini göstermek için büyük bir çalışma yapmıştır. Newton da “alanların armonisi” yorumuyla Maier'a benzer şekilde müziğin “fiziksel” sırların simgesel temsili olduğunu düşünür” (s. 136)

nem farklılıkları nedeniyle birkaç küçük değişiklik yaparak okursak, Isaac Newton'ın iç dünyasının bir ifadesi olduğunu söyleyebiliriz, onun farklı yollardan geçerek Tanrı'yı arama arzusunun ifadesi olarak da görülebilir belki.

Bu bölümün ve aslında bütün kitabın amacı bu tip düşüncelerin içinden geçerek şekillendiği tarih parçalarını bir araya getirmektir. Dee'den esinlenen Alman Gül-Haç Hareketinin ardında bu tip düşüncelerin yattığına inanıyorum. Ve bu düşünceler İngiltere'de Frederick'e destek vermediği için üzüntü duyan kişiler tarafından canlı tutuluyordu. Newton'ın tarihsel tutumu, kıyamet kehanetlerine olan yoğun ilgisinin onun, Frederick'in çöküşüyle beraber Protestanlığın, Avrupa'da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya geldiğine ilişkin yorumlardan haberdar olmasını sağlamış olmalı. Newton'ın Gül-Haç simyası üzerinden incelenmesi, fizik alanında yaptığı çalışmalarla simya çalışmalarını birleştirme imkânı veriyor ve bunları, tarihsel çalışmalarının ardındaki İbrani dindarlıkla bütünleştirmemize de yardımcı oluyor.

Gül-Haççılık ve Masonluk

Gül-Haç manifestoları ve bu manifestoların etkileri üzerine şimdiye kadar ciddi bir tarihsel araştırma yapılmamış olmasının nedeni, kuşkusuz bu tarz gizli örgütlere karşı olan ateşli taraftarların muhtelif zorluklar çıkartmış olmasıdır. Gül-Haççılık üzerine yazılmış muazzam literatür, Christian Rosenkreutz tarafından kurulan ve modern zamanlara kadar uzanmış olan gizli bir cemiyeti varsaymıştır. “Okültist” diye adlandırılan yazının, muğlak ve kusurlu dünyasında bu varsayım, bir tür literatür oluşturmuştur ve bu literatür hak ettiği şekilde ciddi bir tarihçinin ilgi alanı içine girmemiştir. Ve Gül-Haçlılar üzerine yapılan bulanık tartışmalarda genelde, Gül-Haçlıların tarihinin masonik mitlerin içinde ele alındığı görülür, bu durum araştırmacılar da çaresizce, dipsiz bir bataklığa batma hissi uyandırır.

Yine de, bu sorular Gül-Haçlılar üzerine araştırma yapmaya girişen herkesin karşı karşıya geldiği sorulardır ve bu kitap şimdiye kadar Gül-Haç manifestolarının ardındaki tarihsel süreçleri aydınlatmayı ve manifestoların-gizli cemiyet sorusuna değinmeden- etkilerini incelemiş olsa da, şimdi artık konunun bu yönünü de ele alma vakti gelmiştir. Her ne kadar çok kesin sonuçlara varılamasa da, en azından Gül-Haç hareketinin içine doğduğu tarihsel süreçler hakkındaki net bilgimiz sayesinde muğlaklıklara daha sarıh bir bakış açısından yaklaşabileceğiz.

Gerçekten de Gül-Haçlılar var mıydı? Siz onlardan biri misiniz? Hayır. Hiç Gül-Haçlı biriyle tanıştınız mı? Hayır. Gül-Haç literatürü üzerine bu araştırmayı yaparken bu tip tartışmaları, getirdiği olumsuz sonuçlarıyla birlikte sıkça duyduk ve bu tartışma halen sürmektedir. Bir Mason tarihçi, Gül-Haç teorilerini üç sınıfa ayırmıştır: *Fama*’da anlatılan Christian Rosenkreutz ve Gül-Haç Kardeşliği hakkındaki hikayenin gerçek olduğuna inananlar, bu tarikatın ve kurucusunun hikayesinin tamamen bir mit olduğunu düşünenler, Rosenkreutz’un hikayesinin tarihsel olarak gerçek olmadı-

ğını düşünen fakat “Gül-Haç”lıların gizli bir tarikat olarak varlığına inananlar.¹ Fakat artık ciddi bir şekilde bu konularla ilgilenen hiç kimsenin Rosenkreutz hikayesinin doğru olduğuna inanmadığı görülür. Ayrıca Gül-Haç tarikatının gizli bir topluluk olarak gerçekten yaşadığı ve bir mitin içinde saklandığına ilişkin görüş de Paul Arnold’un 1955 yılında yayınlanan kitabında detaylıca sorgulanmıştır.²

Benim araştırmalarım bu soruyu bütün kapsamıyla ele almamıştır; Gül-Haç heyecanı ile ilgili yayınlanmış olan her yazıyı okuduğumu söyleyemem, el yazmalarında ya da arşivlerde bu cemiyetin gerçekten var olup olmadığına dair olasılıkları tespit etmek için özel bir araştırma da yapmadım. Şimdiye kadarki araştırmalarımın bana gösterdiği kadarıyla kendini “Gül-Haç”lı olarak adlandıran herhangi bir gruba rastlamadım, dahası manifestoların yayınlandığı ve büyük bir heyecan dalgasının yayıldığı dönemde de örgütlü bir grup olarak varlık gösteren herhangi bir topluluğa rastlamadım. Gül-Haçlılar üzerine yazılmış muazzam miktarda araştırma mevcuttur fakat hiçbirisi böyle bir topluluğun varlığına dair herhangi bir kanıt elde edememiştir. Üstelik Gül-Haç metinleri oldukça yaygın, halka ulaşmış metinlerdi, kışkırtıcı bir şekilde ortaya çıkmışlardı.

Gizli bir topluluğun en önemli amacının kendini saklı tutmak olduğunu göz önünde bulundurursak, Gül-Haç tarikatının, eğer gerçekten var olsaydı, kendini böylesine hararetli bir şekilde açık etmesi biraz tuhaf olurdu. Manifestolar, aydınlanmış kişilerin, neredeyse perilere benzer şekilde, iyilik yapmak, tedavi etmek, doğa bilimlerine ve sanata ışık tutmak ve insanoğlunu Cennetten kovulmadan önceki duruma getirmek için dünyaya yayıldıklarını ilan eden, ütopist bir mit biçimindeki aydınlanma bildirileriydi. Bu yüzden bu manifestoların ardında gerçekten gizli bir tarikat olduğunu düşünmek yaygın bir yanlış anlamaydı dolayısıyla bu kişilerin gerçek olduğunu düşünenler bu yanlış anlamadan dolayı

1 A.E. Waite, *The Real History of the Rosicrucians*, London, 1887, s. 217-18.

2 Paul Arnold, *Histoire des Rose-Croix*, Paris, 1955. Peuckert, *Die Rosenkreutzer*, kitap bu konuda kesin bir sonuca varmamıştır.

mağçup olmuşlardır. Johann Valentine Andreae, Christian Rosenkreutz ve Kardeşliğinin bir kurgu olduğunu ortaya koymak için epeyce çaba sarfetmiştir.³

Fakat manifestoların bildirileri, gerçek bir topluluk ortaya çıkarmıştı. Gül-Haç Kardeşleri kurguydu fakat gerçek bir oluşuma, Hristiyan Birliklerinin kurulmasına yol açmışlardı ve bir topluluk oluşturmaya çalışan bu gruplar gerçektir.⁴

Dolayısıyla 'Gül-Haç'lıların gerçek olup olmadığı sorusunu bir kenara bırakıp, Gül-Haç hareketinin gizli bir topluluk kurmaya yönelik bir formasyon oluşturma ihtimali üzerine düşünmek şimdilik daha doğru olacaktır belki. Bili-min ilerlemesi için bir topluluk oluşturma düşüncesini daha önce, *Fama*'nın bilge kişilerin birbirleriyle keşifleri üzerine konuşabilecekleri ve işbirliği yapabilecekleri bir cemiyet içinde toplanma önerisinde görmüştük, bu düşünce daha sonra Kraliyet Cemiyetinde somutlaştırılmıştı. Peki manifestolarda geçmişte de varolmuş ve hala varlığını sürdüren uluslararası bir gizli cemiyete, yani Masonluğa dair bir plan ya da fikir var mıydı?

Gül-Haççılık ve Masonluk konusu üzerine yapılan tarihsel araştırmalar 18. yüzyılın başında Almanya'da başlamıştı. Ve Almanya'da yapılan araştırmanın sonuçları özellikle J. G. Buhle'nin 1804 yılında yayınladığı kitapta açıklandığı şekliyle, İngilizce olarak Thomas De Quincey'nin 1824'de yayınlanan makalesinde ortaya konmuştur.⁵ Otuz Yıl Savaşlarının dipsiz uçurumunda birçok bulgu yok olmuş olsa da, yine de Buhle'nin yaşadığı dönemdeki Alman araştırmacılar, geçmişe şimdi bizim olduğumuzdan daha yakındılar, dolayısıyla bu araştırmacıların De Quincey tarafından aktarılan teorilerine, bu problemi ilk kez çözme girişimini temsil etmeleri açısından bakmak yararlı olacaktır. Buhle'nin kita-

3 Bkz. 11. Bölüm.

4 Bkz. 11. Bölüm.

5 Thomas De Quincey'nin, 'Historico-Critical Inquiry into the Origins of the Rosicrucians and the Freemasons' makalesi ilk olarak *London Magazine*'de 1824'de yayınlanmıştı; daha sonra *Collected Writings*'de tekrar basılmıştı, ed. David Mason, Edinburgh, 1890, XIII, s. 384-448.

bındaki tartışmayı De Quiency şöyle sürdürür; ⁶

17. yüzyılın başında sıradışı yetenekleri olan genç bir adam tarafından çıkarılan bir söylentiydi bu. Fakat çoğu söylentiden çok daha yüce bir amacı ifade ediyordu; okur masonluğun iki yüzyıldan daha uzun süren bir zamanaşımından sonra uygarlaşmış dünyada halen geçerliliğini koruyan bütün sırlarını bulacaktır, Buhle'nin kitabı bunun izini sürmüştür: bu, amberin saman ve börtü böceği dondurarak saygın bir yere koyması gibi, en yarasız yahudinin bile mumyalamak anısını yaşatmak için duyduğu büyük isteğin ve felsefi yardımın gücüdür.

Buhle'nin Gül-Haç Manifestolarını yazdığını düşündüğü sıradışı yetenekleri olan genç adam Andreae'dır; söylenti ise, Buhle'nin Masonluğun kökeni olarak Kabul ettiği Gül-Haç Kardeşlerinin hikayesidir. En son cümlede De Quincy'nin, Buhle'nin üslubunu parodi ettiği görülür.

De Quiency, Alman araştırmacılardan öğrendiklerini detaylandırıp bazı eklemeler yaparak tartışmasını sürdürürken "Almanya'da Gül-Haç Kardeşlerinin okulu ya da locasının kurulmasıyla ilgili herhangi bir bilgiye hiçbir tarihsel kayıta" rastlamadığını belirtir. Fakat Gül-Haççılığın İngiltere'ye aktarıldığında Masonluğa dönüştüğüne inanır. Bütün ciddiyetiyle, "Masonluğun Gül-Haççılığı İngiltere'ye taşıyan kişiler tarafından değiştirildiği biçiminin, Gül-Haççılıktan ne eksigi ne fazlası" olduğunu belirtir ve ona göre Masonluk İngiltere'den Avrupa'daki diğer ülkelere yeniden ihraç edilmiştir. İngiltere'ye Gül-Haççılığı aktaran ve ona yeni bir isim veren kişi, De Quincy'e göre, Robert Fludd'dır. Masonik inançlar ve pratiklerin Kudüs tapınağının inşa edilmesiyle ilgili mistik açıklamaları, De Quincy'e göre Gül-Haç metinlerinde zaten görülmektedir, fakat Gül-Haççılık İngiltere'ye aktarıldığında bu inanç ve pratikler Masonlar tarafında duvarcı ustalarının loncalarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu yüzden kendinden emin bir şekilde şöyle der: ⁷

Masonlar, Gül-Haç tutkusundan doğmuş bir topluluktur, 1633-1646 yılları arasındaki onüç yıllık dönemde ve muhtemelen

6 *A.g.e.*, s. 386

7 *A.g.e.*, s. 426

1633 ve 1640 yılları arasında ortaya çıkmıştır.

Bu teori tamamen doğru olarak kabul edilemez fakat 17. yüzyılın başında İngiltere'den Almanya'ya geçen düşünce akımları ve tam tersi Almanya'dan İngiltere'ye aktarılan düşünce hareketlerini hatırlarsak, De Quiency'nin İngiltere ve Almanya arasında bir bağlantı görmesi, bir ülkeden diğer ülkeye aktarılan düşüncelerin olduğunu düşünmesi oldukça ilginçtir.

Tarih biliminin en tartışmalı konularından biri de Masonluğun başlangıcıdır.⁸ Bu konuyla ilgilenenler, Masonluğun efsaneleştirilen tarihinde anlatılanlar ile, gerçekten organize bir kurum olarak ne zaman ortaya çıktığını ayırmamak durumundadır. Masonik efsanelere göre, masonluk mimari kadar eskidir, Süleymanın Tapınağının yapıldığı döneme ve katedralleri inşa eden duvarcı ustaları loncasına dek uzanır. Bir noktada, operatif masonluk, yani duvarcı ustalığı, spekülative masonluğa, yani inşa sürecinin ahlaksal ve mistik yorumuna ve oradan da ezoterik ritleri ve öğretileri olan gizli bir topluluğa dönüşmüştür. Bu dönüşümün ne zaman gerçekleştiği, masonik yapı ve organizasyonun hangi tarihte kurulduğuna dair kesin bir bilgi yoktur.

Bu konuyla ilgili kısıtlı bilgilerimizden biri de Elias Ashmole'un mason locası üyeliğine kabul edildiği tarihtir. Ashmole, günlüğünde 16 Ekim 1646'da Lancashire Warrington'da Mason locasına kabul edildiğini yazar.⁹ Loca, Ashmole tarafından kurulmamıştı, halihazırda, Ashmole üye olmadan önce bulunuyordu. Kendisiyle aynı zamanda locaya kabul edilen başka kişilerin isimlerini de verir Ashmole. Bunlardan biri, iç savaş döneminde cumhu-

8 Masonluk üzerine yazılan daha eski yayınlar gerçekler ve miti içinden çıkılmaz bir şekilde birbirine karıştırır. Konuya daha modern ve eleştirel bir yaklaşım için bkz. Douglas Knoop ve G. P. Jones, *The Growth of Freemasonry*, Manchester University Press, 1947. Rönesans Hermetik geleneğinin Masonluk üzerindeki etkisi *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*'da açıklanmıştır, s. 274, 414-16, 423; *The Art of Memory*'de s. 303-5, I. Hafıza sanatının Rönesans okült biçimleri muhtemel etkiler olarak öne sürülmüştür.

9 Josten, *Ashmole*, I, s. 33-5.

riyetçiler tarafında yer alan kuzeni Henry Manwaring'dir. Ashmole'un kralcı olduğunu biliyoruz, demek ki iç savaşlar döneminde birbirine karşıt taraflar Masonluğa katılabiliyordu. Ashmole'un masonik inisiyasyonla ilgili açıklamasının "İngiliz Locasındaki spekülâtif masonluğun bilinen ilk kaydı" olduğu söylenir.¹⁰ Masonluğun ilk dönemlerine dair yapılan bu açıklamanın, Gül-Haç manifestolarını kendi eliyle kopyalayarak resmi bir mektupla Gül-Haçlıların amaçlarını takdir ettiğini ve aralarına katılmak istediğini belirten ve geçen bölümde Gül-Haççılık üzerine araştırmalarını incelediğimiz Ashmole ile ilgili olması önemlidir.¹¹ Ashmole'un bu yaptığı, yani Gül-Haç geleneğini manifestoları temel alarak taklit etmek fakat kendine Gül-Haçlı diyen herhangi gerçek bir gruptan bahsetmemek o dönemde sıkça yapılan bir uygulamaydı. Ashmole'un mason olması bütün bunları yapmasında etkili olmuş muydu diye sormak gerekir. Ashmole'un alıntıları ve Gül-Haç manifestolarını onaylaması, (eğer Gül-Haçlılar diye bir topluluk yoksa) başka bir gizli bağlantısı olduğunun bir göstergesi olabilir mi?

Ashmole'un 1646 ekimindeki masonik inisiyasyonu bu cemiyetin varlığına dair en erken kayıt olarak kabul edilse de, Ashmole'un üyeliğinden önce onaylanmış bir kayıt daha bulunmaktadır. Bu kayıt 20 Mayıs 1641'de Edward Moray'ın Edinburg'daki mason locasına kabulünü gösteren belgedir.¹² Moray, Kraliyet Cemiyetinin kuruluşunu muhtemelen diğer herkesten daha çok desteklemiştir ve II. Charles'ı, bu cemiyetin onun gözetiminde kurulması yönünde ikna etmiştir. Moray, simya ve kimyaya derin bir ilgi duyuyordu. Böylece masonik localarda üyelikleri bulunan ilk kişiler olan Ashmole ve Moray, Kraliyet Cemiyetinin de kurucu üyeleriydi.

Bu bilgiden yola çıkarak masonik organizasyonun varlığının Kraliyet Cemiyetinin 1660'da kuruluşundan en az yirmi yıl öncesine dayandığını görüyoruz. Bu verdiğimiz tarihlerden öncesine ilişkin herhangi bir belge bulunmamaktadır.

10 A.g.e., s. 34.

11 Bkz. 14. Bölüm.

12 Bkz. D. C. Martin, 'Sir Robert Moray', *Royal Society*, ed. H. Hartley, s. 246.

1638 yılında Gül-Haçlılıkla masonluk arasında bir bağlantı bulunduğuna dair genel bir kanı olduğunu görüyoruz. “Mason Sözü” ile ilgili bilinen en eski kayıt Edinburg’da 1638 yılında yayınlanan bir şiiirdir. Şiir, ölçülü yazılmıştır ve Perth ve çevresinden bahseder:¹³

Bizim kehanetlerimiz gizli ve inceliklidir
Çünkü biz Gül-Haç Kardeşleriyiz
Mason sözümüz ve önsezimiz var
Geleceği dosdoğru görebiliriz

Bu şiirde Gül-Haç kardeşleri ikinci görüş getiren periler gibi anlatılmıştır, fakat Gül-Haç kardeşlerinin bu şekilde şiirsel ve edebi anlatımı içinde masonik “söz”ün ilk defa matbu bir şekilde geçmesi oldukça ilginçtir.

“Kabul edilmiş Masonlar”la ilgili ilk matbu belge 1676 yılında masonik bir metinde görülmüştür:¹⁴

Modern yeşil rozet tarikatı, köklü Gül-Haç Kardeşliğiyle beraber; Hermetik Üstad ve kabul edilmiş masonlar grubu 31 Kasım’da ziyafete davetlidir.

Daha sonra komik bir menü verilir ve davetlilerden gözlük takmaları istenir. Yoksa bu adı geçen toplulukların (şimdiye kadar olduğu gibi) görünmezliğe büründükleri düşünülecektir.” Bütün ezoterik topluluklar –bunlardan ikisi Masonlar ve Gül-Haçlılardır- üyelik açısından birbirlerinden ayrıldıkları halde, yeterli ölçüde ortak yönleri vardır ki hep birlikte olağan bir şekilde yemek yiyebilmektedirler. “Görünmezlik” üzerine yapılan eski şaka, bu göndermeyi eski Gül-Haç geleneğine bağlar.

Daha sonra, 1750 yılında yazılan bir mektupta şu ifade geçmektedir: “İngiliz masonlar, bazı seramonileri Gül-Haçlılardan almışlardır ve topluluklarının Gül-Haçlıların bir devamı olduğunu, onlarla özdeş olduklarını belirtirler.”¹⁵ Şimdi artık, çok daha geç bir tarihe, 18. yüzyılın ortalarına

13 Knoop, Jones and Hamer, *Early Masonic Pamphlets*, Manchester, 1954, s. 30.

14 *A.g.e.*, s. 31.

15 *A.g.e.*, s. 235.

gelmiş bulunuyoruz; Fransa'da Masonlukta yeni bir "derecenin", diğer bir deyişle ritüeller dizisinin başlatıldığı yıllardayız. Bu yeni dereceye Gül-Haç derecesi adı verilmişti;¹⁶ bu derecenin benimsediği öğreti, görüldüğü kadarıyla kesinlikle Hristiyanlıktı (diğer derecelerin deist anlayışından ziyade Hristiyanlık doğrultusunda devam etmiştir) ve şövalyelik mistisizminden etkilenmiş olduğu söylenebilir. Bu masonik geleneğin içinde bir onaylamadır, geç de olsa Gül-Haçlılarla masonluk arasında bir ilişki olduğunun kabûlüdür.

Bu geç göstergeler ve gelenekler ilginç olsalar da, o dönemde, yani 17. yüzyıl başlarında, Gül-Haç düşüncesinin manifestolar yoluyla yayıldığı yıllarda, bize ışık tutması için güvenilebileceğimiz bilgiler değildir. Bizim sorduğumuz soru hala o eski sorudur; o dönemde Gül-Haçlılar diye anılan gizli bir örgüt gerçekten var mıydı?

Bu bölümün başında böyle bir örgütün gerçekte var olmadığını söylediğimiz noktadan sonra bu sorunun, belli bir ölçüde değiştiğini söyleyebiliriz ve soruyu şöyle genişletebiliriz: eğer Gül-Haç örgütü diye bir topluluk hiç olmadıysa, o zaman arkaplanda erken masonluk, ya da pre-masonik bir hareket bulunuyor muydu?

Masonluğun efsanevi tarihi, yani duvarcı ustalığı, bazı ortaçağ şiirlerinde anlatılmıştır (1400'lü yıllarda) bu şiirler Masonlar için, spekülatif masonluğun türediği eski operatif masonluğa, yani ustalık ya da loncaya dair belgeler olarak değerli görülmüştür. "Manuscript Constitutions of Masonry"¹⁷ olarak adlandırılan bu belgelerde duvarcı ustalığı yani inşa etme ya da mimari, geometri ile tanımlanır. Bir rivayete göre geometri, büyük tufandan önce keşfedilmişti; başka bir rivayet de İbrahim'in Mısırlılara geometriyi öğrettiği yönündedir. Klasik bir kaynağa (Diodorus Siculus)

16 R. F. Gould, *History of Freemasonry*, London, 1886, V, s. 159-61; gözden geçirilmiş baskısı, R. Poole, London, 1951, III, s. 267-77.

17 En önemli 'MS Constitutions of Masonary' ya da 'Old Chrages' *Regius* ve *Cooke* elyazmalarının içinde olanlardır, her ikisi de 1400'lerde yazılmıştır; bu el yazmalarından yapılan alıntılar Knoop ve Jones'un *Genesis of Freemasonry* kitabından altıntılanmıştır, s. 62-86.

göre ise, geometrinin yine Mısırlılar tarafından Nil nehri-
nin taşkınlarını kontrol altında tutabilmek için kullanıldığı
söylenir. Geometriyi bulan kişinin, Öklid ile özdeşleştirilen
Thoth-Hermes'e yani diğer adıyla Hermes Trismegistus ol-
duğu düşünülür. Böylece, geometrinin ya da duvar ustalığı-
nın ve dolayısıyla da Masonluğun çıkış noktası çok eskiye,
Yahudi ya da Mısır tarihinin ötesine dayanır ve Rönesans'da
*prisci theologi*¹⁸ eski Tanrıbilimcilerin "kadim bilgeliği"
olarak adlandırılan mistik anlayışıyla ilişkilendirilir. Maso-
nik mitolojide, kadim bilgeliğin Süleyman tarafından Tire
Kralı Hiram'ın yardımıyla inşa edilen ve kutsal olarak kabul
edilen Tapınağın geometrisinde yattığı söylenir. Tapınağın
mimarının Hiram Abif olduğuna inanılırdı ve Hiram Abif'in
(Kral Hiram ile karıştırmamak gerekir) ölümü masonik ritü-
elin sembolik temasını biçimlendirmişti.

Masonik mitolojinin ve mistisizm resmi tarihini anlatan
ve anladığım kadarıyla halen Masonlar tarafından yetkin
bir kitap olarak görülen kaynak, James Anderson tarafından
1725 yılında yayınlanan *Constitutions of Freemasons*'dur.
Cemiyete yeni bir kardeş katıldığında okunan bir bölüm de
vardır kitapta:¹⁹

Temel bilimler, özellikle de geometri ilk babamız, Evrenin
Ulu Mimarı Tanrı'nın suretinde yaratılan Adem'in, özünde yazı-
lıydı; çünkü cennetten kovulduğundan beri Geometri ve Temel
bilimlerin ilkelerini onun evlatlarında bulabiliyoruz.

O halde geometrinin tarihi İncil'in tarihinden önceye
dayanır ve Süleyman Tapınağı ile doruk noktasına varmak-
tadır.

Mason tarihini anlatan kitapların çoğunda görüldüğü
gibi *Constitution* başlıklı kitapta da İncil'de geçen inşa, in-
şaat, usta hikâyelerinden sonra, İncil-dışındaki mimariden

18 D.P. Walker, 'The Prisca Theologia in France', Journal
of the Warburg and Courtauld Institutes, XVII (1954), s. 204-59;
D.P. Walker, *The Ancient Theology*, London, 1972; Yates, *Giorda-
no Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 14, 17-18 *passim*.

19 James Anderson, *The Constitution of Freemasons*, 1723;
L. Vibert'in giriş yazısının eklendiği aynı basım, London, 1923,
s.I.

söz edilir. İlk önce Yahudilerden Yunanlılara geçen ‘kraliyet mimari sanatı’ anlatılır. Daha sonra Roma bu sanatı öğrenir ve bilimin ve imparatorluk gücünün merkezi haline gelir, bu refah döneminin en uç noktasını Augustus Ceasar’la yaşar, ‘onun imparatorluğu döneminde Kilisenin ulu mimarı (İsa) Mesih doğmuştur.’ Augustus ‘şimdiye kadar yaşamış mimarların en büyüğü VITRUVIUS’u’²⁰ casaretlendirmiş ve desteklemiştir. Ayrıca Roma’daki masonik Loca’nın Büyük Üstadı ve Augustus üslubunun kurucusudur.

Daha sonra hikâye Barbar saldırıları karşında ‘Roma Duvar ustalığının düşüşüne ve Gotik üslubun yükselişine doğru hızla ilerler. Ve ‘cahiliye döneminde’ geometrinin büyüculükle bağdaştırıldığı ve itham edildiği belirtilir.²¹

Yakın dönemlere geldiğimizde, Kraliçe Elizabeth’in mimariye çok düşkün olmadığını fakat I. James’in İngiliz localarını canlandırdığını ve Roma mimarisini iyileştirerek Gotik üslubun bilgisizliğinden kurtardığından bahsedilir.²² İtalya’da öne çıkan bir takım parlak mimarlar klasik üslubu canlandırmaya başlamışlardı ve asıl önemlisi bunlar büyük usta Palladio tarafından restore edilmişti. Palladio, İngiltere’deki ‘Büyük ustamız-Mason Inigo Jones’un rakibiydi.²³ I. Charles, tıpkı II. Charles gibi mason olan Jones’u himayesi altına almıştı. Hikayede St. Paul’ün mimarı Sir Christopher Wren’den de övgüyle bahsedilmiştir.

Bu tarihsel hikaye, kesin bir bilgi edinmeye çalıştığımız noktaları muğlak bırakır. Masonluk ne zaman örgütlü bir gizli topluluk olarak kurulmuştu? Masonluk üzerine yazılan kitapların çoğu, İncil’deki mimari üzerine efsanevi hikâyelerle, genel olarak mimarının tarihiyle masonluk tarihini, James Anderson’ın 1725’de yazdığı *Constitution* kitabındaki anlatımında görüldüğü gibi birbirine karıştırır. Fakat, daha ziyade masonluk üzerine çalışan tarihçilerini vurguladığı bir noktayı belirtmekte fayda var; muhtemelen ‘Spekülatif’ masonluğun ‘operatif’ masonluktan yavaş yavaş ayrılması, Vitruvius ve Klasik mimarının canlanmasıyla

20 A.g.e., s. 24-25.

21 A.g.e., s. 36.

22 A.g.e., s. 38 vd.

23 A.g.e., s. 39

başlamıştır. Anderson bu konuda net olmasa da, anlatısında Inigo Jones çok önemli bir yere sahiptir ve belki de Inigo Jones'un 'Augustan üslubunun' doğuşu ve yayılmasını sağlamasıyla Masonluğun İngiltere'de, efsanelerden sıyrılarak bir kurum olarak ortaya çıkmasına yardımcı olduğunu düşünüyordu.

Mason tarihinde tuhaf bir eksiklik dikkat çeker, ünlü bir Hermetik Filozof olan, Öklid'in İngilizce çevirisinin meşhur önsözünde VITRUVIUS'u²⁴ öven ve Öklid'in, mimarının, ve bütün matematik sanatlarının yeniden canlandırılmasında ısrar eden John Dee'den hiç bahsedilmemesinin nedeni ne olabilir? Öklid'in İngilizce çevirisi, Dee'nin önsözüyle birlikte 1570'de yayınlanmıştı- bu kitap kutsal geometri sanatının kesinlikle en dikkate değer eseri idi ve İngiltere'de Inigo Jones'dan çok önce klasik mimarının yeniden doğuşunu müjdelemişti. Masonların, Dee'nin Öklid'e yazdığı önsözden ve bu önsözde Vitruvius'dan yaptığı alıntılardan haberdar olmamaları imkânsız görünüyor. Ve aslında James Anderson da bu önsözü biliyordu hatta birkaç yerde neredeyse harfi harfine bu metinden alıntı yapar gibi yazmıştır. Mesela, Anderson'ın, Augustus döneminde 'Tanrı'nın Mesihinin, Kilisenin ulu mimarının' doğduğunu anlattığı bölümle, Dee'nin, 'Augustus döneminde baş üstadımız doğmuştu' ifadesini karşılaştırın.²⁵ Öyle görünüyor ki Dee, Masonluğun resmi tarihinde kasıtlı olarak dışarıda bırakılmıştır.²⁶ Dee'nin dışarıda bırakılmasının nedeni ne olabilir? Belki de isminin "cadılık"la birlikte anılması ve Meric Casaubon'un yayınladığı kitabın itibarını sarsmış olmasından dolayı Dee'den uzak duruluyordu. Fakat ironik olarak Dee, yazdığı önsözde cahil kişiler tarafından kendine yöneltilen cadılık suçlamalardan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir ve Dee gibi Anderson da *Constitution*'da "cahillikler dönemi"nde geometrinin cadılıkla bağdaştırıldığından bahsetmiştir.

Burada bir sorunla karşılaşıyoruz. Peki, bu sorunun bi-

24 Dee'nin önsözünde Vitruvius'dan bahsettiği pasajlardan alıntılar *Theatre of the World* kitabımda mevcuttur.s. 190-7.

25 Alıntı a.g.e., s. 192

26 Anderson'ın *Constitution* kitabında Dee'nin dışarıda bırakılmasını French tuhaf bulmuştur, *John Dee*, s. 161 n.3

zim Gül-Haçlılık ve Masonlukla ilgili sorduğumuz sorularla ilişkisi nedir?

Bu sorulara kesin bir cevap verebileceğimi sanmıyorum. Bu bölümün başında da belirttiğim gibi, bu kitabın öncelikli amacı gizli cemaatlerle ilgili soruları cevaplamak değildir. Bütün yapabileceğim bu kitapta ortaya serilen tarihsel hareketlerle, ileride yapılacak tarihsel çalışmalarda araştırmacıların yeni kanıtlar bulma umuduyla yürüyebileceği yollar açmaya çalışmaktır.

Tamamen hipotez olarak, ilerde yapılacak tarihsel çalışmaların izleyebileceği bir tarihsel akış düşünelim, Elizabeth İngiltere'sinde Kraliçenin taraftarları, Dee'nin hareketi ve Philip Sidney ile bağlantılı daha sonra masonluk fikrine doğru evrilen bir fikrin geliştiğini varsayalım. Elizabeth İngilteresinde yeniden canlanan şövalyelik ve Rönesans'ın ezoterik hareketlerinin birleşip tehlikeli bir düşmana karşı ruhen birlik oluşturdıklarını düşünürsek, bu koşullar altında muhtemelen gizli gruplaşmalar olacaktır. Bu hareketler, Palatina Elektörü ve Stuart hanedanına mensup eşinin evliliğiyle yurt dışına taşıtığında sadece İngiliz şövalyelik fikrini ve İngiliz simyasını değil, buna ek olarak John Dee'nin, bu tip hareketlerin çoğunda olduğu gibi, kısmen sorumlu olduğu bir çeşit pre-masonik düşünceyi de içeriyor olmaz mı? Araştırmacılar Gül-Haçlılar üzerine çalışan kişiler içinde özellikle Maier ve Andreae'nın yazdıklarında, olası masonik görüşlere bakmalıdır, gerçi bu görüşleri o dönemde genel olarak Rönesans görüşlerinden ayırmak bir hayli güçtür.²⁷

Gizli cemaatler, dönemin baskısı altında geliyor olsalar da bu cemaatlerin sayısı ve eğer varsa, birbirleriyle nasıl ilişki kurduklarını bilmememiz problemi karmakarışık bir hale getirmektedir.

Daha önce belirtildiği gibi, 16. yüzyılın sonlarında oluşan bütün gizli hareketlerin Palatina Elektörünün etrafındaki

27 Mesela, Süleyman'ın Tapınağının oranlarındaki mistisizm, erken dönem İtalyan Rönesans mimari teorisinde gizlidir. (Bkz. R. Wittkower, *Architectural Principles in the Age of Humanism*, s. 91, 106, 136) ve bu konuda Andreae ve Maier üzerine yapılacak bir çalışmanın illa masonluk bağlamında ele alınması gerekmemektedir.

harekete olumlu bakmış olabileceği söylenebilir. Family of Love adlı cemiyet 16. yüzyılın sonunda Hollanda'daki koşullar içinde doğduğunu ve gizli bir topluluk ve gerçek bir kurum olarak varlık gösterdiğini, tanınmış birçok insanın da bu topluluğa üye olduğunu biliyoruz. Bu cemiyet, üyelerinden, görünürde herhangi bir dini mezhebin mensubu gibi davranırlarken, cemaatle ilişkilerini gizlice sürdürmelerini istemiştir. Family of Love cemiyeti, benimsediği bu yaklaşım bağlamında masonlukla ortak yönlere sahiptir. Bu cemiyetin yayıncılar arasında birçok üyesi bulunuyordu mesela Antwerp'deki büyük yayıncı Plantin bunlardan biriydi ve yayınladığı kitaplarla bu cemiyetin tanıtımını yapıyordu. Daha önce de belirtildiği gibi, kendisi de yayıncılık yapan ve Plantin'in yayıneviyle ilişkisi bulunan De Bry ailesi²⁸ Familist üyesi olabilirdi ve şirketlerini Palatina bölgesine, Oppenheim'a taşıdıktan sonra Fludd ve Maier gibi Gül-Haç yazarlarının kitaplarını yayınlamaları, Palatina'daki gizli hareketlere duydukları ilgiden kaynaklanıyor olabilirdi. Yine, "Gül-Haç" hareketi üzerinde Giordano Bruno'nun etkisinin de olabileceğini tespit etmiştik.²⁹ Son derece koyu bir Hermetik filozof olan Bruno, 16. yüzyılın sonlarında Avrupa'da, "Mısır" dinine ve iyi büyüye geri dönüş şeklinde bir genel reformasyon talep eden ezoterik hareketin yayılmasını sağlamıştı. Bruno'nun bu hareketin öncülüğünü yaparak Almanya'daki Lutheryen çevrelerde "Giordonist" adı verilen gizli bir tarikat kurmuş olma ihtimali vardır. Bruno, İngiltere'ye gitmişti ve burada muhtemelen Sidney ile görüşmüştü, Elizabeth dönemi şövalyelik tarikatının daha ezoterik eğilimli olanlarına kendini sevdirmişti.³⁰ Burada yine "Gül-Haç" üzerindeki muhtemel etkilerin başka etkilerle karıştığını görüyoruz.

Familist cemiyetinin etkisinin Hollanda'dan doğan gizli bir akımı temsil ettiğini; Bruno hareketinin de İtalya'daki diğer gizli hareketlerin ilgisini çektiğini söyleyebiliriz; ve bunlar gibi yoğun bir şekilde John Dee etkisi taşıyan hare-

28 Bkz. 6. Bölüm

29 Bkz. 6. Bölüm.

30 *Giordano Bruno and The Hermetic Tradition*, s. 275 vd.

ketlerin, Frederick'i Bohemya tahtına oturtturarak Avrupa'nın "özgürleştirilmesi" için büyük bir hamle yapan İngiliz ezoterik hareketle bir arada varolduğu düşünülebilir.

Tabii bu yaptığımız "belkiler" ve "eğer"lerle karanlıkta el yordamıyla ilerlemeye çalışmaktan başka birşey değil, fakat bu belirsizlikleri tanımlamak bu bölümde ele aldığımız konunun güçlüklerini göstermek açısından gereklidir. 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başlarının gizli cemiyetler çağı olduğunu biliyoruz, fakat bu cemiyetlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ya da birbirlerinden hangi yönlerden ayrıldıklarını bilmiyoruz. 1676 yılına ait İngiltere'de bulunan bir metin, yeşil rozet tarikatının³¹, Gül-Haç Kardeşleri, Hermetik üstad ve kabul edilmiş masonlarla yemek yediğini anlatmaktadır, bu üç topluluğun da ortak yönü "görünmez" olmalarıdır. Belki de bu kesit, gizli toplulukların birbirleriyle kurduğu eski iletişim geleneğini temsil ediyordu, gerçi daha önceki felaket yıllarında bu tip ilişkiler son derece ciddi ve tehlikelerle doluydu.

Eğer Alman Gül-Haç hareketinin etrafındaki bu gizli karmaşık durumlar içinde Dee ile bağlantılı masonik bir hareketten kaynaklanan, ve belki de İngiliz Şövalyelik tarikatının etkileriyle birleşerek 'Gül-Haç' adını alan bir İngiliz ezoterik etki varsa, bu gizemli manifestoların ardında gerçek birşey bulunuyor olabilir, pre-masonik hareket gibi birşey.

Şunu tekrar vurgulamalıyım ki, bu gruplamaları, ilerdeki araştırmalara rehberlik etmesini sağlamak için sadece hipotez olarak ortaya koymaktayız. Çünkü masonluk tarihinin başlangıç noktasını araştıranlar tarafından bu bölüm henüz incelenmemiştir ve sanırım hiç kimse Alman Gül-Haç hareketinin üzerindeki İngiliz etkilerinden haberdar değildir.

Eğer bu etkiler 17. yüzyılın başında İngiltere'den Almanya'ya ulaştıysa, (ayrıca Dee'nin Bohemya'daki misyonu üzerinden de aktarılmıştır), İngiltere'ye ne zaman geri dönmüştür? Kuşkusuz 1620 yenilgisinden sonra. Bu tarihten itibaren meydana gelen ve Bohemya Kralı ve Kraliçesinin

31 Bu topluluk Whig'lerden [17. ve 18. yüzyıllarda hükümdara karşı parlamentonun üstünlüğünü savunan (ve sonradan yerini liberal partiye bırakan) siyasi parti üyesi] oluşuyordu; bkz. G. M. Trevelyan, *England under the Stuarts*, s. 378 vd.

Lahey'de uzun yıllar sürececek olan sürgün hayatını başlatan korkunç olaylar, Frederick ve Elizabeth'e karşı büyük bir sempati ve sadakat oluşturmuştu.

Ve bu noktada, yeni tarihsel yaklaşım yöntemi oldukça yeni bir araştırma alanı ortaya koymuştur. Lahey'de 1622 yılından itibaren 'Gül-Haç' hareketleri başgöstermişti, bu hareketlerle ilgili zaten oldukça fazla belge bulunduğunu biliyoruz ve daha fazlasına da istenirse ulaşılabilir.³² Örgütlü Masonların, Lahey'de, büyüyebilecekleri bir toprak bulmuş olmaları mümkündür; Belki de kaybedilmiş davalarına sadık kalarak eski Bohemya kralının ölümünün ardından uzun süre Lahey'de yaşamaya devam eden eski Bohemya kraliçesinin yanında, 'Gül-Haç'lılarla birleşerek ya da onlardan ayrı gelişmek niyetindeydiler. Stuart Hanedanlığı üyelerinin büyük çoğunluğu masondur. Tahta talip olanlar tarafından kuşatılan James yanlısı (Jacobite) masonları düşünün. Stuart Hanedanlığından yalnızca Bohemya'nın eski kraliçesi Elizabeth Sturart'ın çevresi bu açıdan yeterince incelenmemiştir. Elizabeth, güçlü bir kişiliğe sahipti ve Parlamento yanlıların bile kabul edeceği türden, sürgündeki Bohemyalı Comenius ile benzer şekilde, II. Charles'ın restorasyonunu kolaylaştıran bir çeşit kralcılığı ayakta tutmak için çok büyük bir çaba göstermişti ve etkili olmuştu. Devrimden kraliyete geri dönüşün bu kadar sorunsuz gerçekleşmiş olması gerçekten şaşırtıcıdır ve masonukla bir ilişkisi olabileceğinden şüphelenilmiştir.

Dolayısıyla, tarihsel çalışmalarımız, J. G. Buhle'nin teorisinde, onun ileri sürdüğü şekilde olmasa da, birşey olduğunu göstermektedir; Avrupa'da oluşan bir olgu olan masonluğun

32 Peter Mormius, *Arcana totius naturae secretissimus*, Leyden, 1630, bu kitap 17. yüzyıl başında Lahey'deki 'Gül-Haççılık' üzerine yazılan dikkate değer çalışmalardan biridir (ben şahsen okumadım kitabı) bu çalışmanın önsözünde Gül-Haç tarikatının kurucusunun Christian Rosenkreutz değil 'Frederick Rose' olduğu söylenir (bkz. Arnold, *Histoire des Rose-Croix*, s. 256-7). Hollanda'daki Gül-Haççılıkla ilgili bir diğer ilginç olay da, bir ressamın Gül-Haçlı olması nedeniye tutuklanıp, işkence görmesi ve İngiltere kralı I. Charles'ın araya girmesiyle saliverilmesidir. Bkz. Rudolf and Margot Wittkower, *Born under Saturn*, London, 1963, s.31.

kesinlikle Gül-Haç hareketine bağlı olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte bu kesinlik taşımayan bulanık ifade sorunu çözmekten hala uzaktır çünkü iki hareket muhtemelen birbiriyle ilişkili olsa da, özdeş değillerdi. Masonluk, dine ezoterik bir yaklaşımla etik öğretiyi birleştirerek yardımseverliği ve insan sevgisini vurgulamasıyla Gül-Haç Kardeşliğinin modeline uyuyordu fakat A. E. Waite'ın da belirttiği gibi, sanat ve bilimlerde, ve bilimsel araştırmalarda reform, ya da simya ve büyüyle ilgilenmiyordu, bu alanlarda Gül-Haç Kardeşliğinin modelinden ayrılıyordu.³³ Gül-Haç manifestolarının sunduğu muazzam birikimin ahlaki ve reformist görüşünün, spirüel ve entelektüel etkisinin bir kolundan Masonluk doğdu, diğer kolları Kraliyet Cemiyetine, simya hareketine ve birçok farklı yöne aktı. Bizim bu kitapta Gül-Haç Aydınlanması başlığı altında ele aldığımız başlıca konu bu hareketin dışavurumunun çeşitli biçimlerini incelemek ve kısmen de gizli topluluklara yön verişine değinmekti. Gizli toplulukların izini sürmek, ele aldığımız konunun önemini bulanıklaştırma tehlikesi taşıyordu, mesela Francis Bacon'ın ilk masonlardan biri olup olmadığını hiçbir zaman bilemeyiz. Bunu bilmemiz de gerekmez zaten ve böyle birşeyi bilmemiz aslında önemli de değildir. Bizim için, gizli toplulukların üyelerini bulmaktan çok daha önemlisi, Gül-Haççı fikirlerin etkilerini takip etmektir.

Fakat bu bölümde incelenen gizlilik teması önemlidir, çünkü ilk bilimsel devrimle Rönesansı birbirine bağlamaktadır. 17. yüzyılın büyük düşünürleri ve bilim adamlarının fikirlerinin ardında, Rönesans geleneğinin ezoterik düşünce yapısı, İbrani ya da 'Mısırlı' bilgeliğin mistsizminin, Musa ve 'Hermes Trismegistus' ile birleşmesiyle oluşan ve Rönesansı büyüleyen bir düşünce yapısı bulunuyordu. Bu gelenekler, gizli cemiyetler dönemi boyunca, özellikle de Masonluk'da yaşamıştır. Dolayısıyla eğer Kraliyet Cemiyetinin ilk üyelerinin düşünce yapılarının ardındaki Rönesans döneminden gelen ezoterik etkileri göz önünde bulundurmazsak, bu ki-

33 A. E. Waite, *Real History of the Rosicrucians*, s. 402 vd. Waite, R. F. Gould gibi Buhle'nin teorisine katılmaz (Bkz. Gould, *History of Freemasonry*, gözden geçirilmiş baskısı, Poole, II, s. 49-101)

şilerin düşüncelerini tam anlamıyla anlayamayız. Bu üyeler, normal dini bağlılıklarının altında ya da ötesinde din kavramını kucaklayan, Evrenin Ulu Mimarı'nı görüyorlardı ve onun yarattıklarını bilimsel yolla araştırma gerekliliğini duyuyorlardı. Bu söylenmeyen ya da gizli diyebileceğimiz ezoterik arkaplan, Rönesans mirasıydı, İtalyan Rönesansını besleyen, “Rönesans Yeni-Platonculuğunun” altında yatan Büyü ve Kabala, Hermetik ve Yahudi mistisizmi geleneğinin mirasıydı.

Dolayısıyla *Fama*, Yeni çağda bilimin ilerlemesini, Gül-Haçlıların alamet-i farikası olan, incelikli “görünmezlik” fikriyle birleştirip ilan eden kusursuz bir manifesto olarak görülebilir.

Gül-Haç Aydınlanması

Birkaç yıl önce Amerika'da katıldığım bir Konferans'da şuna dikkat çektim:¹

Ciddi tarihçileri ve sağduyu sahibi insanları 'Gül-Haç' kelimesini (bir düşünce biçimi olarak kullanmaya) kullanmaya ikna etmek isterim.

Bu kelimenin bazı olumsuz çağrışımları görülmektedir, bunun sebebi Gül-Haç adı verilen gizli bir tarikat ya da cemiyet kurduklarını ve bu cemiyetin üyesi olduklarını söyleyen Okültistlerin bilimsel olmayan iddialarından kaynaklanmıştır; (...) Ben bu kelimenin belli bir düşünce biçimini ifade etmek için kullanılmasını öneriyorum çünkü böyle bu düşünce biçiminin gizli bir cemiyete ait olup olmadığı sorusu sorulmaksızın tarihsel olarak tanımlanabildiği görülür.

Kitabın bu son bölümünde, yukarıdaki pasajda da belirttiğim gibi 'Gül-Haç' ve 'Gül-Haçlılar' kelimelerini, bir düşünce biçiminin tarihsel adı olarak kullanmayı öneriyorum. Bu kitap boyunca da fark edileceği üzere Gül-Haç kelimesini bir düşünce biçimini işaret etmek için kullanmayı tercih ettim.

Aynı konferansta Gül-Haççı düşünürleri Rönesans ve 17. yüzyılın arasında bir yerde, bilimsel devrimler çağı olarak tanımlanan dönemde konumlandırıyorum. Gül-Haççı düşünce yapısına sahip kişilerin, Rönesans Hermetik-Kabalist geleneği içinde ilerlediğini, fakat hareketin erken dönemlerinde ilgilendikleri alanlar içine simyayı da katarak bu hareketten ayrılan kişileri kastediyorum. Bu, bir Gül-Haçlının Cornelius Agrippa tarafından ortaya konan 'okült felsefe'yle temel bağını değiştirmemiştir. John Dee'nin simya ve kabalayı birleştiren tipik bir Gül-Haççı düşünür olduğunu ileri sürmüş ve Gül-Haççı düşüncenin bakış açısının izlerinin

1 'The Hermetic Tradition in Renaissance Science', *Art, Science, and History in the Renaissance*, ed. Charles S. Singleton, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968, s. 263.

Francis Bacon ve hatta Isaac Newton'da tespit edilebileceğini belirtmiştim.

Bu kitapta bu düşünce çizgisine tarihsel bir çerçeve sağlanmaya çalışılmıştır, bu yüzden tarihsel bir çalışma olarak değerlendirilmesini isterim. Bir tarihçi olarak bir zamanlar Gül-Haççı düşünce akımının içinden geçtiği ve uzun süredir kapalı duran kapıları açmaya çalıştım. Konunun ayrıntılarına inebilmek için yeni bir vahiyden söz eden gizemli 'Gül-Haç manifestoları'nı ele almam gerektiğini fark ettim ve Gül-Haç yayınlarının güçlüklerle dolu bataklığına dalıverdim. Araştırmalarım esnasında Alman Gül-Haç hareketinin ardındaki başlıca etkinin kesinlikle John Dee'nin çalışmalarının etkisi olduğunu keşfettim.

Dee'nin anlamı yeni yeni anlaşılmaya başladı ve artık Avrupa'da yüce bir düşünür olarak yerini aldı. Hayatı ve çalışmaları iki bölümde incelenmiştir. İlk olarak İngiltere'de Elizabeth döneminin ardındaki magus (büyücü) olarak nitelendirilen dönem gelir; matematiği kullanan bir büyücü olarak Elizabeth dönemindeki teknik gelişmelere ilham vermiştir ve daha ezoterik ve mistik yönüyle de Elizabeth dönemi şiirinin öncüsü Sidney'i ve çevresini etkilemiştir. Daha sonra 1583'de, Dee yurtdışına çıkmıştır ve orta Avrupa'da, Edward Kelly'nin, metali altına dönüştürmedeki sansasyonel başarısıyla yayılan simya-kabala hareketinin liderliğini yaparak ikinci kariyerine başlar. Kariyerinin bu ikinci dönemi, henüz tam anlamıyla araştırılmamış olsa da bu hareketin bir tür dini hareket olduğu, Dee'nin Bohemya'da bulunduğu dönemde 'en parlak' döneminden geçtiği,² yeni fark edilmiştir. Dee'nin kariyerinin ikinci dönemi de tam anlamıyla araştırılana kadar onun hayatını ve eserlerini, bir bütün olarak anlamlandıracak konumda olmayacağız.

Almanya'daki Gül-Haç hareketi Dee'nin çalışmalarının her iki dönemini izlemektedir. Almanya'daki Gül-Haç hareketi, bir anlamda, Elizabeth dönemi ve bu dönemin arka planını oluşturan bilimsel, mistik ve şiirsel etkilerin Almanya'ya aktarılmasıdır. İngilizlerin 'Gül Haç' (Rose Cross) olarak kullandıkları kelime bence St. George'un ve

2 French, *John Dee*, s. 123.

İngiliz şövalyelik geleneğinin kızıl haçıdan gelirken, 'Rosicrucian' kelimesi simyadan aktarılmıştır ve *Ros* (çiy) ve *crux* (güney haçı takım yıldızı) kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir ve bu tabir Dee'nin *monas hieroglyphica*'sının kapağında çiyin, 'monas' sembolündeki çeşitli anlamlarla yüklü haçın üzerine düşüşünden yola çıkılarak oluşturulmuş bir kelimedir. Böylece 'Gül-Haç' kelimesi hem İngiliz şövalyelik geleneğini hem de bu geleneğin ardındaki Dee etkisini temsil eder. Her durumda benim fikrime göre bu isim hareketin İngiliz yönüne aittir.

Eğer, benim düşündüğüm gibi Dee hareketi Bohemya'da Anhalt tarafından Palatina Elektörünü tahta çıkarmak amacıyla kullanıldıysa eğer, o halde Dee'nin kariyerinin ikinci bölümü Gül-Haç hareketiyle ilişkisi anlamında daha önemlidir.

Böylece Palatina Elektörü ve Bohemya tahtına çıkma teşebbüsünün ardındaki tarihsel akımlar, İngiltere'den ve Bohemya'dan gelen Dee etkileriyle birbirine bağlanıp Gül-Haç çıkışını şekillendirmiştir. Fakat bu tarihsel ağ, her ne kadar bu, hareketi içine alıyorduydu da bu tarihsel olaylarla tam anlamıyla açıklanamayacak kadar geniş bir alana yayılan bu hareketin ortaya çıkış nedeni olarak gösterilemezdi.

Peki, Gül-Haççılık neyi temsil ediyordu?

Gerçek Gül-Haççılar için hareketin dini yönü her zaman ön plandaydı. Bu kişiler, kişisel din yaşantılarından, günah çıkarma alışkanlıklarından geçerek dinsel yaşantının en derin seviyelerine nüfuz etmeye çalışıyorlardı ve böylece canlanıp güçleniyorlardı.

Dee ve muhtemelen Fludd da bu hareketin tüm dinsel yaklaşımları içine aldığı ve ille de Katoliklik karşıtı bir tutum sergilemediğini anlamıştı. Fakat Almanya'da gelişen Gül-Haç hareketi Katoliklik karşıtı, ya da daha açık söylemek gerekirse Cizvit karşıtı bir eğilim göstermişti. Bu hareket Almanya'da, bütün Alman Protestanlarının, hangi mezhebe mensup olurlarsa olsunlar, katılabileceği yoğun bir evanjelik dindarlık taşıyordu.

Manifestolar Simya ve Kabalayı hareketin başat konuları olarak vurguluyordu. Simya, Gül-Haç hareketinin tıp bili-

mine doğru bir yönelim vermişti. Gül-Haç kardeşleri şifacı kişilerdi. Fludd, Maier, Croll gibi Paracelsist doktorlar, bu hareketin düşünce yapısını yansıtıyorlardı. Fakat Dee'nin *Monas*'ında ve Maier'in simya hareketinde kavranması bir hayli güç olan bir yön daha vardı; bu yön simya ve kabala formülasyonların yeni bir şey ortaya çıkarmak için matema-tikle birleştiği bir doğa yaklaşımını temsil ettiği söylenebilir. Gül-Haç düşüncesindeki bu tohum bilimsel devrimin büyük isimlerinin bu cemaate katılmak istemesine neden olmuş olabilir.

Diğer yandan ilerleyen bilimsel devrim de Gül-Haç dünyasıyla karşıtlık içindedir, çatlamaya hazırlanan kri-zalitin doğuşuna izin vermez. Bu doğuşun ve reddedilme sürecinin en dikkat çeken örneği elbette, Johannes Kepler ile Rober Fludd arasındaki anlaşmazlıktır. Kepler o dönem-de halen derin bir şekilde Hermetizmin etkisi altında olsa da *Harmonice mundi* (1619) kitabındaki astronomi ile ilgili çalışmalarını sadece bir matematikçi olarak ele aldığı-nı, Fludd gibi Hermetik bir bakış açısını benimsemediğini söyler. Fludd'ı, kendi numerik ve geometrik argümanlarını mikro-makro kozmoz analogisine dayandırmakla ve gerçek matematikçileri 'Kimyacılar, Hermetikler ve Paracelsistlerle karıştırmakla suçlar. Bu suçlamalar kuşkusuz Dee ve bütün Gül-Haç okulu için de geçerlidir. Ve Kepler'in Fludd'ı ma-tematiksel diyagramları 'hiyeroglif'ler olarak kullanmakla suçlaması kuşkusuz Dee'nin 'monas'ı ve monas'ın simgele-diği her şey için de geçerlidir.

Fakat Kepler daha sonra Andreae'nın çevresi içinde yer almıştır ve bir zaman sonra da Hıristiyan Birliklerine katıldığı görülür. Ve o da tıpkı Fludd gibi, uyum üzerine yazdığı büyük çalışmasını I. James'e ithaf etmiştir. Kepler, kralın hizmetinde çalışıyordu dolayısıyla politik açıdan Gül-Haçlıların karşısında yer alıyordu (1622'de yayınladığı ki-tabı *Apologia*'da 'Gül-Haç Kardeşler'inden küçümseyerek, gizemli bir şekilde bahseder). Fakat Kepler'in Gül-Haçlılarla öylesine yakın ilişkileri bulunuyordu ki, ona dinden sapmış bir Gül-Haçlı denebilirdi. Bu kitap Kepler'e yeni bir bakış açısıyla yaklaşılmasını sağlayabilecek bir takım tarihsel ve-

riler ortaya koymuştur, fakat bu konu burada ayrıntılarına giremeyeceğimiz kadar kapsamlı bir çalışmayı gerektirir.

Gül-Haçlıların bakış açısını incelemeye geri dönersek eğer, Büyü Gül-Haçlılar için çok temel bir öğeydi, büyü, dünyada, matematik-mekanik olarak işliyordu, ilahi dünyada kutsal matematik olarak ve gökyüzünün üstündeki dünyada da meleksi büyü olarak işliyordu. Gül-Haç düşüncesi, her ne kadar bilimsel ilerlemeyi amaçlasa da yine de bu bakış açısında, melekleri dışarıda bırakmak olanaksızdı. Din anlayışları, inançlar arasındaki farklılıkların ortadan kalktığı daha yüksek bir meleksi dünyaya ulaşma fikri ile ilişkiliydi ve insanların düşünsel aktivitelerine meleklerin ışık tuttuğuna inanılıyordu.

Erken dönem Rönesans'da, büyü, sadece doğada ya da uhrevi dünyada etkili olacak biçimde, tılsım ve muhtelif ritüellerle yıldızlardan olumlu etkiler aktarmak için kullanılıyordu. Dee gibi cesur bir uygulayıcının büyü, yıldızlarının ötesini hedefliyor, gökyüzünü aşan matematiksel büyüye, melekleri çağıran büyüye ulaşmayı hedefliyordu. Dee, iyi meleklerle iletişim kurabildiğine ve onlardan bilim öğrendiğine inanıyordu. Meleklerle ya da ruhlarla bu tür bir yakın ilişki kurmak Gül-Haçlıların en belirgin bir özelliğiydi. Göksel yaratıklarla iletişim kurabildiğine dair bu inanç, Dee'nin tekniğine ilham veriyordu, bu teknik, her ne kadar pratik ve başarılı ve yeni matematiksel yöntemleri ele alırken tamamen rasyonel olsa da- bu inancı yüzünden onun meleklerle değil de şeytanlarla iletişim kurmuş olabileceğinden şüphelenilmesine yol açmıştı.

Gül-Haç manifestolarının ortaya çıktığı ve büyük bir heyecan yarattığı dönem, Rönesans'ın bittiği ve Avrupa'nın cadı avıyla ve savaşlarla sarsılmaya başladığı dönemdir, daha sonra-bu korkular geçtiğinde- aydınlanma dönemi başlamıştır. Bu kitapta yaptığımız araştırmalar bu korkunç dönemde yaşanan cadı avı çılgınlığının, bütün ülkeler ve dönemlerde görüldüğüne dayanan antropolojik argümanla açıklanamayacağını göstermiştir. Söz konusu dönemdeki cadı avı histerisinin her yerde, hemen hemen aynı yolu izlediği doğrudur ve en temelde evrensel insan fenomeniyle

ilişkili olduğu kuşku götürmez. Diğer yandan hiçbir çağda, hiçbir ülke, 17. yüzyılın başında Avrupa'nın içinden geçtiği deneyimi yaşamamıştır; tarihte Avrupa'yı benzersiz bir yere taşıyan muazzam bilimsel gelişmelerin, bu dönemde yaklaşmakta olduğu hatta neredeyse başladığı söylenebilir. Ve Gül-Haçlıların Dee'nin 'monas'ında muazzam bir potansiyeli ve gücü hissetmesi, aslında, Avrupa'da bir kapının açıldığına, büyük ilerlemelerin kaydedileceğine, bilgi hazinelerinin, tıpkı Christian Rosenkreutz'un mezarı açıldığında ortaya çıkan hazineler gibi, çok yakında ortaya çıkacağına dair genel bir hissiyatın parçasıydı.

Bu gelişmelerle birlikte bir tehlike de seziliyordu. Vaat edilen değişimler, çoğu kişi için melekse ve umut dolu olmaktan ziyade şeytani olarak algılanabilirdi ve bu son derece tehlikeli olaylara yol açabilirdi. Cadı histerisinin hüküm sürdüğü o korkunç yıllarda vaat edilen aydınlanmayı müjdeleyenler, yeni bir çağın habercileri, bu hareketi yok etmek isteyenler tarafından bazen kasıtlı olarak tahrik ediliyorlardı. Descartes'ın ihtiyatlı bir şekilde kaçındığı ve Francis Bacon'ın akılcıca bir mesafe koyduğu cadı-histerisi, daha az gelişmiş ülkelerdeki kişilerden farklı bir karaktere sahip olduklarını gösterir. Onlar bu bilimsel gelişmelerin diğer yüzüdür.

Gül-Haç hareketinde dini bakışın, bilimsel bakışla birleşmesi tuhaf bir şekilde yoğun bir simya hareketine dönüştü, bu simya hareketinde simyasal ifade biçimlerinin dinsel yaşantıları anlatmada en uygun yol olduğu düşünülüyordu. Koyré, bu hareketi, simyanın dinsel deneyimleri yaşamak için skolastik Aristotelyen madde ve biçim doktrinlerinden daha uygun bir sembolizm sunup sunmadığını soran animist ve dirimselci Rönesans filozoflarından doğan doğal bir gelişme olarak görmüştür. "Özellikle tinsel dünyalarının yenilenmesini isteyenler, evren karşısında dirimselci bir yaklaşım öneren ve yaşam fikrine vurgu yapan doktrinlere doğal olarak yönelirler. Ve simyanın sembolizmi dinsel yaşamın gerçeklerini sembolik bir biçime aktarmak için madde ve biçim kadar uygundur. Hatta belki de daha uygundur, çünkü daha az kullanılmış, zihinde daha az biçimlendirilmiş, doğa-

sı itibariyle daha semboliktir.”³ Koyré burada Boehme’den bahsetmektedir, fakat bu ifadeleri Boehme’nin ruhuyla çok benzer olan Gül-Haç hareketi için de geçerlidir.

Bana yaratılanlarda zerresini gördüğün
Tanrı’yı ve Kralı öğret
Ve ben de yaptığım her şeyi
Senin için yapayım

Aynaya bakan biri
Sadece gözlerini görür
Eğer öteyi görmek isterse
O zaman cenneti görebilir

Bütün bunlarda senin payın vardır;
Bu ruhla “senin için yapılan” hiçbir şey
Kötü olamaz
Parlak ve temize dönüşür

Bu şekilde hizmet eden kişi
Ağır ve sıkıcı işi kutsal bir işe dönüştürür;
Senin kurallarına göre odayı temizleyen biri
Yaptığı işi ve bu eylemi rahat yapar

İşte bu her şeyi altına dönüştüren
Tanrı’nın dokunduğu ve ona ait olan
Meşhur taş;
Daha kısa bir biçimde anlatılamaz.

George Herbet, Hristiyan din anlayışını bu şekilde ifade eder ve Alman Gül-Haç hareketinin de peşinden koştuğu bu türden bir manevi zenginliktir. Gül-Haç heyecanı üzerine yazılan metinlerin çoğu, Thomas à Kempis tarafından öğretildiği gibi, simyanın esininin hakiki “kaynağı” (magnalia) olan İsa’nın taklit edilmesi gerektiğini vurgular.

Gül-Haç hareketi, bilimde büyük ve yeni keşiflerin çok yakında olduğunun, insanlığın şimdikinden çok daha ileri bir bilgi seviyeye ulaşacağını farkındadır. Heyecanla yeni bir bilim döneminin başlamasını beklemek de Gül-Haççılığın ti-

3 A. Koyré, *La philosophie de Jacob Boehme*, Paris, 1929, s. 45.

pik özelliklerindendir. Ve ellerinde büyük ilerleme kaydedecek potansiyelleri taşıdıklarının farkında olan Gül-Haçlılar bunu, bir din felsefesiyle birleştirmek istiyorlardı. Böylece Gül-Haç simyası, hem bilimsel bir bakış açısının, hem de dinsel yaşantının yeni alanlarına nüfuz etmeyi isteyen bir yaklaşımın ifadesi oldu.

Günah çıkarma ya da Hristiyanlığın diğer ifadelerinden hangilerinin bilimin gelişmesine en çok katkı sağladığı sıkça sorulmuştur. Bilim, en çok Katolik mi yoksa Protestan rejimde mi gelişmişti? Ve mesela eğer Protestanlıkta ise Kalvinist mi Luteryen mi olduğu sorulmuştur.

Soru daha farklı bir biçimde formüle edilebilir. *Giordano Bruno* adlı kitabımda bilimsel araştırmaya doğru yeni yönelimdeki en temel etkinin, Hermetik-Kabalist gelenekten beslenen dinsel yaklaşımda yattığını ileri sürmüştüm. Ve eğer bu böyleyse (ve daha sonraki araştırmalarım da bu konuda doğru düşündüğümü göstermiştir ve bu fikir şimdi artık felsefe tarihçileri tarafından da büyük ölçüde kabul edilmiştir) bilimsel gelişmenin önünü en çok açan din anlayışının, bu geleneğin gelişmesini ve bir etki alanı oluşturmasını sağlayan dinsel yaklaşım olduğu söylenebilir.

Erken Rönesans'da, Roma Katolik kilisesinin Hermetik-Kabalist çalışmalara (büyü sorununa her zaman ihtiyatla yaklaşmış olmasına rağmen) tümünden olumsuz baktığı söylenemez. İlk Hristiyan Kabalistlerden biri olan Viterbo'lu Egidius bir kardinaldi. 16. yüzyılın sonlarına doğru bu geleneğin bazı Protestanlık biçimleri altında oldukça güçlü bir biçimde devam ettiği söylenebilir. Hermetik-Kabalist geleneğin sürmesine izin veren ve büyüden de fazla rahatsızlık duymayan Protestan bir ülkede, bilim görece daha özgür bir şekilde gelişebilmiştir. Bu ülke, Elizabeth dönemi İngiltere'sidir ve Kraliçe Elizabeth, John Dee'ye kendisini koruyacağını ve çalışmalarını destekleyeceğini söylediğinde, bilimin ilerlemesi için büyük bir adım atmıştır.

Şimdi bu durumu, Bohemya'da olanlarla karşılaştıralım ve farklılıkları kıyaslayalım. Bohemya'da bilimin ilerlemesine doğru yol alan bir gelenek, yani Prag'ın simyacıları ve Kabalistlerinin örnek teşkil ettiği Hermetik-Kabalist gelenek

olağan üstü bir güce sahipti. Bohemya tamamen olmasa da büyük ölçüde Jan Hussite'in öğretisini takip eden Protestan bir ülkeydi. Hussite-Protestan tipi dinsel özgürlükle birleşen Hermetik-Kabalist gelenek, ilginç ve özgün sonuçlar doğurmuştur. Ve bu sonuçlar, Elizabeth İngiltere'sindeki gelişen John Dee hareketiyle birleştiğinde özgün bilimsel ve dinsel yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Fakat o dönemde tahtta böyle özgün düşünürleri koruyacak bir Kraliçe Elizabeth yoktu ve I. James de Elizabeth'in rolünü üstlenmek niyetinde değildi. Bunun yerine katı baskılar ve kasten yok etme eğilimleri görülmüyordu. Bu yüzden Bohemya'nın yeniçağa katkısı yalnızca dolaylı yoldan gerçekleşebilmişti.

Protestanlığın hangi türünün bilimsel gelişmeye daha çok imkân tanıdığını sorduk, bu kitapta yaptığımız incelemeler buna cevap olarak Hermetik-Kabalist geleneğin, Protestan bir din anlayışının içinde olmasının ya da olmasının bir önem taşımadığını gördük. Palatina, Kalvinist bir ülkeydi fakat Kalvinist teoloji öğretilerinin ülkede oluşan hareketler üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını gördük. Ve aslında tam da doktrinsel farklılıklardan kaçınmak ve doğayı dinsel bir maneviyatla araştırma gayreti görülmüyordu, bu da bilimin gelişeceği bir atmosfer yaratmıştı ve Palatina'da, eğer savaşlar yüzünden kesintiye uğramasıydı, büyük bir bilimsel gelişme ortaya çıkacaktı.

Puritanizmin bilimsel gelişmeyi teşvik ettiği sıkça karşılaşılan bir argümandır. Bu argümanın taraftar bulmasının nedeni Kalvinist ve Püritenlerin, Eski Ahit'den esinlenen, Yahudi tipi dindarlıklarının Kabalayla yani Yahudiliğin mistik yönüyle birleşmesine imkân tanınmasıydı. Püritenlerin Yehova'ya tapınması Kabalist çalışmalara olanak sağlıyordu. Dahası, İngiltere'de Parlamento ve Cromwell dönemlerinde, Roma Katolikliği dışındaki bütün dinsel inançlara ve bilimsel yaklaşımlara anlayışla yaklaşılmıyordu. Fakat Roma Katolikliği bağnaz ve zorbaydı bu nedenle, Püriten İngiltere'de bilimin özgürce gelişmesi için dışarıda bırakılmasında hiçbir sakınca yoktu.⁴

4 Dee'nin etkisi Püritenler tarafından güçlü bir şekilde sürdürülüyordu, bkz.13. Bölüm. Bu etki Yeni Dünyada Pürite-

Bu tip sorunların çözülmesi için gerekli yaklaşım daha yeni yeni oluşturulmaya başlandı. Francois Secret, Hristiyan Kabalası üzerine yazdığı kitapta,⁵ Hristiyanlığın çeşitli mezheplerinin Kabala'yı ele alırken benimsediği muhtelif bakış açılarını bir araya getirmiştir. Bu incelemelerinden sonra herhangi bir sonuca varmaz ve kitabı, kitaptan ziyade bir kaynakça çalışmasını andırır, fakat oldukça fikir vericidir. Trent konsili Kabala üzerine yazılmış ve Rönesans döneminde ölçüt kabul edilen birçok çalışmayı (mesela Reuchlin'inkileri) bazı kuşkularla birlikte dizine koymuştur ve bu çalışmaları genel olarak onaylamamıştır. Protestan ülkelerde, Trent konsilinin kısıtlamaları işlemediği için, bu çalışmalar daha özgürce gelişmiştir.

16. yüzyılda ve 17. yüzyılın sonlarında Avrupa düşüncesi üzerinde görülen Kabala ya da mistik Yahudi geleneklerinin etkisinin en önemli evrelerinden biri, Yahudi Kabalist geleneğin kendi içinde yeni değişimler geçirmesidir. Pico della Mirandola ve İtalyan Rönesans'ını etkilemiş olan erken dönem Kabala'nın merkezi İspanya'ydı. Yahudilerin 1492'de İspanya'dan sınır dışı edilmesiyle yeni bir Kabala türü gelişti ve bu yeni Kabala'nın merkezi Filistindi. Yeni Kabala, Isaac Luria⁶ ve öğrencilerinin kurduğu (16. yüzyıl) Safed isimli grup yoluyla Filistin'de yayıldı. Avrupa'da ise 16. yüzyılın sonları, 17. yüzyılın başlarında yayılmaya başladı. Luranik Kabala, dinsel tahayyülü yoğun bir meditasyonla, büyü tekniği ve Kutsal İsimler kültüyle ve esrik duacılarla oluşturdu ve işledi. Apokaliptik bakış açısı Son kadar Başlangıca da vurgu yapıyordu; Cennetteki konuma, Başlangıca dönüşün, Sona ulaşmada gerekli bir evre olduğunu düşünüyordu. Prag, Yahudi Kabalası için önemli bir

nizme Dee'nin öğrencisi bir simyacı olan John Winthrop vasıtasıyla yayılmıştı; Winthrop, 'monas'ı kendi kişisel işareti olarak kullanmıştı. Bkz. R. S. Wilkinson, 'The Alchemical Library of John Winthrop' *Ambix*, XIII (1965), s. 139-86.

5 F. Secret, *Les Kabbalistes Chrétiens de la Renaissance*, Paris, 1964.

6 G. Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*, London, 1955, s. 244 vd.

merkezdi ve Rabbi Loew⁷ gibi oldukça dikkat çeken bir kişilik 16. yüzyılın sonlarında Prag'daydı (1609'da Prag'da ölmüştür). II. Rudolph'la aralarında unutulmaz bir konuşma geçmişti, bu konuşmada Rudolph kendisinden bir takım spirüel tavsiyeler istemişti.

John Dee, sadece Rönesans geleneğiyle birleşen İspanyol Kabalasının değil, bunun yanı sıra dinsel anlamda heyecan uyandıran bir olgu olan yeni Lurianik Kabala'dan da etkilenmiş olabilir. Dee'nin Bohemya'daki tuhaf, tartışmalı misyonu incelenirken bu tür etkiler de göz önünde bulundurulmalıdır. *Fama*'da 'Christian Rosenkreutz'un doğuya yolculuğundan, oradan yeni bir tür 'büyü ve Kabala' ile döndüğünden ve edindiği bu yeni bilgileri kendi Hıristiyan bakış açısıyla birleştirdiğinden söz edilir.⁸

Dinsel bir içerik taşıyan simya-Kabala hareketinin sonraki tarihi, kuşkusuz bilgilendirici olacaktır ve çağı-mıza geriye dönük bir ışık tutacaktır. Büyük simyacı J. B. Van Helmont'un oğlu, Palatina Elektörünün oğlu Charles Louis'in yakın arkadaşı Francis Mercury Van Helmon⁹ isimli ilginç şahsiyet, Gül-Haç tipi kişiliğin en dikkate değer örneğidir. Bir şifacı, simyacı ve büyücü olan Francis Mercury Van Helmont'ın en sonunda görünmezlikten sıyrılmış bir Gül-Haçlı olduğunu söyleyebiliriz. Van Helmont'un Si-lezya papazı Christian Knorr von Rosenroth tarafından yayı-lan Hıristiyanlaşmış Lurianik Kabala'dan etkilendiğini biliyoruz. Dinsel simyanın Kabala'yla bu bileşimi daha önceki dönemde Dee, simya ve Kabala üzerine olası paralelliklerin incelenmesi için yol gösterici olabilir.

Her ne kadar Trent konsili, Katolik ülkelerde Kabalist araştırmaların karşısında dursa da, bu tip çalışmaların sayısında artış olması bence 16. yüzyılın sonu 17. yüzyılın başındaki Hermetik-Kabalist geleneğin bir özelliğidir. Paracelsist simya da Katolik ülkelerde hoş karşılanmıyordu. Dolayısıyla Gül-Haç manifestolarında ifade edilen hareketin

7 Bkz. Frederic Thieberger, *The Great Rabbi Loew of Prague*, London, 1954.

8 Bkz. Ek bölüm.

9 Bkz. Marjorie Nicolson, *Conway Letters*, London, 1930, s. 309 vd.

de muhtemelen Katolik karşıtı bir eğilim gösterdiği düşünü-
lüyordu. Manifestoların yoğun biçimde Cizvit karşıtı oldu-
ğunu önceki bölümlerde görmüştük.

Gül-Haç hareketinin mücadele halinde olduğu Haps-
burg-Cizvit ittifakını onaylamayan Katolikler de vardı.
Hapsburg güçleriyle Cizvitlerin Avrupa'da egemenlik kur-
mak amacıyla birleşmesini, Cizvitler, Reformasyon karşısın-
da Katolikliğin evrensel bir zafer kazanması için araç olarak
kullanılmaya başlamıştı, Cizvitlerin bu amacı daha uçlarda-
ki Reformasyon karşıtı taraftarların en büyük arzusuydu ve
bu hareketin, 1620'den sonra başarıya ulaştığı görülmekte-
dir. Gelgelelim baştaki Papa, Urban VIII, bu politikayı hiç-
bir zaman onaylamamıştır.¹⁰ Bunun nedeni, bir dereceye
kadar politik bir tavırdan, Urban VII'in Fransa yanlısı ve
İspanya karşıtı olmasından kaynaklanıyordu, diğer yandan
da Kilisenin Hapsburglarla ittifak kurmasının Kilise için za-
rarlı olacağını ve inançları açıkça belli olan bir hanedanlığa
bu kadar yakın olmanın da yanlış olacağını kilisenin görüşü
olarak ortaya koymuştu. Birçok Katolik, özellikle de Fransız
Katolikleri, Cizvit-Hapsburg ittifakından memnun değildi.
Bu ittifak, (bazı Cizvitlerin III. Henry'i İspanya taraftarları-
na karşı desteklemesine rağmen) 16. yüzyılda Fransa'da III.
Henry'nin ölümüne neden olmuştu. İtalya'da ise bu ittifak
Rönesans geleneği için bir tehlike oluşturunuyordu ve buna
karşı Sarpi, Venedik'te direnerek savaşmıştı ve yine bu itti-
fak Giordano Bruno'nun yakılmasına neden olmuştu.

Gül-Haçlılar için Hapsburg-Cizvit ittifakı tam anlamıyla
Şeytanın ete kemiğe bürünmüş haliydi. Daha önce gördü-
ğümüz gibi, fiktif Gül-Haç Tarikatı, Cizvit Tarikatının kar-
şısına bir ayna görüntüsü gibi koyulmuştu. Sloganları *Jesus*
mihi omnia (İsa benim için herşeydir) idi ve yıkmayı değil,
şifa vermeyi, tedavi etmeyi görev edinmişlerdi ve İsa'nın
düzenbaz takipçileri karşısında Gül-Haç Kardeşlerinin as-
lında gerçek Cizvitler olduğu (Gül-Haç Kardeşleri için bunu
Adam Haselmayer söylemiştir) öne sürülmüştür.

Yine de Roma Katolik Kilisesinin bütün kolları arasında

10 David Ogg, *Europe in the Seventeen Century*, s. 162;
C.V. Wedgwood, *The Thirty Years War*, s. 191, 336.

Gül-Haçlılara en çok benzeyenler Cizvitlerdi. Cizvit Tarikatının öğretisinin ardındaki Rönesans etkileri henüz tam anlamıyla incelenmemiştir. Cizvit Tarikatı, misyonerlik çalışmaları sırasında Protestanlara ve birçok farklı mezhepten kişiye hitap etmek için Hermetik gelenekten oldukça fazla yararlanmıştı. Cizvitlerin Hermetik ve okült felsefesi, Athanasius Kircher'in çalışmasında kesin ve açık bir ifade kazanmıştır. Kircher'in Hermetik Mısır Bilimi üzerine yaptığı kapsamlı çalışma 1652'de yayınlanmıştır ve bu çalışmada Kircher, yaşadığı varsayılan antik Mısırlı rahip Hermes Trismegistus'u büyük bir saygıyla anmış ve çalışmalarından birçok alıntı yapmıştı. ¹¹ Bu çalışma, misyonerlik faaliyetlerinde sıkça kullanıldı, Kircher'in Dee geleneğini de eserine katmak istediği açıktır çünkü yayınlanan çalışmasının bir cildinde 'monas'ın 'Mısırlı' bir yorumuyla resimlemiştir.¹²

Cizvitler ve 'Gül-Haç'lılar, Hermetik geleneğe bu bağlılıklarıyla ortak noktaları olan sevgi-nefret ilişkisi içindeki düşmanlar gibidir. Gül-Haç heyecanı döneminde Cizvitlerin, her iki tarikatın da aynı olduğunu ve benzer semboller kullandıklarını ileri sürerek Gül-Haç sembolizmine perde çekmeye çalıştıklarını görmüştük. Dolayısıyla bu konu bazen çeşitli karışıklıklara neden olabilir.

Bununla birlikte, Cizvitler büyük bir gayret ve disiplinle bilim ve sanatları ilerletmişlerdir. Kilise içinde, bilgi açlığını gidermek için eğitim alanında muazzam bir çaba sarf etmişlerdir. Cizvitler bu gelişmelerin öncüleri miydi yoksa sadece kaydedilen gelişmelere "yetişmeye" mi çalışıyorlardı, yoksa ortaya çıkan yeni hareketlerde onlar için değerli olan şeyleri alıp, beğenmediklerini dışarıda bıraktıklarını mı söylemeye çalışıyorlardı? Gül-Haçlıların mı Cizvitlerin mi Hermetik geleneği kullanımının bilimin gelişmesine olanak sağladığına karar vermek için Robert Fludd ve Athanasius Kircher'in çalışmaları arasında dikkatli bir karşılaştırma yaparsak eğer, Fludd'ın, Kircher'den daha yoğun bir biçimde Kabala'dan etkilendiği görülür.

11 Bkz. *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, s. 46 vd.

12 Kopyası, *a.g.e.*, s. 15 (b)

Her durumda nasıl anlaşılırsa ya da yorumlanırsa yorumlansın, Gül-Haç hareketinde gördüğümüz Cizvit-Gül-Haç çatışması yeni bir dönemin işaretiydi, Avrupa'nın eski dünyadan çıktığının ve yıllar önce yapılan sınıflandırmaların halen sürmekte olan etkilerinin yeni biçimler aldığının göstergesiydi. Bu çatışmada Masonlara karşı (versus) Cizvitler kutuplaşmasını görmeye başladık bile, bu kutuplaşma Avrupa'da Fransız Devrimine uzanan çok temel ve gizli bir örüntüyü oluştuyordu.

Bu kitaptaki araştırmaların Avrupa tarihindeki kayıp bir dönemi açığa çıkardığı söylenebilir. Katmanlar boyunca kazı yapan arkeologlar gibi, 17. yüzyılın başlarında, Otuz Yıl Savaşlarının hemen öncesinin yüzeysel tarihinin altında unutulmuş büyük bir medeniyet ve bu kadar kısa bir süreyi kapsadığı için önemsiz sayılamayacak bir kültür bulduk. Birçok farklı açıdan yaklaşılabileceğimiz bu kültürü, Gül-Haç kültürü olarak nitelendirebiliriz. Gül-Haç kültürü bir açıdan, Dee'den etkilenen yönleriyle Elizabeth çağının yurtdışındaki, devamı olarak görülebilir. Palatina Elektörü Frederick ve karısıyla birlikte yolculuk eden Elizabeth çağı olduğu düşünülebilir; İngiliz Rönesansı'nın görkemli dönümüyle başlayan oradan Almanya ve Bohemya'ya giden ve bir felaket uçurumundan sürüklenen bir dönemdir bu. İngiliz tarihinden ve edebiyatından aşina olduğumuz –Henry Wotton, John Donne gibi— kişileri bu yeni çevreye girerken ve orada yeni bir bağlamda yer alırken izleyebiliriz. İngiliz oyuncularının ve şövalyelik ritüellerinin bir Alman'ın, Andreae'nın, hayal gücünü harekete geçirip *Chemical Wedding* gibi bir eserin doğmasına vesile olduğunu ve bu eserin de Goethe'yi etkilediğini, hatta Goethe'nin bunun üzerine simyasal bir alegori yazdığını gördüğümüz bir dönemdir bu. Birbirinin içine giren Avrupa geleneklerinin, Palatina'daki Gül-Haç döneminin sona ermesiyle bize kaybolmuş gibi görünen bağlantılarını görebiliyoruz burada. Bu konu üzerine yapılacak olan yeni çalışmalarla bu dönemin yeniden inşa edilmesi kuşkusuz daha fazla bilgi ortaya çıkaracaktır. Micahel Maier, İngiltere'de kullanılan sembolik temaları imgeleminde sürekli olarak yeniden kurmayı sürdürmüştü. Maier'ın ça-

lışmalarıyla yakın paralellikler taşıyan felsefi ve dini bakış açısını başka bir kanaldan ifade eden John Donne'ın şiiri, birçok açıdan Maier'ın resimlerinin karşılığıydı. Donne'ın, Lady Elizabeth ve Palatina Kontu için yazdığı 'Marriage Song' şiiri iki eşsiz varlığın, Güneş ve Ayın evliliğini anlatır. Bu betimleme, yurtdışında, Gül-Haç çevrelerindeki ekollerde sıkça rastlanan çok karakteristik bir simyasal üsluptu. 1620 yılının, o dönemde yaşanan bütün felaketlere tanık olan John Donne ve Wotton için ne anlama geldiğini tam olarak bilmiyoruz, bunun nedeni I. James'in bu olaylar üzerine herhangi bir şey söylenmesine izin vermemesiydi.

Bu unutulmuş tarihsel döneme başka bir yönden, daha az aşına olduğumuz bir yoldan, Bohemya'nın bakış açısından yaklaşabiliriz. Prag'da, II. Rudolph'un saray gelenekleri Maier ve onun yaptığı çalışmalar vasıtasıyla Palatina'ya aktarılmıştı. Bu harekete Bohemya tarafında katılanların çoğu hayatını kaybetti, fakat yine de Bohemya tarihi ve bu dönemin uzmanları bu konuda İngiliz dilini kullanan okurların henüz erişemediği birçok bilgiye sahiptir. Daha fazla bilgi ortaya çıktıkça biz de Bohemya'daki simya hareketini daha iyi anlayabileceğiz ve Daniel Stolcius gibi kişilerin düşünceleri ve hayatları hakkında daha fazla bilgi edinebileceğiz ve onların Gül-Haç simyasını Bohemya Kralı ve Kraliçesinin kısa süren hükümdarlık dönemini yaşatmanın bir parçası olarak kabul etmelerini daha iyi anlayabileceğiz. Bohemya'da sönen bu hareket, daha sonra 17. yüzyıl İngiltere'sindeki simya hareketinde devam etmiştir ve bu konunun daha detaylı bir şekilde incelenmesi kuşkusuz çok etkileyici çalışmalar ortaya çıkaracaktır.

Gül-Haç hareketine Alman bakış açısından da bakılabilir; bu hareketin Jacob Boehme'nin hayatında ve çalışmalarında ifadesini bulan dinsel simya felsefesi sayesinde Luteryen öğretiyi canlandıran hareketle nasıl çarpıştığı araştırılabilir. Gül-Haç hareketinin daha detaylı araştırılması ve Gül-Haç heyecanı döneminde yayınlanan çalışmaların incelenmesinin Boehme'nin hayatına ışık tutacağına kuşku yok. Alman Gül-Haç Heyecanı gibi zengin ve karmaşık bir konunun, Avrupa tarihinde son derece önemli bir fazın dışı

vurumu olarak ciddi şekilde ele alınmasını umuyoruz.

Gül-Haç hareketinin en dikkat çeken yönü, bu kitabın da ifade ettiği gibi, aydınlanmanın gerçekleşeceğine dair taşıdığı umuttu. Dünya, sona yaklaşırken, Rönesans döneminde kaydedilen ilerlemelerin muazzam bir şekilde gelişeceği yeni bir aydınlanma çağına ulaşacaktı. Yeni keşifler ve yeni bir şafak çok yakındaydı. Ve bu aydınlanma, dışa olduğu kadar insanların içine de yansıyacaktı; bu içsel aydınlanma insana kendindeki yeni potansiyelleri gösterecekti, insanın kendi değerini ve erdemini ortaya çıkaracaktı ve bu kutsal şema içinde kendisinden oynaması istenen rolü gösterecekti.

Gül-Haç Aydınlanmasının gerçekten de 17. yüzyıl ilerlemesine ışık tuttuğunu gördük ve bu gelişimde katkısı olan büyük isimlerin de Gül-Haç Aydınlanmasından haberdar olduğunu biliyoruz. Umarız ki bu kitapla en sonunda, birçok kişi tarafından aslında çoktan fark edilen, Hermetik-Kabalist geleneğin Rönesans biliminin ardındaki itici güç olduğu, bu gücün yaklaşan bilimsel devrimle etkisinin azalmadığı, bu geleneğin içinden doğan ve onun temsilcisi olarak anılan kişilerin zihinlerinin arka planında halen sürmekte olduğu açıkça görülmüştür. Gül-Haç biliminin özellikle de Gül-Haç matematiğinin bu büyük gelişmeler çağında oynadığı rol neydi? Bu soru, bu kitabın cevaplama girişiminde bulunmadığı sorulardandır.

Gül-Haç Aydınlanması, toplumda, özellikle de eğitimde reformun gerekliliğini, dinde insanın bütün eylemlerini kapsamak üzere ihtiyaç duyulan üçüncü bir reformasyonun şart olduğunu belirtmiş ve bütün bunların yeni bilime eşlik etmesi için yapılması gerektiğini dile getirmiştir. Gül-Haç düşünürleri yeni bilimin tehlikelerinin farkındaydı, meleksi olduğu kadar şeytani algılanabileceğini biliyorlardı, bu yüzden yeni bilimin uygulanabilmesi için dünya çapında genel bir reformasyon yapılması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu mesaj, koşullar elvermediği için uygulanamamış olsa da belki de en iyi biçimde Parlamento dönemi İngiltere'sinde anlaşılmıştı ve Restorasyon döneminden sonra da bilimin yalıtılmış bir ortamda, ütopyalar üzerinden¹³ ideal düzene

13 Restorasyondan sonra ütopyanın çöküşü için bkz. H.

erişmek için eğitilen bir toplum kurma düşüncesi olmaksızın geliştirilmesine izin verilmişti. Bu hareketin, sosyal konulara ve eğitime yönelik potansiyelinin görece önemsenmemiş olması gelecek için bir talihsizliktir.

Dolayısıyla Gül-Haç Aydınlanması aslında bence, büyü ve melekler, kehanet ve kıyameti içeren tuhaf referans çerçevesi içinde birçok açıdan aydınlanmış olarak nitelendirilebilecek bir harekettir. Gerçek aydınlanma (*Aufklärung*) çok farklı bir atmosfer sunmasına rağmen, yine de rasyonalizminde illüminizm anlamında aydınlanma tınısı taşır. Comenius'un *Fama*'sı olarak adlandırılan *Via Lucis*'de (Işığın Yolu) her iki aydınlanmaya hitap edecek bir pasaj vardır:¹⁴

Eğer evrensel bilgeliğin ateşi tutuşturulabilseydi, bu ateş hem bütün insanlığın idrak kabiliyeti üzerine ışığını düşürebilir (tıpkı güneşin parlaklığının doğudan doğup batıya erişmesi gibi) hem de insanların isteklerini gerçekleştirebilmeleri için yüreklerindeki mutluluğu uyandırabilirdi. Çünkü eğer insanlar, kendi kaderlerini ve dünyayı bu yüce ışık altında açık bir şekilde görebilirlerse ve kendilerini yanılmaksızın iyiliğe götürecek araçları kullanmasını öğrenirlerse neden kullanmasınlar ki?

Trevor-Roper, *Religion, the Reformation and Social Change*, s. 291 vd.

14 Comenius, *The Way of Light*, çev. Campagnac, s. 30.

EK BÖLÜM:

GÜL-HAÇ MANİFESTOLARI

Kaynakça notları

Manifestoların ilk baskılarının kaynakçaları biraz karmaşıktır, bu konuda tatmin edici herhangi bir modern çalışma yapılmamıştır. Kaynakça bilgileri aşağıdadır:

F. Leigh Gardner, *A Catalogue Raisonné of Works on the Occult Sciences*, cilt. i: Rosicrucian Books, özel basım, 1923, madde: 23-29.

‘Eugenius Philalethes’ (Thomas Vaughan), *The Fame and Confession of the Fraternity of the R.C. ... 1652*, aynı basım, ed. F. N. Pryce, özel basım, 1923. Giriş yazısında (s. 12 vd.) Pryce manifestolarının baskılarının içerik analizlerini de içeren bir liste verir.

De Manifesten der Rosenkruisers, ed. Adolf Santing, Amersfoort, 1913. *Fama* ve *Confessio*’nun 1617’deki Flamanca yeni baskısı 1614’de basılan *Fama*’daki önsözü; 1615’de basılan Almanca *Fama*’yı, *Confessio*’nun orijinal Latince baskısını (1615) ve Almanca çevirisini içerir. Santing’in önsözünde (s. 13 vd.) manifestoların baskılarının listesi verilir.

Chymische Hochzeit Christiani Rosencreutz, ed. F. Mack, Berlin, 1913. *Chemical Wedding*’in yeni baskısı manifestoların Almanca metinlerini içerir. Notlar ve giriş bölümü güvenilir bir kaynak değildir.

Aşağıda ilk baskıların listesini verdiğimiz çalışma bir uzman diliyle yazılmamıştır ve tam anlamıyla tamamlanmış değildir.

(i) Manifestoların Kaynakçasındaki ilk madde Adam

Haselmayer tarafından yazılan 1612 tarihli ‘Cevap’ olmalıdır. 1612’de yazılan bu ‘cevabın’ basılmış olduğu, W. Bege-
mann tarafından *Monatsheften der Comeniusgesellschaft*’da
belirtilmiştir, Band VIII (1899). Cevap *Fama*’nın ilk baskı-
sında yeniden basılmıştı. ‘cevabın’ Pryce tarafından yapılan
İngilizce çevirisi, Pryce’ın *Fama and Confession* baskısında
bulunmaktadır, s. 57-64.

Haselmayer *Fama*’nın elyazmasını 1610’da gördüğünü
belirtir.

(ii) *Fama*’nın ilk baskısı

*Allgemeine und General Reformation, der gantzen we-
iten Welt. Beneben der Fama Fraternitatis, dess Löblichen
Ordens des Rozenkreutzes, an alle gelehrte und Häupter Eu-
ropa geschrieben: Auch einer kurtzen Responsion von des
Herrn Haselmeyer gestellet, welcher desswegen von den
Jesuitern ist gefänglich eingezogen, und auff eine Galleren
geschmiedet: Itzo öffentlichin Druck verfetiget, und allen
trewen Herten comuniceret worden Gedrucht zu Cassel,
durch Wilhem Wessel, Anno MDCXIV.*

Kitapta aşağıdaki maddeler yer almaktadır:

Okur için ayrıntılı bir mektup

Genel Reformasyon (bu Boccalini’nin *Ragguagli di
Parnasa* kitabından bir pasajın Almanca çevirisidir.

Fama

Haselmeyer’in ‘cevabı’

Daha sonra, 1614’de, Cassel’de Wilhelm Wessel ikinci
bir baskı daha yayınlamıştı, bu baskı ilk baskının aynısıy-
dı fakat ek olarak Gül-Haç Kardeşlerine verilen bir ‘cevap’
daha eklenmişti.

(iii) *Confessio*’nun ilk baskısı

*Secretioris Philosophiae Consideration brevis a Philipp
a Gabella, Philosophiae St (studioso?) conscripta, et nunc
primum una cum Confessione Fraternitatis R. C. in lucem*

edita Cassellis, Excudebat Guilhelmus Wessellius Illmi. Princ. Typographus. Anno post natum Christum MDVXV.
Kapak sayfasının ardındaki sayfada:

Gen. 27. De roreCaeli et Pinguedine Terrae det tibi Deus

Kitabın içindekiler:

Philip à Gabelle'nın yazdığı Bruno Carolus Uffel'e ithaf edilen ve bir duayla biten dokuz bölümlük kitabı *Consideratio brevis*. Bu kitap John Dee'nin *Monas hieroglyphica*'sını temel alarak yazılmıştır. (bkz. 4. Bölüm)

Confessio'nun önsözü

Confessio Fraternitatis R. C., Ad Eruditos Europae, 14 bölüm.

(iv) manifestoların daha sonraki baskıları. (Burada Almanca başlıkları uzunuzadıya tekrar etmeyeceğim çünkü hepsi *Fama*'nın ilk baskısıyla aşağı yukarı aynı başlıkları taşıyor, sadece içeriğe göre ufak tefek değişiklikler yapılmış)

Wilhelm Wessel tarafından Cassel'de 1615'de yayınlanan baskı, manifestoların ilk basımlarındaki bütün ek belgeleri çıkartarak yalnızca önsözleriyle birlikte manifestoları basmıştır. *Fama* Almanca olarak, *Confessio* ise orijinal dilinde Latin olarak fakat Almanca çevirisi eklenerek basılmıştır (Almanca çevirisi de orijinalindeki gibi iki bölüme bölünmüştür).

Johann Bringer'in Frankfurt'da yayınladığı 1615'deki baskısında *Fama*, *Confessio* (manifestonun iki bölüme ayrılmadan yapılmış olan başka bir Almanca çevirisi) Haselmeyer'in 'cevabı' ve *Fama*'ya cevaben yazılan başka birçok isimsiz cevap ve Genel Reformasyon (Boccalini'nin metni) bulunmaktadır.

Wilhelm Wessel'in Cassel'de 1616 yılında yayınladığı baskı, 1615'de yayınlanan Frankfurt baskısının aynısıdır, bu baskıya birkaç cevap ve başka birkaç belge eklemiştir.

1615'de Frankfurt'da yayınlanan edisyonda Bringer, *Fama* ve *Confessio*'nun Almanca çevirisiyle başlar; Genel Reformasyonu dâhil etmez, fakat kitaba yeni belgeler eklemiştir, bu belgeler arasında 'Julianus de Campis'in yazdığı

Tarikatı savunan bir yazı yer almaktadır. 1617'den sonra, bildiğim kadarıyla, manifestoların 17. yüzyılda Almanya'da başka baskısı yapılmamıştır.

(v) Manifestolarının İngilizce çevirisi.

Hem *Fama*'da hem de *Confessio*'da *Fama*'nın 'beş dilde' yazıldığı söylenmiştir. (bkz. aşağıda *Fama* manifestosu). Fakat 1614'de muhtemelen Amsterdam'da yayınlanan Flamanca versiyonundan (daha sonra Santing tekrar basmıştır bu versiyonu) başka herhangi bir dilde baskısına rastlanmamıştır. Başka dillere yapılan ilk çeviriler muhtemelen el yazması olarak dolaşımdaydı.

İngilizce çevirileri Vaughan'ın 1652 yılındaki yayınından önce uzun süre elden ele dolaşmıştır. Vaughan ön-sözünde 'bilinmeyen biri'nin yazdığı çeviri el yazmasını yayınladığını söyler. Pryce, *The Fama and Confession*'a yazdığı giriş yazısında (s.3-8), Vaughan'ın yayınladığı çevirinin Crawford ve Balcarres Kontu'nun belgelerinin arasında muhafaza edilmiş 1633 tarihli İskoç diyalektiği ile çok yakın benzerlikler taşıdığını belirtir. Pryce'a göre Crawford el yazmasıyla Vaughan'ın kopyaladığı el yazması 1633'den önceye ait olan bir orijinalden alınmıştır.

Ashmole'un kopyaladığı İngilizce el yazması (bkz. 14. Bölüm) muhtemelen bundan önceki bir tarihe aitti.

Araştırmalar için *Fama* ve *Confessio*'nun ilk baskılarının içeriklerinin toplandığı ve bütün bu içeriğin İngilizce çevirisinin de yer aldığı bir yeni baskı yapılması çok faydalı olacaktır. Eğer bu yapılırsa öğrenciler manifestoların ortaya çıktığı bağlam üzerine detaylı bir çalışma yapabileceklerdir. Aşağıda sadece *Fama* ve *Confessio* manifestolarının 1652'de Thomas Vaughan tarafından yayınlanan İngilizce çevirileri yer almaktadır. Bu çevirilerde yalnızca imla ve noktalamalar modernleştirilmiş ve birkaç not eklenmiştir. Çeviriler (özellikle de *Confessio*'nun çevirisi) kusursuz değildir, fakat çevirilerde bulanabilecek ufak tefek hatalar genel olarak manifestoların anlamını bozmamıştır.

FAMA FRATERNITATIS YA DA YÜCE GÜL-HAÇ TARİKATININ KARDEŞLİĞİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Son günlerde hikmet sahibi ve bağışlayıcı Tanrı'yı görmek, onun engin merhameti ve iyiliğini insanlığa aktarmamızı vesile oldu. Onun sayesinde oğlu İsa Mesih ve Doğanın kusursuz bilgisine ulaşmış bulunuyoruz, bu mutlu dönemle haklı olarak övünç duyabiliriz. Çünkü Tanrı bize şu zamana kadar saklı kalan dünyanın yarısını sunmakla kalmamış, aynı zamanda Doğadaki birçok harikayı ve daha önce görülmemiş yaratıkları ve eserleri göstermiştir. Ve dahası insanı yükseltmiş, bütün sanatları yenileyecek ve kusursuzlaştıracak (çünkü çağımızda bu sanatlar kusurlu ve eksiktir) büyük bir bilgelikle donatmış ve nihayet insanın kendi asaletini anlayabilmesi, neden mikro kozmoz olarak adlandırıldığını ve bilgisinin evrene nasıl yayıldığını görmesini istemiştir.

Kötü dünya, bu vesile ile biraz mutlu olmak yerine gülüp alay edecektir; bilge kişilerin kibir ve açgözlülüğü öylesine büyüktür ki, bu, aynı noktada buluşmalarına izin vermeyecektir; fakat eğer birleşselerdi, içinde yaşadığımız çağda Tanrı'nın bahsettiklerinin yanısıra, *Librum Naturae*'yi (Doğa Kitabı), yani bütün sanatların kusursuz yöntemini anlayabilirlerdi: fakat muhalefetleri o kadar güçlüdür ki, hala eski yöntemleri sürdürdükleri görülür, Papa'yı,¹ Aristoteles'i ve Galen'i önemsiyor, açık ve tecelli eden ışık ve hakikat yerine, yalnızca bilgeliğin ufak alametlerine sahip bu kişileri takip ediyorlar ve eğer bu kişiler şimdi yaşıyor olsalardı, kuşkusuz büyük bir mutlulukla hatalı öğretilerini bir kenara bırakırlardı. Fakat böyle büyük bir eser için bile zayıflık göstermektedirler. Ve teoloji, fizik ve matematikte gerçekler açığa çıkmış olsa da,² yine de eski düşman her iyi niyeti, kendi araçlarıyla, kurnazlık ve ustalıkla ve kavgacı insanlarıyla engellemektedir. Kutsal ve yüksek derecede aydınlan-

1 İngilizce baskısında Porphyry olarak yazılmıştır, Almanca metinde ise The Pope (Papa) olarak geçer.

2 Almanca versiyonunda kendini ortaya koymuş olsa da diye geçer.

miş üstadımız, Alman C.R., Kardeşliğimizin, kurucusu ve lideridir ve genel reformasyon için uzun süredir yoğun bir emek harcamıştır. Soylu bir aileden gelmesine rağmen yoksulluktan dolayı beş yaşında bir manastıra verilmiştir, orada kendiliğinden Yunanca ve Latince öğrenmiştir, (isteği üzerine) ileriki yıllarda P.A.L. adında Kutsal Topraklara gitmeye niyet eden başka bir Kardeşe katılmıştır.

Bu kardeş, Kıbrıs'da öldüğü için Kudüs'e gidememiştir, fakat C.R. kardeşimiz geri dönmemiştir ve kendi başına gemiyle Şam'a doğru yola çıkmış oradan da Kudüs'e gitmeyi düşünmüştür; fakat bedeni güçsüz düştüğü için bir süre daha orada kalmıştır ve Tıptaki mâhirliği sayesinde Türklere faydası dokunmuştur. Bu arada, Arabistan'dayken tesadüfen Şam'daki bilge adamlarla karşılaşmıştır ve bu kişilerin ne kadar büyük harikalar yarattıklarını ve Doğa'nın bu insanlara doğru kendini nasıl açığa çıktığını görmüştür; işte bu noktada C.R.'in yüce ve asil kişiliği öyle bir coşkunluğa kapılmıştır ki artık Kudüs'den çok Şam'da gördüklerini düşünür olmuştur; arzularını daha fazla dizginleyememiş ve Araplarla, belli bir miktar para karşılığında kendisini Şam'a götürmeleri için bir pazarlık yapmıştır, oraya vardığında on altı yaşında olan bu Kardeşimiz güçlü bir Almanın bünyesine sahipti. Orada onu bilge kişiler karşıladı (kendisinin de tanık olduğu üzere) bu kişiler, ona yabancı muamelesi yapmadılar, aksine uzun zamandır bekledikleri biri olduğunu gösterdiler; ona adıyla hitap edip geldiği manastırındakilerden başka sırlar da gösterdiler; Kardeşimiz bunlar karşısında büyük bir hayrete düşmüştür. Burada Arapçasını geliştirmiş ve sonraki sene M kitabını Latince'ye çevirmiş ve bu çevirisini daha sonra yanında getirmiştir. Burada tıp ve matematik öğrenmiştir, dünyada daha çok sevgi daha az haset olsaydı bütün bunlara sevinilmesi gerekirdi. Üç yıl sonra bir takdirname alarak oradan ayrıldıktan sonra, gemiyle yola çıkmıştır Kızıldeniz'de uzun süre kalmamasına rağmen buradaki bitki ve yaratıklar hakkında bilgilerini derinleştirmiştir. Bütün Akdenizi geçip Arapların onu yönlendirdiği yere, Fas'a gelmiştir.

Birbirinden bu kadar uzak olan bu bilge adamların sade-

ce bir görüşte birleşmeleri, bütün tartışmalı yazılardan nefret etmeleri, fakat diğer yandan gizlilik taahhüdü altında kendi sırlarını diğer insanlara açıklamaya son derece hazır ve istekli olmaları bir utançtır bize göre.

Her sene Araplar ve Afrikalılar birbirlerinin sanatları hakkında bilgi almak için temsilciler gönderirler ve eğer yeni birşeyler bulurlarsa mutlu olurlar ya da bu karşılaşmalarının muhakeme güçlerini zayıflatıp zayıflatmadığını anlamaya çalışırlardı. Her sene yeni birşey ortaya çıkar ve bu sayede Matematik, Tıp ve Büyü (bu konuda en yetenekli olanlar Faslılardı) geliştirilirdi. Şimdilerde Almanya'da bilgili adamlar, büyücüler, kabalistler, hekimler ve filozoflar istenmiyor, oysa eskiden bunlara daha fazla sevgi ve nezaket gösteriliyordu ve büyük çoğunluğu sırlarını birbirleriyle paylaşıyordu, kendilerine saklamıyorlardı. Kardeşimiz Fas'ta "ilkel yerliler" olarak adlandırılan ve sırlarının çoğunu ona aktaran kişilerle tanıştı. Eğer biz Almanlar da aynı şekilde bir birlik oluşturup sırlarımızı birbirimize vermekten çekinmeseydik birçok şeyi bir araya getirebilirdik.

Kardeşimiz, Faslıların büyülerinin tam anlamıyla saf olmadığını ve Kabalalarının da dinleriyle kirlenmiş olduğunu sık sık dile getirmiştir; fakat buna rağmen bu büyüden nasıl iyi bir şekilde yararlanılacağını bilmiştir. İnancı için dünyanın ahengiyle tamamen uyumlu bir zemin oluşturmuş ve dünyanın tüm devirlerini muazzam bir şekilde etkilemiştir. Böylece bu uyum sürmüş ve her küçük çekirdeğin içinde taşıdığı büyük ağaç ya da meyve gibi, insan da küçük bedeninde Dini, politikayı, sağlığı, organları, doğayı, dili, kelimeleri ve işleri; Tanrı, cennet ve dünyayla aynı tonda ve melodide uyum yakalayan, onları seven bütün dünyayı taşımaktadır. Ve bunları Kabul etmeyen kişiler de yanlış, hatalı ve Şeytanidir; tek başlarına dünyadaki ihtilafı, körlüğü ve karanlığı başlatan ve sürdüren nedendir. Ayrıca, eğer biri dünyada muhtelif kişileri inceleyseydi, kendisiyle uyumlu olanların her zaman iyi ve doğru olduğunu ve kalan diğer kişilerin ise binlerce yanlış düşünce ve kibir içinde olduğu söylerdi.

İki yıl sonra C.R. kardeş, Fas şehrinden ayrıldı ve yanına aldığı birçok değerli şeyle beraber, ümitli bir şekilde gemiyle

İspanya'ya geçti. Yolculuğu oldukça iyi ve verimli geçmişti, Avrupa'daki bilge kişilerin ondan oldukça memnun kalacağını düşünüyordu, anlattıkları doğrultusunda çalışmalarını sağlam ve güvenilir temellere göre düzenlemeye başlayacaklardı. Böylece İspanya'daki bilge kişilerle sanatlarımızın hatalarını ve nasıl düzeltilebileceğini; gelecek dönemin gerçek işaretlerini nereden toplayacaklarını ve nelerin geçmişte kalması gerektiğini; bunlara ek olarak Kilisenin hatalarının ve tüm Ahlak Felsefesinin (Philosophia Moralis) nasıl iyileştirileceğini görüştü. Onlara eski felsefe ile uyumlu olan yeni gelişmeleri, meyveleri ve yaratıkları gösterdi ve bütün şeylerin yenileneceği bir aksiyom önerdi. Ancak, onlar bunu gülünç buldular, eğer bu noktadan sonra tekrar öğrenmeye başlarsa ve yıllar boyunca yaptıkları hataları kabul ederlerse, şimdiye kadar alışkın oldukları ve bu sayede kazanç elde ettikleri yanlış bilgilerle dolu uzun yıllarını bir kenara bırakırlarsa saygınlıklarının azalacağından korktular.

Her kim ki huzursuzluk yaratmayı seviyor, izin verin ıslah edilsin.

Tüm sanatını ve sırlarını bu bilge kişilere aktarmaya hazırı ve onları tıpkı bir kürenin ya da bir çemberin orta noktasına yönlendirecek (Araplarda yaygın bir şekilde görüldüğü gibi) ve sadece bilge ve eğitilmiş kişilere hizmet eden doğru ve mutlak aksiyomu bütün branşlardan; bilim, sanat ve doğadan aktararak yazmalarını istemişti. Fakat, diğer ülkeler de ona aynı nakaratı tekrarladılar. Beklentilerinin tersi yönünde cevap vermeleri onu daha da üzmüştü. Aynı zamanda Avrupa'da zorunlu kullanımlar ve kanuni amaçlar için kral-lara hediye etmeye yetecek ölçüde altın, gümüş ve değerli taşlara sahip olan bir cemiyet olmalıydı. Bunlar yöneticiler yetiştirmek için kullanılabilirdi ve bu kişiler Tanrı'nın insana bilmesi için müsamaha gösterdiği şeyleri öğrenerek putperest Kâhinler gibi ihtiyacı olanlara tavsiyeler verebilirlerdi. Gerçekten de o günlerde dünyanın büyük kargaşalara zaten gebe olduğunu, doğum sancısı çektiğini belirtmeliyiz; ve dünya Karanlık ve Barbarlıkla savaşıyor ve acı çeken çok değerli insanları doğurdu, bizler de bu kişilerin varisleri olarak onların yolundan devam ediyoruz. Bu kişiler kuşkusuz,

Trygono igneo'da (Alevli Üçgen) en üst noktadaydılar ve şimdi bu üçgenin alevi giderek daha fazla parlaklaşmalı ve dünyaya son ışığını vermelidir.

Bu kişilerden biri de, bu ilahi görevi üstlenen Theophrastus (Paracelsus) idi. Bizim kardeşliğimizin mensubu olmamasına rağmen, yine de üstün zekasıyla M kitabını özenle ve sabırla okumuştur fakat Paracelsus, izlediği yolda, eğitilmiş ve bilge görünen kişiler tarafından da engelleniyordu, öyle ki Doğa üzerine sahip olduğu bilgi ve kavrayışını diğer kişilerle asla sükûnetle müzakere edememişti. Bu nedenle eserinde bu işgüzarları alaya almış ve onlara kendini bütünüyle göstermemiştir; fakat yine de kendisinde yukarıda bahsettiğimiz Uyum bulunuyordu ve bunu tereddüt etmeden bu Bilge kişilere aktarmıştı, eğer onları hafif bir gücenmeye geçecek kişiler olarak görmeseydi o zaman daha yüce sanatlar ve ilimleri onlara öğretmek yerine özgür ve kaygısız bir yaşam sürer ve dünya üzerinde sadece bunların budalaca zevkleri kalırdı.

Fakat şunu unutmayalım ki, sevgili babamız C.R. kardeş, acı dolu birçok seyahatten ve bir sonuca ulaşmayan esaslı eğitimlerden sonra, (yaklaşmakta olan değişimler ve tuhaf, tehlikeli iddialar yüzünden) derin bir sevgi beslediği Almanya'ya tekrar geri döndü. Gerçi orada sanatıyla, özellikle de metalleri altına dönüştürmekle övünebilirdi; fakat o cenneti ve orada yaşayanları, insanoğlunun, her türlü ihtişam ve saltanatından daha çok önemsemi.

Ve bunlara rağmen, kendisi için yolculuğunu ve felsefesini tasarladığı uygun bir ev tesis etti ve bunları gerçek bir bildirgede topladı. Bu evde, matematik üzerine yoğun çalışmalar yaptı ve ayrıca "bu sanatın her bir parçasına göre" (ex omnibus huius artis partibus) birçok zarif araç gereç ve belge oluşturdu fakat günümüze bunlardan, ilerde nedenini anlayacağımız üzere, çok azı kalmıştır. Beş yıl sonra, yeniden reformasyon yapma arzusu aklına geldi; fakat bu bağlamda başkalarının yardımı ve desteğini alacağı şüpheliydi. Acı çekmesine rağmen tutkulu ve azimliydi, kendisini destekleyen az sayıda kişiyle beraber benzer bir girişimde bulunmaya karar verdi. Dolayısıyla küçükken gittiği (büyük

bir duygusal bağ kurduğu) ilk manastırından üç kardeşini; G.V., J.A. ve J.O. kardeşlerinin yanında bulunmasını istedi. Bu kişiler, sanatlar üzerine o dönemde diğer birçok kişiden daha fazla bilgiye sahip kimselerdi. Onlardan özenli, çalışkan ve ketum olmalarını istedi ve söylediği ve öğrettiği herşeyi, özellikle bu Kardeşliğe gelen vahiyleri en ince ayrıntılarına kadar yazmalarını istedi.

Gül-Haç kardeşliği bu şekilde kuruldu, başlangıçta sadece dört kişi vardı. Ve bu dört kişi hala bugün bile Tanrı'ya şükretmek ve ibadet etmek için kullandığımız kelimeleri içeren büyük bir sözlük, sihirli bir dil ve yazın oluşturdu. Bu dört kişi, M. Kitabının ilk kısmını da oluşturdu, fakat hem yaptıkları işin ağırlığından dolayı hem de hastaların izdihamından dolayı zorlandılar, ruhülkudüs (Sancti Spiritus) adını verdikleri yeni binaları bitirildiği vakit de diğer insanları, kardeşliklerine katılmaları için davet etmeye karar verdiler. Bu amaçla, R.C. kardeş, merhum babasının kardeşinin oğlu, yetenekli bir ressam olan B.'yi seçti, G. ve P.D. onların kâtibiydi; J.A. dışında hepsi Almandı. Böylece sekiz kişi oldular; bütün bu bekârlar ve bekâret yeminliler insanoğlunun arzulayabileceği, dileyebileceği ve umabileceği her şeyle ilgili bir kitap derlendi.

Dünyanın bir yüzyıl içerisinde düzeldiğini şimdi söylüyor olsak bile, aksiyonumuzun dünyanın sonuna kadar değişmeden kalacağından ve dünyanın en son ve yüksek çağa girdiğinde bile bundan başka birşey görmeye erişemeyeceğinden eminiz. Çünkü Yolumuz, Tanrı'nın "Olsun" (Fiat) dediği o günde başlamıştır ve "Yok olsun" (Pereat) dediği günde sona erecektir; fakat Tanrı'nın saati her dakika işler, bizim saatimiz ise nadiren kusursuz işler. Ve şuna inanıyoruz ki, eğer kardeşlerimiz ve babalarımız hâlihazırdaki şu berrak ışığımızda yaşamış olsalardı, Papayı, Muhammed'i, yazarları, sanatçıları ve sofistleri, kaba bir deyişle, idare edebilirlerdi ve kendimizi yalnızca iç çekip, sonunu bekleyen, kemale ermeyi dileyen kişiler olarak değil, yardımcı kişiler olarak tanıtabilirdik.

Bu sekiz kardeş, her şeyi bu şekilde düzenleyip hazırladığı için başka herhangi bir çalışma yapılmasına gerek

kalmamıştı, herkes yeterli ölçüde bilgilendirilmiş, hem sırrı hem de felsefeyi açıkça ortaya koyabilecek duruma gelmişlerdi. Bundan sonra daha fazla bir arada kalmayacaklar ve başlarken kararlaştırdıkları gibi çeşitli ülkelere dağılacaklardı, çünkü bu yolla aksiyomları eğitilmiş kişiler tarafından gizlilik içinde daha derinlemesine incelenebilirdi, ve eğer herhangi bir ülkede bir hata tespit eder ya da herhangi birşey görürlerse birbirlerine haber vereceklerdi.

Sözleşmeleri şöyleydi:

1. Aralarından hiçbiri hastaları tedavi etmek dışında başka bir işle ilgilenmeyecekti ve bunu ücretsiz yapacaklardı (gratis).
2. Gelecek nesillerden hiç kimse belirli bir türde kıyafet giymeye mecbur tutulmayacak ve her ülkenin geleneklerine uygun kıyafetler giyecekti.
3. Her sene C. gününde Ruhülkudüs (S. Spiritus) evinde toplanmaları gerekiyordu, eğer bu toplantılara katılamazlarsa bunun nedenini yazacaklardı.
4. Her kardeş ölümünden sonra yerini alabilecek saygın bir kişi bulacaktı.
5. C.R. kelimesi onların mührü, işareti ve simgesi olacaktı.
6. Kardeşlik bir yüzyıl boyunca saklı kalacaktı.

Bu altı maddeyi korumak için birbirlerine bağlandılar ve kardeşlerden beşi ayrıldı, sadece B. ve D. Kardeş bütün bir yıl, R.C. kardeş ile beraber kaldı. Aynı şekilde onlar da ayrıldığında, R.C. bu sefer de kuzeni ve kardeş J.O. onun yanında kaldı; böylece bu iki kardeş hayatının bütün günlerinde onunla beraber oldu ve kilisenin o dönemde henüz arındırılmamış olmasına rağmen, onlar yine de kiliseyi düşündü ve arındırılacağı günü özlemle beklediler.

Her sene keyifle bir araya toplandılar ve yaptıklarının kapsamlı bir değerlendirmesini yaptılar. Tanrı'nın dünyaya yağdırdığı, tekrarlanmış ve birbiriyle ilişkili mucizeleri gerçek bir şekilde, yalansız olarak duymak onlar için kuşkusuz büyük bir zevkti. Tanrıyla ve cennetle birleşmiş olan bu kişilerin dünyaya gönderildiğinden ve bu kişilerin en bilge insanlar arasından seçildiğinden ve yüzyıllar boyunca büyük bir birlik, gizlilik içinde, birbirlerine karşı son derece nazik

davranarak beraber yaşadıklarından kimsenin kuşkusu olmasın.

Böylesi yüce bir hayat yaşamalarına ve bütün hastalık ve acılardan muaf olmalarına rağmen yine de Tanrı tarafından belirlenmiş olan sürelerini aşamıyorlar ve bu süre dışında yaşayamıyorlardı. Bu kardeşliğin ölen ilk üyesi, C. kardeşin uzun zaman önce bunu kendisine bildirdiği şekilde İngiltere’de ölen J.O. olmuştu; H. adını verdiği kitabında görüldüğü gibi, Kabalayı çok iyi öğrenmişti ve birçok konuda ustaydı. Özellikle cüzamlı genç bir Norfolk Kontunu tedavi etmiş olması, İngiltere’de bir hayli tanınmasına yol açmıştı. Defin yerlerinin olabildiğince gizli tutulması gerektiğine karar verdiler, şu gün bile bazılarına ne olduğunu biz de bilmiyoruz. Gelgelelim herkesin yeri uygun bir kişi ile doldurulmuştu. Fakat şunu belirtmeliyiz ki, Tanrı’nın şerefine sunulan bu hediyeler, M kitabından öğrendiğimiz (gözlerimizin önünde tüm dünyayı görmüş olsak da) her sır, ne talihsizliğimizi ne de ölüm saatimizi bize göstermiştir, ki bunları yalnızca Tanrı bilebilir ve bu da bizi sürekli bir hazırlık durumunda tutar. Bu konuda daha çok bilgi 37 neden belirttiğimiz Confessio manifestosunda bulunmaktadır, böylece Kardeşliğimizi artık herkese açıklıyor ve bu gizemleri hiçbir kısıtlama ya da mükafat olmadan sunuyoruz. Ayrıca Hintlilerin İspanya Kralı’na getirdiğinden daha fazla altın sözü veriyoruz; çünkü Avrupa gebedir ve güçlü bir çocuk dünyaya getirecektir ve bu çocuk büyük vaftiz babasının armağanına ihtiyaç duymaktadır.

J.O. kardeşin ölümünden sonra R.C. kardeş dinlenmedi, aksine kalanları olabildiğince hızlı toplanmaya çağırdı ve (öyle sanıyoruz ki) kendi mezarını yaptırdı. Biz, (en sonuncular) şimdiye kadar değerli R.C. babamızın ne zaman öldüğünü bilmesek de yalnızca başlangıçtakilerin isimlerini ve daha sonra yerlerini kimlerin doldurduğunu bilsek de, bir sır hatırimıza geldi, bu sırrı karanlık ve gizli kelimeler ve yüz yıllık konuşmaların içinden D.’nin (birçoğumuzun arasında yaşamış olan ikinci ve en son kuşağa mensup bir kardeşi) yerine geçen A. kardeş biz üçüncü kuşağa anlattı. Eğer anlatmasaydı, bu kardeş öldükten sonra hiçbirimiz hiç-

bir surette kardeşimiz R. C. ve onun ilk kardeşleri hakkında herhangi bir bilgi edinemeyecektik. Ve bu ilk kardeşlerden bize kalan felsefi Kütüphaneyi (Biblotheca), başlıca Aksiyo-mumuzu ve sahte peygamberlere karşı kullandığımız Rota Mundi (Dünya Rotası) hakkında hiçbirşey bilemeyecektik. Aynı şekilde, ikinci kuşağın da ilk kuşakla aynı bilgeliğe ve herkesçe bilinen bilgilere sahip olup olmadığını kesin olarak bilmiyoruz. Yalnızca R.C.'nin mezarı hakkında duyduklarımızı değil, aynı zamanda, sağduyu, acı ve derin bir inançla bağlı olduğumuz Tanrı'nın emriyle değerli okuyucuya şunu açıkça belirtmeliyiz ki, eğer Hıristiyan gibi yanıtlanacaksak, ad ve soyadlarımızı, toplantılarımızı ya da ihtiyaç duyulabilecek herhangi bir şeyi, insanlara açıkça bildirmekten çekinmeyeceğiz.

Tanrı'nın en yüksek derecede aydınlanmış insanının, yani C.R.C. kardeşin hikayesi budur. A.'nın Gallia Narbonensis'de ölmesinin ardından, onun yerine sevgili kardeşimiz N.N. geçmişti. N. N. bizi, kutsal gizlilik ve sadakat yemin ve "iyi niyet" (bona fide) hakkında bilgilendirdi. A., ona bu kardeşliğin daha fazla gizli kalmayacağını ve bütün Alman ulusuna yardımcı olmak, ihtiyacını karşılamak ve takdir görmek için açıklanacağını söyleyerek onu rahatlatmıştı, ve bu görevden hiçbir şekilde utanç duymadığını belirtmişti. Ertesi sene okulunu kurduktan sonra bir yolculuğa çıktı, bununla ilgili ihtiyacını Fortunatus Kesesinden³ karşıladı.

İyi bir mimar olduğu için okulun bir bölümünü değiştirmeyi ve daha uygun bir hale getirmeyi düşündü. Bu yeni-

3 Oyun, Fortunatus isimli dilencinin başından geçenleri anlatır. Tanrıca Fortuna dilencinin karşısına çıkar ve ona güzellik, bilgelik, güç, sağlık, uzun yaşam ve zenginlik seçeneklerini sunar. Dilenci elbette sonuncuyu alır ve bu şekilde içinde sürekli on tane altın bulunan bir kesesi olur. Dünyayı dolaşırken bir şapka bulur, bu şapka onu giyen kişiyi anında istediği yöne götürme sihrine sahiptir. Bu şapkayla gezilerine devam ederken ölüm gelip Fortunatus'u alır. Cüzdan ve şapka oğluna miras kalır. Oğlu da babası gibi davranıp kendi isteklerine göre yaşamaya devam eder. Ve çevresine hiçbir iyiliği dokunmaz. Fortune cüzdanı ve şapkayı geri alınca, Fortunatus'un oğlu hayatla ilgili hiçbir şey öğrenemediğini ve Fortune olmadan hiçbir şey yapamayacağını anlar. -ç.n.

leme sırasında içinde tüm kardeşlerin isimleri geçen pirinç bir levha ve bir kaç şey daha buldu; bu levha onun başka bir mahzene geçmesine yardımcı oldu. R.C. kardeşin nerede ve ne zaman öldüğü veya hangi ülkede gömüldüğünü önceki kuşaklar bizden gizlemişti, dolayısıyla bu konu hakkında hiçbir bilgimiz yoktu.

Bu levha sıkı bir çivi ile çakılmıştı ve çekilip çıkarıldığında da ince duvarın ya da sıvanın ardında gizli, büyük bir taş kapı, beklenmedik bir şekilde ortaya çıktı. Biz de büyük bir coşku içinde duvarın geri kalanını yıktık ve kapıyı temizledik. Kapının üzerinde büyük harflerle Post 120 annos patebo (120 yıl sonra açık olacağım), altında ise “İsa’dan önce” yazıldığını gördük. Bunun için Tanrı’ya şükrettik ve aynı gece onu dinlenmeye bıraktık, çünkü önce Rotamızı gözden geçirecektik. Bu noktada tekrar Confessio’ya başvuruyoruz çünkü burada yayınladıklarımız değerli kişilerin yardımıyla yapıldı, fakat bu yayınların değersiz kişileri için (Tanrı’nın isteğiyle) çok ufak bir faydası olacaktır. Tıpkı uzun yıllar sonra keşfettiğimiz kapımız gibi, duvar kaldırıldığında bir çok kişinin ümitle beklediği ve yavaş yavaş görülmeye başlayan bir kapı da Avrupa’ya açılacaktır.

Ertesi sabah kapıyı açtık ve karşımızda yedi kenarlı ve yedi köşeli, her kenarı 1,5 metre boyunda ve yüksekliği yaklaşık 2,5 metre olan bir mezar odası gördük. Güneş bu mahzene hiç girmemişti fakat buna rağmen, oda, tavanda, ortaya yerleştirilmiş başka bir güneş tarafından aydınlatılmıştı. Ortasında bir mezar taşı yerine üzeri pirinç bir levhayla kaplanmış yuvarlak bir sunak vardı ve üzerine şu yazılmıştı:

A.C. R.C. Hoc universi compendium unius mihi sepulchrum feci.⁴

İlk dairenin veya kenarlığın çevresinde şu yazı duruyordu:

Jesus mihi omnia⁵

Ortada dairelerin içinde dört figür vardı, bunların kenar yazıları şöyleydi:

4 *Unius’u vivus olarak okuyun. Kâinatın özetini kendime mezar yaptım. -ç.n.*

5 İsa benim için her şeydir. -ç.n.

1. Nequaquam vacuum.
2. Legis Jugum.
3. Libertas Evangelii.
4. Dei gloria intacta.⁶

Yedi kenar ve iki yedigen gibi, bu da tamamen açık ve parlaktı. Böylece hepimiz dizlerimizin üzerine çöktük ve tek hikmet sahibine, yegâne güce, bize bütün insanların zekalarının birleşip anlayabileceğinden çok daha değerli birşey öğreten ebedi ve ezeli Tanrı'ya şükranlarımızı sunduk. Bu yer altı mezarını üç parçaya ayırdık; üst kısım veya tavan, duvar veya kenar, zemin veya yer.

Üst kısım ile ilgili olarak, şu an için ortadaki ışığın yedi yanından üçgenlere bölünmüş⁷ olması dışında başka bir bilgi veremeyeceğiz, fakat bunun içinde ne olduğunu Tanrı'nın izniyle (Kardeşliğimize katılmak istediğinizde) kendi gözlemlerinizle görebilirsiniz. Her duvar ya da kenar muhtelif figürler ve cümlelerle kitabımızda kısaltılmış olarak gösterildiği gibi kendi içinde on parçaya bölünmüştür.

Zemin de yine üçgenlere bölünmüştür;⁸ çünkü bu bölümde değersiz yöneticilerin⁹ gücünü ve hakimiyetini anlattığından, günahkar ve kötücül dünyanın istismar etmesi korkusuyla bunu açıklamaktan vazgeçiyoruz. Fakat kutsal panzehire sahip olan kişiler, korku ya da acı duymadan çağımızın eski ve şeytani yılanının başını eziyorlar. Her kenar veya duvarın içinde bir kapı ya da sandık bulunuyordu, bunların içinde muhtelif nesneler, özellikle de kitaplarımız vardı. Bir de Paracelsus'un (Theoph: Par. Ho.)¹⁰ kitabı duruyordu. Bu bilgiler yanlışlığı ispatlanamayan ve katıldığıımız bilgilerdir.¹¹ Burada ayrıca onun "Seyahatnamesini" (Itinerarium) ve "Hayatını" (Vitam) da bulduk, bu anlatımın

6 Hiç bir şey boş değildir. Yasanın boyunduruğu. İncilin özgürlüğü. Tanrı'nın görkemi. -ç.n.

7 Yedi yanından ortadaki parlak ışığa doğru bölünmüş üçgenler. -ç.n.

8 'Yer de yine üçgenlere bölünmüştür.'

9 Yıldızların.

10 Theophrastus Paracelsus ab Hohenheim.

11 Bu bilgiler yanlışlığı ispatlanamayan ve naklettiğimiz bilgilerdir.

büyük bir kısmı buradan alındı. Başka bir sandıkta muhtelif güçlere haiz aynalar vardı; ayrıca diğer yerlerde küçük çanlar, kandiller ve suni şarkı harikaları vardı, çoğunlukla hepsi aynı amaçla yapılmıştı. Kardeşlik tarikatımız seneler sonra başarısız olursa, bu mezar sayesinde tekrar eski gücüne kavuşabilecektir.

Şimdiye kadar henüz bilge ve yardımsever babamızın ölü bedenini görmemiştik, bu yüzden sunağı bir tarafa taşıdık, ağır bir pirinç tabakayı kaldırdık ve güzel ve değerli bir beden bulduk, bedeni bütün ve bozulmamıştı. Bütün aksesuarları ve elbiseleriyle beraber canlı bir benzeri orada yatıyormuş gibiydi. Elinde tuttuğu İncil'in hemen yanında "I." başlıklı bir parşömen kitap tutuyordu; dünyanın tenkitlerine karşı kurtarılması gereken en büyük hazinemizdi bu. Bu kitabın sonunda aşağıdaki şu ibare (elogium) yer alır:

Granum pectori Jesu insitum.

C. Ros. C. ex nobili atque splendida Germaniae R.C. familia oriundus, vir sui seculi divinis revelationibus subtilissimis imaginationibus, indefessis laboribus ad coelestia, atque humana mysteria; arcanave admissus postquam suam (quam Arabico, & Africano itineribus Collegerat) plusquam regiam, atque imperatoriam Gazam suo seculo nondum convenientem, posteritati eruendam custo divisisset et jam suarum Artium, ut et nominis, fides acconjunctissimos herides instituisset, mundum minutum omnibus motibus magno illi respondentem fabricasset hocque tandem preteritarum, praesentium, et futurarum, rerum compendio extracto, centenario major non morbo (quem ipse nunquam corpore expertus erat, nunquam alios infestare sinebat) ullo pellente sed spiritu Dei evocante, illuminatam animam (inter Fratrum amplexus et ultima oscula) fidelissimo creatori Deo reddidisset, Pater dilectissimus, Fra: suavissimus, praeceptor fidelissimus amicus integerimus, a suis ad 120 annos hic absconditus est."¹²

12 İsa'nın yüreğine ekilmiş tohum.

C, Ros C. Almanya'nın soylu ve tanınmış R.C. ailesi soyundan gelmiştir; hayatını göklerin ve yeryüzünün gizemlerini ve sırlarını vahiylerle, ince bir zekayı yansıtan düşünceleriyle ve azimli çalış-

Altında kendi isimlerini yazmışlardı:

- 1.Bir: I.A. Fr. C.H. Electione Fraternitas caput ¹³
- 2.Bir: G.V. M.P.C.
- 3.Bir: R.C. Kutsal Ruhun Genç Varisi
- 4.Bir: B.M. P.A. Ressam ve Mimar
- 5.Bir: G.G. M.P.I. Kabalist

İkinci Halka (Secundi Circuli)

- 1.Bir: P.A., Matematikçi Bir: I.O.'nun Halefi
- 2.Bir: A., Bir: P.D.'nin Halefi
- 3.Bir: R., C.R.C. pederin Halefi.

Mesihle muzaffer olsunlar (cum Christo triumphant¹⁴)

Sonuna şu yazılmıştır:

Ex Deo nascimur, in Jesu morimur, per spiritum sanctum
reviviscimus.¹⁵

malarla incelemeye adanmıştır. Arabistan ve Afrika'ya yaptığı seyahatlerde Krallar ve İmparatorların hazinelerinden daha üstün hazineler toplamıştır ve bunları gelecek nesillerin ve sanatı ve adının görevlendirilmiş sadık mirasçılarının keşfetmesi için saklamıştır. Makrokozmosla her hareketiyle örtüşen bir mikrokozmos kurmuş ve geçmiş şimdi ve gelecekle ilgili bu incelemelerini kaleme almıştır. Yüzyıl boyunca yaşamış, hiçbir hastalığa yakalanmamış, başkalarının da yakalanmasını önlemiştir ve nihayet, kardeşleriyle vedalaşıp aydınlanmış ruhunu Tanrı'ya teslim etmiştir. Aziz Babamız, sevgili Kardeşimiz, İnançlı eğitmen, sadık dost; öğrencileri tarafından 120 yıl boyunca burada saklandı. (İngilizceye çeviren F. N. Pryce.)

Mezarın bulunduğu tarihe ilişkin muhtelif yerlerde verilen bilgiler 1604 yılını işaret ediyor; Confessio'ya göre, Kardeş R.C. 1378 yılında doğmuştur ve 106 yıl yaşamıştır, dolayısıyla 1484 yılında ölmüş olması gerekir. Mezarı ölümünden 120 yıl sonra bulunduğuna göre, 1604 yılında bulunmuştur.

13 Fr. C.H. Kardeşliğin Seçilmiş Lideri.

14 Triumphantis.

15 Tanrı'dan doğar, İsa'da ölürüz, Kutsal Ruh sayesinde yeniden diriliriz.

O dönemde I.O. kardeş ve D. kardeş zaten ölmüştü, ancak nereye defnedilmişlerdi? Mezarlarının Üstat kardeşimizi zinkıyla benzer bir şekilde özel şeylere sahip olduğundan şüphemiz yok, belki aynı biçimde gizlenmiş bile olabilirler. Umuyoruz ki bizim bu örneğimiz, diğerlerini, bu isimleri takip ederek (bunun için isimlerini yayınlamış bulunuyoruz) defin yerlerini araştırmaya teşvik eder. Bu kişilerin büyük bir kısmı, uygulamaları ve hekimlikleri nedeniyle, çok eski halklar arasında değerli görülmüş ve övülmüştür; belki böylece kutsal savaşımız genişletilebilir ya da en azından daha iyi anlaşılabilir.

Küçük Evrenin (Minitum Mundum) başka bir küçük sunakta saklanmış olduğunu gördük; sağduyu sahibi herhangi bir kişinin hayal edebileceğinden çok daha iyi bir durumdaydı, ancak temiz kalpli Fama'mız yanıtlanıncaya kadar bunu anlatmayacağız. Ve böylece onu tekrar levhalarla sardık ve sunağı bunun üzerine yerleştirdik, kapıyı kapattık ve mühürledik. Bunun yanı sıra Rotamızın emir ve talimatı doğrultusunda, M.'nin de aralarında bulunduğu (aileden birileri yerine övgüye değer M.P. tarafından muhafaze edilmişti) bazı kitaplar gözümüze ilişti. En sonunda birini diğerinden ayırdık ve mücevherlerimizi doğal mirasçılarımızın idaresine bıraktık. Bu nedenle bilge kişilerin ya da eğitimsizlerin yanıtını ve kararını bekliyoruz.

Bütün bunlara rağmen, bizim arzumuz ve başkalarının beklentisi doğrultusunda bir zaman sonra hem ilahi hem de beşeri şeylerde genel bir reformasyon olacağını biliyoruz; çünkü bunun için uygun zamandır, güneşin doğmasından önce Şafağın, ya da açıklığın, kutsal bir ışığın gökyüzünde görünmesi gerekir. Bu süre içinde isimleri verilecek olan birkaç kişinin biraraya gelmesi ve Kardeşliğimizin üyelerini ve saygınlığını arttırması gerekmektedir. Ve bu kişilerin R. C. tarafından önerilen felsefi ilkelerimize katılmalarını ve (hiç bir zaman tükenmeyecek ya da harcanamayacak) hazinelerimize alçak gönüllülük ve sevgiyle, bu dünyanın çilesini kolaylaştıracak ve Tanrı'nın harika eserlerine karşı kör kalmayacak katılımları bekliyoruz.

Fakat bununla birlikte her bir Hristiyan, hangi dine inan-

dığımızı ve hangi inanca sahip olduğumuzu bilebilir. Bazı ülkelerde İsa'nın yolunda yüründüğünü, İsa'nın savunulduğunu ve propagandasının yapıldığını biliyoruz (dünyanın bu son günlerinde özellikle Almanya'da İsa'nın hakikati açık ve saf bir şekilde ortaya konmuş ve arındırılmıştır böylece yoldan çıkanları, sapkınları ve sahte peygamberler hükümsüz bırakmıştır). Ayrıca biz ilk Kilisenin bütün ibadetleri ve seremoniyle tesis ettiği, iki Yemini kullanıyoruz. Siyasette, Roma İmparatorunun ve Quartam Monarchiam'ı Hristiyan liderimiz olarak kabul etmemize rağmen çok yakında ne tür değişikliklerin yapılacağını biliyoruz. Ve bunu bütün kalbimizle diğer inançlı kişilere ve âlimlere bildirmek istiyoruz. Buna karşın, elimizde bulunan el yazmalarını (Tanrı dışında) kimse aleni bir şekilde ortaya çıkaramaz ya da layık olmayan biri çıkıp bunları bizim elimizden alamaz. Fakat böyle iyi bir amaç için Tanrı izin verirse gizlice yardım etmek istiyoruz; çünkü Tanrımız putperestlerin Fortuna'sı gibi kör değildir, aksine Kilisenin övünç kaynağı ve Tapınağın onurudur. Ayrıca felsefemiz de yeni bir keşif değildir; Âdem, cennetten düştükten sonra onu benimsemiştir ve Musa ve Süleyman da onu kullanmıştır. Ayrıca kendisinden kuşku duyulmaması gerekir, diğer fikir ve anlamlara aykırı düşmemiştir; hakikat, barışçıldır, özlüdür ve herşeyde kendisi gibidir. İsa'nın "her bir parçasında" (Jesus in omni parte) ve bütün üyelerimizde vardır. Ve İsa'nın, Tanrı'nın hakiki sureti olduğu gibi bizim felsefemiz de İsa'nın suretidir. Bunun söylenememesi, felsefemize göre doğrudur fakat teolojiye göre yanlıştır.¹⁶ Bunu Platon, Aristoteles, Pisagor ve diğerleri doğru tahmin etmiştir, İdris, İbrahim, Musa, Süleyman bu hususta en üst düzeydedir, fakat özellikle de mucize kitap İncil bununla mutabıktır. Bütün bu uyum bir küre ya da dünyayı oluşturur, bu kürenin her tarafı Merkeze eşit uzaklıktadır. Bu konuda daha kapsamlı ve sade bir şekilde Hristiyanca bir görüş alış-verişi yapılabilir.

Fakat şimdi (özellikle bu çağda) çok yaygın olarak yapılan ve günahkar ve lanetlenmiş bir iş sayılan altın yapı-

16 Tanrı'dan doğar, İsa'da ölürüz, Kutsal Ruh sayesinde yeniden diriliriz.

mı sayesinde birçok serseri ve düzenbaz insanlara kötülük yapmış, kendilerine duyulan güveni suiistimal etmiştir. Bir de, günümüzde akıllı selim sahibi insanlar, metallerin dönüşümünü felsefede “zirve” (fastigium) olarak görüyorlar, düzenbazların da bütün niyetleri ve arzuları budur. Birçok altın yaptıklarında, zenginlik içinde, özensiz dualarıyla herşeyi ve tüm kalpleri bilen Tanrı’yı en çok bu düzenbazlar önemsiyor ve ona en çok onlar saygı duyuyor gibi gözüküyor. Bütün bunlardan dolayı herkesin önünde tanıklık ediyoruz ki, gerçek Filozoflar tamamen başka bir düşünce yapısına sahiptir, ikinci derecede önemli olan altın yapma işine itibar etmezler, çünkü bu işi yapabilmelerinin yanında binlerce daha iyi niteliklere de sahiptirler.

Ve sevgili babamız Phy: R.C.C. ile birlikte aureum nisi quantum aurum (altından yapılan, o derece olmasa da sonuçta altındır) diyoruz, çünkü bunun üzerinde bütün doğa ortaya çıkar: o altın yapabilmekten mutluluk duymaz, ve İsa’nın dediği gibi Şeytanlar ona boyun eğer, o, Gökkubbenin açıldığını Tanrı’nın meleklerinin yükselip alçaldığı görmekten, Cennete gideceklerin arasında (Book of Life) ismimizin yazılı olduğunu görmekten mutluluk duyar. Ayrıca biliyoruz ki Simya adı altında birçok resim ve kitap “Tanrı’nın ihtişamını suiistimal edilerek” (in contumeliam gloriae Dei) ortaya koyulmuştur. Vakti gelince onları isimlendirecek ve temiz yüreklilere bunun bir listesini ya da kaydını vereceğiz. Bütün bilge kişilere bu tür kitaplara kulak asmamaları için yakarıyoruz çünkü düşman asla dinlenmeden kendi tohumlarını eker ta ki daha güçlü biri onun kökünü kazıyana kadar. Bu yüzden C.R.C. biraderin isteği uyarınca onun kardeşleri olan bizler, (beş dilde gönderilmiş olan) Fama ve Confessio’yu okumalarını Avrupa’daki tüm bilge kişilerden tekrar rica ediyoruz. Bu teklifimizi, ölçüp tartmak ve müzakere etmek, Sanatlarını yakından ve net bir şekilde incelemek onları memnun edecektir. İçinde yaşadıkları çağa dikkatle bakarak bir değerlendirme yapıp fikirlerini yazılı bir şekilde ister “müşterek” (consilio), ister “bireysel” (singulatim) olarak açıklamalarını istiyoruz.

İsimlerimizi ya da buluşma yerlerimizi şu an için be-

lirtmemiş olsak da yine de herkesin düşüncesi, hangi dilde yazılmış olursa olsun, mutlaka elimize ulaşmalı, bize ismini veren kimsenin ümidi kırılmayacaktır, bizimle ağzıyla ya da başka bir şekilde konuşmak isteyen herkes bize ulaşabilir. Ve gerçekten de herhangi bir kişi dürüstçe, kalpten bir his besliyorsa, bu onun malı mülkü, bedeni ve ruhu için hayırlı olacaktır; fakat kötü niyetli kişiler, ya da açgözlü zenginler, bize makul hiçbir yoldan zarar veremeyeceklerdir, buna kalkıştırlarsa ancak kendilerini perişan edip yok ederler. Ayrıca evimiz (yüz bin kişi bu evi yakından görmüş ve değerlendirmiş olsa da) bakir, yıkılmaz ve kötü dünyaya karşı gizli olarak kalacaktır.

sub umbra alarum tuarum Jehova
Yehova'nın kanatlarının gölgesi altında

Confessio Fraternitas ya da değerli Gül-Haç Tarikatının yüce kardeşliğinin Avrupa'nın Bilgelerine ve Hükümdarlarına yazılmış olan açıklamaları

Kardeşlik tarikatımızla ilgili *Fama*'da yayınlanan ve herkese duyurulanları kimse hafife almasın ya da asılsız ve uydurulmuş şeyler olduğunu düşünmesin, ayrıca bunların yalnızca bizim fikirlerimiz olduğu da düşünülmesin. Yehova, (o ki Şabatın yakında olduğunu görmüş ve bitirme sürecini hızlandırarak ilk başa dönmüştür) Doğanın gidişatını değiştirmiştir; ve şimdiye kadar büyük acılar ve çalışmalarla peşine düşülen şey, şimdi bunu önemsemeyenlere ya da üzerine düşünmeyenlere açıklanmış fakat onu arzulayanlara, bir anlamda zorla ve kendiliğinden ortaya çıkan bir güçle iletilmiştir. Dolayısıyla dindarların hayatını, çalışıp didinmeleri kolaylaştırmış ve talih Tanrıçasının (Fortuna) değişkenliğinden kurtarmıştır; fakat buna karşılık günahkarların hak ettikleri ceza artırılmış ve çoğaltılmıştır.

Dince kabul olmuş inançlarla en ufak bir şekilde ters düşmesek de, ya da günahkar bir kökenden gelmesek de, İsa Mesih'e karşı çıkan Batı ve Doğudaki kişileri (yani Papa ve Muhammed'i) kınıyoruz ve Roma İmparatorluğunun önderine dualarımızı, sırlarımızı ve büyük altın hazinelerimizi

sunuyoruz.

Bilge kişiler için Fama'da saklı, karanlıkta kalan anlaşılmamış bir şey varsa daha iyi anlatabilmek ya da malum nedenlerden ötürü iptal edilen, çıkarılan bölümlere eklemeler yapmak için bunu yazıyoruz ve böylece bilge kişilerin bize daha çok bağlanmasını ve amacımıza katılmak için daha istekli olmalarını sağlamak istiyoruz.

Felsefemizdeki değişiklik ve tashihlerle ilgili (şimdilik gerektiği kadarıyla) açıklamada bulunduk, felsefemiz, bütünü zayıf ve yanlış bulunsada ya da büyük bölümünün yanlış olduğu ileri sürülse de, bizce kusursuz ve güçlüdür, fakat bütün bunlara rağmen, son nefesini verip ayrılıyor.

Fakat genelde, aynı yerde, aynı ülkede, yeni ve bilinmedik bir hastalık baş gösterdiğinde, Doğa orada buna karşı bir ilaç ortaya çıkarmıştır, dolayısıyla orda bile doğru kabul edilen Felsefenin çeşitli kusurları kendini gösterir, ve bizim anavatanımızda yenilenmesi gereken bu felsefe tekrar kusursuzlaştırılabilir.

Bizim Felsefemiz dışındaki başka hiçbir felsefe (eğer çağımıza dikkatle bakarsak) kaynağı ve sonucu, bütün branşları, bilimleri, ve sanatları teoloji ve tıbbi içermemiştir, yalnız hukuk bilgisinden daha az yararlandığımızı belirtmeliyim, özenle sebat ederek hem gökyüzünü hem de dünyayı araştırıyoruz: kısaca söylemek gerekirse insanı açıklayan ve ortaya koyan bir felsefedir bu, dolayısıyla bilge insanların kardeşliğimize katılmasını isteriz, eğer bize katılırlarsa burada şimdiye kadar bildiklerinden, inandıklarından ve söylediklerinden daha harika sırlar verilecektir kendilerine.

Topluluğumuzun ne anlama geldiğini açıklamak için özenle çalışıyoruz, ki toplantılarımıza sadece meraktan ve hayranlıktan dolayı gelmesinler, sırları ve gizemleri hafife almayıp önemsedğimiz halde, bunlarla ilgili bilgiyi birçok kişiye uygun bir şekilde paylaşacağımızı da bilsinler. Çünkü bu beklenmeyen teklifimiz, Miranda sexta aetatis'i (altıncı dönemin harikalarını) bilmeyen insanlarda, ya da dünyanın gidişatı yüzünden şu an aktarmaya çalıştığımız türden konuları önemseyen fakat çağımızdaki arsızlıklar yüzünden engellenmiş, başka türlü bir dünyayı düşünemeyen, kör buda-

lalara dönüştürülmüş, berrak gün ışığı altında bile hiçbir şey kavrayamayan ve göremeyen sadece hissedebilen kişilerde birbirinden farklı birçok düşünce uyandıracaktır.

Şimdi ilk bölüm düşünüldüğünde, Christian Babamızın bu düşüncelerinin, bilgisinin ve icatlarının (dünyanın başlangıcından beri İnsanoğlunun bilgeliğini, gerek Tanrı'nın vahiyleri yoluyla gerekse de ruhlar ve meleklerin hizmetleriyle ya da kavrama gününün derinliği ve keskinliğiyle, uzun gözlemler ve deneyim yoluyla, keşfedip, icat ederek, düzeltip ortaya koyarak şimdiye kadar bütün bilgileri iletmiş ve aktarmıştır) kusursuz, değerli ve büyük olduğunu biliyoruz, dolayısıyla eğer bir gün bütün kitaplar yok olsa ve Ulu Tanrı'nın tahammülü ve bütün yazılanlar, öğrenilenler kaybolda, gelecek nesiller, sadece bu münasebetle yeni bir temel kurabileceklerdir ve hakikati tekrar günışığına çıkaracaklardır; eğer eski yıkık dökük binaları yıkıp yok edip bunlar yerine girişleri genişletirsek ve daha sonra bu meskenlere ışık getirip, kapıları, merdivenleri ve diğer şeyleri planımız doğrultusunda değiştirirsek bunu gerçekleştirmek belki de zor olmayacaktır.

Fakat bunu övünç kaynağı olarak görüp gizli ve ayrı tutmak yerine zamanı gelince herkese açıklamamızı kim istemez ki?

Tanrı'nın bize sunmaktan mutluluk duyduğu altılı şamdanın (*candelabrium*) ışığında, bu mutlak hakikate bütün kalbimizle katılmak yerine neden birçok insanın yaptığı gibi hatalı ve çarpık yollarda hakikati arıyoruz? Bakıma ihtiyaç duymaksızın, açlık, yoksulluk, hastalık ve yaşlılık korkusu duymadan yaşamak güzel olmaz mıydı?

Dünyanın başlangıcından beri yaşıyor olmak ve dünyanın sonuna kadar da bu şekilde yaşamaya devam etmek kıymetli bir şey değil midir? Hiçbir yere gitmeden, sadece bulunduğunuz yerde kalarak Hindistan'da Ganj nehrinin öte yanındaki insanların sizden hiçbir bilgi saklayamaması ya da Peru'da yaşanların sizden fikirlerini gizlememesi güzel olmaz mıydı?

Sadece bir kitabı okuyarak (geçmiş ve gelecek olan) bütün kitapları anlamak ve hatırlamak değerli bir şey değil

midir?

Şarkı söylemek ve dans etmek, soğuk kayalar yerine incilere dokunmak, vahşi yaratıklar, ruhlar, şeytani Pluto yerine perileri istemez miydiniz mesela?

Şimdi, Kardeşliğimizi genişletme ve sayıca artırma kararı vermiş olan Tanrı'nın tavsiyesi bu yöndedir, biz de bu görevi mutlulukla üstlendik ve bu ana kadar bu hazineyi hak etmek için hiçbir şey yapmadık, bu umduğumuz ya da düşündüğümüz bir şey de değildi ve büyük bir sadakatle aynısını yapmayı amaçlamaktayız, bunu yaparken kendi çocuklarımızın (bu Kardeşlik cemiyeti içinde bazılarımızın çocukları vardır) merhameti ya da üzüntüsü bizi bu yoldan alı koyamaz çünkü biliyoruz ki beklenmeyen mükafatlar miras alınamaz ya da tesadüfen elde edilemez.

Diğer yandan biri çıksa ve bize, hazinelerimizi özgürce sunduğumuzu ve insanlar arasında hiçbir ayırım gözetmediğimizi; kutsal olana, eğitilmiş, bilge ya da soylu kişilere sıradan insanlardan daha fazla saygı duymadığımızı söylese ve ketumiyetimizden yakınsa; bütün bu saydıklarımızla çelişmiş olmayız, bu hafife alınacak basit bir konu değildir, fakat simgelediğimiz o kadar çok şey varki gizemimiz (Arcana) ya da sırlarımızın alenen söylenemez ve genel olarak halka duyurulamaz. *Fama*'nın beş dilde yayınlanmasına ve herkeşe beyan edilmiş olmasına rağmen, biz biliyoruz ki eğitimsiz kişiler ve kurnazlar bu ortaya koyulanlara aynı şekilde bakmayacaklardır; ve Kardeşliğimize kabul edilenlerin değeri, İnsanların değerlendirmesine göre değil vahiy ve tecelli yoluyla bildirilmektedir. Değersiz olan kişiler, binlerce kez seslenseler de, ya da bize kendilerini bin kere sunsalar da, Tanrı kulağımıza onları duymamamızı buyurmuştur; evet Tanrı bizi bulutlarıyla sarmıştır, bu yüzden hiçbir şiddet ya da güç bize işlemez; karşımızdaki kişi bir kartal kadar keskin gözlere sahip olmadığı sürece kimse tarafından görülüp bilinmeyiz. *Fama*'nın herkesin ana dilinde ortaya konması gerekliydi, çünkü insanlar burada aktarılan bilgi konusunda dolandırılmamalıydı, (bu insanların arasında eğitimsiz kişiler olmasına rağmen) Tanrı onlardan Kardeşliğimizin mutluluğunu esirgemedi, Kardeşliğimiz belli bölümlere ve

derecelere ayrılır; Arabistan'da Damcar¹⁷ şehrinde ikamet edenler diğer Araplardan oldukça farklı bir politik düzene sahiptir. Çünkü orada yalnızca Kralın izniyle belli yasaları düzenleyen bilge ve zeki kişiler hüküm sürer. Bu yasa düzenlemeleri, Avrupa'da kurulacak devlet (bu konuda Christian babamız bir model tarif etmiştir) örneğine göre yapılmaktadır ve ilki tamamlandığında kendinden önce gelenden üstün olacaktır. Ve ondan sonra Trompet, aleni bir şekilde yüksek sesle çalınacaktır, ve bu büyük çağrı (ki daha önce birkaç kişi tarafından gizlice, bazı figür ve resimlerde kehanet olarak gösterilmişti) halka özgürce duyurulacaktır ve bütün dünya bununla yankılanacaktır. Şimdiye kadar birçok inançlı insan gizli bir şekilde umutsuzca despot Papa'yı devirmeye çalıştı ve daha sonra Papa, Almanya'da büyük bir gayretle devrildi, ayaklar altında çiğnendi fakat en son darbe şimdiye kadar ertelenmişti, şimdi o da çivi ile delinmeli ve yeni bir sesle ağılatılmalıdır.¹⁸ Bu konunun makul bir şekilde ortaya koyulduğunu ve Almanya'da birçok alim tarafından bilindiğini biliyoruz, bunu bu alimlerin yayınlarından ve gizli tebriklerinden anlıyoruz.

Burada liderimizin doğduğu 1378 yılından bu yana olanları, bu yüz altı yıl içinde dünyada hangi değişimlerin görüldüğünü ve buna mukabil bize ve kardeşliğimizi gözetmemiz için bıraktığı şeyleri açıklamak isterdik fakat bunlar özlü bilgiler olsa da, uygun zaman gelene kadar bunları açıklamayacağız. Şimdilik bildirimizi küçümsemeyenler için bu kadar malumat yeterlidir, böylece bizi kısaca tanıdılar ve kendilerini bize tanıtmak, bizimle arkadaş olmak için yollarını hazırlamış oldular.

Tanrı'nın gökyüzünün ve dünyanın mabedine yazdığı o yüce harfler ve kelimelerden oluşan talimatları görmesine ve kullanmasına izin verilen kişiler, zaman zaman bozulan ve yenilenen idarenin değişmesi karşısında bizim kardeşliğimizin (o kişi henüz bunu bilme de) değişmemiş olarak kaldığını öğrenecektir. Ve biliyoruz ki çağrılarımızı ve da-

17 Damacus

18 'Kükreyen bir aslanın sesiyle' (Pryce'e göre bu cümle Frankfurt'ta 1617'de yayınlanan baskısında bulunmaktadır)

vetimizi küçümsemeyen kimse aldatılmaktan korkmasın, çünkü açıkça söylüyoruz ve söz veriyoruz ki her kim, bize kendini ketumiyet mührü altında tanıtırsa ve Kardeşliğimize katılmak isterse bu dürüstlükleri ve umutları suiistimal edilmeyecektir.

Fakat ikiyüzlüler ve ilim dışında başka şeylerin peşine düşen kişilere, herkesin huzurunda söylüyoruz ki görünür olamayacağız ve sırrımızı veremeyeceğiz; bu kişiler kuşkusuz Tanrı'nın takdiri olmadan hiçbir şekilde rencide edilmeyecekler, fakat *Fama*'mızda bahsedilen cezalara katlanacaklardır. Bu kişilerin kötü niyetleri dönüp yine kendilerine zarar verecek, bizim hazinelerimiz dokunulmamış ve saf olarak bize kalacaktır, ta ki bunları kendi krallığını kurup sağlamlaştırmak için kullanacak olan Aslan gelip bu hazineleri soruncaya kadar. Dolayısıyla burada herkese açıkça belirtmeliyiz ki Tanrı, dünyanın sonu gelmeden önce bizim hazinemizi dünyaya lütfetti ve bunun sonucu olarak da ilk insan Adem'in Cennette kaybettiği ve sonradan gelen insanların da onunla birlikte bir ıstırap ve perişanlığın içine sürüklendiği dönem bitti ve hakikat, ışık, hayat ve cennet ortaya çıktı. Şimdi artık yavaş yavaş bütün sanatlarda, çalışmalarda ve yönetimlerde bozulmaya yol açan ve insanları büyük bir karanlığa sürükleyen bütün bu esaret, yanlışlıklar, yalanlar ve karanlık, dünya devrimiyle birlikte dinecektir. Bu noktadan sonra da sayısız yanlış düşünce, sapkın fikir ortaya çıktı ve kimin doktrinini ya da düşüncesini takip edeceğini bilen en bilge kişileri bile korkutarak, yollarını şaşırttı; bir yanda, eğitilmiş kişiler ve filozoflar tarafından geciktirilmiş ve engellenmiş olduklarını gördüler, diğer yanda ise, bunu gerçek deneyimler sayesinde tecrübe ettiler. Bütün bunlar birkez ortandan kaldırıldığında, doğru ve hakiki bir düzen kurulduğunda, bu yolu tutarak bunca zahmete ve acıya katlanlara teşekkür edilecektir. Fakat bu çalışma çağımızın kutsanmışlığına atfedilmelidir.

Şunu itiraf etmeliyiz ki yaklaşan bu Reformasyonda birçok önemli kişinin çalışmalarının katkısı vardır, dolayısıyla bu görevin sanki yalnızca bize bildirildiği düşünülmesin, bu onur yalnızca bize ait değildir. Yüce İsa'nın huzurunda açık-

lıyoruz ki Tanrı'nın salık verdiği şeyi, uygulayıcılara gerek kalmaksızın, evvela taşlar ayağa kalkarak yerine getirecektir; evet Yüce Tanrı, buyruklarını göstermesi için önden bazı haberciler gönderdi buna göre; gökyüzünde *Serpentario* ve *Cygn*o adında iki yıldız belirecek, ve herkes bu yıldızları görebilecek ve bu yıldızlar önemli meselelerin güçlü bir alameti (*Signacula*) olacak.¹⁹ Sonra, insanlar bununla ilgili gizli yazılar ve harfleri bulacaklar. Doğa kitabı herkese açık olmasına rağmen çok az kişi bu kitabı okuyup aynı şeyi anlayabilir. Çünkü bize duymamız için iki araç verilmiştir, görmemiz, koklamamız içinde yine iki organımız vardır fakat konuşmak için tek bir organımız vardır, kulakların konuşmasını beklemek, ya da gözlerin duymasını ummak beyhudedir. Dolayısıyla, yüzyıllardır görülmemiş, duyulmamış, koklanmamış ve tadılmamıştır. Fakat şimdi kısa bir süre için, dile bu onur bahşedilecektir; ve aynı şekilde yüzyıllar önce görülen, duyulan, koklanan şimdi nihayet Dünyanın ağır uykusundan uyandığı ve açık bir yürekle, açık bir zihinle ve yalın ayak mutlulukla doğan güneşi karşıladığı bu dönemde dile getirilmiş ve ortaya konmuştur.

Tanrı bu harfleri ve yazıları kutsal yazıtlara, İncil'e, kursuz eseri olan cennete ve dünyaya ve bütün yaratıklara naksetmiştir. Nasıl ki bir matematikçi ya da astronomiyle ilgilenen bir kişi, yaklaşmakta olan tutulmaları çok önceden görüp bilirse, biz de Kilisenin karanlığını ve çürümüşlüğü-nü önceden görüp bildiğimizi ve bunun ne kadar süreceğini söyleyebiliriz. Bunu, büyülü yazımızı, aldığımız kelimeler ve harflerden, ve kendimiz için bulduğumuz ve oluşturduğumuz ve her şeyin niteliğini ifade ettiğimiz ve aktardığımız yeni dilden biliyoruz. Başka dillerde belagatli olmayışımızın sebebi, diğer dillerin bizim atalarımız olan, Adem ve İdris'in *Babylon* karmaşasından tamamen gizlenmiş olarak çıkan

19 'yeni yıldızlar' *Serpentarius* ve *Cygnus*'la ilgili bkz Johannes Kepler, *De Stella nova in pede Serpentarii: De stella incognita Cygni*, Prag, 1606 (tekrar baskısı *Gesammelte Werke*, ed. M. Caspar, I, s. 146 vd.) yeni yıldızlar 1604'de belirttiği söyleniyor, dolayısıyla buradaki bu referans 1604 yılının tekrar altını çiziyor, bu yıl *Rosenkreutz*'un mezarının bulunduğu söylenen yıldır. (Bkz. *Fama*)

dillerini reddetmiş olmalarıdır.

Fakat yolumuzda, amacımızı şimdilik gerçekleştirmemizi engelleyen bir Kartalın tüylerinin durduğunu belirtmeliyiz, bu yüzden herkese sebat ederek sürekli İncil okumalarını öğütlüyoruz, çünkü bundan haz alan, Kardeşliğimize katılmak için kendini kusursuz bir şekilde hazırlamış olur. Çünkü İncil bizim ilkemiz ve düsturumuzdur; dünyadaki her yazı ya da bilim öğrenilmelidir ve bunlara saygı duyulmalıdır. Bu yüzden, İncili kendi hayatlarının düsturu ve bütün çalışmalarının amacı ve sonucu olarak, bütün dünyanın muhteviyatı ve özeti olarak görenler, bizim gibidirler ve bize çok yakında katılacaklardır. Ve bu kişiler, aynı zamanda incili sadece dillerinde dolaştırmayacak aksine dünyanın bütün zamanlarına ve dönemlerine uygulayacak ve yönlendirecek gerçek kavrayışa da sahip olmalıdırlar. Kutsal Kitabı böyle umumi olarak tartışmak adetimiz değildir zira bunu yapan sayısız yorumlayıcı vardır, bunlardan bazıları bunu kitabı kendi düşüncelerine hizmet etmesi için çarpıtmaktadır, bazıları iftira atmak için ve birçoğu da kehanette bulunmak, felsefecilere, doktorlara, ve matematikçilere hizmet ettirmek için eğilip bükülebilecekleri esnek bir metin olduğunu düşünür, bütün bunlara bir çok kez şahit olduk. Başlangıçtan beri, insanlığa daha değerli, daha kusursuz, daha iyi ve erdemli bir kitap verilmemiştir. Bu kitaba sahip olanlara ne mutlu, onu dikkatle okuyanlar da kutsanmış kişilerdir, fakat bunlar içinde en kutsalları bu kitabı gerçekten anlayanlardır, çünkü bu kişiler Tanrı'ya en yakın olanlardır. *Fama*'da, metalleri dönüştüren sahtekarlar ve en yüksek şifacı için ne dendiye,²⁰ bu noktada da aynısı anlaşılmalı. Sadece Doğa'nın bilgisini getirdiği için değil, sadece tıbbi ve şifayı getirdiği için değil, bize sayısız sır ve mucizeyi açığa çıkardığı için de Tanrı'nın bu aziz hediyesi hiçbir şekilde küçümsenemez. Bu yüzden felsefeyi idrak etmek için azimli olmamız bizim için zaruridir. Ve dahası, olağanüstü bir zekaya sahip insanlar, Doğanın bilgisini iyice öğrenmeden metallerin renklendirilmesiyle ilgilenmemelidirler. Sahtekar kişiler son derece açgözlü olmak zorundadırlar, o kadar ki ne yoksulluk ne de

20 Sahte simyacılar kastediliyor burada, bkz. *Fama*.

hastalık onları incitebilir, kendilerini diğer insanlardan daha üstün bir yerde görürler ve onlara hükmederler, bu insanlar diğer kişilere acı, rahatsızlık ve azap verir, ve yine bu kişiler ev yapmak, savaş çıkarmak gibi boş işlerle uğraşırlar ve kibirlidirler, çünkü sonsuz altın ve gümüşe sahip olduklarını düşünürler.

Fakat Tanrı'nın istedikleri bunlar değildir; o, düşkün olanı yüceltir ve kibirliyi aşağı çeker; diğer yandan ketum kişilere onlarla konuşması için meleklerini göndermiştir. Ahlsız gevezeler ise ıssız ve kasvetli yerlere gönderilmiştir, tıpkı İsa'ya karşı bütün kinlerini kusan ve bu parlak ışık içinde bile yalanlarını söylemekten geri durmayan Katolikler gibi. Bunların Almanya'da bütün çirkin oyunları ortaya çıkmıştır, böylece günahları görülmüş ve cezalarının sonuna yaklaşmışlardır. Bu yüzden bir gün öyle bir şey olacak ki, bu hainlerin ağzı kapatılacak ve 3 çift boynuz,²¹ hiçliğe dönüşecektir, bunlarla ilgili konular toplantımızda daha sade, daha detaylı bir şekilde konuşulacaktır.

İtiraflarımızın sonuna gelirken sizi samimi bir şekilde sahtekar simyacıların yazdıkları kitapların hepsini bir kenara atmanız için uyarıyoruz, çünkü bu sahte simyacılar alay etmek, ya da sadece hoşça vakit geçirmek için Kutsal Üçlüyü istismar ediyorlar, onları, kibirli düşüncelerini tanımlamak için ya da insanları tuhaf suretlerle, karanlık cümleler ve konuşmalarla kandırmak ya da dolandırıp paralarını almak için kullanıyorlar; günüzde bu tip kitaplar oldukça yaygındır, insanlığın refahının Düşmanı dünyanın sonuna kadar hergün, iyilik tohumlarının içine karışacaktır, böylece Hakikatini inanması güç bir hale getireceklerdir. Halbuki Hakikat kendi içinde yalın, çıplak ve basittir, diğer yandan Sahtelik, kibir, gurur ve kutsal ve insancıl bir bilgelik cılasıyla parlatılmıştır. Bilge kişileri bu tip kitaplardan sakınmaları ve bize dönmeleri için çağırıyoruz, biz diğer sahtekarlar gibi sizin paranızı istemiyoruz ve size büyük hazinelerimizi büyük bir samimiyetle açıyoruz. Sizin mülklerinizi uydurma bir şekilde renklendirilmiş çözeltilerle elde etmeye çalışmıyo-

ruz, aksine bizim zenginliklerimize ortak olmanızı istiyoruz. Mesellerle konuşuyoruz fakat sırlarımızı size doğru, yalın, basit ve zekice izah etmek ve aktarmak istiyoruz. Sizin tarafınızdan ağırılanmak istemiyoruz bunun yerine sizi görkemli evlerimize ve saraylarımıza davet ediyoruz ve doğrusu kendi uygun gördüğümüz hızda değil, fakat (sizin de tahmin edeceğiniz gibi) Tanrı'nın isteği ve onun öğütlerine göre ve günümüz olaylarının yönlendirdiği şekilde hareket ediyoruz.

Şimdi artık bizim gerçek ve samimi bir şekilde İsa'yı öğretme amacını taşıdığımızı, Papa'yı lanetleyip kendimizi gerçek felsefeye adadığımızı, Hıristiyan bir hayat yaşadığımızı ve bizimle aynı ışığı gören insanları Kardeşliğimize katılmaya çağırdığımızı açıkladık, siz de bunları anladığınız ve bildiğinize göre, Ne düşünüyorsunuz ve nasıl etkilendiniz bunlardan? Bize ne zaman katılacağınızı uzun uzun düşünmeyin, sadece içerde sizi bekleyen hediyelerinizi düşünün, Tanrı'nın sözünü deneyimleyeceğinizi düşünün, sanatların kusurlarının ve diğer bir çok uygunsuz şeyin düzeltilileceğini, böylece Tanrı'nın isteğinin yerine getirileceğini ve size yaşadığınız süre boyunca yardım edileceğini düşünün. Kuşkusuz siz de aynı şeyleri yaparsanız bu kazancın sonucunda Doğa'nın dünyanın heryerine yayılmış olan bütün güzellikleri, bir anda size görünür olacaktır ve sizi insanın kavrayışını bulanıklaştıran ve engelleyen tuhaf ve boş çalışmalardan ve ilmeklerden kurtaracaktır.

Faydacı ve meşgul insanlar, altınlarının ışıltısıyla kör olmuşlardır ya da (daha açık belirtmek gerekirse) şimdi dü-rüsttüler fakat bu zenginliklerini hiçbir zaman kaybetmeyeceklerini düşündükleri için bozulmaya her an açıktırlar ve boş işlere, aşırı derecede kibirli yaşamaya yatkındırlar, bu insanların bizi boş ve anlamsız ağlamalarıyla rahatsız etmesini diliyoruz. Fakat bırakın, her türlü hastalığı tedavi edecek ilaçlar olsa da yine de Tanrı'nın yazdığı kaderde salgın hastalıklara yakalanacak olanlar ve ıslah edilmesi gereken kişilerin bu ilaçlara neden ulaşamayacaklarını düşünsünler.

Bu şekilde dünyaya değer katmamıza, bilim bahşetmemize ve onu sayısız kötülükten kurtarabilecek olmamıza

rağmen Tanrı'nın izni olmadan kimseye kendimizi açmaya-
cağız ve bilinmez olarak kalacağız, Tanrı'nın isteğine karşı
çıkarak ya da izni olmadan kimse bilgimizden ve zenginlik-
lerimizden faydalanamayacak ve bunlara katılamayacaktır.
Bize ulaşp Gül-Haç Kardeşliğinin refahına erişmek yerine
hayatını bizi aramakla geçirecektir.

DİZİN

A

Abbot, George 24,50
 Âdem 92, 104, 106, 165, 360, 368
 Adami, Tobias 218, 219, 232, 238
 Agrippa, Henry Cornelius 92, 163, 181, 183, 195, 280, 282, 325
 Albert Magnus 132
 Altingius, Johannes Henricus 241, 242
 Alvarda, Hugo 251, 254
 Anderson, James 315, 316, 317
 Andreae, Johann Valentin 62, 65, 66, 69, 71, 76, 93, 120, 121, 125, 217, 218, 222, 224, 228, 233, 309
 Anglikanizm 60, 210
 Anhalt, Christian 46, 49, 56, 60, 62, 72, 80, 97, 140, 166
 Anthony, Francis 138, 148
 "Antilia" 239, 269, 275, 279
 Apollo 37, 213, 214
 Archyta, 132
 Aristoteles 85, 95, 96, 97, 163, 346, 360
 Arimetik 133, 231
 Arndt, John 227
 Arnold, Paul 14, 94, 120, 225, 308
 Arundel Kontu 29, 33, 37
 Ashmole, Elias 68, 74, 75, 150, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 304, 311, 312
 Astroloji, 12, 47, 133, 164, 195, 231
 Astronomi 164, 231, 328
 August, Brunswick Prensi 235
 Augustus Caesar 316

B

Bacon, Francis 20, 26, 41, 193
 Bacon, Roger 181, 182
 Baillet, Adrien 186, 188, 190
 Basson, Godfrey 131
 Basson, Thomas 131
 Bavyera Dükü 56, 186
 Beaumont, Francis 26
 Beller, E. A. 16, 100, 104
 Bethlen Gabor 98
Bibliotheca Palatina 26, 60, 63, 158
 Boccacini, Traiano 212, 213, 215, 216
 Boehme, Jacob 167, 168, 282, 339
 Bohemya: simya hareketi, Bohemyalı Kardeşler 13
 Boswell, William 268
 Bouillon, Duc de 46,50
 Boyle, Robert 277, 278, 280
 Brandeis (Bohemya) 243
 Browne, Robert 55
 Bruno, Giordano 128, 131, 140, 145, 149, 155, 199, 215, 216, 319
 Brunswick Dükü Christian 104, 235
 Buhle, J.G. 309
 Bunyan, John 123

C

Campanella, Tommaso 218, 219
 Casaubon, Isaac 146
 Casaubon, Meric 284, 317
 Casimir, John, Palatina Kontu 45, 71
 Cassel (Hesse) 99
 Cellius, E. 68

Charles, Palatina Elektörü 298
 Charles I, Kral 266, 267, 316
 Charles II 266, 285, 290, 316
 Charles Louis, 191, 269
 Comenius 239, 241, 242, 243,
 244, 250, 254, 255
 Condell, Henry 22
Confessio 65, 76, 83, 88, 96,
 112, 123, 157
 Cadılık 175, 184, 200, 317
 Croll, Oswald 62, 73, 97, 328
 Cromwell, Oliver 285, 333
 Cygnus takımyıldızı 92, 161

D

Danyal peygamber 117
 Dante 49, 119
 de Bry ailesi 319
 de Bry, Johann Theodore 31, 36
 de Bry, Theodore 126
 de Caus, Salomon 34, 36, 37,
 39, 63, 138
 de Dominis, Spalato başpsiko-
 posu 210
 de Quincey, Thomas 309, 310
 Demokritos 115
 Danimarka Kralı 70
 Descartes, Rene 41, 183, 185,
 186, 188, 189, 190
 Diana 177
 Dicson, Alexander 131
 Diderot, Denis 11
 Diodorus Siculus 314
 Donne, John 26, 50, 220, 338
 Drabik, Nicolas 244
 Dürer, Albrecht 164
 Dury, John 239, 259, 268, 269,
 274

E

Edinburg 312, 313
 Eğitim reformu 275
 Egidius, Viterbo, Kardinal 332
 Elizabeth I, İngiltere Kraliçesi

19, 20, 22, 39, 51, 74, 126, 201
 Elizabeth Dönemi 12, 13, 54,
 67, 200, 268, 319, 326, 332
 Elizabeth Stuart, Palatina Elekt-
 resi 104, 122, 166, 190, 241
 Evans, Maurice 15
 Evans, Robert 74
 Evelyn, John 266, 280, 290

F

Fama 65, 83, 84, 87, 88, 94,
 96, 98, 112, 119, 125, 131, 132,
 133, 149, 157, 160, 161, 165,
 177, 180, 194, 203, 206, 212,
 213, 217, 219, 250, 251, 281,
 286, 292, 293, 323, 342, 343,
 344, 346, 361
 fame, alegori 113
 Family of Love 128, 319
 Faulhaber, Johann 187
 Ficino, Marsilio 12, 183
 Fitzer, William 126
 'Florentinus de Valentia' 160,
 164
 Fludd, Robert 31, 125, 127,
 128, 129, 130, 132, 133, 134,
 135, 136, 138, 145, 146, 155,
 159, 166, 170, 183, 196, 232,
 257, 282, 327, 328, 337
 Fornerus, Fredericus 169
 Foxcroft, Ezechiel 303
 Fransa: Fransız Protestanları 46
 François, Duc d'Anjou 28
 Frankfurt; yayınlar; 95, 96,
 128, 151
 Frederick I, Württemberg Dükü
 62, 67
 Frederick V, Palatina Elektörü
 13, 19, 46, 98, 125
 French, Peter 12, 16
 Frizius, Joachim 171

G

Gül-Haç Heyecanı 158, 193,

209, 226, 248
 Galen 85, 96
 Galileo 177, 213, 219
 Garasse, François 175, 176, 185
 Geomancy (remil) 135
 geometri 87, 133, 164, 314, 315, 317
 George, Saint 22, 23, 299, 326
 Gerard, John 227
 Gilbert, William 198, 199
 Giorgi, Francesco 163, 178
 Goethe, J.W. von 225, 338
 Gorlitz (Lusatia) 168
 Greville, Fulke 45
 Gruter, Janus 60, 63, 127, 158
 Gustavus Adolphus, İsveç Kralı 262, 264, 268

H

Haak, Theodore 270, 277, 278
 Hall, John 235
 Hariot, Thomas 200
 Harrington, Lord ve Lady 33
 Hartlib, George 242
 Hartlib, Samuel 235, 239, 259, 271
 Haselmayer, Adam 83, 84, 336, 343
 Heidelberg 29, 31, 33, 34, 36, 39, 41, 45, 46, 60, 62, 63, 67, 109, 111, 121, 122, 123, 138, 241
 Heminges, John 22
 Henri VI Frans Kralı (Navarre Kralı Henry) 20
 Henry, Wales Prensi 20
 Hentisbury, John 179
 Herbert, George 26
 Herbert, William, Pembroke Kontu 59
 Hermes Trismegistus 96, 97, 146, 315, 322
 Hermetik-Kabalist gelenek 11, 93, 178

Heron (Hero of Alexandria) 34
 Hesse-Cassel 99
 Hesse Prensi 62, 74, 139, 163
 Heydon, John 205, 285
 Hiram, Tyre Kralı 152, 315
 Hiram Abif 315
 Hollar, Wenceslas 290
 Honthorst, Gerard 263
 Hooke, Robert 285
 Hortus Palatinus 36, 111, 138
 Huss, John 47, 241

I-İ

Iamblichus 81
Illuminati/aydınlanmışlar 72
 'Irenaeus Agnostus' 159
 İtalya 60, 215

J

James I, Kral 13, 14, 15
 Jason 33, 123
 Jennis, Luca 130, 148, 149, 151, 152, 153
 Joachim, Rahip 72
 Jones, Inigo 19, 25, 29, 34, 36, 37, 317
 Jonson, Ben 161, 224
 Josten, C.H. 113
 'Julianus de Campis' 161, 163, 344
 Jungius, Joachim 157, 158

K

Kelley, Edward 73, 295
 Kepler, Johannes 47, 238, 328
 Khunrath, Heinrich 75, 146, 305
 Kircher, Athanasius 337
 Knorr von Rosenroth, Christian 335
 Komensky 241
 Kotter, Christopher 244, 245
 Koyré, A. 330, 331

L

Leibniz, G.W. 157, 238
 Leicester, Kontu 45
 Leiden 131, 190
 Libavius, Andreas 95, 96, 97,
 98, 132, 165
 Lichtenberg, Johann 72
 Liège 126
 Loew, Rabbi 335
 Louise Juliane 33
ludibrium 66, 94, 148, 162,
 175, 195, 207, 221, 222, 224,
 225, 226, 227, 300
 Lull, Ramon 178, 181
 Luria, Isaac 334
 Luteryenler 62, 132, 135, 149,
 216
 Lutzen savaşı 262
Lux in tenebris 244

M

'Macaria' 239, 271, 275
 McGuire, J.E. 375
 macrokozmos-microkozmos
 75, 97, 125, 130, 160, 167, 283
 Maestlin, Michael 238
 Muhammet 71
 Maier, Michael 14, 118, 125,
 129, 138, 140, 145, 146, 148,
 152, 153, 155, 198, 294, 304,
 339
 Mansfeldt, Ernst von 188
 Manuel, Frank E. 300
 Manwaring, Henry 312
 Marburg 153
 Mary, İskoçya Kraliçesi 109
 Matthias, İmparator 48
 Maurice, Hesse Prensi 62, 139
 Nassau Prensi Maurice 27, 186
 Maximilian II, İmparator 45,
 182
 Mekanik 37, 47, 87, 109, 181,
 185, 186, 194, 230, 279, 280,
 329

Memnon'un heykeli 37
 'Menapius' 159, 165
 Merian, Matthieu 31, 41, 109,
 111, 126
 Mersenne, Marin 183, 184,
 185, 186, 188
 Meung, Jean de 119
 Micanzio, Fulgenzio 211
 Milton, John 272
 Moller, Matthew 227
 'Monas' (Dee, Monas hierogly-
 phica) 297, 304, 327, 344
 Moravia 188
 Moray, Robert 281
 More, Henry 281
 More, Thomas 180, 213
 Mosanus, Jacob 148, 227
 Musa 127, 163, 322, 360
 Munster, Barışı 267
 Müzik 25, 34, 36, 41, 68, 69,
 75, 115, 133, 138, 179, 185,
 231, 305
 Mylius, Johann Daniel 154

N

Naometria 69, 70, 71
 Naudé, Gabriel 173, 179, 180,
 181, 183, 185
 Neuhusius, Henricus 166
 Newton, Isaac 291, 299, 300,
 301, 305
 Norton, Thomas 248, 294, 295

O

Oppenheim, Palatina 103, 126,
 127, 129
 orglar 63, 109
 Orpheus 25, 181
 Oxford 15, 153, 179, 280, 281,
 283, 284, 290

P

Paddy, William 138

Palatina 15, 29, 33, 41, 46, 99,
100, 103, 126, 129, 130, 136,
155, 169, 177, 216, 219, 242,
245, 267, 270, 277, 299, 319,
353
Palladio 316
pansophia 134, 160, 162, 242,
257, 273
Papalık 210
Paracelsus 72, 86, 96, 137, 152,
163, 178, 181, 196, 282, 285,
350
Paraesus, David 241, 242
Parlamento, ve Bohemya Kra-
lıçesi 267
Parnassus çeşmesi 151
Patrizzi, Francesco 257
Pegasus 151, 162
Pell, John 276
Perspektif 25, 36, 107, 146, 230
Perth (İskoçya) 313
Petty, William 276, 280
Peuckert, Will-Erich 14
'Philadelphus Christianus' 164
'Philaethes' 225
'Philaethes, Eugenius' 281,
342
Pico della Mirandola, 12, 97,
213, 334
Plantin, Christopher 128, 319
Platon 115, 131, 360
Plotinus 181
Polanya 269
politika 27, 45, 49, 54, 130,
133, 182, 210
Porphyry 346
Postel, Guillaume 72
Prag 47, 48, 51, 56, 153, 155,
243, 334
Protestanlık 270, 332
Protestan Birlikleri 27, 45, 67,
72, 169, 272
Puritenler 333
Pisagor ; Pisagoryen Y 103,
107, 360

R

Rabelais, François 180
Raleigh, Walter 200
Rattansi, P.M. 305
Rönesans 12, 34, 36, 39, 42, 47,
59, 62, 63, 96, 122, 137, 155,
177, 178, 181, 183, 185, 200,
258, 282, 292, 305, 318, 322,
325, 330, 334, 335, 336, 337,
340
Reuchlin, Johann 162, 163
Ripley, George 295
Roe, Thomas 268
Roma 34, 98, 100, 152, 209,
316, 332, 360
'Rosencreutz, Christian' 65, 83,
92, 113, 118, 242, 342
Rossi, Paolo 194
Rostock 138, 153
Rudd, Thomas 302, 304
Rudolph II, İmparator 13, 45,
47
Rumphius, Christian 148
Rupert, Prens 56, 267

S

Safed (Filistin) 334
Sarpi, Paolo 60, 209, 210, 211,
213, 336
Satürn 104, 106
Scholem, G. 14
Schweighardt, Theophilus 160
Scopenius, Bartholomaeus 241,
242
Sculdetus, Abraham 241
Semler, J.S. 168
Serpentarius Takımyıldızı 92,
161
Severinus, Danimarkalı (Petrus
Severinus) 196
Shakespeare, William 19, 22,
222, 229
Sidney, Philip 318, 319
Silesia 188

Smart, Peter 303
 Sosinyenler 166
 Socrates 181
 Süleyman; Süleyman'ın Tapı-
 nağı 69, 311
 Spencer, John 14
 Spenser, Robert 68
 Sperber, Julius 163
 Sprat, Thomas 277, 290
 'Stella hieroglyphica' 89
 'Stellatus, Joseph' 162
 Stolcius (Stolck), Daniel 153
 Strasburg 106
 Stuttgart 16, 67
 Swineshead, Richard 179

T

Teosofi 167, 230
 Thomas à Kempis 160, 162,
 331
 Thoth-Hermes 315
 Trismegistus 97, 131, 146
 Trebona (Bohemya) 73, 74
 Trevor-Roper, H. 60, 268
 Trithemius 178, 285
 Tübingen 66, 69, 219
 Türkiye 175
 Tyard, Pontus de 179
 Tycho Brahe 177, 188

U-Ü

Uriel 229
 Ütopya 161, 202, 227, 231,
 249, 271

V

Van Helmont, Francis Mercury
 335
 Van Helmont, J.B. 335
 Vaughan, Thomas 342, 345
 Venedik 27, 60, 209, 210, 211,
 212
 Vitruvius 36, 37, 316

Voltaire 11

W

Waite, A.E. 14, 70, 169, 225,
 322
 Walker, D.P. 15
 Wallis, John 277
 Walsingham, Francis 45
 Walter, Balthasar 167
 Ward, Seth 283
 Webster, Charles 94, 235
 Webster, John 281, 282
 Wechel, Johannes 128
 Wedgwood, C.V. 50
 Wense, Wilhelm 218, 219, 232
 Wessel, Wilhelm 84, 88, 343,
 344
 Westphalia Anlaşması 190
 Wilkins, John 277, 279, 280
 William, Hesse Prensi 45
 Williams, John, Lincoln Pisko-
 posu 272
 Wilson, D.H. 199
 Winthrop, John 334
 Wotton, Henry 338, 339
 Wren, Christopher 280, 316
 Württemberg, Dükaliğı 62
 Wyclif, John 52

Z

Zerotin, Charles 243
 Zetzner, Lazarus 112, 227, 229
 Zinggreff, Julius Guglielmus
 109, 126
 Zoroaster 181

Frances A. Yates

XVII. yüzyılın başlarında büyü, simya ve Kabala açısından yeni bir çağın başlangıcını haber veren, doğa hakkındaki yüksek seviyedeki bilgi ve kudreti ifşa eden iki manifesto yayımlandı. Yazarı belli olmayan bu belgeler "Gülhaç Kardeşliği" adına yazılmıştı. O zamandan beri bu gizli hareket bitmek tükenmek bilmeyen bir merak konusu ve birçok tartışmanın ilgi odağı oldu. Tanınmış tarihçi ve akademisyen Frances Yates, bu çalışmasında Gülhaç Aydınlanmasıyla ilgili gerçeği ortaya koymakta ve başta İngiltere olmak üzere tüm Avrupa'nın siyasi ve kültürel tarihine etkisini ayrıntılarıyla gözler önüne sermektedir. Çağdaş bilim ve tıbbın şekillenişinde okültün oynadığı rolü, tarikat mensubu olan Descartes, Bacon, Kepler ve Newton gibi önemli isimleri çalışmasının merkezine yerleştirerek anlatan Yates'in çalışması, Batı ezoterik geleneğinin anlaşılması bakımından fevkalade önem arz etmektedir.

Yates, XVII. yüzyılda Gülhaç manifestoları adı altında yayımlanan dökümanların öncelikle dönemin Alman entelektüel camiasına bir aydınlanma etkisi yarattığını ve çeşitli entelektüellerin gülhaççı unsurları kendi ütopyalarına kattıklarını ifade etmektedir. Yazar Gülhaç hareketinin iki unsuru üzerinde durmaktadır; Birincisi bu hareketin Hermesçi felsefeye, Kabalizme ve Rönesansın büyü geleneklerine dayandığıdır. İkinci unsur ise XVI. yüzyılın ünlü entelektüellerinden John Dee'nin Gülhaççılık üzerindeki etkisidir. Yates, matematik, numeroloji ve bilim alanında döneminin en önemli uzmanlarından Dee'nin, Almanya, Bohemya ve Prag'ı ziyareti sırasında Gülhaç hareketini etkilediğini öne sürmekte ve Gülhaççıların eserlerinde yer verdikleri bilim ve rasyonaliteyle ilgili görüşlerinin Dee'nin yazılarıyla paralellikler taşıdığını ortaya koymaktadır. Kartezyen felsefe ve Francis Bacon'ın düşünce anlayışlarının da Gülhaççılarla bağlantılı olduğunu ifade eden Yates, Elias Ashmole ve Isaac Newton'ın da Gülhaç aydınlanmasından etkilendiğini ifade etmektedir.

ISBN : 978-605-5302-15-3

9 786055 302153

22 TL

www.pinhan yayincilik.com